

Dvoudílná publikace s názvem *Muzejní expozice jako edukační médium* přináší řadu nových poznatků k tématu muzea a edukačních procesů, které se odehrávají v jeho expozicích. Kniha je věnována muzejní prezentaci, jejím současným formám i jejímu měnícímu se charakteru a didaktickému rozměru. Autorka téma nejprve zasazuje do širokých souvislostí muzeologického a muzejněpedagogického myšlení a teprve pak muzejní expozice a výstavy vymezuje jako specifické a nezastupitelné edukační médium, jehož účinnost významně stoupá díky dnešnímu využívání didaktických exponátů, interaktivních nebo multimediálních prvků a dalších inovací. Kromě výčtu a detailního objasnění podstaty těchto inovací se první svazek knihy zaměřuje také na klasifikaci přístupů k tvorbě expozic a na interakci exponátu a návštěvníka. Autorka se zamýšlí nad možnostmi uplatnění známých pedagogických zásad v expozicích a formuluje rovněž řadu doporučení k jejich tvorbě – ať již vycházejí z poznatků behaviorální psychologie, konstruktivismu nebo z běžné návštěvnícké zkušenosti a praxe úspěšných muzeí. V knize je podrobně pojednáno také o nových typech muzejních institucí, a to v kontextu vývoje a tendencí světové muzejní kultury.

Obsah druhého svazku knihy je tvořen popisem a vyhodnocením kvalitativního výzkumu, jehož cílem byla analýza a hodnocení současných českých expozic. Autorka se pokusila zjistit, jaká témata dnes expozice prezentují a co tvoří jejich obsah; zaměřila se také na principy a strategie, které jejich tvůrci uplatnili. Zvláště zkoumala, zda bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko a zda expozice fungují jako edukační médium. Na základě tří desítek případových studií jsou v knize pojmenovány překážky, které brání lepšímu využití expozic ke vzdělávání, a vyhodnoceny silné a slabé stránky současných českých muzeí, která se pohybují na ose mezi inovací a tradicí a po svém reagují na současné trendy muzejní kultury.

Všichni zájemci o problematiku – zejména tvůrci expozic, muzejní pedagogové a další pracovníci muzeí – mohou v knize najít nejen teorii, ale také četné příklady konkrétních opatření, která podporují sdělnost expozic a vycházejí vstříc vzdělávacím potřebám návštěvníka.

„Dosud jsme museli za monografický vrchol české produkce věnované tomuto tématu považovat již více jak 30 let starou Benešovu práci *Muzejní prezentace*. Ta byla již mnohokrát doplňována a opravována sborníkovými a časopiseckými články. Práce Petry Šobáňové Benešův text výrazně překonává a stává se novým monografickým mezníkem české muzeologické produkce věnované muzejní prezentaci.“

PhDr. Jan Dolák, Ph.D.
odborný recenzent publikace

9 788024 443942

Muzejní expozice jako edukační médium

Petra Šobáňová

2

2

Petra Šobáňová

**Muzejní expozice jako
edukační médium**

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA VÝTVARNÉ VÝCHOVY

Petra Šobáňová

Muzejní expozice jako edukační médium

2. díl

**Výzkum současných českých
expozic**

OLOMOUČ 2014

Recenzenti:

doc. PhDr. Hana Myslivečková, CSc.

PhDr. Jan Dolák, Ph.D.

Tato dvoudílná publikace je hlavním výstupem projektu *Česká muzejní edukace v kontextu současných evropských trendů*, P407/12/P057, který byl laskavě podpořen Grantovou agenturou České republiky.

1. vydání

© Petra Šobánková, 2014

Cover photo © Chava Rosenzweig, 2013

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2014

2. díl

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

ISBN 978-80-244-4394-2

Poděkování

Moje kniha by nevznikla bez pomoci mnoha lidí, kterým patří mé velké poděkování. V úvodu prvního svazku knihy jsem již poděkovala mnohým z nich – své rodině, oponentům Haně Myslivečkové a Janu Dolákovi, Grantové agentuře České republiky a řadě dalších.

Na tomto místě se sluší poděkovat ještě všem respondentům, kteří mi poskytli data pro výzkumné šetření a fotografie z archivu jejich muzeí. Jmenovitě se jedná o tyto tvůrce expozic nebo jiné pracovníky muzeí: Libora Akslera, Petru Belaňovou, Ivana Bergera, Štěpánku Bielešovou, Sylvu Brychtovou, Pavla Coufala, Markétu Dolákovou, Tomáše Drobného, Jiřího Fáka, Jaroslava France, Dagmar Hamalovou, Filipa Hradila, Veroniku Hrbáčkovou, Ivonu Jasníkovou, Jitku Královou, Moniku Kyselou, Davida Lobotku, Ivana Malého, Veroniku Mikešovou, Pavlu Míchalovou, Lucii Miklovičovou, Tomáše Moravce, Kateřinu Naarovou, Marii Opatrnou, Gabrielu Pelikánovou, Marcelu Pelikánovou, Evu Sadílkovou, Kateřinu Samkovou, Jitku Slezákovou, Janu Skarlantovou, Markétu Skotákovou, Evu Strouhalovou, Miroslavu Šandovou, Jana Šimra, Radomíra Tichého, Petra Tomáška, Kateřinu Tomeškovou, Kamilu Valouškovou, Zdeňka Vybírala a Terezu Žváčkovou. Všem děkuji za jejich čas a ochotu spolupracovat na výzkumu.

V neposlední řadě děkuji všem tvůrcům muzejních expozic, předmětu mého zkoumání. Bez jejich práce by bylo naše poznávání světa mnohem obtížnější.

Autoři fotografií

Tomáš Adamec, Jan Cága, Lumír Čuřík, Jitka Hanáková, Alžběta Kumstátová, Soňa Mertová, Václav Podestát, Zdeněk Prchlík, Zdeněk Sodoma, Petra Šobáňová, Vladimír Šulc, Marek Vaneš, Tereza Žváčková a archivy Archeologie na dosah, Archeoparku pravěku ve Všestarech, Františka Kinského, Galerie výtvarného umění v Ostravě, iQLANDIE, Městského muzea a galerie Břeclav, Městského muzea ve Skutči, Moravské galerie v Brně, Moravského zemského muzea, Muzea Boskovicka, Muzea Jindřichohradecka, Muzea Komenského v Přerově, Muzea loutkářských kultur, Muzea regionu Valašsko, Regionálního muzea Mělník, Slezského zemského muzea, Šatlavy | muzea věžeňství, Techmania Science Center, Vlastivědného muzea v Olomouci, Zámku a parku v Lešné u Valašského Meziříčí

V knize jsou použity výhradně fotografie autorů, kteří souhlasili s publikováním svého díla a autorce je osobně poskytli, autorů, kteří své dílo laskavě uvolnili pod licencí Creative Commons, a nebo autorů, kteří své fotografie vytvořili pro archiv zadavatelských institucí, jež dílo ze svého archivu autorce laskavě poskytly.

Obsah

Úvod k druhému svazku	9
1 Výzkum českých muzejních expozic	11
1.1 Konceptuální schéma výzkumu	11
1.2 Výzkumná oblast, téma a cíle šetření	14
1.3 Základní soubor a výzkumný vzorek	16
1.4 Výzkumné otázky	19
2 Metodologické postupy uplatněné během výzkumu	23
2.1 Obecná strategie šetření a jeho průběh	23
2.2 Metody získávání dat	27
2.3 Metody zpracování a analýzy dat	34
2.4 Etické aspekty výzkumného šetření	36
3 Případové studie: analýzy současných českých expozic a jejich inovativních prvků s ohledem na vzdělávání návštěvníků	39
3.1 Archeopark pravěku ve Všestarech	41
3.2 Dětské muzeum Moravského zemského muzea: výstava Dobrodružná Afrika očima cestovatelů	47
3.3 Expozice času Šternberk	58
3.4 Galerie umění pro děti GUD: Vánoční výstava pro ZOO Praha	66
3.5 Galerie výtvarného umění v Ostravě: výstava Napříč krajinou / Duša, Filla, Kupka, Navrátil, Slaviček, Zrzavý	74
3.6 Husitské muzeum v Táboře: expozice Husité	85
3.7 iQLANDIA Liberec	92
3.8 Městské muzeum a galerie Břeclav: expozice Velkomoravské Pohansko	101
3.9 Městské muzeum a galerie Břeclav: expozice Židovská Břeclav	106
3.10 Městské muzeum ve Skutči: expozice Muzeum obuvi a kamene	112
3.11 Metodické centrum muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu	123
3.12 Moravská galerie v Brně: výstava Obrazy mysli / Mysl v obrazech	128
3.13 Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici	135
3.14 Muzeum Boskovicka: expozice Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene	141
3.15 Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech: expozice Příroda pro budoucnost	148

3.16	Muzeum Jindřichohradecka	154
3.17	Muzeum Komenského v Přerově: výstava Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově	164
3.18	Muzeum loutkářských kultur: expozice Magický svět loutek	174
3.19	Muzeum regionu Valašsko: výstava Proměny Valašského Meziříčí.	182
3.20	Muzeum regionu Valašsko: Zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí.	189
3.21	Muzeum umění Olomouc: Století relativity Stálá expozice výtvarného umění 20. století	197
3.22	Národní muzeum: Národní památník na Vítkově a jeho expozice Křižovatky české a československé státnosti	205
3.23	Národní muzeum: výstava Ve stínu Olympu	213
3.24	Nový zámek Kostelec nad Orlicí: expozice Život v biedermeieru.	220
3.25	Slezské zemské muzeum: expozice Slezsko	227
3.26	Šatlava muzeum vězeňství	234
3.27	Techmania Science Center	239
3.28	Vlastivědné muzeum v Olomouci: expozice Příroda Olomouckého kraje.	248
3.29	Vlastivědné muzeum v Olomouci: expozice Olomouc – patnáct století města	258
3.30	Vlastivědné muzeum v Olomouci: Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária	264
3.31	Vlastivědné muzeum v Olomouci: Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu	270
4	Přehledná sumarizace zjištěných údajů o expozicích	277
5	Odpovědi na výzkumné otázky a diskuse – jejich charakter a pořadí	349
6	Odpovědi týkající se témat a obsahu současných českých expozic	351
6.1	Témata expozic.	352
6.2	Typy vystavených objektů a dalších prvků.	355
6.3	Textové informace a podpůrné informační materiály.	366
6.4	Využití projekcí a digitálních médií	371
6.5	Expozice a vnitřní potřeby návštěvníka	377

7	Zjištění týkající se vnější podoby a designu současných českých expozic	389
8	Odpovědi týkající se principů a strategií uplatňovaných v současných českých expozicích a jejich odlišnosti od předchozích prezentací	393
8.1	Relace mezi typem prezentovaného sbírkového fondu a uplatňovanými výstavními principy a strategiemi	395
8.2	Principy a strategie uplatňované v expozicích prezentujících výtvarné umění a kulturu	397
8.3	Principy a strategie uplatňované v expozicích prezentujících další kulturní fenomény	398
8.4	Principy a strategie uplatňované v expozicích prezentujících přírodní fenomény	405
8.5	Jsou česká muzea „visitor friendly“?	411
8.6	Přístupnost muzeí pro handicapované návštěvníky	412
9	České expozice jako edukační médium	417
9.1	Znaky expozic fungujících jako účinné edukační médium	418
9.2	Problémy provázející snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely	421
9.3	Spolupráce muzea a školy: Regionální muzeum Mělník (případová studie)	427
10	Jaké jsou silné a slabé stránky současných českých expozic?	435
11	Shrnutí výsledků výzkumu	445
11.1	Zjištění o současných českých expozicích	445
11.2	Zjištění ovlivňující teoretické koncepty	450
	Závěrem	455
	Summary	457
	Použitá literatura	463
	O autorce	467

Úvod k druhému svazku

V teoretických kapitolách prvního svazku knihy jsem se pokusila sumarizovat stav poznání v oblasti svého výzkumu. Vzhledem k tomu, že expozice, jejich témata, obsah a celkové pojetí jsou stěžejními faktory jak muzejní edukace, tak i neorganizovaného učení návštěvníků, zabývala jsem se podrobně tím, jak se proměňovaly přístupy k tvorbě muzejních expozic a na základě jakých diskurzivních proměn došlo ke kritice některých dosavadních, dnes již nevyhovujících přístupů. Dané změny se projevují jednak v celkovém zaměření muzea a jednak v naraci a vnější podobě expozic. Pokusila jsem se popsat okolnosti vzniku nových přístupů k tvorbě expozic a také současné trendy muzejní prezentace. Zaměřila jsem se rovněž na probíhající obrat ke vzdělávání, díky kterému se muzejní expozice stále častěji uplatňuje jako edukační médium.

Teoreticko-kritickou analýzu stavu poznání a výzkumu v dané oblasti jsem doplnila přehledem možných přístupů k tvorbě muzejních expozic a známými klasifikacemi, z nichž některé byly zpřesněny a dále uplatněny ve vlastním výzkumu. Jedná se např. o klasifikaci podle přístupu k muzeálii, podle účinku na diváka, podle zohledňovaných návštěvnických skupin, bazálního pojetí muzea nebo podle uplatnění principu iluzivnosti a „visitor friendly“ prvků.

Pokusila jsem se také popsat proces tvorby expozice a roli zapojených profesí, protože finální podoba muzejní expozice je výsledkem tohoto procesu a nese jasné stopy řady koncepčních rozhodnutí tvůrců výstavy i jejich implicitních intencí a skrytých sklonů. Domnívám se, že daná rozhodnutí by měla být v ideálním případě uvážlivá a koncepční, protože přímo ovlivňují nejen vnější podobu výsledku, ale také možnosti jeho edukačního využití. Na zvolených principech, naraci a volbě konkrétního obsahu expozice přímo závisí míra sdělnosti, názornosti a celkové úspěšnosti výsledného edukačního média. Za účelem podpory učení návštěvníků a posílení sdělnosti expozic byla formulována také řada doporučení, vycházejících z praktických zkušeností muzeí i ze současných poznatků behaviorální psychologie a konstruktivismu.

Případné uplatňování těchto poznatků spolu s dalšími rysy expozic je sledováno v případových studiích, které tvoří jádro druhého svazku knihy a které čtenářům přinášejí podrobné informace o 31 nových českých expozicích nebo výstavách. Případové studie obsahují nejen popis expozic, ale i jejich detailní analýzu a hodnocení – právě z hlediska uplatněných přístupů, inovací a zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků.

Druhý svazek knihy dále přináší sumarizující odpovědi na několik obecných výzkumných otázek a diskusi nad zjištěními, která rámec dílčích studií přesahují. Jedná se o otázku témat prezentovaných v expozicích, otázku obsahu a vnější podoby současných expozic a zejména o problém strategií, které byly při přípravě nových výstavních projektů uplatněny. Jádrem výzkumu bylo hledání odpovědi na to, zda současné české expozice fungují jako edukační médium, případně zda existují překážky, které brání jejich využití ke vzdělávání. Získaná data umožňují v závěru formulovat silné a slabé stránky českých expozic a vyslovit shrnující hodnocení.

Odpovědi na otázky předkládám v podobě interpretativních pasáží zaměřených na jednotlivé sledované problémy, doplňuji je diskusí a místy také redefinicí některých konceptů nebo typologií.

Věřím, že druhý svazek knihy přispěje nejen k rozšíření poznatků o zvoleném tématu na pomezí muzeologie a pedagogiky, ale také k poznání současného stavu muzejní kultury v České republice. Zájemci z řad tvůrců výstav, muzejních pedagogů a dalších zaměstnanců muzeí zde najdou zprávu o tom, jak se dnes „dělají“ výstavy v muzeích, na jaké škále se pohybují uplatňované přístupy k prezentaci a jak v různých typech muzeí vycházejí vstříc vzdělávacím potřebám návštěvníků.

Petra Šobáňová

V Olomouci 1. listopadu 2014

1

Výzkum českých muzejních expozic

V úvodní kapitole budou postupně představeny klíčové koncepty uvažované v našem výzkumu, dále oblast, do níž náš výzkum spadá, téma a cíle našeho šetření, základní soubor a výzkumný vzorek a konečně také pět výzkumných otázek, které jsme si během našeho kvalitativního zkoumání položili.

1.1 Konceptuální schéma výzkumu

Začněme stručným představením klíčových konceptů, s nimiž naše šetření operuje ve formulaci tématu výzkumu, ve výzkumných otázkách, odpovědích na ně i v závěrečné diskusi o výsledcích. Jde zpravidla o termíny, jimiž jsme se podrobně zabývali v prvním svazku naší knihy. Tam jsme přinesli celou řadu jejich definicí a různých názorů na pojímání daných konceptů a zabývali jsme se i širším kontextem jejich vzniku a proměnami názorů na ně. Mnohé z pojmů jsme přitom redefinovali nebo aktualizovali v souvislosti s aktuálním děním v muzejní kultuře a s posuny v teoretickém myšlení oboru. Jde zejména o pojem *muzejní expozice* a termíny, které pojmenovávají různé aspekty této základní prezentační formy: *téma* expozice, její *obsah* a *principy*, resp. *strategie* uplatňované v expozicích. V neposlední řadě jde o klíčový koncept *expozice jako edukačního média*, který stojí v samotném názvu knihy a z jehož perspektivy posuzujeme všechny ostatní.

Hlavním termínem, s nímž v našem výzkumu operujeme, je samozřejmě pojem *expozice*, jímž v rámci muzeologie a muzejní pedagogiky označujeme jednu z hlavních podob muzejní prezentace. Expozice je základním produktem výstavní činnosti muzea a oproti krátkodobým výstavám má dlouhodo-

bý, stálý charakter. Muzejní expozice prezentuje profilová témata, kterými se muzeum zabývá v rámci své sbírkotvorné a odborné činnosti. Expozici lze chápat jako veřejně přístupný prostor, ve kterém se nacházejí vystavované předměty, doplňkové prvky a speciální mobiliář, ale také jako komunikační a edukační médium, v němž se prezentuje dosažené vědění související se sbírkovými předměty muzea. Muzejní expozice se oproti jiným produktům výstavního charakteru vyznačuje specifickým charakterem exponovaných předmětů a prvků, mezi něž náležejí v první řadě muzeálie a dále také substituty, didaktické nebo zábavní exponáty a různé referenční, explikační nebo smíšené prvky.

Přes zásadní roli vystavených objektů (muzeálií a dalších typů exponátů) však muzejní expozice prezentuje nikoliv předměty, nýbrž určité *téma*, tedy široký komplex významů sdružených do souhrnného tematického okruhu. Téma je konceptem stojícím „za expozicí“, je jejím celistvým a komplexním východiskem; někdy dokonce může stát v pozadí výstavy i několik souvisejících konceptů. Téma má být mnohovýznamové a plastické, je kontextově uvažovaným základem muzejních prezentací a integrujícím faktorem expozic. *Téma* patří ke klíčovým termínům našeho výzkumu: sledovat budeme např. to, zda je zkoumaná expozice jen úzce zaměřenou (prezentuje pouze izolovaný fenomén), anebo integrální (prezentuje vzájemně propojené fenomény komplexním způsobem). Na téma lze nahlížet i z hlediska jeho společenské aktuálnosti a souvislosti se životem návštěvníků nebo lze identifikovat témata absentující.

K pojmům používaným v našem šetření patří také *obsah* expozice, pojem, kterým označujeme vše, co se v expozici nachází: objekty, které se zde prezentují, a další pomocné prvky, které se v expozicích mohou uplatňovat ve větší či menší míře. Patří k nim především různé textové informace doprovázející vystavené objekty a objasňující jejich kontext, dále ilustrativní a informativní materiál grafické povahy, různé audiovizuální projekce nebo nová média. Jejich úlohou je podpořit působnost vystavených objektů a zajistit, aby návštěvník vystavené předměty nejen identifikoval, ale také aby porozuměl širším souvislostem těchto objektů a spojil si je s kontextově uvažovaným východiskem prezentace, tedy s tématem. K tomu mohou sloužit i různé podpůrné informační nebo didaktické materiály, jejichž přítomnost v expozicích budeme rovněž sledovat. Obsahem expozice tedy míníme celý komplex objektů a podpůrných prvků, s nimiž se lidé v expozici setkávají a jejichž cílem je zprostředkovat návštěvníkům vědění související se sbírkovým fondem muzea.

K dalším konceptům našeho šetření patří *principy a strategie uplatňované v expozicích*. Jimi máme na mysli celou škálu možných přístupů k vy-

stavování, které zásadně ovlivňují výslednou podobu expozice. Ta může být formalistickou, anebo analytickou a kontextuální, může se zaměřovat pouze na samotné předměty, anebo na širší vědění, může být funkčně-ekologickou, anebo systematickou, může prezentovat pouze izolovaný fenomén, anebo být integrální a zobrazovat téma v jeho komplexitě, může uplatňovat geografické měřítko nebo princip chronologie, může stavět na unikátních předmětech, na předmětech uměleckých, anebo může jít o expozici informativní. Expozice mohou reprezentovat typ *musea contemplativa*, anebo *musea activa*, může se v nich různou měrou uplatňovat iluzivnost nebo různé „visitor friendly“ prvky. Podobu expozice ovlivňuje rovněž primární cílová skupina návštěvníků a případné zohlednění různě handicapovaných lidí. Přístupnost expozic pro dětského návštěvníka a nebo pro nevidomé, pohybově omezené či neslyšící návštěvníky patří k dalším možným strategiím tvorby výstav, jejichž uplatňování budeme sledovat. K principům a strategiím uplatňovaným v expozicích náleží rovněž aplikace různých inovativních prvků, jako je princip interaktivity, zásada „hands-on“, využití digitálních médií nebo didaktických a zábavních prvků, příp. netradiční výtvarné řešení nebo zařazování uměleckých prvků, symbolizujících určitý aspekt prezentovaného tématu.

Klíčovým je v našem výzkumu koncept *expozice-edukační médium*. Z tohoto pohledu je expozice chápána jako prostředí, v němž se návštěvníci mohou spontánně sami něčemu učit anebo se mohou účastnit řízeného edukačního procesu. Připomeňme, že každá expozice je edukačním médiem, avšak různě pojaté expozice podporují vzdělávání návštěvníků nestejnou měrou a rozdílným způsobem. Účinnost daného edukačního média je přímo závislá například na tom, zda bylo již při samotné přípravě dané expozice zohledněno vzdělávací hledisko, zda tvůrci nějakým konkrétním způsobem vyšli vstříc vzdělávacím potřebám návštěvníků a zda se expozice využívají k řízenému vzdělávání během edukačních programů. Efektivnost sledovaného edukačního média ovlivňuje rovněž to, zda muzeum či přímo expozice poskytuje dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity, zda k expozici existuje diferenciovaná nabídka edukačních programů a zda k ní byly připraveny textové či jiné didaktické pomůcky.

Vzdělávání návštěvníků a celkovou efektivnost daného edukačního média lze značně posílit také různými informačními materiály na webových stránkách muzea, které didakticky redukuje a podávají vědění související se sbírkami muzea a umožňují rozšířit působnost muzea a expozice i na návštěvníky, kteří se v expozici fyzicky nenacházejí. V některých případech se může jednat o sofistikované e-learningové nebo edutainmentové aplikace nebo o edukační média dalších typů a mnohdy značného dosahu.

Snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely mohou v muzeích brzdit různé překážky, jako např. příliš formalistické a nekontextuální pojmání expozic, nedostatečná podpora konceptu muzea jako prostoru pro vzdělávání ze strany vedení muzea nebo kurátorů, absence kvalifikovaných muzejních pedagogů, nedostatek prostor pro vzdělávací aktivity atp. Také identifikace daných překážek bude jedním z výstupů našeho šetření.

1.2 Výzkumná oblast, téma a cíle šetření

Muzejní expozice jako typická forma prezentace muzejních sbírek je projevem lidské činnosti, která náleží do gesce společenských věd, především muzeologie, ale i pedagogiky, sociologie a dalších oborů. Již jsme citovali Foucaulta (2007, s. 263), který o společenských vědách prohlásil, že se objevují tehdy, když člověk sám sebe ustavil jako „to, co je třeba myslet, a zároveň jako to, co máme vědět“. Teoretické pasáže v prvním svazku naší publikace ukazují, že „myšlen“ je dnes hojnou měrou i muzejní fenomén, projevující se společensky prospěšnou a kulturotvornou aktivitou, která zahrnuje shromažďování, tezauraci a zpřístupňování sbírkových souborů. My se v naší práci pohybujeme zejména v muzeologické subdisciplíně prezentace a zároveň na poli muzejní pedagogiky, protože na muzejní expozici lze nahlížet nejen jako na projev prezentačních snah muzea, ale rovněž jako na specifické edukační médium. Rozhodli jsme se prozkoumat současný stav českých muzejních expozic, a to z hlediska uplatnění různých možných přístupů, inovativních prvků a současných trendů muzejní kultury a v neposlední řadě také z hlediska jejich edukačního zaměření.

Náš výzkum sice některými rysy stojí na pomezí kvalitativního a kvantitativního přístupu, avšak – jak ukážeme v oddílu *Obecná strategie šetření a jeho průběh* – má převahu prvků, jimiž se vyznačuje kvalitativní metodologie.

Tématem našeho výzkumného šetření jsou muzejní expozice a výstavy jako edukační média a toto téma jsme geograficky i časově zaměřili na současné české expozice nebo krátkodobé výstavní projekty, které vznikly na území České republiky v posledních pěti letech. Náš výzkum byl zahájen během druhého roku řešení grantového projektu podpořeného Grantovou agenturou České republiky (2012–2014), tedy v roce 2013. Do výzkumného vzorku jsme proto zahrnuli především expozice otevřené v letech 2009 až 2013, výjimečně ještě také expozice z roku 2014. Výzkum tedy kromě jiného přináší zprávu o tom, jaké expozice v těchto letech vznikly a jaký úzus u nás v současné muzejní kultuře panuje.

Mezi hlavní cíle našeho výzkumu patří analýza a hodnocení současných českých expozic a snažili jsme se:

- zjistit, jaká témata prezentují současné české expozice a co tvoří jejich obsah;
- popsat a zhodnotit vnější podobu a design současných českých expozic;
- rozpoznat a pojmenovat principy a strategie, které se uplatňují v současných českých expozicích;
- zjistit, zda se v tomto ohledu nově vzniklé expozice odlišují od těch předchozích;
- vyzkoumat, zda a jakým způsobem bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko a zda expozice fungují jako edukační médium;
- odhalit a pojmenovat překážky, které brání lepšímu využití expozic ke vzdělávání;
- vyhodnotit silné a slabší stránky současných českých expozic.

Je třeba upozornit na to, že přestože počet analyzovaných expozic je poměrně vysoký (případových studií je 31, přičemž mnohá muzea prezentují více expozic v jedné studii), realizovalo se ve sledovaném období mnohem více výstavních projektů a otevřeny byly i další expozice. Mnohé z nich by si jistě rovněž zasloužily analýzu, ocenění i prostor v naší knize. Výzkum, který realizovala pouze jedna osoba, však už nebylo možné dále rozšiřovat a také rozsah celé dvousvazkové publikace převyšuje původní záměr autorky. Kromě jiného to však vypovídá o tom, že česká muzejní kultura je velmi živým a dynamickým fenoménem, který by si zasloužil další soustředěný zájem výzkumníků.

Ke zkoumání expozic, jejich analýze a kritice přitom opakovaně vyzývají mnohé osobnosti muzejní kultury, např. Beneš (1997), Waidacher (2000), Kesner (2003), Veselská (2006), Dolák (2012) a mnozí další. Posledně jmenovaný autor, který sám provedl kritické posouzení archeologických expozic v České republice i zahraničí, poukazuje na fakt, že případné posudky výstavních akcí jsou dosud většinou zaměřeny jen na vědeckou správnost, nikoliv na uplatněné výstavní postupy a progresivní či naopak záporné prvky výstavy. (Dolák, 2012, s. 102)

Soustavná analýza a kritika uplatňovaných prezentačních přístupů, resp. „podání“ výstav (Beneš, 1997, s. 12), by přitom mohla pomoci překonat „rutinní a pohodlný přístup k muzejnímu výstavnictví“ (tamtéž) a pomoci při hledání nových způsobů prezentace. Naše práce sice nemůže nahradit chybějící soustavnou kritiku vznikajících expozic a výstav, na jejíž absenci výše

zmíněné osobnosti poukazují, může však k řešení daného problému přispět a ukázat jeden z úhlů kritického pohledu, totiž pohled pedagogický. Tvůrci výstav v praxi odvádějí nelehkou práci v často velmi obtížných podmínkách, práci, jejíž výsledky řadu let ovlivňují značnou část veřejnosti. Domníváme se proto, že výsledky jejich práce adekvátní pozornost a konstruktivní kritiku zasluhují, podobně jako vznikající literární díla nebo divadelní představení, tedy projevy, které jsou kritice tradičně podrobovány. Pojmenování a komparace dnes uplatňovaných přístupů může být přitom potřebnou zpětnou vazbou, která zapůsobí také na budoucí výstavní projekty.

1.3 Základní soubor a výzkumný vzorek

Náš výzkum se zaměřuje na muzejní expozice a výstavy vzniklé v období 2009–2014, proto je základním souborem velmi široká skupina muzejních expozic a výstav českých paměťových institucí, které vznikly v tomto období. K muzeím v souladu s definicí ICOM (2001) řadíme i památníky, památkové objekty, science centra nebo archeoparky, přestože některé z těchto institucí se nezaměřují na vytváření muzejních sbírek podle definice platného zákona (Česká republika, 2000). Je třeba zdůraznit, že základní soubor je také z tohoto důvodu velmi široký a nepřehledný. V oblasti muzejnictví totiž vznikají stále nové subjekty anebo se výstavní činnost stávajících institucí rozšiřuje do nových objektů. Pro srovnání uvedme dva statistické údaje: zatímco Beneš ve své práci z roku 1997 uvádí, že v České republice je návštěvníkům k dispozici přes 500 muzeí, galerií a památkových objektů, které ročně připraví na 2700 výstav, Adresář muzeí a galerií v České republice pro období 2013–2014 (AMG, 2013) zahrnuje celkem 1016 položek, tedy muzejních institucí nejrůznějšího typu a velikosti, které periodicky připravují nejen stále expozice, ale i krátkodobé výstavy.

Základní soubor bylo proto třeba během přípravných prací nejen pečlivě prostudovat, ale i podrobit značné redukci spojené s obtížným výběrem; výzkumný vzorek je totiž výsledkem působení několika faktorů:

- časovým a geografickým hlediskem (jde o nově vzniklé expozice z období 2009–2014, které byly veřejnosti zpřístupněny na území České republiky);
- snahou autorky o pokud možno reprezentativní zastoupení různých typů muzejních institucí a jejich expozic, které by dokumentovaly nejen současný stav převládající ve většině paměťových institucí, ale i příklady uplatnění inovativních trendů současné muzejní kultury v České republice;

- ochotou a zájmem muzeí spolupracovat na výzkumu, prezentovat svou instituci a poskytnout informace o své expozici a způsobu uvažování týmu muzejních pracovníků při její přípravě.

Zvláště podstatným kritériem výběru byla právě novost expozice; důležité je rovněž zdůraznit, že jsme záměrně nevybírali pouze expozice inovativní a nebo oceňované. Náš výzkum si klade za cíl prezentovat nejen inovaci a kvalitu (jako to např. činí respektovaná národní soutěž *Gloria musealis* pod gescí Asociace muzeí a galerií ČR), ale i běžný úzus, který může být někdy považován za konvenční. Cílem je ukázat pestrý obraz dnešního českého muzejnictví, v němž se uplatňují jak klasické formalistické způsoby prezentace, tak i prezentace inovativní, experimentující s novými médii a netradičními výstavními přístupy nebo balancující na hranicích skutečně *muzejní* prezentace. Při výběru vzorku jsme primárně sledovali zkoumaný problém přístupů k muzejní prezentaci a uplatnění vzdělávacího hlediska při tvorbě expozic.

Během sestavování vzorku jsme uvažovali nad případy typickými i krajními, proto se ve výzkumném vzorku uplatnily jak běžné vitrinové či panelové expozice a expozice v památkových objektech, které lze považovat za klasické, tak i expozice v podobě interaktivních herních a vzdělávacích center nebo expozice, v nichž dochází ke kombinaci různých možných přístupů. Cílem bylo vytvořit vzorek vyznačující se maximální variantností. Najdeme zde jak muzea s regionální působností, tak i muzea celostátní, muzea umění, science centra, dětská muzea (galerie), archeopark, regionální (vlastivědná) muzea i muzea specializovaná. Je důležité předznamenat, že analyzovaná muzea tvořící výzkumný vzorek mezi sebou nelze zjednodušeně komparovat, protože nelze srovnávat celostátní velkou instituci s muzeem regionálním, stejně jako nelze podle jednotných kritérií porovnávat specializované muzeum s muzeem vlastivědným nebo archeopark s muzeem umění. Každá z těchto typů institucí má jiné zaměření a vlastní prezentační prostředky, ale i personální zázemí a finanční zdroje. Naší snahou bylo do vzorku zařadit pokud možno všechny zástupce základního souboru.

Výzkumný vzorek byl vytvořen graduálním výběrem: původní skupina dvaceti expozic byla postupně při cirkulárním průběhu doplněna o dalších jedenáct. Doplnění vzorku přispělo, jak doufáme, k hlubšímu porozumění studovanému jevu, tedy muzejních expozic, způsobů vystavování a edukačního aspektu prezentací. Právě z tohoto důvodu byla do vzorku zařazena např. i Galerie umění pro děti GUD, byť nevytváří a nespravuje sbírky muzejní povahy. Do vzorku byl výstavní projekt této instituce zařazen jako ojedinělý zástupce expozice zaměřující se primárně na dětského návštěvníka.

Jak již bylo řečeno, do výzkumného vzorku jsme zahrnuli především expozice otevřené v letech 2009 až 2013, výjimečně ještě i expozice z první poloviny roku 2014 (iQLANDIA Liberec). Vzorek byl nakonec tvořen těmito expozicemi (podle abecedy):

Archeopark pravěku ve Věstarech

Dětské muzeum Moravského zemského muzea: výstava *Dobrodružná*

Afrika očima cestovatelů

Expozice času Šternberk

Galerie umění pro děti: *Vánoční výstava pro ZOO Praha*

Galerie výtvarného umění v Ostravě: výstava *Napříč krajinou / Duša, Filla,*

Kupka, Navrátil, Slaviček, Zrzavý

Husitské muzeum v Táboře: expozice *Husité*

iQLANDIA Liberec a jeho expozice

Městské muzeum a galerie Břeclav: expozice *Velkomoravské Pohansko*

Městské muzeum a galerie Břeclav: expozice *Židovská Břeclav*

Městské muzeum ve Skutči: expozice *Muzeum obuvi a kamene*

Metodické centrum muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu

Moravská galerie v Brně: výstava *Obrazy mysli / Mysl v obrazech*

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici a jeho expozice

Muzeum Boskovicka: expozice *Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene*

Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech: expozice *Příroda pro*

budoucnost

Muzeum Jindřichohradecka a jeho expozice

Muzeum Komenského v Přerově: výstava *Meopta 80 / Historie optického*

průmyslu v Přerově

Muzeum loutkářských kultur: expozice *Magický svět loutek*

Muzeum regionu Valašsko: výstava *Proměny Valašského Meziříčí*

Muzeum regionu Valašsko: Zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí

Muzeum umění Olomouc: *Století relativity | Stálá expozice výtvarného*

umění 20. století

Národní muzeum: Národní památník na Vítkově a jeho expozice *Křižovatky*

české a československé státnosti

Národní muzeum: výstava *Ve stínu Olympu*

Nový zámek Kostelec nad Orlicí: expozice *Život v biedermeieru*

Slezské zemské muzeum: expozice *Slezsko*

Šatlava | muzeum vězeňství a jeho expozice

Techmania Science Center a jeho expozice

Vlastivědné muzeum v Olomouci: *Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu*

Vlastivědné muzeum v Olomouci: expozice *Olomouc – patnáct století města*

Vlastivědné muzeum v Olomouci: *Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária*

Vlastivědné muzeum v Olomouci: expozice *Příroda Olomouckého kraje*.

1.4 Výzkumné otázky

V našem výzkumu jsme hledali odpovědi na celkem pět obecných výzkumných otázek, z nichž některé jsou detailně rozpracovány do otázek dílčích, specifických.

Obecná výzkumná otázka č. 1:

**Jaká témata prezentují současné české expozice
a co tvoří jejich obsah?**

Specifické výzkumné otázky týkající se obsahu expozic a jejich tematického zaměření:

1.1	Jaká témata jsou představena v nově vzniklých expozicích a co je jejich obsahem?
1.2	Jaký typ objektů je v expozicích prezentován?
1.3	Obsahují expozice dostatečné množství dostupných textových informací?
1.4	Tvoří obsah expozic kromě exponátů i ilustrativní a informativní materiál, jakým jsou mapy, schémata, ilustrace nebo fotografie?
1.5	Jsou v expozicích využity projekce filmů nebo jiná digitální média?
1.6	Na jaké potřeby návštěvníka se expozice zaměřují? Na potřeby intelektuální, nebo spíše na potřeby duchovní, emocionální, případně sociální a relaxační?
1.7	Jsou návštěvníkům k dispozici nějaké podpůrné informační materiály?

Obecná výzkumná otázka č. 2:

Jaká je vnější podoba a design současných českých expozic?

Specifické výzkumné otázky zaměřené na vnější formu a výtvarné, resp. architektonické řešení expozic:

2.1	Je vnější podoba současných expozic a jejich design spíše tradiční, anebo inovativní?
2.2	Mají současné expozice zdařilé výtvarné a architektonické řešení?

Obecná výzkumná otázka č. 3:

Jaké principy a strategie se uplatňují v současných českých expozicích a odlišují se v tomto ohledu nově vzniklé expozice od těch předchozích?

Specifické výzkumné otázky týkající se principů a strategií uplatněných v analyzovaných expozicích, resp. typu expozice podle různých klasifikačních hledisek a její odlišnosti od předchozích expozic muzea:

3.1	Jsou současné expozice formalistické, anebo spíše analytické, resp. kontextuální?
3.2	Zaměřují se současné expozice primárně na prezentaci sbírkových předmětů, anebo se jedná spíše o expozice „koncepční“?
3.3	Jsou současné expozice funkčně-ekologické, anebo systematické?
3.4	Jedná se o expozice úzce tematické (prezentující primárně daný fenomén, a to izolovaně nebo z jednoho úhlu pohledu), anebo o expozice integrální, souhrnné (zobrazující téma v jeho komplexitě)?
3.5	Uplatňuje se v současných expozicích geografické měřítko nebo princip chronologie?
3.6	Staví současné expozice na unikátních předmětech, na předmětech uměleckých (jde o expozice galerijního typu), a nebo se jedná o expozice vzdělávací a informativní?
3.7	Jsou současné expozice typem <i>musea contemplativa</i> , anebo spíše <i>musea activa</i> ?
3.8	Je v současných expozicích patrná snaha o iluzivnost?

3.9	Jsou současné expozice „visitor friendly“?
3.10	Jaká cílová skupina návštěvníků byla pro tvůrce současných expozic primární? Jedná se o expozice určené pro „univerzálního“ návštěvníka, resp. expozice pro dospělé návštěvníky, anebo jsou expozice určeny rodinám s dětmi, školním kolektivům nebo jiným návštěvnickým skupinám?
3.11	Jsou současné expozice uzpůsobeny návštěvníkům s postižením hybnosti?
3.12	Jsou současné expozice uzpůsobeny návštěvníkům se zrakovým nebo sluchovým postižením?
3.13	Uplatňují se v expozicích inovativní prvky, jako je princip interaktivity, zásada „hands-on“, využití digitálních médií nebo didaktických a zábavních prvků, příp. netradiční výtvarné řešení?
3.14	Odlišují se nově vzniklé expozice od těch předchozích?

Obecná výzkumná otázka č. 4:

Fungují současné české expozice jako edukační médium, anebo existují překážky, které brání jejich využití ke vzdělávání?

4.1	Bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko?
4.2	Poskytuje muzeum či přímo expozice dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity?
4.3	Existuje k současným expozicím nabídka edukačních programů?
4.4	Byly k nově vzniklým expozicím připraveny textové či jiné didaktické pomůcky?
4.5	Lze na webových stránkách muzeí najít obsah podporující vzdělávání návštěvníků?
4.6	Jaké případné problémy provázejí snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely?

Obecná výzkumná otázka č. 5:

Jaké jsou silné a slabé stránky současných českých expozic?

Na závěr přehledu obecných a specifických výzkumných otázek kladených v našem výzkumu považujeme za vhodné upozornit na to, že se sice zaměřují na detailní analýzu zvoleného jevu (muzejních expozic), avšak nejsou zaměřené primárně na perspektivu aktérů, jak je typické pro kvalitativní výzkumy. V nich se obvykle nejedná o objektivní deskripci či analýzu nějakého fenoménu (o níž jsme my naopak usilovali), nýbrž o postižení toho, jak je určitý fenomén (zde muzejní expozice) prožíván a interpretován zainteresovanými jedinci. Podkladem pro naše studie byly sice také výpovědi aktérů (tvůrců expozic), ale i tyto výpovědi se držely linie pokud možno objektivního, informativního popisu výsledku činnosti týmu muzejních pracovníků a objasnění procesu tvorby expozic a jejich zaměření. V následující kapitole budeme proto o situování našeho šetření do oblasti kvalitativních výzkumů diskutovat.

Dodejme ještě, že jsme se při formulaci výzkumných otázek (a pak i otázek využitých při shromažďování dat) snažili vyhnout *a priori* předpokladům a hodnoticím stanoviskům, konkrétně třeba názoru, že inovativní expozice nebo expozice s didaktickými prvky je automaticky „lepší“ než expozice tradiční. Přestože lze mnohé sledované přístupy k tvorbě expozic doporučit a autorka je upřednostňuje (viz příslušné kapitoly teoretické části knihy), jsme si zároveň vědomi toho, že každá expozice, její prostorové umístění, téma i typ sbírek vyžadují individuální posuzování a nelze vytvářet apriorní soudy o vhodnosti nebo nevhodnosti určitých přístupů k muzejní prezentaci.

Mnohé přístupy lze navíc do praxe aplikovat různě a tentýž princip může být v konkrétním kontextu jednou vnímán jako nemístný a jindy jako více než vhodný. Např. uplatnění zábavních prvků v expozici prezentující náboženské motivy středověkého umění nebo osudy obětí komunistického režimu bychom považovali za vulgarizující, naopak expozice určená dětskému návštěvníkovi na téma fyzikální zákony využije velmi vhodně zábavních prvků s cílem popularizovat přírodní jevy a děti a mládež přilákat k jinak odtazitému tématu. Formulace otázek jsme se proto snažili udržet v takové podobě, která pokud možno neimplikuje „správnost“, nebo naopak nevhodnost nějakého výstavního principu.

2

Metodologické postupy uplatněné během výzkumu

V následujících pasážích bude objasněna obecná strategie našeho výzkumného šetření a jeho průběh, představíme metody, pomocí nichž jsme shromažďovali potřebná data, a také metody, kterými jsme pak data zpracovávali a analyzovali. Krátce se zastavíme rovněž u etických aspektů našeho výzkumu.

2.1 Obecná strategie šetření a jeho průběh

Předně je nutné říci, že muzejní expozici je třeba chápat jako specifický projev člověka nebo kolektivu lidí a zároveň jako projev instituce. Muzejní instituci sice tvoří lidé, avšak nelze ji chápat pouze jako společenství jedinců. Každé muzeum má totiž svoji historii, ustálený způsob fungování a někdy – zvláště u institucí s dlouhou historií fungování – velmi konzervativní charakter odolný vůči změnám a inovacím. Často se ukazuje, že tradice může být zavazující, avšak existují i tradiční instituce, které se vydávají na cestu experimentu a inovace. Výsledek prezentační činnosti muzea tak lze chápat jako výsledek působení celkového zaměření instituce jako celku a zároveň jako projev činnosti tvůrčího kolektivu muzejních pracovníků, autorů výstavy. V našem šetření tedy nejde o výzkum toho, jak lidé chápou a prožívají sociální realitu,¹ jak lze obecně charakterizovat cíle kvalitativního výzkumu ve společenských vědách, nýbrž o studium, analýzu a vyhodnocení specifického

¹ I touto cestou by však bylo možné se vydat a zkoumat přitom muzejní pracovníky nebo návštěvníky a to, jak prožívají svou interakci s prostředím muzea.

projevu člověka a instituce, kterým je muzejní expozice nebo krátkodobá výstava. Tu chápeme v našem výzkumu jako *případ* a případovou studii jsme zvolili za základní výzkumnou strategii našeho šetření.

Vzhledem k tomu, že primárně nezkoumáme prožitek lidí a jejich vztah k realitě, může náš výzkum stát na pomezí kvalitativního a kvantitativního přístupu. Nezaměřovali jsme se na to, jak jednotlivci (např. tvůrci expozic) a skupiny (např. návštěvnické skupiny) chápou a nahlízejí svět – jak je pro kvalitativní výzkum v humanitních vědách typické, i když muzejní expozice je, jak jsme ukázali zejména v úvodních kapitolách prvního svazku knihy, nepochybně velmi hutnou a obsažnou zprávou o tom, jak její tvůrci interpretují svět nebo zvolený výsek reality. Takto „hloubkově“, s uplatněním dekonstruktivních postupů, by se dalo například sledovat, jestli tvůrci reflektují meze vědeckých „pravd“ prezentovaných v expozici, zda dávají prostor i pohledu marginalizovaných skupin lidí, jaký způsob narace volí, zda je v expozicích prezentován svět jako svět mužů, anebo je v nich zastoupena i „historie“ žen atp.

Přestože by byl takový výzkum velmi přínosný, zvolili jsme spíše cestu přehledovou a muzejní expozice zkoumáme hlavně z hlediska uplatnění různých muzeologických přístupů, inovací a z hlediska jejich edukačního využití. Tato cesta může být z výše zmíněného hlediska sice vnímána jako poněkud povrchní, avšak jejím výstupem je velmi potřebný přehled, který ukazuje škálu možných přístupů a přes všechna svá omezení přináší základní informaci o tom, jaké typy muzejních expozic dnes vznikají a jaké možnosti na poli muzejní prezentace v současnosti existují. V neposlední řadě naše analýzy ukazují, jakými konkrétními způsoby lze při přípravě expozice zohlednit vzdělávání návštěvníků a jak lze v praxi rozumět pojmu didaktická, příp. vzdělávací expozice. Komparace analyzovaných případů také ukazuje, že stejné téma lze prezentovat zcela odlišnými způsoby a tvůrci expozic v praxi mohou v naší knize najít metodickou podporu pro svou práci a rozhodování o případném uplatnění inovací a podpoře vzdělávacího potenciálu expozic.

Vrátíme-li se k otázce, zda je náš výzkum kvalitativní, pro kladnou odpověď hovoří skutečnost, že v centru naší výzkumné pozornosti stál projev, resp. produkt člověka, a sledovaným expozicím (případům) byla věnována detailní pozornost, jak je pro kvalitativní metodologii typické. Jak již bylo řečeno, náš výzkum nepřináší statistický přehled o nově zprovozněných expozicích a výstavách, což by bylo uskutečnitelné pomocí metodologie kvantitativní. Zvolený postup analýzy, ač pracný, detailní a podrobný, neumožňuje vytvořit vyčerpávající a skutečně reprezentativní zprávu o všech současných expozicích a o tom, kolik procent těchto expozic např. uplatňuje formalis-

tický způsob prezentace nebo zohledňuje vzdělávací hledisko při přípravě výstavy. Výsledky výzkumu tedy nejsou zobecnitelné tak, jak je to obvyklé v případě kvantitativních výzkumů, kdy by se rysy expozic a jejich koncepční řešení zobecnilo na celou „populaci“ všech českých expozic a převedlo do numerických údajů.

V tomto smyslu je náš výzkum jednoznačně šetřením kvalitativním, protože přináší podrobné informace a poznatky o vybraném vzorku muzejních expozic a neklade si otázku po rozložení určitého jevu v populaci, v našem případě např. otázku, jaké procento českých muzeí aplikuje ve svých expozicích princip interaktivity či kolik muzeí zohledňuje potřeby handicapovaných návštěvníků nebo spolupracuje se školami. Náš výzkum je nenumerický, i když i my můžeme výsledky v rámci našeho vzorku snadno numerizovat a např. říci, kolik ze sledovaného počtu muzeí uplatňuje určité muzeologické zásady nebo přístupy. To však nebylo naším cílem; my jsme naopak usilovali o hodnotící analýzu.

Švaříček, Šedřová a kol. (2007, s. 14) se pokoušejí definovat kvantitativní a kvalitativní typ výzkumu na základě použité metody usuzování. Kvalitativní metodologii spojují s indukcí, zatímco kvantitativní metodologii s dedukcí (je logicko-deduktivní nebo hypoteticko-deduktivní). Obecně je indukce úsudek směřující od jednotlivého případu k obecnému, „obecná metoda usuzování, v níž závěr obsahuje informaci, která přesahuje informace (empirického původu) ve východisku. Jelikož induktivní závěry překračují informace v datech, dokážeme prostřednictvím indukce vytvářet obecné zákony“ (tamtéž, s. 14). I když – jak autoři sami upozorňují – tato definice problém poněkud zjednodušuje a mnohé kvalitativní výzkumy využívají i abdukce nebo dedukce (tamtéž, s. 15), může být použitá metoda usuzování důležitým ukazatelem a v našem případě byla uplatněna hojnou měrou.

Švaříček, Šedřová a kol. (2007, s. 15) upozorňují dále na to, že kvalitativní výzkumníci využívají zejména tři typy dat: data z rozhovorů, z pozorování a z dokumentů, pracují tedy s ústní výpovědí nebo textem. To platí i pro náš výzkum, kde jsme využili několik typů dat typicky kvalitativních, tedy slov, nikoliv čísel: písemné výpovědi z dotazníkového šetření s otevřenými otázkami, přepisy strukturovaných rozhovorů, zápisků z vlastního pozorování expozic, textů z doprovodných materiálů, fotodokumentace a různých informačních zdrojů vázaných na dané muzejní instituce (webové stránky, výroční zprávy, katalogy k výstavám, edukační materiály k expozicím apod.).

Kvalitativní metodologie je také spojena s typickými způsoby analýzy dat. Švaříček, Šedřová a kol. (2007, s. 16) podotýkají, že v kvantitativním výzkumném šetření „aplikujeme předem zřízené kategorie k datům podle

pevných pravidel. Kvalitativní analýza a interpretace dat je hledání sémantických vztahů mezi nimi a spojování deskriptivních kategorií do logických celků“. Nejedná se nám o kvantifikaci dat, nýbrž o „zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech“ (tamtéž). V našem výzkumu jsme využili obojí: několik předem zvolených kategorií jsme během analýzy případů z výzkumného vzorku a souběžného teoretického studia přístupů k tvorbě expozic a studia některých krajních případů z praxe zahraničních muzejních institucí doplnili kategoriemi dalšími, které jsou zřejmé ze specifických výzkumných otázek. Problém, který jsme původně sledovali, tak nebyl zcela ohraničený a při výzkumu se dále vyjasňoval. Otázky použité při shromažďování dat nastiňují pouze kategorie základní a mnohé další byly stanoveny a sledovány až při vlastní analýze a pozorování.

Základní výzkumnou strategií našeho šetření byla případová studie, kdy je za případ považován specifický produkt lidské činnosti, muzejní expozice. Ta byla podrobena detailnímu zkoumání, při němž jsme se pokusili nahlížet a zkoumat různé aspekty tohoto produktu, jak je zřejmé z výzkumných otázek. Kromě témat expozic a jejich obsahu jsme se zaměřili i na jejich vnější podobu a design, posun oproti předchozím expozicím na pólech inovace X tradice, principy a strategie uplatněné v expozicích, silné a slabší stránky expozic. Zkoumali jsme i vzdělávací aspekt expozic, resp. to, zda i v české muzejní kultuře došlo k „obratu ke vzdělávání“, anebo zda stále přetrvávají překážky, které lepšímu využití expozic ke vzdělávání brání.

Vzhledem k takto širokému spektru sledovaných problémů jsme se již nezaměřovali na interakci mezi případem (expozicí) a okolím, resp. návštěvníky a komunitou, což bývá u případových šetření v sociálních vědách časté. Jsme si vědomi toho, že námi zkoumaný produkt je výsledkem působení mnoha faktorů, které by bylo zajímavé dále zkoumat (klima panující v muzejních institucích, role a postavení různých profesí v muzeu, role vedení, kurátora, architekta a muzejního pedagoga apod.) a stejně tak by bylo přínosné provést evaluační výzkum, tedy zaměřit se na to, jak zkoumané expozice vnímají návštěvníci. Ne vždy bylo možné důsledně konfrontovat záměry tvůrců expozic s výsledkem, i když jsme se o to pokusili, a ve studiích jsou tak kromě informací přímo od tvůrců expozic nebo představitelů muzea také analytické a hodnotící pasáže, kterými jsme získané odpovědi na otázky doplnili na základě vlastního pozorování a analýzy. V některých případech jsme však expozici bohužel studovali jen z dokumentace, např. proto, že byl výstavní projekt již ukončen (např. výstava *Obrazy mysli / Mysl v obrazech* Moravské galerie v Brně).

K obecné strategii našeho šetření je ještě vhodné dodat, že spíše než o studii intrinsitní (tedy takové, které zkoumají specifický případ pouze kvůli němu samotnému bez vztahu k obecnějšímu kontextu, podrobněji viz Sedláček, 2007, s. 102) jde v našem případě o studii instrumentální, tedy takové, které přinášejí „závěry jdoucí za hranici zkoumaného případu“ (tamtéž) a které bychom rádi propojili se současnými poznatky z oblasti muzejní kultury a širšími společenskými trendy, o nichž jsme čtenáře podrobně informovali v prvním svazku knihy. Zároveň jsou naše studie typem evaluačních případových studií, jejichž smyslem je hodnotící analýza případu, zde muzejní expozice. „Smyslem analýzy je podobně jako v jiných kvalitativních designech dávat případu smysl, ozřejmovat souvislosti, vysvětlovat, interpretovat a také dokládat naše zjištění o příčinách a okolnostech dotýkajících se zkoumaného případu.“ (Sedláček, 2007, s. 108)

Vzhledem k tomu, že jsme zkoumali větší množství případů, náš design lze označit jako mnohopřípadové, resp. kolektivní studie. V tomto typu výzkumu je obvyklé, že se získané výsledky navzájem komparují a v závěru šetření vzniká zpráva shrnující závěry ze všech analyzovaných případů (tamtéž). Je tomu tak i v našem případě: po jednotlivých případových studiích (abecedně řazených) následuje přehledná sumarizace poznatků o analyzovaných expozicích, odpovědi na výzkumné otázky a konečně kapitola *Shrnutí výsledků výzkumu*.

Naše šetření postupovalo v obvyklých fázích, které však neprobíhaly lineárně. V některých případech se fáze překrývaly anebo jsme se k některým etapám vraceli (doplňovali jsme nové případy do výzkumného vzorku, specifikovali jsme výzkumné otázky a doplňovali další metody sběru dat). Celkově náš výzkum probíhal v těchto fázích:

- stanovení tématu výzkumného šetření a výzkumných otázek,
- výběr metod shromažďování dat,
- volba případů a oslovení muzejních institucí a pracovníků,
- shromažďování dat,
- analýza a interpretace dat,
- vytvoření výzkumné zprávy o případových studiích a její integrování do celku této dvousvazkové monografie.

2.2 Metody získávání dat

Jak jsme již uvedli, cílem našeho výzkumu bylo analyzovat současné české muzejní expozice z hlediska uplatněných muzeologických přístupů a jejich edukačního zaměření. Chtěli jsme zjistit tematickou orientaci současných

českých expozic a popsat jejich obsah, charakterizovat a zhodnotit vnější podobu a design současných českých expozic, zjistit, zda se nově vzniklé expozice odlišují od těch předchozích, rozpoznat a pojmenovat principy a strategie, které se v nich uplatňují, vyzkoumat, zda a jakým způsobem bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko, a identifikovat případné překážky, které brání lepšímu využití expozic ke vzdělávání. Na základě analýzy těchto dílčích prvků chceme vyhodnotit silné i ty slabší stránky současných českých expozic, komparovat je a uvést do vztahu k současným trendům světové muzejní kultury.

Cíle výzkumu pak implikují i metody shromažďování dat, tak aby tyto metody odpovídaly jak cílům výzkumu, tak i výzkumným otázkám. Postupně jsme využili metodu dotazníkového šetření, strukturovaného rozhovoru, vlastního pozorování a analýzy doprovodných textových materiálů, fotodokumentace expozic a různých informačních zdrojů spojených se zkoumanými muzejními institucemi.

Metoda dotazníkového šetření

Dotazník jsme využili zejména proto, že jde o výzkumný nástroj, který umožňuje hromadné a rychlé zjišťování potřebných informací. (Švec, 2009) Dotazník zároveň nevyžaduje osobní setkání výzkumníka s respondentem, jak tomu bylo i v našem případě, protože dotazník jsme distribuovali pomocí elektronické pošty. Jednotlivé dotazníkové položky uvedeme níže; byly tvořeny vstupními identifikačními údaji a deseti otevřenými otázkami.

Kromě tzv. věcných položek, které směřují k jádru zkoumaného problému, obsahoval dotazník i položky, které se označují za populační a jejichž cílem je identifikovat respondenta jako představitele určitých skupin populace. V našem případě šlo o otázku směřující k profilu muzejní instituce, tedy jejímu ukotvení z hlediska regionální, či celostátní působnosti, typologie muzea nebo jeho specializace (muzeum umění, science centrum, regionální (vlastivědné) muzeum, specializované muzeum) a konečně z hlediska typu jeho sbírkového fondu.

Přestože jsme souběžně využili i metodu strukturovaného rozhovoru, lze konstatovat, že větší část dat jsme získali právě metodou dotazníkového šetření, která oproti rozhovoru poskytla data v poněkud koncentrovanější podobě. Mnohdy byly odpovědi výsledkem spolupráce a autory odpovědí tak bylo více osob, kromě kurátora např. muzejní pedagog nebo vedení muzea.

Z hlediska charakteru použitých otázek lze konstatovat, že byly většinou použity otázky přímé, pokládali jsme tedy otázky směřující přímo ke zkou-

manému problému. Z některých odpovědí však bylo možné získat výpověď týkající se dalších výzkumných otázek, na které jsme hledali odpovědi jiným způsobem. Jak již bylo uvedeno, využili jsme otázky otevřené, respondenti se vyjadřovali volně bez předem daných možností. Respondenti tak vypovídali o procesu tvorby expozice a uplatněných postupech, vyjadřovali se k silným a slabým stránkám výsledného produktu a volně informovali o zkoumaných aspektech expozic jejich muzea. Jejich odpovědi byly nestrukturované.

Otázky použité při shromažďování dat pomocí dotazníkového šetření:

- Charakterizujte profil Vašeho muzea (název, sídlo, charakter sbírek, zaměření a typ muzea).
- Jaká témata či oblasti jsou představeny ve Vaší nové expozici?
- Jak Vaše nová expozice vypadá? (Lze připojit 4–6 fotografií)
- Odlišuje se od těch předchozích? V čem?
- Které z muzeologických, výstavnických, pedagogických aj. postupů autoři expozice uplatnili?
- Bylo při přípravě expozice zohledněno vzdělávací hledisko? (Tj. že expozice by měla sloužit jako prostor ke vzdělávání?)
- Pokud ano, jakým způsobem?
- Co považujete za silnou stránku Vaší nové expozice?
- Co považujete za slabou stránku Vaší nové expozice? (Co se dosud nepodařilo vyřešit, co ještě není „dokonalé“?)
- Jaké problémy provázejí Vaši snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely?

Metoda strukturovaného rozhvoru

Metoda rozhvoru, resp. interview je založena na přímé interpersonální interakci výzkumníka a zkoumané osoby. Metodicky je blízká metodě dotazníkového šetření. Využili jsme ji v některých případech. Otázky jsme kladli přímo a struktura rozhvoru byla podobná struktuře dotazníku. Rozhovory s pracovníky muzeí byl přitom zaznamenáván na digitální kameru. Rozhovory probíhaly v obvyklých fázích: po úvodu (seznámení s představitelem muzea, objasnění smyslu interview a jeho předpokládaného průběhu) následovala hlavní část rozhvoru, během něhož jsme kladli předem připravené otázky (i respondent s nimi byl předem seznámen) a zaznamenávali odpovědi, a závěrečná část (poděkování a objasnění dalšího postupu). Po ní proběhla prohlídka expozice (buď s respondentem anebo samostatně) a její fotodokumentace. Vzhledem k tomu, že otázky byly prakticky totožné s otázkami použitými během dotazníkového šetření, nebudeme je zde znovu uvádět. Během

interview byly některé z otázek ze strany výzkumnice přirozeně doplněny anebo specifikovány, jejich podstata však zůstala stejná. Interview lze proto označit za standardizované (viz Zelina, 2009), protože otázky a jejich pořadí včetně formulací byly předem stanoveny a neměnily se. Jednalo se přitom opět o otázky otevřené.

Metoda vlastního pozorování

Metoda pozorování se považuje za nejpřirozenější výzkumnou metodu, jejíž podstatou je sledování, resp. smyslové vnímání nějakých jevů. (Gavora, 2009) Při našem pozorování jsme sledovali muzejní expozice a v souladu s pravidly vědeckého výzkumu jsme se snažili, aby naše pozorování bylo objektivní, záměrné, plánované a systematické (tamtéž). Naše pozorování muzejních expozic zahrnovalo jejich sledování, popis a hodnocení podle předem stanovených i několika cirkulárně doplňovaných kritérií.

Cíl našeho pozorování byl dán obecnými a specifickými výzkumnými otázkami, předmětem pozorování byly uvedené expozice (resp. většina z nich), jež byly podrobeny pozorování během tříletého grantového projektu *Česká muzejní edukace v kontextu současných evropských trendů* (2012–2014). Pozorování prováděla sama autorka a využila přitom písemného záznamu, fotodokumentace a videozáznamu. Původní, spíše nestrukturované pozorování jsme postupně strukturovali na základě nacházení významových vztahů mezi sledovanými aspekty expozic a spojování popisných kategorií do logických sémantických celků.²

V předchozím výkladu jsme uvedli, že mnohé ze specifických výzkumných otázek byly stanoveny až při pozorování a souběžně i následné analýze. Několik původních, předem stanovených kategorií jsme během pozorování a analýzy našich případů a dalšího teoretického studia muzeologických přístupů k muzejní prezentaci i pozorování některých krajních případů z praxe zahraničních muzejních institucí doplnili kategoriemi dalšími, které uvádíme v přehledné tabulce. Tyto sumarizující přehledy o expozicích (plynouce z jednotlivých případových studií) uvedeme ve zvláštní kapitole.

2 Ty představíme v níže uvedené tabulce a také v kapitole přinášející odpovědi na výzkumné otázky.

Profil muzea	regionální působnost
	celostátní působnost
	muzeum umění
	science centrum
	dětské muzeum
	archeopark
	regionální (vlastivědné) muzeum
	specializované muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice X dočasná výstava
	expozice formalistická X analytická, kontextuální exp.
	expozice zaměřená na sbírkové předměty X expozice „koncepční“
	expozice funkčně-ekologická X systematická
	expozice úzce tematická X integrální
	expozice geografická X chronologická
	expozice stavící na unikátních předmětech X expozice s převahou uměleckých předmětů (expozice galerijního typu) X expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum contemplativum</i> X <i>museum activum</i>
	snaha o iluzivnost
	uplatnění „visitor friendly“ prvků
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	konkrétní téma prezentované expozicí
	způsob podání tématu, celkový tón a jazyk muzejní expozice
	typ vystavených objektů, „hvězdné“, resp. ikonické objekty
	množství dostupných informací
	využití map, ilustrací, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií

Zaměření expozice	spíše na duchovní potřeby návštěvníka
	spíše na emocionální potřeby návštěvníka
	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka
	spíše na sociální a relaxační potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
	omezená nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
	méně zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
	tradice
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky expozice pro rodiny s dětmi expozice pro školní skupiny expozice pro návštěvníky s postižením hybnosti expozice pro návštěvníky se zrakovým postižením
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	expozice zohledňující nevidomé nebo sluchově postižené návštěvníky
	bezbariérová expozice
	žádné zohlednění handicapovaných návštěvníků
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity v expozici
	uplatnění zásady „hands-on“ v expozici
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
	netradiční výtvarné řešení expozice

Vzdělávací hledisko expoziční, muzejní expoziční jako místo pro vzdělávání	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expoziční
	prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	nabídka edukačních programů k výstavě
	textové či jiné didaktické pomůcky
	podpora vzdělávání na webových stránkách muzea

Vedle dotazníkového šetření bylo strukturované pozorování hlavním zdrojem našich výzkumných dat.

Metoda obsahové analýzy doprovodných textových materiálů, fotodokumentace expoziční a různých informačních zdrojů vázaných na dané muzejní instituce

Poslední z metod, pomocí které jsme získali další cenná data do našeho výzkumu, byla metoda obsahové analýzy různých textových, obrazových a jiných dokumentů, které nějakým způsobem vypovídají o sledovaných expozičních. Šlo o textové panely umístěné v expozičních, katalogy k výstavám, články o expozičních, textové průvodce, edukační materiály (pracovní listy, dětské průvodce aj.), informace na webových stránkách muzeí a dále o studium a analýzu fotodokumentace expoziční, studium elektronických databází a virtuálních prohlídek.

Zaměřili jsme se přitom především na jejich zjevný (manifestní) obsah, kterým Švec (2009, s. 141) rozumí „nezastřený obsah, který se explicitně vyskytuje „černé na bílém“ v textu“ – slova a slovní spojení a v našem případě i obraz, resp. fotografický nebo audiovizuální záznam expoziční. Latentního, nezjevného významu, tedy toho, co lze číst mezi řádky (tamtéž), jsme si všimali zvláště při sledování kritéria typu expoziční podle různých klasifikačních hledisek, zaměření expoziční na potřeby návštěvníka, designu výstavy a vnější podoby expoziční, uplatnění inovativních prvků v expoziční a jejího vzdělávacího hlediska.

Triangulace

Jak je patrné z přehledu použitých metod získávání dat, usilovali jsme v našem šetření o triangulaci zdrojů dat (písemné výpovědi z dotazníkového šetření s otevřenými otázkami, přepisy strukturovaných rozhovorů, zápisky

z vlastního pozorování expozic, texty z doprovodných materiálů, fotodokumentace a různé informační zdroje vázané na dané muzejní instituce, jako jsou webové stránky, výroční zprávy, katalogy k výstavám, edukační materiály k expozicím apod.), resp. o triangulaci metod zjišťování výzkumných dat. Jejím cílem bylo rozšíření záběru šetření a vědomí faktu, že výpovědi aktérů (tvůrců expozic) mohou pochopitelně postrádat objektivitu. Subjektivně zabarvené odpovědi získané pomocí dotazníku nebo interview jsme proto doplnili právě vlastním pozorováním a obsahovou analýzou textových a obrazových dokumentů o sledovaných expozicích. Z téhož důvodu doprovází text případových studií i četná fotodokumentace.

2.3 Metody zpracování a analýzy dat

Data získaná pomocí postupů představených v předchozích pasážích jsme následně zpracovali, upravili a podrobili pečlivé analýze. Hendl (2005) a Šedřová (2007, s. 207) ke kvalitativní analýze dat uvádějí, že jde o systematické, nenumerné organizování dat, obvykle textové povahy, jehož cílem je „odhalit témata, pravidelnosti, kvality a vztahy“ a interpretovat je důvěryhodným a spolehlivým způsobem.

V našem případě jsme však neanalyzovali primárně výpovědi aktérů o jejich prožívání nějaké skutečnosti, nýbrž výpovědi a informace o sledovaném produktu jejich činnosti (výstavě či expozici) a tento produkt samotný. Proto jsme také nevyužili obvyklou metodu zpracování a analýzy kvalitativních dat, kterou je otevřené kódování a další kódovací techniky (o nich podrobněji Šedřová, 2007).

Data, která jsme shromáždili pomocí dotazníkového šetření, strukturovaných rozhovorů, pozorování expozic a obsahovou analýzou textových a obrazových materiálů, jsme v této fázi výzkumu podrobili systematickému rozboru a interpretaci. Šedřová (2007, s. 208) uvádí, že ke kvalitativním datům lze přistupovat dvojím způsobem: realistickým, anebo narativním. Toto dělení reaguje na specifikum kvalitativních dat, kterým je subjektivita. Narativní způsob tak rezignuje na snahu získat objektivní „pravdu“ o realitě a místo toho analyzuje rozhovor (nebo jiné soubory dat) „jako společenskou interakci, v níž respondent vyjednává svoji verzi skutečnosti a vlastní identity“ (tamtéž). Už jsme na jiném místě uvedli, že nám o sledování osobního prožívání aktérů nešlo a že jsme se zaměřili na deskriptivní analýzu specifického projevu člověk a instituce, kterým je muzejní expozice nebo výstava. Proto jsme k datům přistupovali realistickým způsobem, kdy se výpovědi respondentů „považují za popis určité vnější skutečnosti“ (Šedřová, 2007, s. 208),

zde procesu tvorby muzejní expozice, uplatnění určitých přístupů a výsledku tohoto procesu. Problém věrohodnosti takto získaných a posuzovaných dat byl ošetřen triangulací zdrojů dat.

Jak již bylo řečeno, pracovali jsme s několika typy dat, z nichž některá bylo nejprve nutné fixovat (výpovědi získané během strukturovaných rozhovorů, data z videozáznamu, zápisků z pozorování a fotodokumentace), převést do textové podoby, provést jejich redukci prvního řádu a převést je do významových jednotek.

Také zdrojové texty (písemné odpovědi na dotazníkové otázky) bylo třeba během procesu zpracování a analýzy dat nejprve redukovat, resp. parafrázovat, sumarizovat a kategorizovat. I zde jsme identifikovali sémantické celky výpovědí, doplňovali je o poznatky získané pozorováním a obsahovou analýzou textů a obrazového materiálu a interpretovali je. (Šed'ová, 2007) Během této kvalitativní, tedy nenumerné analýzy jsme sledovali stanovené významové kategorie a prováděli jejich deskripci, během níž vznikala konečná podoba případových studií referujících o podobě expozic, analyzujících principy uplatněné při jejich tvorbě, sledujících zohlednění vzdělávacího hlediska a sumarizujících slabší a silné stránky popisované prezentace. V souladu s vymezením Šed'ové (2007) přináší naše studie pokud možno přesvědčivou evidenci o existenci zkoumaného jevu (muzejní expozice) a o tom, že je určitým způsobem strukturován. Naše analýzy jsou přitom popisné a částečně i „literární“.

Kvalitativní metodologie bývá spojována s indukcí, resp. s analytickou indukcí, a tímto způsobem usuzování jsme pracovali i my, takže od jednotlivého případu jsme se snažili dospět k obecnému, tak aby naše induktivní závěry přesáhly údaje, resp. popisné informace obsažené v datech, a postihly obecnější zákonitosti. Během analýzy dat jsme ovšem využili i tzv. konstantní komparace, kterou Šed'ová (2007, s. 223) vysvětluje jako proces neustálého porovnávání, hledání podobností a rozdílů v rámci jednoho a poté i dalších datových zdrojů. To mimo jiné umožňuje v závěru vymezit typologii případů (opět se přitom jedná o cestu k zobecnění), v našem šetření typologii muzejních expozic. Dalším využitým postupem, který je konstantní komparaci blízký, bylo tzv. kontrastování, tedy komparace polárních typů případů (v našem výzkumu např. panelové expozice s expozicí interaktivní). Metoda komparace a kontrastování tak umožňuje nejen vzájemné odlišení případů, ale i diferenciaci identifikovaných kategorií, příp. nalezení rozdílů a společných rysů.

V závěru jsme analyzovaná data interpretovali, tedy na základě podrobné analýzy systematicky popsali a objasnili, co identifikované kategorie a další

poznatky znamenají. Prováděli jsme to, co Šed'ová (2007, s. 244) označuje za sekundární interpretaci a výstižně popisuje jako „opětovné promýšlení již analyzovaného materiálu s ohledem na to, o čem naše data vlastně vypovídají, co všechno námi vynalezená schémata a tabulky znamenají a především proč k popsáním jevům dochází“. Při interpretaci jsme přitom využili nejen získaná data, ale opět jsme se vrátili ke klíčovým konceptům, tedy termínům obsaženým ve formulaci výzkumného problému, dalším publikovaným definicím zkoumaných jevů a vůbec k obsáhlému teoretickému kontextu, který nám byl nápomocen při objasňování získaných poznatků. Vzhledem k tomu, že již samotné případové studie částečně obsahují interpretující pasáže, zahrnuli jsme formulaci obecnějších zákonitostí, komparaci, kontrastování a konečně i sekundární interpretaci do kapitol obsahujících odpovědi na výzkumné otázky a diskusi, po nichž následuje stručné sumarizující shrnutí obsažené v části *Shrnutí výsledků výzkumu*.

2.4 Etické aspekty výzkumného šetření

Na samotný závěr kapitoly o metodologii se vyjádříme k etickým aspektům našeho výzkumu. Je třeba předeslat, že jsme neshromažďovali citlivá osobní data ani osobní názory nebo vyjádření, která by vyžadovala anonymizaci respondentů, nýbrž data o veřejném, resp. veřejnosti určeném produktu lidské činnosti a činnosti instituce financované z veřejných prostředků. Proto také v naší práci uvádíme nejen plné názvy muzejních expozic (což umožňuje i zpětnou kontrolu toho, zda byl výzkum objektivní a validní), ale i jména respondentů, které lze v některých případech chápat jako (spolu)autory případových studií, resp. spoluautory výzkumu, protože při formulaci odpovědí (v dotazníku nebo rozhovoru) sami prováděli na základě daných kritérií analýzu produktu své vlastní činnosti. Z toho vyplývá následující závěr: i když jednou z metod shromažďování dat byly výpovědi aktérů, většina informací nemá osobní povahu a nevyžaduje anonymizaci.

Poskytnutím svých výpovědí nebo textů autoři vyslovili souhlas s jejich publikováním a uveřejněním svého jména. Před publikováním studií jsme redukované odpovědi respondentů doplněné našimi analytickými a hodnotícími pasážemi dali autorům k dispozici a umožnili jim případné upřesnění nebo doplnění našich závěrů. Míra redukce a zásahů autorky výzkumu do výpovědí respondentů o jejich expozicích přitom byla různá. Odpovědi některých respondentů byly výstižnější a šly k podstatě problému více než jiné. V některých případech byly odpovědi extrémně stručné a neposkytovaly dostatek údajů, proto byly doplněny daty z jiných zdrojů, a text případové studie

je tak především produktem autorky výzkumu. Jiné odpovědi byly natolik vyčerpávající a validní, že tvoří základ textu případové studie.

Přestože povaha otázek neměla osobní charakter a směřovala k veřejně dostupnému produktu, jednu z položek dotazníku jsme přece jen anonymizovali. Respondenty jsme o této skutečnosti předem informovali ve snaze získat informace, které by možná jinak nebyli ochotni zveřejnit. Předem avizovaná anonymizace se týkala odpovědí na otázku „Jaké problémy provázejí Vaši snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely?“. K anonymizaci jsme přistoupili proto, že jako překážku mohou respondenti chápat např. působení vedení muzea nebo postoje kurátorů a z pochopitelných důvodů by pak nebyli ochotni tyto skutečnosti veřejně prezentovat. Proto jsou také tyto odpovědi uvedeny a interpretovány až v kapitole obsahující odpovědi na výzkumné otázky a diskusi.

Respondenti byli předem informováni o tom, že poskytnuté údaje budou veřejně prezentovány, a pro většinu to byla i hlavní motivace k poskytnutí požadovaných informací, protože zařazení do výzkumného vzorku a prezentaci právě jejich expozice lze vnímat jako vítanou pozornost a medializaci jejich muzejní instituce.

3

Případové studie: analýzy současných českých expozic a jejich inovativních prvků s ohledem na vzdělávání návštěvníků

Tato obsažná kapitola přináší postupně samotné případové studie, které jsme pro přehlednost strukturovali vždy jednotným způsobem:

- Název muzea, resp. expozice
- Profil muzea
- Témata či oblasti představené v expozici
- Vnější podoba expozice
- Odlišnost nové expozice od těch předchozích
- Principy uplatněné v expozici
- Vzdělávací hledisko expozice
- Analýza a hodnocení expozice
- Údaj o respondentovi // respondentech
- Fotodokumentace

Po studiích následuje přehledná sumarizace zjištěných údajů o expozicích ve formě tabulek. Jednotlivé studie expozic jsou řazeny podle abecedního pořádku.

Obr. 1 a 2 *Pohled do Galerie umění pro děti GUD (foto Tomáš Adamec, 2014)*

3.1 ARCHEOPARK PRAVĚKU VE VŠESTARECH Všestary 238, 503 12

Profil muzea

Archeopark pravěku ve Všestarech je nově vzniklou institucí (byl otevřen v roce 2012), která vychází z modelu v zahraničí již zdomácnělého a úspěšného muzea v přírodě, které obvykle obsahuje konstrukce (pre)historických staveb vycházející z místních archeologických nálezů. Archeopark pravěku ve Všestarech, stejně jako obdobné zahraniční areály, umožňuje volný pohyb návštěvníků po naučné trase a je zasazen do dějin konkrétní krajiny. V případě všestarského archeoparku je to „archeocyklotrasa“ z Hradce Králové do Smiřic. Archeopark pravěku ve Všestarech si klade za cíl seznámit veřejnost s životem pravěkých lidí nejen na území České republiky. Takto je zaměřena třípatrová expozice i samotné muzeum v přírodě. V expozici lze vidět repliky artefaktů ze všech období pravěku, různé modely, virtuální simulace, informační tabule nebo konstrukce objektů v reálném měřítku. Lze tu najít i hmatovou expozici.

Archeopark je určen pro širokou veřejnost, dospělé, rodiny s dětmi, turisty i zájemce o archeologii, mezi časté návštěvníky patří žáci základních a středních škol. Podstatné je, že daný archeopark není muzeem v pravém slova smyslu, protože nespravuje sbírku muzejní povahy. V expozici se prezentují i nemnohé archeologické nálezy jako ukázka pro srovnání rozdílů mezi originály a replikami.

Témata či oblasti představené v expozici

Archeopark tvoří stálá expozice, výstavní sál, kinosál, didaktická dílna, muzeum v přírodě, venkovní expozice exkavace (archeologický výzkum) a rovněž cyklotrasa s tématem pravěku Hradecka ze Všestar do Hradce Králové. Hlavními tématy jsou pravěk Čech a Moravy a život v pravěku rekonstruovaný na základě evropských archeologických nálezů. Stranou nezůstává ani samotná archeologie jako obor: expozice ji popularizuje a představuje různé výzkumné metody a typy archeologických pramenů.

Vnější podoba expozice

Jak již bylo řečeno, součástí Archeoparku pravěku ve Věstarech je jak krytá expozice umístěná v hlavní budově, tak i rozsáhlý venkovní areál s rekonstrukcemi prehistorických sídlišť a pohřebišť. V přízemí hlavní budovy je umístěna expozice nazvaná „podzemí“ či „podsvětí“, která návštěvníky uvádí do tajuplného světa pohledem pravěkých lidí. Je zde možné vidět jeskyni s malbami, akvárium s archeologickými nálezy, pazourkové doly, megalitickou hrobku, ukázky pohřbívání z našeho území a depoty (poklady). Zároveň se zde návštěvníci seznamují s různými prostředími, kde probíhá archeologický výzkum, a uvědomují si, že právě „vykopávky“ jsou zdrojem našich informací o pravěku.

První patro obsahuje expozici „Život v pravěku“. Je zde umístěn velký model pravěké krajiny a textové a obrazové panely s informacemi ze života lidí v pravěku. Druhé patro nazývají tvůrci „nebe“ a upozorňují tak na tzv. leteckou archeologii, nedestruktivní metodu archeologického výzkumu, v rámci něhož se využívá pozorování během letů a pořizuje se fotografická dokumentace terénu z této perspektivy. Snímky jsou analyzovány a pomocí nich lze identifikovat archeologické objekty. V expozici je tento princip využit tak, že je možné shora pozorovat model pravěké krajiny umístěný v přízemí. Ve třetím patře budovy je umístěn přehled celého pravěku Čech a Moravy prezentovaný formou obrazů Libora Baláka, replik a kopií artefaktů.

V budově se rovněž nachází promítací sál s programy podle témat nebo probíhajících akcí a didaktická dílna určená dětem, kterou lze využít za každého počasí. Dílna se používá pro praktické činnosti související s životem v pravěku. K prezentaci tématu pravěku se využívá ještě výstavní sál pro aktuální krátkodobé výstavy.

Na vnitřní expozici navazuje velkoryse pojatý venkovní areál, obsahující jednotlivá stanoviště doporučené návštěvnícké trasy: archeologické vykopávky, neolitický dům, eneolitický dům, rondel, čluny expedice Monoxylon, areál doby bronzové, areál doby železné, dlouhá mohyla, řadové jámové pohřebiště, mohylník a knížecí mohyla. Předlohami pro jejich zbudování byly nálezy z území Čech a Moravy. Cílem bylo ukázat typy archeologických objektů a svět pravěkých lidí.

Odlíšnost nové expozice od těch předchozích

Jde o novou stavbu, v minulosti (od roku 2000) byla na místě pouze „pravěká vesnice“ s výstavkou v budově všestarské základní školy.

Principy uplatnění v expozici

Archeopark pravěku ve Všestarech kombinuje dva různé způsoby prezentace: klasickou muzejní expozici, resp. výstavu, a méně tradiční expozici v přírodě (resp. venkovní areál archeoparku) v podobě rekonstrukcí prehistorických staveb v reálném měřítku. V novém archeoparku je kladen důraz na trvanlivost staveb a bezpečnost návštěvníků, takže při stavbě byly užívány moderní technologie. Původní stavby budované zde před časem replikami pravěkých nástrojů jsou přístupné v projekci kinosálu. Ve vnitřní expozici jsou využity současné prezentační prostředky včetně dotykové obrazovky nebo projekce v kinosále. Záměrem tvůrců však nebylo vytvoření multimediální expozice. Naopak se snažili o maximální přiblížení tématu pravěku, takže návštěvníkům umožňují dotýkat se předmětů a klasických materiálů a v doprovodných programech dávají zájemcům možnost vyzkoušet si rukodělné činnosti, které vykonávali pravěcí lidé. Autoři využili principů dotykové archeologie, experimentální archeologie a muzea v přírodě. Ve vnitřní expozici uplatnili kontextuální způsob prezentace archeologických nálezů a návštěvníkům nabízejí rekonstrukční a didaktické obrazy s pravěkými výjevy a informace ve stylu „živé archeologie“. Dioramata jsou umístěna za prosklenými stěnami, využity byly i proudové vitríny; část expozice je pojata jako simulace pravěkého prostředí (jeskyně s malbami pravěkých lidí, průchod kamennými monolity aj.). Autoři expozice využili rovněž informačních panelů, v nichž se kromě textu hojně uplatňuje také obrazová složka.

Vzdělávací hledisko expozice

Smyslem archeoparku je popularizovat prehistorii a archeologický výzkum a prezentovat veřejnosti současné poznatky z této oblasti. Archeopark sice obsahuje řadu zdařilých popularizačních prvků, avšak jeho hlavním posláním není zábava, nýbrž vzdělávání. Kromě toho, že zde nacházejí poučení četné skupiny běžných návštěvníků, slouží archeopark i výuce studentů archeologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

Vzdělávací hledisko je zde posíleno jednak tím, že se ve vnitřní expozici přehledně prezentuje periodizace pravěku našeho území, a také tím, že je zde důsledně uplatněn princip názornosti (obrazy s výjevy z pravěku, velký model krajiny, simulace prostředí aj.). Celá expozice je přehledně a promyšleně vedena na pomyslné lince podsvětí – nebe a jsou zde prezentována témata blízká životu lidí (konstrukce domů, technologie používané v minulosti). Podobu venkovní expozice je důsledným naplněním principu názornosti, pro-

tože návštěvníci získávají přesnou představu o tom, v jakém prostředí lidé v minulosti žili.

Analýza a hodnocení expozice

Všechny výše zmíněné prvky jsou také silnou stránkou archeoparku: jde o kombinaci muzea v přírodě s budovou expozice (návštěvníci zde mají zázemí i v případě nepříznivého počasí), využití dotykových a rekonstrukčních částí, kombinace klasických i aktuálních metod prezentace. Samotné téma prehistorie s sebou nese problém adekvátního uchopení tématu, a to vzhledem k malému množství informací o těchto vzdálených etapách historie člověka. Je proto obtížné hledat způsoby, jak pravěk živě prezentovat např. pomocí příběhů, aniž by se tvůrci zpronevěřili zásadě vědeckosti. Prostorem pro další promýšlení je pojetí doprovodných akcí pro veřejnost, kde se osvědčilo využívání metod dramatické výchovy. Využití kostýmu, hraní role a dramatizace příběhů má velký potenciál oslovit návštěvníky, avšak příprava podobných aktivit je obtížná právě vzhledem k tomu, že příběhy pravěkých lidí se nám z pochopitelných důvodů nedochovaly.

(Na základě podkladů doc. PhDr. Radomíra Tichého, Ph.D., zpracovala P. Š.)

Obr. 3 Archeopark pravěku ve Všestarech, budova expozice a muzeum v přírodě (foto archiv Archeoparku pravěku ve Všestarech)

*Obr. 4 a 5 Archeopark pravěku ve Věstarech, pohled do „megalitické hrobky“,
dole pohled do interiéru na model pravěké krajiny (foto archiv Archeoparku pravěku
ve Věstarech)*

Obr. 6 Archeopark pravěku ve Všestarech, „pravěká jeskyně“ (foto archiv Archeoparku pravěku ve Všestarech)

3.2 DĚTSKÉ MUZEUM MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA

Pavilon Anthropos
Moravské zemské muzeum
Pisárecká 5, 602 00 Brno

→ DOBRODRUŽNÁ AFRIKA
OČIMA CESTOVATELŮ
výstava

Profil muzea

Moravské zemské muzeum je druhá největší a zároveň druhá nejstarší muzejní instituce v České republice. Ve svých sbírkách uchovává přes 6 milionů předmětů, které představují cenný materiál přírodních a společenských věd. Kromě sbírkotvorné a vědeckovýzkumné práce pořádá muzeum výstavy, přednášky, exkurze, zabývá se prací s mládeží a v neposlední řadě vykazuje také rozsáhlou ediční činnost. Moravské zemské muzeum je příspěvkovou organizací Ministerstva kultury ČR.

Základním posláním Dětského muzea (odborného oddělení Moravského zemského muzea) je podpora vzdělávací funkce mateřského muzea ve vztahu k dětskému návštěvníkovi, výchova dětského recipienta k hodnotám, které muzeum reprezentuje a které zprostředkovává. Cílem je přiblížit dětským návštěvníkům výstavy, expozice a sbírkové fondy Moravského zemského muzea takovou formou, která bude dětské mentalitě co nejpřístupnější. Navázání komunikace s návštěvníkem Dětského muzea (dále jen DM) se uskutečňuje prostřednictvím výstav, jejichž součástí jsou interaktivní programy a tematické dílny s lektorským vedením. Důležitá je rovněž participace Dětského muzea a odborných oddělení na tvorbě interaktivních programů v rámci výstavních projektů. Jedním z cílů činnosti DM při MZM je prostřednictvím výstav a programů adaptovat dětského návštěvníka na svět muzea a vychovávat budoucí generaci stálých návštěvníků MZM. Dětské muzeum myslí také na specifické potřeby dětských a dospělých návštěvníků s postižením.

Témata či oblasti představené v expozici

Výstavní projekt „Dobrodružná Afrika očima cestovatelů“ připravilo Dětské muzeum MZM v letošním roce a výstava proběhla v termínu 22. května 2013–29. června 2014. Hlavním cílem výstavy je představit hravou formou nejen dětskému návštěvníkovi tradiční kultury různých částí Afriky. Jednot-

livé části (regiony) výstavy jsou rozděleny na jižní Afriku, střední Afriku, západní Afriku, severní Afriku, východní Afriku a napříč kontinentem, přičemž každý region je samostatně představen z hlediska geografie, zoologie a etnologie prostřednictvím tradic a umění různých národů a kmenů. Informace doplňuje přehled zajímavých míst či afrických „nej“. Na základě prezentovaných předmětů se dětský návštěvník seznámí nejen s místní kulturou, ale i s nejvýznamnějšími českými cestovateli, kteří tuto oblast v historii navštívili. Mezi prezentovanými osobnostmi jsou čeští přírodovědci, archeologové, etnologové, odborníci na poli antropologie, sběratelé, misionáři, dobrodruzi, ale především cestovatelé a autoři cestopisů, kteří zasvětili značnou část života objevování nových míst a kultur nebo vědeckým poznatkům nejen na africkém kontinentě.

Vnější podoba expozice

Obsah výstavy tvoří převážně prezentace etnografických exponátů ze sbírek Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur a exponátů získaných z expedic Moravského zemského muzea. Z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně byly zapůjčeny rozměrné ilustrované předsádky, na kterých je znázorněna mapa Afriky s vyznačenou trasou M. Zikmunda a J. Hanzelky vedoucí od severu na jih kontinentu. Je zde rovněž instalován model automobilu Tatra 87, chlouba kopřivnické automobilky Tatra, se kterou legendární dvojice H+Z cestovala. Za povšimnutí stojí i literární část výstavy, kde jsou představeny nejzajímavější publikace, jejichž autory jsou někteří z prezentovaných cestovatelů.

Africkou faunu představuje rozsáhlé zoologické dioráma, kde jsou vystaveni vybraní zástupci podle biotopů – savana, polopoušť a prales. Dioráma je doplněno speciálním ozvučením, jedná se o směs zvuků typických pro živočichy konkrétního biotopu. Jednotlivé regiony jsou zastoupeny rovněž bohatým výběrem afrických entomologických preparátů.

Ve výstavě je k dispozici množství interaktivních předmětů a replik na dosah, např. tradiční africké hudební nástroje (nejtypičtější africký bicí hudební nástroj djembé, šterbinový buben, kora – harfová loutna, xylofon, hudební luk či různá chřestidla), přivolávač deště, plody afrických rostlin včetně jejich prezentace a ochutnávky prášku z dužiny plodu baobabu, přírodniny (lebka žirafy, lebka paviána, pštrosí vejce a peří, peří papouška žako apod.), africké masky a řada dalších předmětů užitkové potřeby. Pro mladší děti je připraven interaktivní koutek, jehož součástí jsou didaktické hry a pomůcky (kostky, skládačky, omalovánky apod.), africké hry (mankala, věšební deska) a hrač-

ky (prstoví maňásci, africká loutka). Z modelovací hmoty si na připraveném podstavci mohou návštěvníci vytvořit model portrétu domorodce a dalekohledem mohou pozorovat zvířata v dioramatu. Dále ve výstavě návštěvníky čeká tematická PC hra (dva druhy her na výběr, pro mladší děti je to pexeso „africké vlajky“ a pro starší děti hra zaměřená na ověření získaných znalostí) a chýše s ukázkou africké školy a promítáním fotografií cestovatelů. V další části výstavy probíhá projekce ukázek zajímavých dobových i současných dokumentů.

Odlíšnost nové expozice od těch předchozích

Jak již bylo řečeno, jde o samostatnou výstavu, proto se spíše nabízí komparace se stálými expozicemi, které se v současné době nacházejí v pavilonu Anthropos. Jde o expozice o nejstarších dějinách osídlení evropského kontinentu, tvořené těmito relativně samostatnými celky: Morava lovců a sběračů, Nejstarší umění Evropy a Paleolitické technologie; Genetika ve vývoji člověka, Příběh lidského rodu, Primáti – naše rodina. Přestože expozice využívají i audiovizuální techniku, jde o klasickou a místy již poněkud opotřebovanou a uměle působící tradiční expozici využívající vitríny, dioramata, příp. rekonstrukce prostředí života paleolitických lovců a sběračů v podobě modelů, resp. figurín. Oproti statické podobě těchto expozic, jež dětského diváka příliš nezohledňují, je na výstavě *Dobrodružná Afrika očima cestovatelů* uplatněn princip interaktivity, řada exponátů je určena k manipulaci nebo ohmatání, děti uvítají také didaktické hračky a tvůrčí a relaxační zóny.

Principy uplatněné na výstavě

Prohlídka výstavy může být v případě zájmu dětských návštěvníků „usměrňována“ pracovními listy, které děti postupně vedou k jednotlivým částem výstavy. Na výstavě je uplatněn princip interaktivity, takže mnoha exponátů se lze dotýkat, manipulovat s nimi a zkoumat je. Zároveň je v expozici i řada tradičních prvků, jako jsou ilustrované textové panely s mapou Afriky a trasou cestovatelů Zikmunda a Hanzelky nebo vitríny s některými africkými artefakty. Pozornost vzbuzuje zejména zoologické dioráma a jeho ozvučení, model automobilu Tatra 87 a chýše v podobě africké školy, v jejíchž útrobách běží prezentace fotografií pořízených na africkém kontinentu. Prvkem, který zohledňuje dětského návštěvníka nejvíce, je interaktivní pracovní nebo hrací koutek, v němž jsou návštěvníkům k dispozici didaktické hračky a další pomůcky.

Vzdělávací hledisko expozice a didaktické prostředky

Jak již bylo předznamenáno, výstava je určena především dětem a byla koncipována se vzdělávacími záměry. Každý dětský návštěvník ke vstupence obdrží pracovní listy v podobě hravého barevného cestovního deníku, do kterého si může zapisovat a kreslit svoje poznatky z výstavy. Průvodcem výstavou i deníkem je postava krokodýla, kterému mohou děti vymyslet jméno.

Vzdělávací využití výstavy podporují doprovodné programy, kterých po dobu jejího trvání probíhá celá řada. Jde o výtvarné a dramatické workshopy pro rodiny s dětmi nebo cestopisné přednášky s prezentací fotografií současných cestovatelů určené studentům a široké veřejnosti. V rámci projektu SMOK spolupracují tvůrci výstavy s cestovatelem Davidem Švejnhou, který připravil několik programů pro děti i širokou veřejnost – např. cestopisné přednášky s projekcemi, ochutnávky hmyzu, poznávání Afriky všemi smysly, Tanec egyptských námořníků – taneční workshop apod.

Cílovými skupinami programů jsou školní skupiny a organizované (zájmové) skupiny dětí, studenti středních a vysokých škol, rodiny a široká veřejnost. Stranou nezůstávají ani návštěvníci se specifickými potřebami. Podrobné informace o cílových skupinách programů uvádíme v následujícím přehledu:

Školní skupiny a organizované (zájmové) skupiny dětí – Dětské muzeum spolupracuje s mateřskými, základními a středními školami jihomoravského regionu. V návaznosti na výstavu připravilo Dětské muzeum devadesátiminutový výukový interaktivní program pro školy a volnočasové organizace. Cílem programu je kromě rozšíření vzdělávacích možností v návaznosti na RVP v oborech, jako jsou Člověk a společnost, Člověk a příroda, Umění a kultura, především zpřístupňování sbírek a výsledků vědeckého bádání odborných oddělení mateřského muzea, případně dalších českých muzejních institucí, a to hravou a zábavnou formou.

Rodiny – Jde o děti, které navštíví muzeum v doprovodu rodičů a prarodičů v rámci svého volného času – jedná se tedy o výstavu rodinného typu, která podporuje mezigenerační učení.

Návštěvníci se specifickými potřebami – Jejich potřebám přizpůsobujeme průběh programu: pro nevidomé je ve výstavě připravena řada haptických předmětů; pro neslyšící připravujeme ve spolupráci s Metodickým centrem muzejní pedagogiky MZM program ve znakovém jazyce.

Široká veřejnost – návštěvníci všech věkových skupin

Střední a vysoké školy – Pro studenty muzeologických, pedagogických a uměleckých oborů SŠ a VŠ realizujeme pracovní semináře a poradenství v oblasti práce s dětmi. Studenti z řad středních a vysokých škol mohou v Dětském muzeu vykonávat odborné praxe a dále mají možnost věnovat se zde výzkumné činnosti v rámci svých bakalářských a diplomových prací. V poslední době se rovněž rozvíjí spolupráce s dobrovolníky.

Dále bude podrobněji představen výukový interaktivní program k výstavě, který připravila Mgr. Sylva Brychtová.

Analýza a hodnocení expozice

Za silnou stránku nového výstavního projektu lze považovat syntézu celé škály použitých prezentačních prostředků. Výstava staví na smyslovém vnímání a její pojetí vyhovuje všem specifickým skupinám návštěvníků. Návštěvníci výstavu oceňují, protože zde mohou získat informace i prostřednictvím smyslových dojmů a emocionální zkušenosti. Zejména jde o hmatové podněty, protože k dispozici jsou repliky afrických předmětů a přírodniny. Dalším zapojeným smyslem je sluch, takže návštěvník si může vychutnat např. zvuky pralesních živočichů nebo si zahrát na africké hudební nástroje. Chuťové vjemy lze získat ochutnávkou prášku z dužiny plodů baobabu a čímchem návštěvník vnímá opravdový sloní trus umístěný v dioramatu.

Návštěvníci mohou na výstavě vykonávat různé druhy aktivit. Kromě klasické prohlídky (textové a obrazové panely, etnografické předměty ve vitrinách) je to především hraní tematické počítačové hry na dotykové obrazovce, vstup do hliněné chýše s replikami předmětů na dosah, výzkoušení hudebních nástrojů a her, zhlédnutí dokumentů a promítaných fotografií.

V rámci reflexe došli autoři výstavy ke zjištění, že v průběhu programu je možné v dané časové dotaci provádět jen vybrané aktivity (dle věku dětí; převážná část aktivit je směřována k věkové skupině dětí od 6 do 15 let). Všechny nabízené aktivity se provést nestihnou, protože ve výsledku by takový program působil přehlceně. Z toho poznatku zároveň vyplývá poznatek k hodnocení výstavy jako celku: výstava obecně nabízí velké množství témat, která se dají zpracovat naprosto samostatně, např. představit pouze africkou faunu, nebo životní styl či umění vybraných afrických kmenů, nebo se lze zaměřit pouze na jeden region, např. jižní Afriku. Přínosem takové

výstavy by bylo jistě hlubší ponoření do problematiky namísto obecnějšího pohledu, jaký nabízí tato výstava.

Určitým nedostatkem daného prostoru je slabší osvětlení některých částí výstavní plochy, což se negativně projevuje zejména u činností interaktivního charakteru.

Vyplňování pracovního sešitu se ukázalo jako časově náročné, proto autoři nakonec zvolili jednodušší variantu, kdy si děti ostatních skupin prezentaci pouze vyslechnou (pokud mají někteří jednotlivci zájem, současně si dopisují) a dopisování mohou dokončit během školní výuky s učitelem, což pro konkrétní skupinu zároveň může sloužit jako zpětná vazba.

Na výstavě spolupracovali: Zoologické oddělení Moravského zemského muzea (autorství a realizace dioramatu), Entomologické oddělení Moravského zemského muzea, Ústav Anthropos a Pavilon Anthropos Moravského zemského muzea, Oddělení dějin literatury Moravského zemského muzea, Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Rudolf Švaříček – CK Livingstone, David Švejnoha a řada dalších.

(Studii připravila P. Š.)

DOBRODRUŽNÁ AFRIKA OČIMA CESTOVATELŮ

Výukový interaktivní program k výstavě

Program připravilo Dětské muzeum MZM a v následujících pasážích bude představen z hlediska přípravy, realizace, ale i reflexe. Pozornost bude zaměřena na popis a propojení různých edukačních modelů z hlediska muzejní didaktiky.

Příprava programu

Základem programu je čtrnáctistránkový pracovní sešit „Africký deníček“, který byl vydán jako průvodce výstavou, napomáhající orientaci ve výstavě. V deníčku jsou formou otázek a odpovědí seřazeny stěžejní informace a obrázky z jednotlivých oblastí Afriky, což odpovídá tematickému uspořádání celé výstavy.

Jak bylo již uvedeno, ve výstavě jsou k dispozici některé etnografické předměty na dosah, zapůjčené z Náprstkova muzea, jedná se zejména o hry a hračky. Hudební nástroje byly zakoupeny ve specializovaných prodejnách. Na zakázku byly vyrobeny některé didaktické pomůcky a interaktivní „africký stůl“ s mnoha možnostmi využití. Stůl lze rozložit na čtyři části, takže je možnost jej využít i jako interaktivní pomůcku při výtvarných workshopech. Firma *Věba* tvůrcům výstavy jako sponzorský dar věnovala africký brokát, který se využívá pro výtvarné dílny. Cestovní kancelář *Livingstone* zapůjčila řadu tradičních předmětů denní potřeby či afrických uměleckých předmětů, připravila prezentaci fotografií a je také autorem realizace hliněné chýše. Další haptické předměty v programu, jako např. přírodniny, ochotně zapůjčila ZOO Brno.

Realizace

Výukový program s jednotlivými skupinami je zahájen uprostřed výstavní plochy, kde je umístěn stůl o rozměrech 4 x 4 m ve tvaru afrického kontinentu, na kterém je znázorněna mapa s několika orientačními body (město, řeka, jezero apod.). Na mapě je dále umístěno 33 pohlednic s nejzajímavějšími či nejznámějšími místy v Africe, které se přiřazují k vyznačeným bodům. Na každé pohlednici jsou podrobné informace o konkrétním místě. „Africký stůl“, dominanta výstavy, slouží jako didaktická pomůcka především k motivaci dětí při úvodním seznamování se s tématem, které je uskutečňováno prostřednictvím edukátora. Formou řízené diskuze jsou dětem pokládány otázky

zaměřené na geografii a také na cestování obecně. Při diskuzi o cestování si mohou děti vyzkoušet cestovní klobouk, podobný tomu, který nosil např. Emil Holub, a také mají možnost vyzkoušet tradiční africkou pokrývku hlavy kufi, kterou nosí muži v západní Africe.

Před samotnou komentovanou prohlídkou, doplněnou krátkými aktivitami, obdrží každý dětský návštěvník „Africký deníček“, pracovní sešit, který ho provází výstavou. Děti jsou rozděleny do šesti skupin, podle počtu oblastí, které jsou ve výstavě prezentovány, přičemž každá oblast je koncentrována na dvoustranu deníčku. Každá skupina se nejprve s jednotlivými sbírkovými předměty, texty a obrazovými dokumenty seznámí samostatně prostřednictvím zapisování získaných informací do deníčku. Po uplynutí předem vymezeného času na přípravu prezentuje ostatním skupinám svoje poznatky, které edukátor doplňuje dalšími (novými) informacemi; tak dochází k propojování a zkoumání tématu z různých úhlů pohledu. Je zde využita i forma objektového učení, tedy zkoumání předmětů a následná diskuze; některé z předmětů jsou malým návštěvníkům k dispozici na dosah. Informace o jednotlivých cestovatelích jsou podávány jako krátký příběh s důrazem na nějakou zajímavou nebo důležitou událost. Na závěr programu má každá skupina možnost pohybovat se ve výstavě nezávisle a zkoušet si aktivity, které je nejvíce zaujaly.

Reflexe

V průběhu edukačního programu jsou využity různé kombinace pedagogických přístupů a metod, od objektového učení přes konstruktivismus, kritické myšlení až po využití prvků zážitkové pedagogiky.

K výstavě probíhají také doprovodné sobotní výtvarné workshopy:

- výroba mužské tradiční africké pokrývky hlavy kufi (část obřadního či svátečního oděvu) z afrického brokátu (látky získané od firmy *Veba*),
- tisk afrických symbolů zvaných adinkra (látky *Veba*),
- barvení afrických masek,
- výroba deníku cestovatele,
- realizace divadelního představení, africká pohádka.

(Popis programu vypracovala Mgr. Sylva Brychtová.)

Obr. 7 a 8 Výstavní projekt Dětského muzea Moravského zemského muzea
„Dobrodružná Afrika očima cestovatelů“ (foto archiv Moravského zemského muzea)

Obr. 9 a 10 Výstavní projekt Dětského muzea Moravského zemského muzea „Dobrodružná Afrika očima cestovatelů“ (foto archiv Moravského zemského muzea)

Obr. 11 a 12 Výstavní projekt Dětského muzea Moravského zemského muzea „Dobrodružná Afrika očima cestovatelů“ (foto archiv Moravského zemského muzea)

3.3 EXPOZICE ČASU ŠTERNBERK

ČSA 19, 785 01 Šternberk

Profil muzea

Šternberská *Expozice času* navazuje na tradici dnes již neexistujícího Muzea hodin na hradě a činnost někdejšího národního podniku Chronotechna, jednoho z nejvýznamnějších výrobců časoměrné techniky v tehdejší Československu. Muzeum hodin ve Šternberku fungovalo do roku 1999 a spolu s tradiční výrobou časoměrné techniky se podílelo na tom, že Šternberk získal přívlastek „město hodin“. Základem expozice sídlící v historickém domě ze začátku 16. století je jedinečná sbírka časomíry z Vlastivědného muzea v Olomouci, která byla dosud uložena v depozitářích. Expozice se zaměřuje na prezentaci hodin, ale zároveň se snaží z nejrůznějších pohledů ukázat celý fenomén času. Jde o vzdělávací muzeum, které provozuje subjekt Městská kulturní zařízení, příspěvková organizace s právní subjektivitou, jejímž zřizovatelem je město Šternberk. Exponáty umístěné v expozici pocházejí z původních sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci, Národního technického muzea v Praze, Židovského muzea v Praze a Obuvnického muzea ve Zlíně. Tematické rozpětí *Expozice času* je široké: zahrnuje téma vesmírného času, různých měřicích přístrojů včetně nejmodernějších metod měření času. Návštěvníkům je v expozici mimo jiné vysvětlen proces vzniku vesmíru a času, jsou zde objasněny rozdíly mezi různými kalendáři a pojetím času v různých kulturách různých dob. Je zde popsán vývoj hodin a principy měření času.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice času se dotýká oborů, jako je astronomie, fyzika, mechanika, chemie, estetika, filozofie a historie. Jak již bylo řečeno, celá expozice se věnuje fenoménu času a jeho měření. Jednotlivé části jsou konkrétně zaměřeny na téma času ve vesmíru („stvoření“ času, vesmír, galaxie, sluneční soustava, Slunce, Měsíc, hvězdy, Stonehenge), téma dne, noci, kalendářů a nejstarších hodin (sluneční hodiny, vodní hodiny, ohňové hodiny, pískové hodiny). Část *Hledání času* se věnuje objevům a vynálezům, jejichž dílo souvisí s měřením času, část *Mechanické hodiny* připomíná pražský staroměstský orloj,

nástěnné hodiny, stolní hodiny, podlahové a přenosné hodiny. Prostor mají v expozici i různé kuriózní hodiny a rekonstrukce hodinářské dílny. Další část expozice s názvem *Fenomén čas* pojednává o vztahu času a hudby, vztahu času a výtvarného umění, času a medicíny, času, módy a společnosti. Prostor mají v expozici i elektrické a elektronické hodiny, známé centrum Greenwich (interaktivní kvadrant k určování zeměpisné délky, časové zóny, geochron, zeměpisná délka a čas, Harrison a jeho chronometr), budoucnost času ve 21. století (atomové hodiny, GPS systém, teleskopy, dalekohledy a observatoře, moderní měření času, top 20–30 světových výrobců a značek náramkových hodinek) a konečně i olomoucký region v kontextu evropského hodinářství.

Vnější podoba expozice

Expozice je podle témat rozdělena do 10 místností, kde návštěvník nalezne na 250 exponátů. Samotná prohlídka začíná v místnosti věnované astronomii. Tato místnost nese název „Čas ve vesmíru“. Můžeme se zde projít zmenšenou napodobeninou Stonehenge, 5000 let starou „observatoří“. Je zde umístěno několik informačních tabulí, které návštěvníky seznamují se vznikem vesmíru, se sluneční soustavou, Sluncem, Zemí, Měsícem, souhvězdími. Ke každé informační tabuli (textově obrazové s výrazným grafickým řešením) patří prostorový exponát související s příslušným tématem. Atmosféru této místnosti dotvářejí dataprojektory, které na strop promítají záběry z vesmíru. Tvůrci *Expozice času* chtěli vytvořit interaktivní expozici, proto zde najdeme i dotykovou obrazovku, na které si děti mohou zahrát hru, při níž skládají sluneční soustavu.

Kolem panelu s vyobrazenými bohy Slunce pokračuje prohlídka další místností, která je věnována střídání dne a noci, o něhož se odvozují kalendáře. Návštěvník se zde dozví, jaký je rozdíl mezi gregoriánským a juliánským kalendářem; pro ilustraci stojí uprostřed místnosti socha Julia Caesara. Další místnost je věnována nejstarším časoměrným pomůckám – od nejjednodušších slunečních hodin až po ty složitější. Kromě slunečních hodin zde nalezeme hodiny vodní, ohňové či pískové a několik historických glóbulů. Poslední místnost v tomto patře nese název „Hledání času“. Uprostřed můžeme vidět sochu Issaca Newtona sedícího v zamyšlení pod jabloní, a kolem něj několik panelů, které návštěvníky seznamují s životem Aristotela, Ptolemaia, Mikuláše Koperníka, Tycha Brahe, Johannese Keplera, Galileo Galileia a Alberta Einsteina.

Druhé patro budovy nabízí nejprve místnost s názvem „Mechanické hodiny“. Je to jedna z největších místností v expozici a nachází se zde největší

část hodinové sbírky. V čele je umístěna velká fotografie pražského orloje s figurínou kostlivce a anděla po stranách. Naproti stojí dotyková obrazovka, která návštěvníky do detailů provádí stavbou orloje. Místnosti vévodí velká vitrína se stolními hodinami. Dále jsou zde k vidění makety mechanických strojů, kde si návštěvník může vyzkoušet, jak funguje kotvový a vřetenový krok. Jsou zde i nástěnné hodiny, staré hodinové stroje a model, na kterém si lze ověřit závislost délky kmitu kyvadla na jeho hmotnosti. Vedlejší prostor je věnován kuriózním hodinám a rekonstrukci hodinářské dílny, kde může návštěvník vidět různé nástroje a vybavení, které ke své práci potřebuje hodinář.

Další části, s názvem „Fenomén čas“, vévodí čtyři figuríny v životní velikosti, které ukazují, jak se od pravěku až do dnešní doby vyvíjelo oblečení. Po obvodu sálu je umístěno několik panelů, které návštěvníka informují o vztahu času a výtvarného umění, hudby a medicíny.

Další část expozice je věnována rozdělení obvodu Země na časová pásma pomocí poledníků, které se počítají od nultého poledníku procházejícího Královskou observatoří v Greenwichi. Nachází se zde model Greenwichského poledníku, přístroj geochron a další informační tabule. Předposlední místnost je věnována moderním vynálezům. Je zde k vidění model Hubbleova teleskopu, pomocí něhož se návštěvník může vyfotografovat a svou fotografii si posléze stáhnout na internetových stránkách *Expozice času*. Zajímavostí jsou atomové hodiny, jež měří čas na základě rezonanční frekvence atomů (zpozdí se tak o méně než jednu sekundu za 15 milionů let), a tři televizní obrazovky, kde ve smyčce „běží“ reklamy desítek nejvýznamnějších světových výrobců a značek náramkových hodinek. Závěr prohlídky nabízí exponáty z olomouckého regionu; např. je zde maketa původního olomouckého orloje, hodiny vyrobené ve šternberské hodinářské továrně Chronotechna, hodiny z Vlastivědného muzea v Olomouci a další.

Odlíšnost nové expozice od těch předchozích

Expozice času je umístěna v jednom z nejstarších domů ve Šternberku, který zde stojí již od začátku 16. století. Původně zde bývala tržnice, hostinec, sladovna, mučirna a vězení. Dokonce je potvrzeno, že zde byl 15. února 1620 krátce ubytován král Fridrich Falcký s manželkou a že 19. listopadu 1805 zde posnídali rakouský císař František I. a ruský car Alexandr I., když jejich vojska táhla ke Slavkovu. Dále pak budova plnila mnoho dalších funkcí. Byla zde knihovna, divadlo, baletní sál, kanceláře. Předtím, než se zde 11. 11. 2011 otevřela *Expozice času*, sloužila budova jako výstavní prostor pro různé

krátkodobé výstavy. Před otevřením expozice prošla budova rozsáhlou rekonstrukcí vedenou Ateliérem Polách & Bravenec. Během rekonstrukce byla obnovena původní architektonická podoba domu v těch částech, kde ji šlo doložit, v ostatních případech navrhli architekti minimalistické řešení, materiálově nebo barevně odlišné od historických konstrukcí.

Principy uplatnění v expozici

Autorem koncepce výstavy byl Ing. Ladislav Kopecký. Dbal na to, aby byly jednotlivé exponáty logicky seřazeny a řádně nasvíceny a aby byly doprovodné textové panely srozumitelné. Pro turisty jsou zde k dispozici texty v anglickém jazyce. Díky vhodně voleným interaktivním hrám a 3D modelům je expozice zábavná a přitažlivá pro návštěvníky všech věkových kategorií. Na mnoha místech jsou na výstavě prezentovány pouze repliky exponátů nebo jejich modely, a to někdy z důvodu nedostupnosti (Stonehenge), většinou však proto, aby si je návštěvníci mohli osahat a lépe se s nimi seznámit. Uplatňují se zde i nové technologie (např. řada interaktivních obrazovek, projekce, QR kódy), které návštěvníkovi umožňují hlouběji proniknout do tématu, anebo navozují atmosféru související s prezentovaným tématem. Celá koncepce se vyznačuje odklonem od tradicionalistického muzejního pojetí k volné práci s prostorem, k důrazu na výtvarné řešení, scénografické prvky a volný přístup k vybraným didaktickým exponátům.

Vzdělávací hledisko expozice

Vzdělávací hledisko stálo při vzniku expozice na prvním místě. Ukazuje to i způsob prezentace: ve výstavním prostoru (s výjimkou sálu s vystavenými historickými hodinami) nedominují autentické sbírkové předměty, nýbrž informační panely s řadou ilustrativních doplňků a repliky či modely a rekonstrukce. Nejen informační tabule, ale také interaktivní hry, dotykové obrazovky a „hands-on“ exponáty ukazují, že vzdělávání návštěvníka bylo hlavním cílem tvůrců expozice, která navíc není vázána na klasickou muzejní instituci.

Návštěvníci mohou expozici navštívit samostatně, anebo si objednat průvodce, který je detailně seznámí se všemi vystavenými exponáty. Jsou zde k dispozici samoobslužné pracovní listy a vzdělávacím potřebám návštěvníka vychází vstříc i několik dotykových obrazovek, které nabízejí informace z různých oborů, jako je fyzika, chemie, architektura aj. Pro školní skupiny je možné objednat animační program, který se zaměřuje vždy na jedno dílčí téma podle výběru návštěvníků. V současné době *Expozice času* nabízí tyto

animační programy: *Putování hvězdnou oblohou, Rádi malujeme, Co se děje v noci, Čas plynoucí v komiksu, Návštěva muzea není žádná nuda, Každá planeta je NEJ, Já chci také své video, Astronomie, Přetvořte je, Tik tak, Staň se součástí expozice.*

Analýza a hodnocení výstavy

Na expozici je třeba ocenit zejména interaktivitu, vstřícný přístup k návštěvníkovi a ohled na jeho vzdělávací potřeby. Na první pohled je patrné, že expozice vznikala jinak než expozice v klasických „kamenných“ muzeích, které jsou obvykle silně vázány na obsah depozitářů a k prezentaci nepřístupují s takovou volností jako tvůrci analyzované *Expozice času*. Zde je hlavním faktorem téma a snaha tvůrců postihnout je různými prostředky v jeho celistvosti. Sbírkové předměty zde sice hrají důležitou roli, ale výstavě nedominují. Expozici tak lze označit za příklad kontextuální, resp. koncepční výstavy, jejímž hlavním cílem je vzdělávat návštěvníka a informovat ho o zvoleném tématu. Na působivosti expozice se podílejí rovněž historické prostory domu z 16. století.

Téma času je zde představeno integrálním způsobem a ve vztazích k mnoha oblastem. V každé části expozice jsou umístěny některé exponáty, kterých se může návštěvník dotýkat. Oceňujeme i výrazné grafické řešení textových panelů s ilustrativní obrazovou složkou, které působí moderním dojmem. Zdařilý je i nápad doplnit expozici o citáty a okřídlené výroky, které se týkají času a technicky zaměřenému obsahu dodávají poetický ráz.

Zvolený způsob prezentace může mít kromě svých výhod i rizikové momenty: místy může široké námětové rozpětí hlavní téma rozměňovat a problémem může být relevance některých tematických částí expozice, které s tématem souvisejí jen volně. Výhrady tak lze vznést např. k zařazení tématu módy (v čase se přece proměňuje nejen móda, ale doslova všechny společenské oblasti), které je navíc podle našeho názoru prezentováno s malou dávkou vkusu (strnulé figuríny, problematický kostým reprezentující současnou ženu).

Expozice tohoto typu však disponují velkým vzdělávacím potenciálem a mělo by jich zajisté vznikat více. Oceňujeme i bohatou nabídku edukačních programů (ale i komentovaných prohlídek nebo příměstských táborů a dalších jednorázových akcí) a snahu nabídnout dětskému návštěvníkovi potřebné didaktické materiály. Instituce navíc neustále inovuje svou nabídku: aktivovány zde byly QR kódy, na stránkách muzea mohou zájemci využít možnost virtuální prohlídky. Návštěvnícký servis doplňuje úschovna kol.

(Podklady Bc. Terezy Žváčkové upravila a hodnotícími pasážemi doplnila P. Š.)

Obr. 13 a 14 Pohled do Expozice času ve Šternberku (foto Tereza Žváčková)

Obr. 15 a 16 Pohled do Expozice času ve Šternberku (foto Tereza Žváčková)

Obr. 17 a 18 Pohled do Expozice času ve Šternberku (foto Tereza Žváčková)

3.4 GALERIE UMĚNÍ PRO DĚTI GUD

nám. Franze Kafky 24/3,
110 00 Praha 1

**→ VÁNOČNÍ VÝSTAVA
PRO ZOO PRAHA****Profil galerie**

Galerie umění pro děti GUD sídlí v historickém domě Franze Kafky v Praze a je multimediálním prostorem určeným dětem ve věku od 2 do 14 let. Probíhají zde výstavy renomovaných umělců a autorů, kteří dětským návštěvníkům zprostředkovávají oblast umění různými formami, které jsou pro ně zábavné, inspirující, ale i výchovné a vzdělávací. Provozovatelem galerie je obecně prospěšná společnost *Umění pro děti*, která byla založena jako nezisková organizace za účelem podpory vztahu dětí k umění. Galerie umění pro děti GUD není jen novou galerií, která rozmnožuje značný počet expozičních výtvarného umění v Praze. Je inovativní svým obsahem i cílem a hlavně tím, že děti v předškolním a mladším školním věku jsou její hlavní cílovou skupinou. Svou činnost galerie zahájila 15. 3. 2012 výstavou současných umělců na ekologické téma práce s odpadovými materiály *Umění v recyklaci* a od té doby připravila řadu dalších netradičních výstavních projektů.

Témata či oblasti představené v expozici

Galerie připravuje interaktivní autorské výstavy a instalace současných umělců. Uznávání umělci tvoří svá díla, která různou formou komunikují s dětským návštěvníkem. Zapojují ho do výstavy, rozvíjejí jeho představivost a pohled na svět. Děti se aktivizují a stávají se samy umělci. Galerie vytváří edukativní výstavy na určité téma, které je zpracováno zajímavou, hravou a interaktivní formou, která je pro děti zábavná a přitom velmi poučná. V této studii budeme informovat o *Vánoční výstavě pro ZOO Praha*, která se uskutečnila v době od 30. 11. 2013 do 16. 2. 2014. Jak již název napovídá, tématem výstavy byl svět zvířat.

Vnější podoba expozice

Autor *Vánoční výstavy pro ZOO Praha* Jan Šimr se svým týmem vytvořil pro návštěvníky pomyslný svět tygrů, goril a žiraf – prostor, kde jsou děti

iniciovány k vytváření netradičních dáreků a ozdob pro zvířata z pražské ZOO. Galerie často realizuje výstavní projekty spojené s charitou (viz např. předchozí charitativní výstava *Příběhy pro Davidka* pro děti postižené mozkovou obrnou) a tak tomu bylo i v tomto případě, kdy se tvůrci rozhodli podpořit pražskou ZOO a její projekt adopce zvířat. Vedle obyvatel pralesa, otevřené krajiny, vody a noci představila společná výstava galerie a zoologické zahrady také zvířecí „sirotky“ ze zahrady, tedy zvířata, která dosud nemají žádné adoptivní rodiče. Každému ze zvířat výstavy mohly děti vytvořit osobitý dárek, např. pro gorilu ozdoby z banánů a dalšího ovoce, pro žirafu ozdoby ze sena. Záměrem tvůrců bylo představit dětem jednotlivá zvířata netradičním a pro dětskou fantazii podněcujícím způsobem. Motivačním prvkem byla pro děti snaha připravit vánoční strom s ozdobami inspirovanými tím, co mají zvířata ráda. Vytvořené ozdoby byly umístěny na speciální vánoční strom přímo v areálu ZOO.

Prostředí expozice i samotná zvířata jsou vytvářeny převážně z recyklovaného materiálu, textilu (jako náhražky srsti, aby se děti mohly zvířat i dotýkat) a PVC fólie. Jednotlivé exponáty záměrně neodpovídají přesné optické podobě zvířat, a podněcují tak v dětech představivost a smysl pro kreativní vyjadřování. Části expozice, rozdělené tematicky do jednotlivých životních prostředí, doplňují navíc také zvuky zvířat a vůně. Velkým lákadlem expozice se stala „noční místnost“, jejíž součástí byla bílá zeď z kartonu, na níž mohly děti malovat. V expozici byl umístěn UV zdroj světla, který zde osvětloval předměty a kresby vytvořené pomocí UV aktivního materiálu, který na nasvícení tímto speciálním světelným zdrojem reaguje světélkováním. Autoři tak vytvořili tajemný noční svět, který děti prostřednictvím svých kreseb zvířat zajímavě zabýdlely.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Výstava byla realizována v období okolo Vánoc, kdy se galerie zaměřuje na charitativní podtext svých aktivit. Tentokrát se rozhodla pomoci zvířatům v ZOO Praha. Na této výstavě se exponáty záměrně odlišovaly od konvenčního způsobu zobrazování zvířat a našly zde uplatnění běžné materiály, jako např. krabičky od vajíček.

Principy uplatnění v expozici

Galerie i její výstavy se důsledně zaměřují na dětské návštěvníky a na ty, kteří rádi – bez ohledu na svůj věk – pracují s vlastní fantazií a nebojí se tvořit.

Galerie umění pro děti GUD realizuje interaktivní výstavy současných umělců a snaží se dětem nabídnout maximum zážitků. Děti pracují bezprostředně vedle vystavených exponátů a neplatí tu známý příkaz „Nedotýkejte se!“ Naopak: děti jsou vedeny k tomu, aby vnímaly exponáty všemi smysly, aby je dotvářely a aby zde vykonávaly další praktické tvůrčí aktivity. Vystavená díla tak nemají definitivní podobu, naopak se počítá s tím, že je návštěvníci svými zásahy pozmění či doplní. Exponáty jsou proto koncipovány tak, aby děti aktivizovaly, dávaly jim možnost na nich pracovat, prožívat použitý materiál, experimentovat s novou výtvarnou technikou, rozvíjet náměty podle své fantazie. Expozice je vytvářena tak, aby u dětí probouzela zájem o umění a tvůrčí aktivitu a nabízí jim mnoho emočních zážitků. Zohledňuje potřeby dětí – doprovodné aktivity jsou adekvátní věkovému stupni předškolních a mladších školních dětí. Ukazuje dětem, že umělecké dílo může být zajímavé a vzrušující, cesta k jeho dotváření (tedy i poznání) je dobrodružstvím s osobním tvůrčím přispěním každého „spolutvůrce“.

Vzdělávací hledisko expozice

Jak plyne z předchozího, vzdělávání a výchova je podstatou všech výstav Galerie umění pro děti GUD; jejím cílem je předávat informace, vzdělávat, vychovávat. U kreativních uměleckých výstav jde především o práci s dětskou fantazií a jejím rozvojem. Děti expozice učí otevřenému pohledu na svět. K výstavám se zde realizují doplňkové programy v podobě víkendových workshopů a školních programů. Edukační programy jsou koncipovány tak, aby zaujaly děti od mateřských školek až po druhý stupeň základních škol.

K *Vánoční výstavě pro ZOO Praha* galerie připravila speciální edukační program vytvořený podle požadavků rámcového vzdělávacího programu. Uplatnila se zde práce s materiálem, užitá tvorba, ekologická výchova i mezinárodní spolupráce. Během programu se rozvíjely výtvarné dovednosti dětí, při práci s lehce dostupnými materiály (papír, textil, plast) se rozšiřovaly jejich možnosti výtvarného vyjadřování a rozvíjelo se jejich vlastní tvůrčí myšlení. Děti byly vedeny k individuálnímu řešení konkrétních úkolů, při nichž se uplatnily i mezipředmětové vztahy (výtvarná výchova, přírodopis, pracovní výchova, ekologická výchova, zeměpis).

Analýza a hodnocení výstavy

Galerie umění pro děti GUD představuje ojedinělý typ instituce důsledně zaměřené na dětského návštěvníka. Pracuje sice podobně jako mnohá dětská

muzea, odlišuje se však svým zaměřením na umění, což není zcela běžné ani v zahraničí. Autory výstav zde nesvazují pravidla platná pro expozice v galeriích, které se více než jiné typy muzeí projevují jako poměrně konzervativní instituce stavějící na ostenzi. V Galerii umění pro děti GUD naopak vidíme nápaditost a svobodný experiment s expozičními pravidly. Pojetí výstav tak navazuje na samotnou podstatu umělecké tvorby a vybízí diváka k aktivitě a interakci. Výstavy jsou zde postaveny nikoliv na dívání se, nýbrž na aktivitě návštěvníků. Autoři zvou návštěvníky k dotváření artefaktů, ke hře a svobodnému pohybu po výstavě. Nabízené činnosti vázané na exponáty stavějí na volnosti tvorby a boření klasických a předem určených představ reality, které často dětem a jejich fantazii nutíme. Ukazují cestu, ale dávají prostor individuálnímu projevu i vnímání. Galerijní prostor je zde dobře uzpůsoben dětem mateřských i základních škol a také jejich rodičům a pedagogům. Samotné výstavy i doprovodné programy mají edukační základ a zaměřují se na oblast umělecké výchovy a její přesahy do dalších vzdělávacích oborů.

(Podklady Kateřiny Samkové, Jana Šimra a PhDr. Jany Skarlantové upravila P. Š.)

Obr. 19 „Vánoční výstava pro ZOO Praha“ Galerie umění pro děti GUD (foto Tomáš Adamec)

Obr. 20 a 21 „Vánoční výstava pro ZOO Praha“ Galerie umění pro děti GUD (foto Tomáš Adamec)

Obr. 22 a 23 „Vánoční výstava pro ZOO Praha“ Galerie umění pro děti GUD (foto Tomáš Adamec)

Obr. 24 a 25 „Vánoční výstava pro ZOO Praha“ Galerie umění pro děti GUD (foto Tomáš Adamec)

Obr. 26 „Vánoční výstava pro ZOO Praha“ Galerie umění pro děti GUD (foto Tomáš Adamec)

3.5 GALERIE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ V OSTRAVĚ

Poděbradova 1291/12,
702 00 Ostrava 1

→ NAPŘÍČ KRAJINOU / DUŠA,
FILLA, KUPKA, NAVRÁTIL,
SLAVÍČEK, ZRZAVÝ
výstava

Profil muzea

Galerie výtvarného umění v Ostravě je příspěvkovou organizací Moravsko-slezského kraje. Jako krajská galerie byla založena roku 1952, navazuje však na tradici *Spolku pro vystavení a udržování výstavního pavilonu v Moravské Ostravě* z roku 1923. Ostravská krajská galerie dnes sídlí ve dvou budovách: výstavní prostory se od počátku dodnes nacházejí v objektu *Domu umění* na Jurečkově ulici, který byl otevřen roku 1926, zatímco Správní a dokumentační centrum GVUO se nalézá v přilehlé budově na ulici Poděbradově. Výsledkem promyšlené a velkorysé akviziční činnosti jsou mimořádné sbírky, jejichž rozsah a kvalita řadí GVUO mezi pětici nejvýznamnějších galerií České republiky. Pomyslný „zlatý fond“ kolekce evropského umění z období raného novověku a evropského i českého umění 19. a 20. století doplňují jak konvolut tvorby regionální, tak sbírky kresby a grafiky.

Témata či oblasti představené v expozici

V kontrastu proti značnému rozsahu sbírek (na 23 tisíc předmětů), které Galerie výtvarného umění v Ostravě schraňuje, stojí limitovaný výstavní prostor. Aktuálně nabízí ostravský *Dům umění* pouze přibližně 750 m² výstavních sálů. Za takové situace lze pouze obtížně realizovat paralelně jak stálou expozici, která by umožnila zhlédnout významné soubory děl v jejich celistvosti, tak kvalitní výstavní koncepci. Vizí a cílem, jež v tomto směru GVUO posunou a k nimž se zde směřuje, je stavba nového objektu podle návrhu Josefa Pleskota. Tzv. *Bílý stín* by se měl v horizontu několika let tyčit v těsné blízkosti *Domu umění* s ambicí zaujmout pozici nejen uměleckého, ale i společenského a kulturního těžiště regionu. Galerie proto hledá východiska, jak toto období překlenout, jak i za daných podmínek zpřístupňovat bohaté umělecké sbírky veřejnosti jako mimořádnou součást kulturního dědictví. Pracovníci galerie se proto snaží kombinovat několik projektů. Pokud

to aktuální výstavní plán umožňuje, otevírá galerie „rotující“ stálou expozici *Skvosty evropského umění ze sbírek GVUO*, která prezentuje sice jen pouhý zlomek fondu, ale zato ten nejkvalitnější. Vedle toho se v *Kabinetu grafiky* konají krátkodobé tematické výstavy menšího rozsahu z vlastních sbírek galerie. Z kolekce GVUO kurátoři vytvářejí také výstavy uváděné pravidelně v nedaleké Opavě. Každoročně lze také několik stovek děl ze sbírek Galerie výtvarného umění v Ostravě spatřit ve formě zápůjček pro výstavní projekty, pořádané jinými institucemi jak v tuzemsku, tak v zahraničí. Výstavní sály GVUO zároveň skýtají prostor pro konání (obvykle současně několika) krátkodobých výstav, jejichž souběh je vždy plánován vstřícně vůči divákovi se zřetelem pokrytí celé nabídky napříč uměleckými směry.

Dramaturgie a vnější podoba expozic a výstav

Vzhledem k tomu, že popis konkrétní podoby některé z expozic by za dané konstelace pozbyl svou platnost dříve, než rukopis této studie dojde ke čtenářům, obrátíme raději pozornost k silným stránkám, jimiž Galerie výtvarného umění v Ostravě naopak vyniká kontinuálně, a to jsou dramaturgie výstav a kulturních programů a edukační činnost.

Základem dramaturgie činnosti Galerie výtvarného umění v Ostravě je vstřícný vztah instituce vůči široké veřejnosti. Toto kritérium se promítá nejen do výstavního plánu galerie, ale i do sféry připravovaných doprovodných akcí, různých kulturních událostí a vzdělávacích programů. Principiální podmínkou úspěchu výstavního plánu Galerie výtvarného umění v Ostravě je trvale rostoucí kvalita jak základních, tak doplňkových služeb, které galerie veřejnosti poskytuje. Samozřejmostí je proto také rozvoj zázemí, jež může galerie návštěvníkovi nabídnout, jako jsou kultivované prostory šatny a kavárny, galerijní obchod či oddechové zóny a herna pro nejmenší návštěvníky.

Vedle stálé expozice, která musí z důvodu kapacity výstavních sálů často ustupovat dočasným výstavám, soustřeďuje tým kurátorů ostravského Domu umění značné úsilí na přípravu velkorysých výstavních projektů, které zasluženě poutají značnou pozornost jak odborné, tak laické veřejnosti. Například výstavu *Alfons Mucha – 150 let* navštívilo v roce 2011 více než 21 tisíc návštěvníků, projekt *Černá slunce – Odvrácená strana modernity* přilákal do GVUO téměř 28 tisíc zájemců v roce následujícím a přehlídka *Jan Zrzavý – Božská hra* na přelomu let 2012/2013 zhlédlo více než 30 tisíc diváků. Dalším meritem výstavní činnosti Galerie výtvarného umění v Ostravě je prezentace tvorby autorů spjatých s *regionem*, zejména střední a mladší umělecké generace. Konkrétně můžeme připomenout výstavy *Jakuba Špaňhe-*

la v roce 2011, *Petra Pastrňáka* nebo *Dity Pepe* roku 2014. Vysoké renomé si během posledních let získaly také architektonické výstavy s mezinárodní účastí uváděné pravidelně v české premiéře v prostorách tzv. *Kabinetu architektury* v ostravském *Domě umění*, jež dosud představily například tvorbu Ericha Mendelsohna, Daniela Liebeskinda, Borise Podrecci, Josipa Plečnika nebo Zvi Heckera. Konečně pak prvkem, který v paletě výstavní dramaturgie GVUO nabývá čím dál výraznějších kontur, jsou projekty s mezinárodním zastoupením, na jejichž přípravě galerie spolupracuje s předními galerijními a muzejními institucemi a kurátory. Jmenovitě stojí za zmínku *Membra Disjecta for John Cage* z roku 2012, ale také *Začátek století – The Beginning of the Century* (2013/2014), či ostravské uvedení výstavy *Cake and Lemon Eaters – Viktor Pivovarov & Ged Quinn*, již připravila Galerie Rudolfinum v Praze.

Stěžejní součástí dramaturgie Galerie výtvarného umění v Ostravě je dlouhodobá a systematická organizace různých kulturních programů, jakými jsou seriály populárně-naučných přednášek, koncerty soudobé hudby, autorská čtení, komentované projekce tvorby studentů *Fakulty umění Ostravské univerzity*, taneční workshopy či různé festivaly od *Ostravské muzejní noci* přes *Minimaraton elektronické hudby* až po festival *Archikultura*. Na jejich přípravě se podílejí různé kulturní instituce, ale také místní sdružení a spolky. Galerie se tak aktivně ujímá vůdčí role v posilování sounáležitosti občanské společnosti a naplňuje poslání veřejné kulturní služby.

Principy uplatnění v expozici *Napříč krajinou*

Skutečně inovativní přístup k tvorbě výstavy byl uplatněn u výstavního projektu *Napříč krajinou / Duša, Filla, Kupka, Navrátil, Slaviček, Zrzavý* z roku 2012. Poprvé zde byl naplno rozvinut edukační potenciál tématu výstavy a z hlediska vstřícnosti vůči (dětskému) návštěvníkovi lze na tuto výstavu nahlížet jako na předěl v rámci výstavní koncepce GVUO. Výstava *Napříč krajinou / Duša, Filla, Kupka, Navrátil, Slaviček, Zrzavý* opustila v rámci českých zemí (stále) obvyklý přístup respektující lineární chronologické řady a členění podle malířských škol. Pojitka a styčné plochy, které podoba instalace mezi vystavenými díly odhalovala, se naopak opíraly o osu nosných motivů a námětů. Integrovaní součástí instalace výstavy se staly herní „zastávky“, jak v podobě samoobslužných dotykových hracích prvků – kostek a puzzle s motivy vystavených děl, tak ve formě několikaletých pracovních listů pro různé věkové skupiny, rozšířených textů k výstavě, ale i piktogramů a mapky, které výstavou provedly nejmenší návštěvníky a rozvíjely i jejich smysl pro orientaci.

Vzdělávací hledisko expozic a výstav

O vzdělávacím hledisku expozice *Napříč krajinou / Duša, Filla, Kupka, Navrátil, Slaviček, Zrzavý* byla již řeč. Kromě celkové koncepce výstavy (důraz na námětové propojení vystavených děl) bylo edukační hledisko zohledněno umístěním rozšířených textů, piktogramů a mapek pro dětského návštěvníka a rovněž herními interaktivními stanovišti přímo na výstavě, které obsahovaly samoobslužné didaktické hračky i textové didaktické pomůcky.

Stejná míra pozornosti, jaká je věnována kvalitní kurátorské přípravě výstav, v GVUO náleží i komunikaci s různými cílovými skupinami a informování veřejnosti. Společným jmenovatelem je také důraz kladený již ve fázi příprav na dostatečný edukační potenciál projektů při vědomí, že vzdělávací funkce galerie je nenahraditelná. Také škála vzdělávacích a zábavných programů pro veřejnost, které Galerie výtvarného umění v Ostravě připravuje, je velmi široká a rozmanitá. Zahrnuje jak klasické prvky, jako je přednášková činnost a komentované prohlídky výstav, tak i rozšířené informační popisky k exponátům, doprovodné materiály, katalogy a pracovní listy až po samoobslužné hrací prvky zakomponované přímo do výstavních prostor či pravidelné výtvarné dílny pro veřejnost. Tyto dílny jsou organizovány tak, aby byly co nejvíce dostupné – proto se pohybují na cenové hladině 10 Kč za osobu, jež zahrnuje i poskytovaný výtvarný materiál. Ukazatele návštěvnosti animačních programů GVUO pro školky, školy i studenty pak v rámci galerií České republiky každoročně oscilují kolem čelních příček. Například v roce 2012 zde proběhlo 338 programů, kterých se zúčastnilo 5498 návštěvníků. Programy připravují a realizují animátorky a pedagožky Zuzana Jasanová a Marcela Pelikánová.

Galerie výtvarného umění v Ostravě se zvláštním způsobem zaměřuje na návštěvníky se zdravotním či sociálním znevýhodněním. Lidé s handicapem jsou zde jednou z důležitých cílových skupin edukačních programů galerie, která již několik let pořádá seriály programů a tvořivých dílen, kde se pravidelně potkávají skupiny lidí s různým typem handicapu. Jmenovitě jsou to cykly:

- galerijní dílničky pro rodiče s dětmi se sluchovým znevýhodněním;
- galerijní dílny pro dospělé se sluchovým znevýhodněním;
- bubnování pro neslyšící;
- taneční dílny pro neslyšící;
- arteterapie a „loutkování“ s panem Barvičkou pro děti se sluchovým postižením;
- pěvecké dílny pro lidi se zdravotním znevýhodněním;

- galerijní dílny pro skupiny osob s mentálním postižením občanského sdružení PRAPOS;
- sociálně-terapeutické dílny Kroky;
- galerijní workshopy pro zaměstnance chráněných dílen START;
- galerijní dílny pro lidi s duševním onemocněním;
- komentované prohlídky výstav pro lidi s postižením zraku a nevidomé;
- komentované prohlídky pro neslyšící, tlumočené do znakové řeči.

Na počátku těchto aktivit stála výstava *Svět podle nás* mapující tematiku tvorby handicapovaných autorů, kterou připravila roku 2006 kurátorka Gabriela Pelikánová. Úspěšný projekt je od té doby každoročně replikován za finanční podpory Moravskoslezského kraje, pouze zaměření na typ znevýhodnění zapojených skupin se v průběhu let měnilo.³ Vyvrcholením celoroční práce v rámci stovek arteterapeutických dílen je již tradičně v prosinci pořádaná vernisáž společné výstavy *Neobyčejná setkání s uměním* pro lidi s handicapem v rámci projektu *Svět podle nás* a předání *Ceny hejtmana Moravskoslezského kraje* autorům děl, která přibližují problematiku lidí s handicapem a podporují myšlenku jejich společenské integrace, která je spojena s finanční odměnou pro vybrané tvůrce. Šest let spolupráce s lidmi, kteří se vyrovnávají s různou formou znevýhodnění, ukázalo, že není důvod, aby byl kdokoli z možnosti účastnit se uměleckého dění vyčleňován. Galerie výtvarného umění v Ostravě navázala během uvedené doby spolupráci s organizacemi *Prapos*, *Žebřík, o.p.s.*, s ostravskou pobočkou *České společnosti pro duševní zdraví – Klubem Mlýnek*, *ZŠ Spartakovců pro děti s vadami sluchu a řeči v Ostravě-Porubě*, *Spolkem neslyšících*, *Tyflocentrem a Tyfloservisem Ostrava*, *SONS Ostrava* a občanskými sdruženími *Muzikohraní a Theatr ludem*. Marcela Pelikánová, pedagožka GVUO, která se práci s handicapovanými návštěvníky galerie věnuje, nalézá nové, originální cesty a specifické přístupy pro každou ze skupin, aby jim vnímání výtvarného umění zpřístupnila.

Galerie připravuje speciální dílny pro nevidomé a slabozraké a vychází přitom z předpokladu, že umění v nejrůznějších podobách povzbuzuje k dalším tvůrčím činnostem. Pokud je člověk postižen ztrátou zraku, nechápe dů-

3 V roce 2006 vystavovali umělci s duševním onemocněním, roztroušenou sklerózou a zrakově postižení, v roce 2007 děti předškolního věku s různými formami mozkové obrny, vrozenými vadami, stavy po úrazech mozku a pohybového aparátu, v roce 2008 lidé s mentálním postižením, v roce 2009 skupiny dětí speciálních základních škol a v roce 2010 umělci se zrakovým a mentálním postižením, roku 2011 se zapojili zrakově znevýhodnění napříč věkovým spektrem, zatímco v posledních dvou letech se do projektu zapojují již všichni účastníci galerijních dílen, kteří se potýkají s různým zdravotním znevýhodněním nebo jsou ohroženi sociálním vyloučením.

vod, proč by se měl zabývat uměním určeným pro oči. To, co ale dělá umění uměním, co nás přitahuje a obohacuje, je očím neviditelné. Vedle komentovaných prohlídek pro nevidomé se zapojením haptických prvků, byly proto jako jakýsi tlumočník a zprostředkovatel zážitku z obrazu v programech GVUO pro nevidomé využívány např. tanec a zpěv. Díky řadě workshopů s tancem, hudbou a divadlem v prostorách výstav získávali nevidomí návštěvníci galerie své první představy o umění obrazu, o jeho příběhu, emocích nebo pohybu, jejichž znázornění rukou umělce bylo původně určeno jen vidoucím. V roce 2012 byl v rámci projektu *Svět podle nás* vydán také první originální hmatový katalog *Malý průvodce výstavou pro zrakově postižené k výstavě Božská hra Jana Zrzavého*. V průběhu roku 2013 se pak skupina nevidomých ve výtvarných dílnách zabývala technikou rytí do včelího vosku, při které se inspirovali tvorbou Heleny Salichové převedené do podoby hmatových reliéfních obrazů. Voskové destičky, do nichž vložili autoři svoje myšlenky a emoce, bylo možné na závěrečné výstavě prohlížet hmatem, a mohli je tak vnímat nejen „běžní“ návštěvníci galerie, ale i všichni účastníci programů pro handicapované – nevidomí, neslyšící, mentálně postižení nebo duševně nemocní. Pro nevidomé byly obrazy doplněny o texty a popisky v Braillově písmu.

Pravidelně a systematicky jsou od roku 2012 v Galerii výtvarného umění v Ostravě rozvíjeny programy pro lidi se sluchových postižením a neslyšící. Za přítomnosti tlumočníka do znakové řeči probíhají galerijní workshopy jak pro skupiny dospělých se sluchovým postižením, tak pro neslyšící děti a jejich rodiče. Absence přirozené možnosti komunikace skrze mluvenou řeč řadí sluchový handicap mezi nejtěžší postižení. Srozumitelný způsob, jak zprostředkovat umění malým neslyšícím dětem předškolního věku, je využití terapie loutkou, kterou GVUO realizuje ve spolupráci s *THEATR LUDĚM*. Programy *Arteterapie a loutkování mezi obrazy s panem Barvičkou a slečnou Mašličkou* se postupem času ukázaly jako silný aktivizační prostředek ke komunikaci, která by jinak u těchto dětí byla téměř nemožná. V případech vzdělávacích programů pro neslyšící dospělé se může zdát, že jde jen o tlumočení výkladu umění do znakového jazyka, ale není tomu tak. Neslyšící člověk se neorientuje ve světě teorie umění, která byla napsána pro slyšící. Někdy je potřeba iniciovat to, co neslyšícímu chybí – cit pro rytmus a pohyb, jenž ovlivňuje další oblasti vnitřního života člověka. Velkému zájmu se tak těší bubnování a tanec pro neslyšící dospělé s důrazem na propojení s rytmem a pohybem v obraze.

Od roku 2012 probíhají v GVUO pravidelně také arteterapeutické dílny pro dospělé návštěvníky s mentálním postižením a pro skupiny mladých lidí s mentálním či kombinovaným postižením. Probouzejí jejich ochotu a aktivitu nejen k tvorbě, ale také k učení a osobním pokrokům.

Již sedmým rokem v prostředí GVUO pracuje arteterapeutická skupina duševně nemocných. Osazenstvo skupiny se průběžně obměňuje a způsoby vnímání výtvarného umění je vždy třeba nabízet s ohledem na momentální kondici a rozpoložení členů. Spolu s terapeutkou tance Andreou Isabell Sollichovou a terapeutkou zpěvem Janou Sedláčkovou se koordinátorka projektu *Svět podle nás*, Marcela Pelikánová, snaží probouzet v účastnících pocity blízkosti a sounáležitosti a zbavovat je obav. Estetické působení výtvarného umění je užito k nalézání krás života. Projekty Galerie výtvarného umění v Ostravě určené lidem s handicapem je možné realizovat pouze díky ochotě a odvaze spolupracujících lektorů, terapeutů a zapojených organizací a rovněž díky finanční podpoře Moravskoslezského kraje.

Analýza a hodnocení expozic

Galerie výtvarného umění v Ostravě je velmi progresivní organizací, která se snaží realizovat svou pečlivě promyšlenou vizi galerie 21. století. Je to vize moderního muzea, kde jsou interaktivní vzdělávací prvky – tradiční i ty využívající moderní technologie – ve výstavních prostorách přítomny trvale, vize muzea přátelského k rodinám s dětmi i k lidem s různými typy handicapu. Na cestě k naplnění tohoto cíle sice čeká galerii ještě několik zásadních úkolů, avšak již nyní je galerie mimořádná svou pozorností věnovanou návštěvníkům s handicapem. Vstřícnost vůči lidem se zdravotním či sociálním znevýhodněním se projevuje především soustavným pořádáním speciálních programů a tvořivých dílen. Zaměřují se na rodiče s dětmi se sluchovým znevýhodněním, dospělá se sluchovým znevýhodněním, na lidi se zdravotním znevýhodněním, mentálním postižením a s postižením zraku. Pro lidi s duševním onemocněním je k dispozici dokonce speciální arteterapeutická skupina.

Přestože prostorové podmínky zde nejsou ideální a muzeum uvažuje o rozšíření výstavních ploch, silnou stránkou expozic Galerie výtvarného umění v Ostravě je kvalitní provedení výstav i jejich funkční výtvarné a architektonické řešení. Jak je u muzeí umění zvykem, zachovává se i zde tradiční přístup k prezentaci umění (výstavní sál je neutrálním prostorem, v němž je střežně vystavené umělecké dílo), jde však vždy o prezentace koncepční, zohledňující vzdělávací hledisko a v konkrétních případech také integrující různorodé interaktivní prvky. Za zmínku stojí i pozornost věnovaná zázemí pro návštěvníky, jako jsou prostory šatny a kavárny, galerijní obchod či oddechové zóny a herna pro děti.

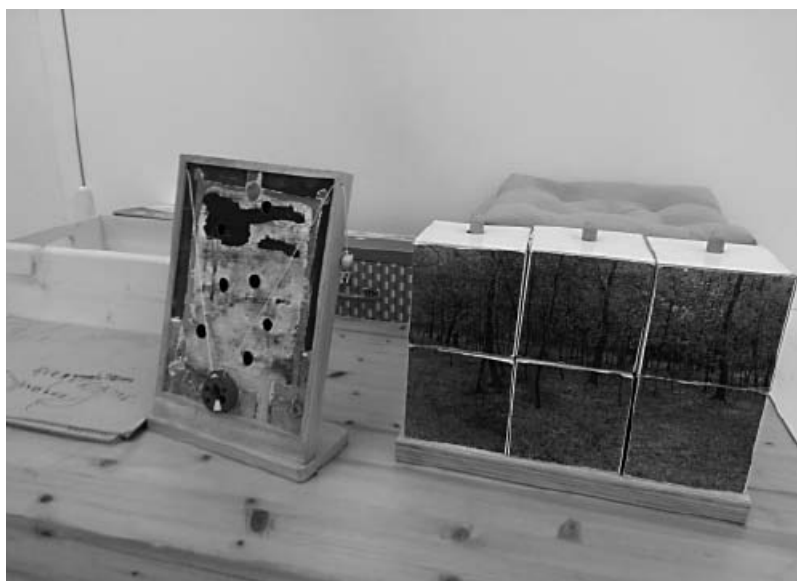
Obr. 27 Výstavní sál GVUO, pohled do výstavy „Cake and Lemon Eaters – Viktor Pivovarov & Ged Quinn“ (Výstavu připravila Galerie Rudolfinum v Praze) (foto GVUO, V. Šulc)

Obr. 28 Z galerijní dílny pro děti a jejich dospělý doprovod k výstavě „Cake and Lemon Eaters“ (foto Marcela Pelikánová)

Obr. 29 a 30 Malý průvodce výstavou pro zrakově postižené k výstavě Jan Zrzavý / Božská hra; dole komentovaná prohlídka výstavy pro zrakově postižené (foto GVUO, V. Šulc, 2012)

***Obr. 31 a 32** Galerijní dílnička pro neslyšící děti a rodiče (foto GVUO, V. Šulc, 2001);
dole detail herní zóny na výstavě „Napříč krajinou“ (foto GVUO)*

Obr. 33 a 34 Arteterapie a tanec pro nevidomé a lidi se zrakovým postižením v Galerii výtvarného umění v Ostravě (2013); dole arteterapie loutkování s panem Barvičkou mezi obrazy pro děti se sluchovým postižením a vadami řeči (foto GVUO, V. Šulc, 2013)

3.6 HUSITSKÉ MUZEUM V TÁBOŘE

náměstí Mikuláše z Husi 44,
390 01 Tábor

→ HUSITÉ

expoziční

Profil muzea

Historie Husitského muzea v Táboře spadá do 70. let 19. století, kdy jeho vznik iniciovala neformální skupina tábořských osobností. Zakladatelé usilovali o obnovení historických tradic svého města a oživení historického odkazu husitství. Základem sbírkového fondu se stala sbírka starožitností reálného gymnázia v Táboře, která byla v průběhu dalších desetiletí obohacena sbírkotvornou činností zaměřenou na husitství a jeho tradice, vývoj regionu Táborska z hlediska přírody a lidského osídlení (archeologie, historie, vlastivěda, etnografie, přírodní prostředí). V budově bývalého kláštera augustiniánů bosáků na náměstí Mikuláše z Husi sídlí muzeum od 90. let 20. století. Současné hlavní zaměření historicko-vlastivědné doplňují etnografie, archeologie a přírodní vědy.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice *Husité* byla otevřena v roce 2010, a to po více než dvouletých přípravách. Expozice představuje husitství v kontextu českých a evropských dějin pozdního středověku a rovněž tradice husitství, jak se vytvářely a vytvářejí v historické paměti moderního českého národa. V celkem deseti sálech se odehrává pomyslný příběh husitství, vyprávěný různými vypravěči a pomocí řady obrazů. Expozice návštěvníka provádí od samotných kořenů husitství až k interpretacím tohoto období v historické paměti 19. a 20. století.

Vnější podoba expozice

Jde o stěžejní expozici Husitského muzea v Táboře, umístěnou do přízemí původní městské radnice. Expozice je uspořádána do deseti místností: vstupní místnost s filmovou projekcí (kořeny husitství v krizi pozdního středověku), expozice *Hledání správné cesty* (počátky husitství, Jan Hus a jeho spor s katolickou církví), *Války v době husitů* (husitské válečnictví v kontextu pozdně středověkých válek), *S husity na bitevních polích* (nejvýznamnější bitvy hu-

sitské doby), *Tvář vojevůdce* (Jan Žižka v historických faktech i v historické tradici), *Hledání krále* (obnova státu po husitských válkách), *Vlastní cestou* (česká reformace a její sepětí s evropskou reformací, vznik jednoty bratrské), *Paměť* (husitské tradice jako základ naší historické paměti od Františka Palackého přes komunistickou ideologii po dnešní postoje katolické církve k husitství), *Město* (dějiny husitského města Tábora 1420–1620), *Ve znamení kalicha* (rekonstrukce utrakvistické kaple).

Prezentaci tématu zahajuje projekce filmu představujícího situaci před vypuknutím husitských bouří. Příslušnou atmosféru se snaží navodit i další místnosti, které dané téma zprostředkovávají nejen pomocí textů, obrazů a exponátů, ale i prostřednictvím videosnímků, ozvučených dioramat či animovaných sekvencí. Expozice obsahují řadu interaktivních a jiných prvků určených speciálně dětskému návštěvníkovi. Kromě komiksových panelů mohou děti využít zásuvky s úkoly nebo humorné pohledy do kukátek. Některé exponáty jsou přímo určeny k manipulaci (kroužková košile). Expozice *Husité* je bezbariérová a je možno si zapůjčit speciální průvodcovské texty v Braillově písmu pro nevidomé.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Přestože šlo od počátku o projekt obnovy hlavní expozice, ve skutečnosti vznikla expozice nová, která se kromě tématu liší ve všem: je zde nový expoziční mobiliář, nové ideové pojetí, zapojení audiovizuální techniky, využití nových médií (film), zahrnutí výsledků vědeckého výzkumu z posledních desetiletí, didaktický přístup. Zůstaly jen některé významné původní exponáty, jež tvůrci expozice doplnili vesměs předměty ze sbírek Husitského muzea v Táboře. Stejný zůstal i název expozice. Tvůrci zdůrazňují, že se snažili expozici vytvořit na základě současného pohledu na tuto kapitolu české historie, v minulosti ideologicky zneužívanou. Proto také název nenese žádné hodnotící znaménko a ani expozice nepředkládá hotové soudy o husitské době. Jejím úkolem je spíše vybízet návštěvníky k dalšímu poznávání a ukázat bez předsudků nejen dané historické události, ale i způsob, jak je lidé v následujících obdobích interpretovali. Oproti předchozí expozici je zde zcela nové architektonické, scénické a výtvarné pojetí, které je nově založeno také na obrazových a zvukových vjemech.

Koncepci nové expozice zpracoval kolektiv autorů, složený z historiků (Zdeněk Vybíral, Jakub Smrčka, s pomocí cenných rad Petra Čorneje, Miloše Drdy, Jiřího Kořalky, Rudolfa Krajíce, Doubravky Olšákové a dalších historiků), architektů (architektonický ateliér A_detail zastoupený Martinem

a Monikou Krausovými) a scénografky Jany Bačové-Kroftové. Zvláštní dětský program vytvořila Klára Smolíková, didaktička Husitského muzea.

Principy uplatnění v expozici

Expozice se zakládá na třech principech: vícesmyslovém vnímání, interaktivitě a didaktičnosti. Vnímání expozice stojí na vizualitě (vizualizace středověku jako doby obrazových médií, snaha vytvořit vhodný poměr mezi informací obrazovou, textovou a hmotnými exponáty, maximální využití ikonografických pramenů ke všem tématům expozice), dále na haptických exponátech a na scénických zvucích. Druhým principem je interaktivita spojená se snahou o zapojení návštěvníka a aktivizaci jeho prožitku. Konečně třetím principem je didaktičnost, tedy fakt, že expozice je pojímána jako výukový prostředek, jakási alternativní učebnice dějepisu.

Vzdělávací hledisko expozice

Jak již bylo řečeno, expozice byla koncipována jako alternativní učebnice dějepisu, takže odpovídá pojetí vzdělávací oblasti *Člověk a společnost* v rámci vzdělávacího programu pro základní a středoškolské vzdělávání. Expozice obsahuje zvláštní informační „dětskou“ linii zahrnující úkoly popsané v pracovních listech, hádanky a kvízy, komiksový výkladový slovník husitství (vydán též jako kniha nakladatelstvím Albatros) a časové osy. Všechny další textové informace byly vytvářeny s ohledem na dětského návštěvníka a na přípravě expozice se aktivně podílel odborník na muzejní pedagogiku. Dětský návštěvník ocení, že se s klíčovými pojmy seznámí prostřednictvím komiksových panelů. V expozici jsou dětem k dispozici „tajné“ zásuvky a dvířka s úkoly nebo vtipné výjevy v kukátkách. Některé exponáty jsou určeny k manipulaci a hře, jako např. kroužková košile či královský trůn.

Pro vzdělávání je k dispozici také atraktivní prostor gotického sklepení, který je upraven jako lektorská a edukační místnost. Muzeum vytváří i řadu účelových pomůcek pro výuku různých skupin a pro zvláštní lektorské programy.

Analýza a hodnocení expozice

Silnou stránkou expozice je její vizuální koncept využívající množství dobové ikonografie; objevují se zde i v Čechách nepříliš známá dobová vyobrazení. Vyzdvihnout je třeba i zaměření expozice na dětského návštěvníka, ohled

na zahraniční návštěvníky (překlady textů a popisků do angličtiny) a možnost využití audioprůvodce s namluvenými komentáři v angličtině a němčině. Kladem je také bezbariérová úprava celé expozice (strategie „open way“); bezbariérové řešení bylo vytvářeno za asistence pracovníků Svazu tělesně postižených v ČR. K dispozici je i průvodce v Braillově písmu, takže expozici mohou navštěvovat i návštěvníci se zrakovým postižením.

Naopak slabou stránkou je poměrně náročná údržba výstavního mobiliáře a textově-obrazových informací související se způsobem výroby a použitou technologií tisku. Výsledkem je nižší životnost mobiliáře a nutnost častějších oprav. Scénické osvětlení by také bylo možno řešit jinými technickými prostředky.

Celkově však lze novou expozici Husitského muzea v Táboře označit za velmi zdařilý příklad uplatnění současných trendů muzejní kultury v praxi. Vyzdvihnout je třeba zaměření na dětského návštěvníka (humorně pojatý barevný komiks, prvek kukátek, model hradu dobývaného husity, figuríny s obrazovým pozadím, sbírka zbraní, zásuvky s předměty souvisejícími s tématem), snahu o autenticitu (kaple, hudební a zvukový doprovod) nebo velmi zdařilou filmovou projekci ve vstupu do expozice. Ocenění si zaslouží také doprovodná edukační činnost, kterou podporují kvalitní textové pomůcky. Ty muzeum připravuje nejen k dané expozici již řadu let a jsou návštěvníkům k dispozici na webových stránkách muzea.

(Na základě podkladů PhDr. Zdeňka Vybírala, Ph.D., upravila a hodnotícími pasážemi doplnila P. Š.)

Obr. 35 a 36 Expozice „Husité“, pohled na diorama „Husitští střelci“; dole pokus přiblížit atmosféru bitevních polí doby husitské (foto Zdeněk Prehlík)

Obr. 37 a 38 Expozice „Husité“, místnost věnovaná Janu Žižkovi z Trocnova, v popředí torzo Žižkovy sochy od J. V. Myslbeka; dole galerie českých králů od Zikmunda Lucemburského po Vladislava Jagellonského (foto Zdeněk Prchlik)

Obr. 39 a 40 Expozice „Husité“, husitství v naší historické paměti; dole příběh husitského města Tábora vyprávěný různými artefakty i obrazovými prostředky (foto Zdeněk Prchlik)

3.7 iQLANDIA LIBEREC

Nitranská 10
460 07 Liberec

Profil instituce

iQLANDIA je nové české science centrum zaměřené na popularizaci přírodovědných a technických oborů. iQLANDIA vznikla díky podpoře operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace a navazuje na stávající liberecké science centrum iQpark. Toto nové centrum popularizace, propagace a medializace vědy a techniky se snaží návštěvníkům objasnit podstatu fyzikálních a přírodních jevů, a to prostřednictvím hry a experimentování za pomoci nejrozumnějších přístrojů, zařízení, interaktivních exponátů a dalších expozičních prvků. Centrum iQLANDIA bylo otevřeno 28. března 2014.

Témata či oblasti představené v expozici

Centrum ve svých velkorysých interiérech nabízí expozice na téma člověk, geologie, geografie, živly, vodní svět, věda v domě a sexuální výchova.

Vnější podoba expozice

Expozice centra se rozkládají na 10 000 m², ve čtyřech podlažích, v celkem deseti sálech. Na této ploše je umístěno na 400 interaktivních exponátů popularizujících přírodní vědy.

Expozice s názvem *GEOLab* simuluje prostředí nitra naší planety a je přízvučně umístěna do podzemí centra. Interaktivní expozice v zajímavém sklepním prostoru je věnována geologii České republiky. Tvůrci zde vytvořili svět krápníků, jeskyní, hornin a minerálů. Návštěvníci se tu seznamují s tím, co se nachází pod povrchem Země, a mohou si mimo jiné zahrát na jeskyňáče – kolem sebe vidí krápníky a jeskyni zvanou plazivka, do níž se mohou zanořit. V expozici je mimo jiné umístěn interaktivní exponát, který umožňuje vidět, jak vypadala příroda během různých vývojových etap naší planety. Návštěvník projekci aktivuje pohybem táhla a vydává se tak na pomyslnou cestu do vzdálené minulosti.

Část centra s názvem *Vodní svět* lze navštívit hned v přízemí budovy a také ve venkovním areálu. Jde o relaxační zónu určenou pro volnou hru dětí s vodou. Využívá se tu přirozeného zájmu dětí o vodní živel, děti se zde cachtají, staví přehrady, skáčou do kaluží, střílejí po sobě z vodních pistolí, dovádějí. Pro hru je k dispozici vodní koryto, mlýnky, trubky, stroje a trysky včetně speciální trysky „jumping jet“, která je schopna vystřelovat přesné „špalky“ vody přímo do peřejí. Proud vody lze také barevně nasvěcovat. V exteriéru je pak umístěn bazén ve tvaru ledviny obsahující další prvky vhodné k experimentům. Po jeho obvodu jsou umístěny např. různé typy ručních čerpadel.

Oblíbenou částí iQLANDIE je i expozice s názvem *GEO*, která se zabývá otázkou vzniku vesmíru a výzkumnými cestami do jeho nitra. Je zde umístěna celá řada atraktivních exponátů: simulátor „velkého třesku“, hvězdný skateboard, model umožňující porozumět fázím Měsíce, тренажёр pro pobyt ve vesmíru (tzv. hvězdný kolotoč), prolézačka na motiv Möbiovy pásky aj. Část *GEO* je „důlním vrtem“ propojena s výše zmíněnou expozicí *Geolab*, simulující pomyslný střed Země.

Samostatný prostor je v iQLANDII věnován živlům. Opět se zde tematizuje voda, návštěvník názorně vidí, jak fungují vodní mlýny, různé typy turbín nebo přečerpávací elektrárna. Nápadité exponáty přibližují přírodní jevy jako vodní vír nebo mořský příboj, prostor pro hru nabízí bublinárium, tedy část expozice, v níž lze pomocí připravených konstrukcí a saponátu vytvářet obří bubliny. Část věnovaná Zemi se věnuje tomu, co z ní získáváme, jak dlouho nám nerostné suroviny postačí nebo proč vzniká zemětřesení. Vděčným a názorným exponátem je simulátor zemětřesení, plošina, na níž lze vstoupit a zakusit na vlastní kůži sílu zemětřesení podle Richterovy stupnice. Téma oheň spojili tvůrci se sluneční energií: v expozici porozumíme fungování solárních panelů, kolektorů a elektráren. Vítr je v expozici představen jak ve své užitečné, tak i ničivé podobě. Návštěvníci porozumí fungování stožárů větrných elektráren, pod dozorem lektora si lze „sáhnout“ na tornádo nebo zakusit ničivou vichřici. Tu spouští mohutný ventilátor schopný simulovat vítr o rychlosti až 100 km/h. Zážitek umocňují světelné a zvukové efekty; vnitřní prostor kabiny, v níž návštěvník efekt vichřice zakouší, je navíc snímán kamerou, takže ostatní návštěvníci mohou dění uvnitř kabiny sledovat na monitoru.

Část iQLANDIE s názvem *TUL aneb Svět nápadů a objevů* připravila Technická univerzita v Liberci a prezentuje zde zejména téma nanotechnologií a jejich využití v medicíně, textilním průmyslu nebo elektronice. Je zde objasněn proces vzniku nanovlákn pomocí metody profesora Oldřicha Jirsáka nebo vlastnosti zvukových nanomembrán. Návštěvníky zaujme speciální

multimediální prostor, kde lze na dálku ovládat robotické rameno, pohybem těla pronikat do hmoty, nebo dokonce rozbít atomy.

V expozici *Člověk aneb Cesta do hlubin lidského těla* je připraveno cca 80 interaktivních exponátů, které návštěvníkům přibližují skladbu a fungování lidského těla. Lze tu nahlédnout do útrob lidského těla, zjistit, jak fungují jeho jednotlivé části, nebo si s tělem hrát jako se stavebnicí. Atraktivní je zařízení Mindball, které ukazuje, že myšlenky lze převést v pohyb. Návštěvníci se snaží po speciální dráze pohybovat kuličkou směrem k soupeři a zkoušejí tak míru své koncentrace. Expozici doplňují nápadité experimenty s čichem, chutí, hmatem, sluchem a zrakem. Neatraktivnějším exponátem, který se stal ikonou celého science centra, je robot Thespian. Jde o interaktivní exponát měřící 175 centimetrů, který s návštěvníky komunikuje nejen česky, ale i polsky, německy a anglicky. Thespian používá gesta i mimiku a lze jej ovládat pomocí dotykového displeje.

Zvláště pro dospívající mládež je určena expozice *Sexmisie aneb Vše o dospívání, milování, plození, rození i deviacích*. Jsou zde názorně předloženy odpovědi na otázky kolem sexuálního života. Je zde použit jak humor (hra na antikoncepci ve stylu počítačových her, při níž odháníme spermie od vajíčka), tak citlivá výpověď (projekce věnovaná homosexualitě, textový panel věnovaný pedofilii). Z expozice je patrné, že byla připravena ve spolupráci se sexuology a dětskými psychology. Zaujme také netradiční řešení ústředního prostoru symbolizujícího matčino lůno, které slouží jako relaxační zóna a kde lze poslouchat tlukot matčina srdce. Expozice je složena ze vzájemně propojených sekcí JÁ, MY, ONI a TABU, v nichž je kromě interaktivních exponátů a projekcí využito graficky zajímavých textových a obrazových panelů. Návštěvník se v expozici seznámí s vývojem jedince od narození až do hlavní dospělosti, s rozdíly mezi pohlavími a tématem sexu, antikoncepce či genetiky. Tvůrci rovněž přibližují, jak na sex pohlížejí různé národy, kultury a náboženství a jak se jejich postoj k sexu, feminismu a míšení ras měnil v průběhu dějin. Kontroverzně může působit sekce TABU, protože odhaluje mýty a tabuizovaná témata týkající se normality sexuálních preferencí.

Část iQLANDIE s názvem *Věda v domě aneb Jak fungují věci, které denně používáme* se naopak věnuje běžným věcem okolo nás a odpovídá na různé otázky spojené s fungováním moderní domácnosti. Jsou zde například umístěny speciálně upravené předměty, jako je lednička, mikrovlnná trouba, záchod, televize, žehlička, myčka nebo třeba auto, do nichž je možné nahlédnout a porozumět jejich fungování. Expozice názorně odhaluje principy činnosti těchto základních přístrojů a zařízení (řez záchodem či elektrickým ohřívačem vody, prosklená myčka na nádobí). V části pojaté jako obývací

pokoj mohou návštěvníci vidět holografickou obrazovku s dynamickými hologramy.

Vděčnou je i sekce nazvaná *Zvuková věž*, kde jsou umístěny zvukové, resp. hudební exponáty, díky nimž lze pochopit základní principy tvorby zvuků. Lze tu klepat na nejrůznější tyče, trubky a činely, hrát na bubny, kytaru nebo mandolinu nebo vyzkoušet fungování varhan či harmonia. Zvuková věž slouží zároveň jako rozhledna.

Po stěnách chodeb iQLANDIE je umístěna expozice *Češi světu aneb České vynálezy, které dobyly svět*. Jde o textové a obrazové panely věnované nejvýznamnějším osobnostem české vědy. V budově je umístěna také řada relaxačních zón, kde lze odpočívat nebo si hrát. Autoři expozice do těchto částí umístili hlavolamy, zábavné kvízy a matematické exponáty objasňující Pythagorovu větu nebo vlastnosti různých kuželoseček. Zajímavým prvkem je i samotné skleněné zábradlí na přístupové spirále. Obsahuje totiž přehledný vývoj technických vynálezů od pěstního klínu přes kolo až po smartphone. Do iQLANDIE láká návštěvníky i speciální planetárium. Je vybudováno v kupoli na samém vrcholu science centra a je zařízení polohovatelnými sedadly a 3D technologií. Projekční software disponuje rozsáhlou databází tisícovek astronomických objektů a návštěvníkům poskytuje dokonalou iluzi vesmíru. V planetáriu se pořádají projekce filmů o vesmíru, evoluci či vývoji kontinentů, konají se také autorské pořady nebo sezónní komentované projekce hvězdné oblohy.

Odišnost nové expozice od těch předchozích

Stejně jako původní expozice iQparku je i expozice iQLANDIE založena na interaktivitě. Na rozdíl od původních expozic představených v iQparku je však mnohem více multimediální. Využity jsou zde nejnovější technologie jako interaktivní projekce na stěny i podlahu nebo holografie. Připravené exponáty jsou prostorově větší; expozice, architektonické řešení interiéru i grafická podoba vizuálních textových prvků mají současnou tvář a moderní jednoduchý design.

Principy uplatněné v expozici

Jak již bylo podrobně popsáno, celá expozice je pojata jako prostor ke hře a experimentování. Hlavním rysem všech expozic je interaktivita, návštěvník je tedy vyzván k manipulaci s exponáty. K tomu, aby pochopil dané sdělení, se jeho aktivní spolupráce přímo vyžaduje. V celé iQLANDII je jen mini-

mum prosklených ploch chránících exponáty (např. nerosty v *GEOLabu*), na-prostá většina předmětů je naopak volně k dispozici. Expozice jsou doplněny četnými relaxačními nebo herními zónami. Tvář iQLANDIE spoluutváří také zdařilé architektonické řešení interiérů (samozřejmě bezbariérové) a vizuální styl centra, uplatněný nejen uvnitř budovy, ale i v propagačních materiálech nebo pracovních listech.

Vzdělávací hledisko expozice

Z předchozího popisu expozic je také více než zřejmé, že vzdělávací hledisko zde bylo nejen zohledněno, ale že jeho podpora byla přímo hlavním cílem tvorby centra. Celá expozice je totiž prostorem pro neformální vzdělávání formou hry, experimentu a manipulace s exponáty. Na rozdíl od klasického muzea zde téměř nejsou vystaveny muzeálie, v roli exponátů zde figurují ne-tradiční a nápadité didaktické pomůcky. K hlubšímu poznání prezentovaných témat, koncentraci a pedagogickému vedení návštěvníků slouží pracovní listy k expozicím, které lze volně stahovat ze stránek science centra. Návodů lze stáhnout také přímo u exponátů přes QR kódy.

Analýza a hodnocení expozice

iQLANDII lze hodnotit jako v našich podmínkách výjimečnou instituci, kvalitou expozic plně srovnatelnou se špičkovými science centry v zahraničí. Expozice vynikají ojedinělostí zpracování, interaktivitou, ale i volbou méně tradičních témat (Sexmisie). Ocenit je třeba nejen množství zcela mimořádných exponátů, ale i relaxační a herní zóny, např. zdařilý vodní svět v přízemí centra. iQLANDIA ukazuje, že současný trend mísení zábavy a vzdělávání je nosný, protože děti i dospívající návštěvníci se tímto způsobem snadno nadchnou pro další poznávání. Mnoho exponátů je natolik názorných, že nepotřebují komentář a pouhou manipulací s nimi pochopíme princip nějakého přírodního jevu nebo technického principu. Některé z exponátů jsou však poněkud složitější a zasloužily by si podrobnější vysvětlení či návod k obsluze. Využití nových technologií v expozici zajišťuje její atraktivitu a ukazuje nepřeborné možnosti, které nová média při prezentaci různých témat nabízejí. Nevýhodou moderních technologií je však jejich rychlé zastarávání a také nebezpečí závady a různých technických problémů. Některé z exponátů tak mohou být častěji mimo provoz, čímž se výpověď expozice snižuje. Úspěch iQLANDIE podporuje zdařilé architektonické řešení celé velkorysé budovy i jejích interiérů. Budova je bezbariérová a nabízí také sociální zázemí odpo-

vídající současným standardům. Vyzdvihnout je třeba také jednotný vizuální styl centra, který koresponduje se zaměřením expozic. Je důsledně uplatněn nejen v budově (orientační tabule, popisky, textové panely), ale i na webových stránkách, v propagačních materiálech nebo textových pomůckách. Stejně jako současná muzea v centrech muzejní kultury nabízí iQLANDIA i další služby a pamatuje na praktické potřeby návštěvníků, jimž je k dispozici prostorné parkoviště pro auta i autobusy. Snad jedině úrovní doprovodných služeb (konkrétně služeb restaurace) toto centrum ještě nedosahuje špičkové světové kvality. Celkově je iQLANDIA příkladem hodným následování, protože tvůrci zde úspěšně aplikovali všechny současné trendy muzejní kultury i vzdělávání. Na místě zchátralého areálu bývalé továrny vzniklo mimořádné centrum spojující zábavu a vzdělávání návštěvníků.

(Na základě informací Mgr. Pavla Coufala doplnila P. Š.)

Obr. 41 a 42 Pohledy na budovu iQLANDIE – první obrázek je ještě vizualizace, druhý zachycuje objekt v reálu (foto archiv iQLANDIE)

Obr. 43 a 44 Pohled do interiéru iQLANDIE; dole ukázka pracovních listů (foto archiv iQLANDIE)

Obr. 45 Pohled do interiéru iQLANDIE (foto archiv iQLANDIE)

Obr. 47 a 48 Pohled do expozic iQLANDIE (foto Petra Šobáňová, nahoře a archiv iQLANDIE, dole)

**3.8 MĚSTSKÉ MUZEUM
A GALERIE BŘECLAV**
Dukelských hrdinů 2747/4a,
690 02 Břeclav

**→ VELKOMORAVSKÉ
POHANSKO**
expozone

Profil muzea

Městské muzeum a galerie Břeclav (dále jen MMG Břeclav) je příspěvkovou organizací města Břeclavi. Ve své sbírkotvorné činnosti se zaměřuje na dějiny Břeclavi z hlediska politického, kulturního i architektonického (zastoupeny jsou tak trojrozměrné i dvojrozměrné předměty). Činnost muzea přesahuje hranice města a dokumentuje také významnou část regionu Podluží, zejména vesnice Hrušky, Tvrdonice, Lanžhot, Kostice aj. Muzejní sbírku tvoří více než 20 000 sbírkových předmětů rozdělených do fondů historie, etnografie, galerijní sbírky, fotografie, pohlednice a jiné dvojrozměrné materiály (mapy, knihy, plakáty, noviny a časopisy). Profilovou sbírku tvoří fond textilu, zahrnující především podlužácké kroje a krojové součásti.

Témata či oblasti představené v expozici

Archeologická expozice v prostorách loveckého zámku Pohansko s názvem *Velkomoravské Pohansko* vznikla ve spolupráci s Ústavem archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, který provádí archeologické výzkumy na lokalitě Pohansko kontinuálně více než 50 let. Expozice vznikla v roce 2010 a je věnována nálezům a poznatkům právě z těchto míst. Jsou zde prezentovány originální předměty i kopie nálezů z doby hradištní, tedy ze 7.–9. století našeho letopočtu.

Vnější podoba expozice

Expozice je vytvořena z modelů (vzhled opevnění, uspořádání velmožského dvorce) a obrazů rekonstruujících pravděpodobný původní vzhled a fungování hradiště. Nalezené předměty (pracovní nástroje, šperky, keramika, odpad v podobě zvířecích kostí atd.) jsou umístěny ve vitrínách a jsou doplněny jednoduchým popisem. Součástí expozice je i stručný exkurz do dílčích vědních disciplín, např. antropologie (názorné ukázky patologických jevů), osteologie

(kostra koně), palynologie, geologie atd. V přízemí expozice i v prvním patře byl prostor expozice doplněn dioramatem.

První dioráma sestává z kompozice dvou šperkařů zachycených při práci. Tomuto tématu je věnováno rovněž video, které dokumentuje pravděpodobný postup výroby šperků v době hradištní. Druhé dioráma představuje rodinu velmože spolu s knězem a bojovníkem. Toto ztvárnění má za cíl přiblížit návštěvníkům vzhled a uspořádání oděvu Slovanů obývajících hradisko. Za tímto zobrazením jsou umístěny kostry tří autentických aktérů výjevu s jejich hrobovou výbavou. Exkurz do minulosti doprovází video mapující výzkumy prováděné v průběhu padesátých let.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Současná expozice je již čtvrtá, která byla na zámku Pohansko instalována. Předchozí expozice nebyla tak velkého rozsahu: k současné expozici byla připojena i místnost v přízemí, předchozí expozice využívala pouze prostor v prvním patře. Většina nálezů byla prezentována v předsáli hlavního výstavního sálu pomocí dvojrozměrných materiálů, tj. map, fotografií z vykopávek a množstvím textu. Ve vitrinách se nacházely především keramické nálezy. Hlavní výstavní sál pak tvořilo velké dioráma představující figuríny Slovanů různých sociálních vrstev v oděvu, který mohli tito lidé nosit, doplněné replikami hrobů s kosterními pozůstatky a trojrozměrným modelem hradiska Pohansko.

Principy uplatnění v expozici

Expozice prezentuje nejnovější poznatky bádání na hradisku Pohansko. Návštěvníkovi jsou představeny jak originály, tak kopie nálezů ve své autentické podobě. Tyto předměty jsou umístěny především ve vitrinách. K nim je vždy doplněna informace o technologii získávání poznatků (představení archeologických metod), a to především slovním popisem a přiloženou fotodokumentací. Tyto informace jsou umístěny převážně na panelech, které kopírují stěnu místnosti. Vytvořením této falešné zdi vznikl mezi stěnou a panelem prostor pro vložení polic a zasklení dalších trojrozměrných originálů.

Součástí expozice jsou i dvě rozměrná dioramata. Jedno je vystavěno jako příběh dvou šperkařů pracujících na výrobě šperků. Figuríny jsou oblečeny do předpokládaných oděvů v pozicích přirozených pro práci; v popředí je umístěn jejich pracovní stůl s nástroji. Druhé dioráma představuje skleněný dekorativní model slovanské rodiny s kresebně pojatým výjevem. Celá expozice je doplněna rovněž několika videoprojekcemi. Jde především o filmy před-

stavující experimentální archeologii. Při tvorbě expozice měli tvůrci v úmyslu vytvořit v prostorách areálu zámku Pohansko také interaktivní stanoviště pro děti v podobě hrobu s kostrou, kterou by si děti mohly vykopat. Tento záměr nebyl bohužel realizován a z původního plánu zůstalo pouze torzo.

Vzdělávací hledisko expozice

Při tvorbě expozice se vzdělávací hledisko příliš nezohledňovalo, expozice je pojata primárně jako prostor pro prezentování získaných poznatků o historii oblasti. Jak sami tvůrci uvádějí, expozice je určena především odborné veřejnosti. Přijetím nového archeologického pracovníka se však mění i situace v edukačním využití expozice. Muzeum plánuje vytvoření samoobslužných pracovních listů pro dětského návštěvníka a v současnosti již také nabízí edukační programy pro různé věkové skupiny žáků základních škol. Jde o programy *Jak se žilo v pravěku* (pro žáky 1. a 2. tříd základních škol), *Za časů pravěkého zemědělce* (pro žáky 3. a 4. tříd základních škol), *Po stopách dávných Slovanů* (pro žáky 5. a 6. tříd základních škol a osmiletých gymnázií) a *Případ Slovan?* (pro žáky 7. až 9. tříd základních škol a osmiletých gymnázií). Programy připravila muzejní pedagožka Mgr. Eva Sadílková ve spolupráci s archeoložkou Mgr. Gabrielou Dreslerovou. Muzeum pro expozici připravilo také audio průvodce.

Analýza a hodnocení expozice

Jak již bylo předesláno, při tvorbě expozice se příliš nepočítalo s jejím využitím pro vzdělávání a cílem tvůrců bylo především prezentovat nové poznatky z archeologických výzkumů na lokalitě Pohansko. Při přípravě expozice se zohledňoval především dospělý návštěvník se zájmem o problematiku, nikoliv dětský návštěvník či laik. Tomu také odpovídá výsledný charakter expozice, místy příliš odborné. Jsou zde hojnou měrou využity klasické vitríny (jejich využití si vyžádal i charakter vystavených sbírkových předmětů) a textové panely. Expozice tak nenabízí mnoho prvků stimulujících prožitek návštěvníka – snad jen s výjimkou dvou dioramat. Jak sami autoři uvádějí, vzdělávací efekt expozice zde není spojen se zábavou nebo aktivní činností návštěvníka.

Z výstavnického hlediska lze kriticky nahlížet na příliš velké množství textů, které jsou mnohdy umístěny ve špatném zorném poli a jsou příliš drobné. Řada popisků je umístěna uvnitř vitríny na její zadní stěně a vinou odlesků není dobře čitelná.

Kladně lze hodnotit výpovědní hodnotu expozice, v níž jsou prezentovány nejen nejnovější poznatky o zkoumaném tématu, ale i moderní postupy využí-

vané v archeologii. Expozice laickým návštěvníkům ukazuje, že archeologie není jen „věda s lopatou a štětcem“, ale že k získávání dat využívá i další, sofistikované metody. Návštěvníka zaujme historická hodnota vystavených předmětů, oživující dioramata a videa s ukázkami experimentální archeologie.

(Podklady Mgr. Evy Sadilkové doplnila a hodnotícími pasážemi opatřila P. Š.)

Obr. 49 a 50 Pohled do archeologické expozice v prostorách loveckého záměčku Pohansko (foto archiv Městského muzea a galerie Břeclav)

Obr. 51 a 52 Pohled do archeologické expozice s názvem „Velkomoravské Pohansko“ (foto archiv Městského muzea a galerie Břeclav)

3.9 MĚSTSKÉ MUZEUM A GALERIE BŘECLAV

Dukelských hrdinů 2747/4a,
690 02 Břeclav

→ ŽIDOVSKÁ BŘECLAV
expozice

Profil muzea

Městské muzeum a galerie Břeclav bylo představeno již v souvislosti s expozicí na záměcku Pohansko. Připomeňme pouze, že se zaměřuje na dějiny Břeclavi a regionu Podluží, muzejní sbírku tvoří sbírkové předměty fondů historie, etnografie, výtvarného umění, fotografie a dalších dvojrozměrných materiálů. Muzeum spravuje i fond lidového textilu. Níže bude představena expozice *Židovská Břeclav*, která je umístěna v rekonstruované synagoze, již muzeum dostalo k užívání v roce 2000.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice *Židovská Břeclav* byla v prostorách břeclavské synagogy otevřena 10. prosince 2009. Jde o stálou expozici s židovskou tematikou. Výstava instalovaná v ženské galerii bývalého templu má připomínat, že neodmyslitelnou součástí historie Břeclavi dlouho byla i židovská komunita, formující nejen hospodářský, ale i kulturní, společenský a politický život města. Počátky této komunity můžeme doložit ze 14.–15. století; konec její staleté existence přivodily tragické události 2. světové války.

Úvodní panelová část návštěvníky stručně seznamuje se základní charakteristikou židovského náboženství a historie (židovské svátky, obřady, rituály, způsob stravy, odívání aj.). Panely věnované vlastním dějinám Židů v Břeclavi potom připomínají nejstarší středověké osídlení (první zmínka z r. 1414), vývoj židovské čtvrti, tzv. ghetta. Velká pozornost je v tomto historickém exkurzu věnována zejména 19. století, období největšího rozmachu židovského osídlení. Počet obyvatelstva vzrůstal zejména po roce 1848, kdy židovské obyvatelstvo získalo plná občanská práva a svobody a byla zřízena samostatná politická židovská obec, jejíž působnost trvala do roku 1919. Židé se v této době plně zapojili do politického, společenského, hospodářského a kulturního života, přičemž v mnoha oblastech výrazně přispěli k rozvoji domovského místa.

Výstava vyzdvihuje i vůdčí úlohu rodiny Kuffnerů, která svým významem překročila nejen rámec původního lichtenštejnského panství, ale sehrála výraznou úlohu i v hospodářském rozvoji habsburské monarchie, zejména v odvětví cukrovarnictví. Za tento přínos říši získalo několik členů rodiny i šlechtické tituly. Postupně jsou v expozici představeny všechny tři hlavní rodové linie – břeclavská, vídeňská a slovenská.

Samostatné panely jsou dále věnovány i židovské architektuře a dochovaným památkám. Dnešní synagoga byla postavena na místě staršího templu v roce 1868 nákladem starosty židovské obce Davida Kuffnera, v roce 1888 potom renovována významným vídeňským architektem Maxem Fleicherem v historizujícím stylu s použitím maurských výzdobných prvků v interiéru. I na další židovské památce Břeclavi se podílel významný vídeňský architekt, Franz von Neumann. Podle jeho projektů byl v roce 1892 dostavěn celý areál hřbitova obklopený zídou z režného zdiva a glazovaných poštorenských tvařovek spolu s obřadní síní v novogotickém stylu a domkem hrobníka.

Část věnovaná historii židovské komunity ve 20. století zachycuje aktivní začlenění jejích příslušníků do společnosti nově vzniklé Československé republiky (účast na aktivitách různých společenských, kulturních i sportovních spolků), bohužel však končí nejtragičtější kapitolou židovské historie, událostmi holocaustu. Závěrečný soudobý fotomateriál týkající se přeživších břeclavských Židů ukazuje, že židovská historie se dnes již nepíše v městě Břeclavi, nýbrž ve státě Izrael. Pohnuté osudy jednotlivých obyvatel i celé židovské obce pak zachycují i závěrečné panely expozice věnované obcím Lednici a Podivínu, které s Břeclaví sdílely podobnou historickou zkušenost. Z těchto obcí se podařilo uchovat část liturgických i osobních předmětů a tato judaika (modlitební řemínky, svitky Tóry, modlitební knihy aj.) jsou též součástí výstavy.

Vnější podoba expozice

Jak již bylo uvedeno, jedná se o panelovou výstavu; tvoří ji dvanáct velkoformátových panelů a čtyři vitríny s exponáty týkajícími se obecně judaismu a exponáty s návazností na židovskou komunitu v Břeclavi.

Odišnost nové expozice od těch předchozích

V roce 2000, při zahájení kulturně-společenské činnosti zrekonstruované synagogy, byla v objektu nainstalována první stálá panelová výstava mapující historii města, doplněná ukázkami lidového kroje národopisné oblasti Podlu-

ží. Základním nedostatkem této expozice byla její stručnost, a protože v průběhu následujících sezon se ukazoval stále větší zájem návštěvníků o židovskou historii regionu, přistoupili tvůrci k vytvoření monotematické výstavy, která navíc plně koresponduje se samotnou podstatou objektu. Z muzeologického hlediska se nová expozice od té předchozí neliší, protože jde opět o prezentování tématu formou panelů nebo vitrín.

Principy uplatnění v expozici

U expozice se jedná především o spojení textu a vysvětlujícího obrázku, pokud možno doplněného o trojrozměrný objekt umístěný do vitríny. Dojem z celé expozice umocňuje také situování do působivých prostor zrekonstruované synagogy.

Vzdělávací hledisko expozice

Edukační hledisko tvůrci expozice v úvahu nebrali. Výstava byla zamýšlena především jako zdroj informací pro širokou návštěvnickou veřejnost; pro děti ani mládež nebyla uzpůsobena. Textové a obrazové panely jsou pro dětského návštěvníka nevhodné, proto se školním skupinám věnuje kvalifikovaná průvodkyně, která na příběhu konkrétní židovské rodiny objasňuje osudy Židů v Břeclavi. Výklad je bohužel doplněn pouze ukázkou dvojrozměrných exponátů, vhodnější metody muzejní edukace zde nejsou dosud uplatněny. V současné době se však již připravuje interaktivní program pro expozici v rámci diplomové práce studentky muzeologie.

Analýza a hodnocení expozice

Přestože expozice *Židovská Břeclav* přináší zajímavé téma a připomínka osudů židovské komunity je více než záslužná, expozici lze hodnotit jako statickou a nepříliš inovativní. Základními výstavními prvky jsou zde panely a vitríny. Vzhledem k tématu a umístění expozice do mimořádného prostoru synagogy je pozitivní, že jsou u průvodců k dispozici cizojazyčné texty v angličtině a němčině; zájemci si mohou zakoupit i publikaci *Židovská Břeclav*. Samostatnou otázkou je nabídka edukačních programů, které by školy v regionu jistě přivítaly, vždyť regionální historie je součástí osnov ve školních vzdělávacích programech místních škol. Současná podoba expozice (byť i doplněná profesionálním výkladem) je pro děti náročná a málo přístupná.

Obr. 53 Pohled do expozice „Židovská Břeclav“ umístěné v rekonstruované břeclavské synagoze (foto archiv Městského muzea a galerie Břeclav)

Kladem expozice je její informační hodnota: návštěvník zde najde obsáhlý písemný i obrazový materiál a ukázky trojrozměrných předmětů vztahujících se obecně k tématu židovství i k vlastní židovské historii břeclavského regionu. Zájemce o problematiku zde získá povědomí o židovské kultuře, náboženství i historii. Tomu napomáhá i sám výstavní prostor synagogy, neboť značná část výkladu seznamuje návštěvníky s funkcí jejích jednotlivých částí (hlavní loď, ženská tribuna atd.). Přestože autoři výstavy mají jen omezené možnosti větších zápůjček judaik ze specializovaných muzeí, připravili expozici mapující reprezentativním způsobem židovskou tematiku regionu.

(Podklady Mgr. Evy Sadílkové doplnila a hodnotícími pasážemi opatřila P. Š.)

Obr. 54 a 55 Pohled do expozice „Židovská Břeclav“ umístěné v rekonstruované
břeclavské synagoze (foto archiv Městského muzea a galerie Břeclav)

Obr. 56 Pohled do expozice „Židovská Břeclav“ umístěné v rekonstruované
břeclavské synagoze (foto archiv Městského muzea a galerie Břeclav)

3.10 MĚSTSKÉ MUZEUM VE SKUTČI

Rybičkova 364,
539 73 Skuteč

→ **MUZEUM OBUVI
A KAMENE**
expozice

Profil muzea

Snahy o založení muzea ve Skutči spadají do poslední dekády 19. století, kdy se zde vytvářely základy sbírek mapujících zdejší historii, umění a památky. Muzeum vzniklo v roce 1910 aktivitou Václava Jetmara, ředitele skutečské měšťanské školy. Sbírký muzea byly zprvu uloženy a částečně zpřístupněny v budově bývalé školy na náměstí a později v místnostech domu bratří Zvěřinových. V průběhu 2. světové války došlo k nucenému omezení prostorové kapacity muzea. Situace se zlepšila až v roce 1954, kdy se muzeum přestěhovalo do domu čp. 364 v Rybičkově ulici – domu, kde tvořil a zemřel hudební skladatel Vítězslav Novák. Roku 1956 byla muzeu předána budova bývalého špitálu, kde byla v letech 1971–1987 umístěna expozice dělnického hnutí, obuvnictví a kamenictví. Hlavní budova muzea měla od roku 1980 do roku 2008 zpřístupněnou historicko-vlastivědnou expozici, již nahradily v roce 2009 nové stálé expozice pod zastřešujícím názvem *Muzeum obuvi a kamene*. Zcela nové stálé expozice městského muzea přibližují historii i současnost tradičních řemesel Skutečska – kamenictví a obuvnictví. V následující analýze se nejprve zaměříme na expozici obuvnictví a následně na expozici kamenictví.

Témata či oblasti představené v expozici obuvnictví

Jak napovídá sám název expozice, jejím tématem je historie a současnost obuvnického řemesla na Skutečsku. Expozice obuvnictví prezentuje dějiny ševcovského cechu, dobové výrobní postupy a ševcovské nářadí a dále se zaměřuje na období první republiky, kdy ve Skutči působili zruční řemeslníci i úspěšné továrny. Expozice představuje nejen vzory obuvi z tohoto období, ale i pracovní pomůcky (včetně velkých strojů) a informace o výrobcích. Zvláště se zaměřuje na fenomén botasky a připomíná, že tento obecný název pro sportovní obuv vznikl právě zde ve skutečské továrně Botana. Expozice mapuje produkci tohoto podniku i historii využívaných technologií výroby obuvi.

Vnější podoba expozice obuvnictví

Obuvnická expozice se skládá ze tří částí. První z nich seznamuje návštěvníky s nejstaršími dějinami a relikviemi ševcovského cechu. K ozdobám nepochybně patří cechovní prapor z roku 1855, který prošel náročným restaurátorským zásahem. V imitaci světničky z doby před sto lety (s figurínou ševce) se nachází vše, co patřilo k tehdejšímu vybavení řemeslníka. Repliky ševcovského nářadí umožňují názorné předvádění některých výrobních postupů, své využití našly i v rámci pracovních listů pro malé návštěvníky muzea. Figurína vojáka poukazuje na velké objemy vojenských dodávek, na kterých kdysi Skuteč bohatla, ale také doplňuje scénu polní dílny na opravu obuvi.

Druhá část je věnována éře první republiky, kdy ve městě byla celá řada zručních mistrů i několik továren. Výrobky putovaly nejen do Čech, ale i daleko za hranice. Poštovními balíky byly pokrývány objednávky z Francie, Německa, Polska, Finska a dalších evropských zemí; kožené zboží putovalo i přes oceán do Ameriky. Vitríny obsahují vzory nejrozličnější obuvi, různorodé drobné pracovní pomůcky a rovněž informace o tom kterém výrobcí. Texty jsou doplněny kopiemi souvisejících materiálů z dané doby, např. ukázkami obchodní a výrobní dokumentace. Kromě botiček, bot i jedné maxiboty (největší ručně šitá polobotka v ČR a v Evropě) je v expozici k vidění i celá řada strojů až 140 let starých. Několik z nich prošlo restaurátorskou dílnou Ludka Fialy, takže se po dlouhých letech deponování v nevhodných prostorách dočkaly vystavení a většinou jsou schopné i demonstrativního provozu. Mimo kompletních šicích strojů se podařilo do expozice umístit i zajímavé samotné šicí hlavy. Největším exponátem je kopírovací stroj na dřevěná kopyta. Stroj vyrobený začátkem 20. století v Lipsku je doplněn podrobnou historií zdejší kopytářské dílny, řeznou stolicí, polotovary i celou řadou kopyt. Dochovaný expediční deník uvádí, že na přelomu 19. a 20. století zasílala firma *Horák Skuteč* kopyta Antonínu Baťovi do Zlína pro výrobu valašských papučí.

Třetí část expozice zachycuje fenomén botasky. Obecný název pro sportovní obuv vznikl právě zde, ve skutečské továrně Botana. Vznikla v roce 1949 sloučením několika znárodněných provozoven. Spolupráce muzea a továrny je opravdu dlouhodobá, a tak bylo možné provést v depozitáři reprezentativní výběr mapující produkci podniku i jednotlivé technologické, koncepční a designové zlomy. Obuv je opět doplněna škálou pracovních pomůcek, katalogy, doklady a fotografiemi z výroby. Pozornost je věnována „botám s příběhem“, takže je tu zachycen nejen vývoj legendární botasky, ale také úspěšní lidé, kteří tuto obuv využívali ve své profesi krasobruslařů, lyžařů, horolezců, atletů a dalších sportovců.

Prohlídka je doplněna interaktivním digitálním kioskem, kde si návštěvník může spustit několik dokumentárních filmů o výrobě v Botasu v letech 1966 až 1976 (získaných z archivu KF Praha), dále několik prezentací o vývoji obuvnictví a videoukázky z ruční výroby bot. Pexesa, kvízy a postřehové hry využívají hlavně děti a školní skupiny. Na historické ruční razičce si lze na památku vyrazit do kousku usně znak dávné ruční výroby. Expozici doplňuje také interaktivní model botasky, který názorně ukazuje vrstvy obuvi a umožňuje návštěvníkům nahlédnout „do kuchyně“ výrobního procesu.

Témata či oblasti představené v expozici kamenictví

Kromě expozice obuvnictví byla v Městském muzeu ve Skutči zpřístupněna další zcela nová stálá expozice, která přibližuje druhé z tamějších tradičních řemesel, kamenictví. Zaměřuje se na vývoj kamenoprůmyslu, představuje kamenické nástroje, ochranné pomůcky i výrobky. Kromě historie kamenictví ukazuje také rozvoj a pozvolný úpadek lomařiny a představuje jednotlivá pracoviště kamenolomu. Prezентují se zde způsoby lámání kamene, vývoj přepravy materiálů a zpracování kamene. Druhým tématem je geologie zdejšího kraje.

Vnější podoba expozice kamenictví

Kamenickou historii přibližuje expozice venkovní a vnitřní. V interiérové sklepní části jsou dvě třetiny sálu vyčleněny prezentací vývoje kamenoprůmyslu a zbylá třetina zachycuje pestré geologii zdejšího kraje. Prosvětlené panely umožnily využít bohatý fotografický archiv muzea. Po dobu výstavby expozic se jej navíc podařilo významně rozšířit díky pochopení mnohých pamětníků a spolupracovníků z řad bývalých kameníků. Vývoj těžby a zpracování kamene je sledován po etapách až do úplné současnosti. Vitríny pak obsahují celou řadu unikátních dokladů z archivu muzea i archivů státních. Je zde také celá řada nástrojů, ochranných pomůcek a výrobků. Kamenickými mistry byly mimo jiné zhotoveny i samotné vitríny, které jsou kombinací kamenných soklů a skla. Dominantou prostoru jsou velkoformátová fotografie lomu z roku 1931 a mapa oblasti Skutečska, Nasavrcka a Hlinecka. Ta za pomoci pěti světelných okruhů znázorňuje rozvoj a pozvolný úpadek lomařiny.

Geologie je návštěvníkovi představována formou popisu období, doložitelných nálezů a popisu lokality, kde byly vzorky nalezeny. Především školní skupiny oceňují možnost prohlídky vzorků z kolekce, která byla pro tento účel speciálně nasbírána. Největší pozornost budí minerály a zkameněliny z opuvých lomů.

I zde je k dispozici dotykový panel a LCD obrazovka. V nabídce je dvacetiminutový film o historii kamenictví, který byl natočen na zakázku muzea a nese název „Kraj s kamenným srdcem“. Digitální obsah doplňují prezentace a animovaný klip seznamující návštěvníky s postupem těžby kamene.

Venkovní část kamenické expozice byla koncipována jako procházka fiktivním kamenolomem. Postupným procházením jednotlivých pracovišť se návštěvník seznámí s typem lomů, se způsoby lámání kamene, s vývojem přepravy materiálu a samozřejmě s vlastním zpracováním kamene. Muzeu se podařilo získat několik korbových vozíků, postavit zhruba třicet metrů polní drážky a točnu. Díky tomu lze demonstrovat kolejovou dopravu, včetně vytahování vozíku na tzv. svážné za pomoci historického elektrického vrátku. Ozdobou prostoru je i ruční vrátek zachráněný na poslední chvíli z vagónu železného šrotu nebo plně funkční beranová štípačka kostek poháněná elektromotorem přes transmissi. Některá zařízení se však do dnešních dnů nedochovala a tak bylo nutno přistoupit k výrobě repliky. Za pomoci fotografií a vzpomínek starých kameníků se podařilo zrekonstruovat podobu dřevěného jeřábu, podobně bylo vyrobeno ruční páčidlo „cuk“ nebo lanovka zvaná „houpačka“.

Několik figurín, které jsou po expozici rozmístěny, zaujímá nejrůznější pracovní postoje, které věrně napodobují skutečnou práci, např. výrobu speciální kostky „tramvajky“, ruční sekání kostek na „štontu“, štípání na beranové štípačce, ale třeba i ruční výrobu šterku. Celá trasa je doplněna infopanely s texty, nákresy a doplňujícími fotografiemi. Téměř všechny stroje a nářadí si návštěvník může osahat a vyzkoušet, takže v této části expozice neexistuje typická muzejní bariéra v podobě skleněné vitríny. Pouhé uchopení a zvednutí žulové kostky „vídeňky“ umožňuje návštěvníkům porozumět tomu, s jakou dřinou byla a dosud je spojena práce v lomu.

Odlišnost nových expozic od těch předchozích

Expozice obuvnictví nahradila předchozí vlastivědnou expozici a zcela se odlišuje nejen tématem, ale i provedením. To platí i pro expozici kamenictví, pro niž byly nově zrekonstruovány původně nevyužívané sklepní prostory muzea a přilehlá zahrada.

Principy uplatněné v expozicích

Klasické výstavní prvky v podobě vitrín a textových a obrazových panelů jsou v expozici obuvnictví vhodně doplněny dioramaty, resp. rekonstrukcemi (viz ševcova světnička s figurínou a dobovým vybavením řemeslníka). Kro-

mě originálních předmětů jsou zde využity repliky (ševcovské nářadí), které umožňují názorné předvádění některých výrobních postupů. Téma je představeno zejména pomocí autentických předmětů (vzory obuvi, pracovní pomůcky, raritní předměty) a textových informací (kromě doprovodných textů také autentické mentefakty v podobě katalogů a různých výrobních dokumentů nebo fotografií z výroby). Neopomínají se ani funkce a konkrétní osudy těchto předmětů – jsou zde vystaveny i boty „s příběhem“ – botasky, které při sportu používala řada známých osobností. V expozici je využit také informační kiosk s různorodým digitálním obsahem (dokumentární filmy, prezentace o vývoji obuvnictví a videoukázky z ruční výroby bot, jednoduché digitální hry).

Co se týká kamenické expozice, bylo již řečeno, že obsahuje část venkovní a vnitřní. Zatímco ve vnitřní části se uplatňují standardní expoziční prvky, jako jsou vitríny s předměty vztahujícími se k tématu (u vitrín zaujme jejich stylové zpracování využívající kombinaci kamenného soklu a skla), obrazové panely nebo velkoformátová fotografie a nástěnná mapa se světelnými diodami, venkovní expozice je v našich podmínkách zcela ojedinělá. Jde o fiktivní procházku kamenolomem, kde jsou umístěna jednotlivá pracoviště s autentickými stroji anebo jejich replikami a figurínami v pracovních postojích. Prohlídkovou trasu kamenolomem doplňují informační panely s fotografiemi, vysvětlujícími texty a nákresy.

Vzdělávací hledisko expozice

Vzdělávací dosah expozice obuvnictví podporují pracovní listy pro dětské návštěvníky a některé interaktivní prvky expozice. V případě interiérové expozice kamenictví využívají školní skupiny vzorků z kolekce hornin, digitální obsah prezentovaný v informačním kiosku s dotykovým panelem a projekci na LCD obrazovku. Expozici umístěnou venku lze s nadsázkou označit za názornou a živou učebnici o tématu kamenolomu. Pro individuální návštěvníky i školní skupiny představuje mimořádnou příležitost porozumět práci v kamenolomu a získat zcela nový náhled na hodnotu výrobků z kamene, které nás běžně obklopují.

Vzhledem k personálnímu obsazení muzea se zde nekoná soustavná edukační činnost, spíše občasné akce se vzdělávacím zaměřením. Jde například o vzdělávací program během *Týdne oživlých řemesel*, který je určen dětem předškolního věku a žákům I. a II. stupně základních škol. Jde o hodinovou komentovanou prohlídku *Muzea obuvi a kamene*, která žákům přibližuje obě tradiční řemesla, která město ve světě nejvíce proslavila – obuvnictví a kamenictví. Žáci se seznámí s rozvojem těchto řemesel od jejich počátků až

do průmyslové éry a poznají provoz v kamenolomu. V obuvnické expozici uvidí ševce předvádět ruční i strojní šití boty, dále největší polobotku v České republice, historické stroje, rozmanitou kolekci obuvi a další. Zkusí si sestavit svoji vlastní botasku, vyzkouší různé způsoby šněrování. Kamenická exteriérová expozice žákům převypráví příběh vzniku dlažební kostky, obyčejné věci, které si příliš nevšímáme, a přece je pro nás tak důležitá. Žáci si mohou vyzkoušet manipulaci s řadou funkčních exponátů (např. s jeřábem, svážnou, lanovkou a leštičkou kamene). Přímo při práci pak uvidí kováře i kameníka, který za pomoci dlabačky předvádí výrobu plátků a u beranové štípačky jejich dělení na dlažební kostky.

Analýza a hodnocení expozice

Obě představené expozice mají značný vzdělávací potenciál a je třeba ocenit, že téma je zde představeno s maximální názorností. Expozice již nyní zohledňuje potřeby dětského návštěvníka a do budoucna by bylo vhodné zaměřit pozornost i na přípravu a organizaci pravidelných edukačních programů na různá související témata. Školní skupiny by pak expozici jistě využívaly častěji. Jak sami pracovníci muzea uvádějí, největším problémem je nedostatečné personální obsazení, neboť toto menší muzeum dosud nemá samostatného muzejního pedagoga a programy připravují kurátor, pracovnice turistického informačního centra nebo konzervátorka.

Co se týká samotných expozic, lze je hodnotit jako velmi zdařilé. Tvůrci při jejich přípravě zohlednili současné trendy muzejní kultury (např. dbali na názornost, kombinování různých typů exponátů a umístění oživujících prvků do expozice) a v případě venkovní expozice se jim podařilo vytvořit velmi originální, v našem prostředí neobvyklou, snad až raritní prezentaci tématu.

Kladně lze v této souvislosti hodnotit názornost, použití dobových strojů a dalších velkoformátových technických památek a jejich umístění do pokud možno reálného prostředí. Návštěvník tak získává velmi dobrou představu o náročnosti daného řemesla a jeho výrobních postupech. Ocenit je nutné rovněž funkčnost technických exponátů, které se v rámci komentovaných prohlídek mohou spustit, a lze tak návštěvníkům výrobní postupy názorně demonstrovat. Vytvořením venkovní expozice muzeum vyřešilo i častý problém českých muzeí, kterým je nedostatek výstavních sálů nebo jejich prostorová omezení. Autoři tak skutečně inspirativním způsobem využili přilehlé, dříve nevyužívané exteriéry.

V expozicích umístěných do interiéru muzea lze ocenit interaktivní prvky v podobě skládacího modelu botasky nebo informačních kiosků s podnět-

ným obsahem. Přes finanční a personální limity regionálního muzea se pracovníkům muzea podařilo vytvořit expozice zcela odpovídající současným standardům, v případě exteriérové expozice dokonce tyto standardy výrazně převyšující. Za zmínku stojí i fakt, že na webových stránkách muzea lze najít značné množství digitalizovaných sbírkových předmětů, které jsou návštěvníkům k dispozici formou tříděné fotogalerie doplněné popisy a inventárními čísly. Najdeme zde fotografie předmětů z podsbírek archeologie, dřevěného nářadí, strojů, nástrojů, militárií, textilu nebo výtvarného umění, stejně jako množství mentefaktů (plakáty, články, archivní dokumenty) a fotografií. Přestože rozlišení a kvalita fotografií není vždy optimální (byly pořízeny v rámci běžné pracovní evidence), ukazuje zveřejnění těchto materiálů zájem o návštěvníka a snahu využít k jeho oslovení všech nových komunikačních a prezentačních možností. Zpřístupnění digitální reprezentace sbírkových předmětů je relativně snadný způsob, jak lze působnost muzea rozšířit a umožnit další využití sbírkového fondu např. školám.

(Informace Libora Akslera upravila a hodnotícími pasážemi doplnila P. Š.)

Obr. 57 a 58 Pohled do expozice obuvnictví v Městském muzeu ve Skutči (foto archiv Městského muzea ve Skutči)

Obr. 59 Pohled do vnitřní expozice kamenictví v Městském muzeu ve Skutči (foto archiv Městského muzea ve Skutči)

Obr. 60 a 61 Pohled do vnitřní expozice kamenictví v Městském muzeu ve Skutči
(foto archiv Městského muzea ve Skutči)

***Obr. 62 a 63** Pohled do vnější expozice kamenictví v Městském muzeu ve Skutči (foto archiv Městského muzea ve Skutči)*

3.11 METODICKÉ CENTRUM MUZEJNÍ PEDAGOGIKY PŘI MORAVSKÉM ZEMSKÉM MUZEU Hudcova 76, 621 00 Brno

Profil instituce

Činnost Metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu zařazujeme mezi případové studie přesto, že se nejedná o představení expozic klasické muzejní instituce či konkrétní výstavní aktivity. Metodické centrum však vytváří řadu vlastních výstavních projektů a nebo na přípravě muzejních expozic spolupracuje s dalšími institucemi, proto je mu v naší knize věnován samostatný prostor.

Metodické centrum muzejní pedagogiky naplňuje své poslání již sedmým rokem. Soustředí se zejména na vzdělávací aktivity a odborné metodické působení ve prospěch českých muzeí a jejich edukačních pracovníků. V akademickém roce 2014/2015 nabízí třetí ročník vzdělávacího kurzu *Základy muzejní pedagogiky*. Cílem celoročního kurzu završeného obhájením závěrečné práce je doplnění odborných muzejněpedagogických znalostí pracovníků muzeí s odlišně zaměřeným vzděláním. Vzdělávací a metodické cíle naplňuje řada dalších projektů metodického centra, zejména tematických přednášek, seminářů a workshopů nabízených muzejní veřejnosti. Kromě toho se aktivně účastní odborného dění v oblasti prezentace kulturního dědictví a přístupu ke vzdělávání v oboru výtvarných a kulturně-uměleckých předmětů. Cílem je podporovat propojení akademického prostředí ve vztahu k praxi.

Metodické centrum muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu v Brně navazuje na brněnskou muzeologickou školu a činnost muzeologického oddělení v Moravském zemském muzeu. Spolupracuje s akademickými pracovišti na Masarykově univerzitě, zejména Ústavem archeologie a muzeologie na Filozofické fakultě a v oboru galerijní a výtvarné pedagogiky s Pedagogickou fakultou. Úspěšně se rozvíjí spolupráce s katedrou výtvarné výchovy na Univerzitě Palackého v Olomouci. Pracovní kontakty se podařilo navázat také s katedrou etnologie a kulturní antropologie Univerzity Komenského v Bratislavě. Mnohá odborná témata muzeologie vedou ke spolupráci s dalšími metodickými centry v České republice. K oslovení široké

muzejní veřejnosti a výměně informací slouží komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku zřizovaná Asociací muzeí a galerií.

Úkolem metodického centra je poskytovat metodickou podporu a pomoc všem muzeím a sbírkotvorným institucím (galeriím) a případně i dalším paměťovým institucím (zpřístupněné památkové objekty). Z toho vyplývá požadavek na reflexi současného stavu oboru a potřeb uvedených kulturních organizací. Předpokladem úspěšného naplnění muzejněpedagogického poslání je stanovení priorit a způsobu práce. Dlouhodobým cílem je zpracování metodik a metodických doporučení zaměřených na většinu klíčových postupů muzejní prezentace s ohledem na jejich edukační potenciál a cílové skupiny návštěvníků. Snahou je podporovat řešení aktuálních otázek, které předkládá odborná muzejně-pedagogická obec nebo které jako důležité vnímají návštěvníci kulturních institucí. Vlastním výzkumem a za pomoci akademických pracovišť usiluje centrum o nastolování nových pohledů a témat, která přináší domácí vývoj a případně i zahraniční zkušenosti. Snahou je rozšíření teoretické báze oboru a lepší připravenost ke zvládání nových požadavků a úkolů.

Muzejní pedagogika v České republice stojí před několika důležitými úkoly. Hlavním cílem je podpořit začlenění muzejních edukátorů do organizační struktury muzeí. Dosud chybí definování pracovní pozice muzejního pedagoga v katalogu prací. Metodické centrum muzejní pedagogiky proto spolupracuje na iniciativách vedoucích k vyřešení tohoto problému. Dalším úkolem je posílit muzejněpedagogické vzdělání směřující k praktickému uplatnění ve sbírkotvorných institucích. Na vysokoškolské úrovni je muzejní pedagogika součástí studia muzeologie, případně je zahrnuta do rámce výtvarné pedagogiky. Jako samostatný magisterský obor existuje na PdF UP v Olomouci, a to od roku 2012. Struktura odborných zaměstnanců muzeí co do vzdělání zahrnuje muzejní pedagogy jen výjimečně. Především v menších městských anebo i středně velkých regionálních muzeích se pracovníků s tímto zaměřením nedostává. Zpřístupňování sbírek veřejnosti nemůže být jen záležitostí průvodců a pracovníků výstavních oddělení. Již dlouhodobě je pocítována velká poptávka po zkušenostech a praktických dovednostech, stejně jako zájem o získání teoretických základů muzejní edukace. Metodické centrum vychází této potřebě systematicky vstříc. Kurz *Základy muzejní pedagogiky* umožňuje muzejním pracovníkům získat elementární teoretické a praktické poznatky a ověřit si jejich využití v praxi.

Důležitým posláním metodického centra je nabízet setkání muzejněpedagogických pracovníků nad aktuálními problémy, podporovat oborovou

diskuzi a podílet se na otevírání a řešení takových témat, která podporují kvalitativní růst muzejní pedagogiky. Podněty, které vyvstanou z praktické roviny muzejní práce, jsou po analýze předmětem dalšího odborného zájmu a kvalifikovaných diskuzí mj. jako témata seminářů, workshopů a kolokvií. Příkladem může být opomíjená návštěvnická skupina seniorů, které byla věnována pozornost při semináři *Muzeum pro seniory, senioři pro muzeum*, s podtitulem *senioři jako návštěvníci, pamětníci a dobrovolníci*. V rámci aktivizačních metod bývá opomíjena dramatická animace. Proto se uskutečnily workshopy vedené odborníky na dramatickou výchovu. Velký zájem byl též o téma zpracování a používání pracovních listů. Také tímto seminářem prošlo několik desítek muzejních pracovníků a pracovníc. K upevňování spolupráce mezi edukačními pracovníky muzeí a metodickým centrem slouží publikování příkladů dobré praxe a budování oborově zaměřené knihovny přístupné na vlastních webových stránkách <http://www.mcmp.cz/>.

Metodické centrum muzejní pedagogiky se opírá o výstupy z vlastních projektů, které realizuje samostatně, nebo o spolupráci a partnerství s dalšími institucemi. Na nich si ověřuje metody oslovení a práce s různými návštěvníckými skupinami, jako např. handicapovanými, seniory, rodinami s dětmi. Mezi takovéto vlastní pilotní projekty patří výstavka „Zapomenutá expedice za australskými domorodci“ a besedy pro obyvatele domovů pro seniory, „Zážitková keramická dílna“ a „Expedice za australskými domorodci“ pro postižené a znevýhodněné děti nebo speciální program v muzeu na Den seniorů. Spolupráce s dalšími institucemi se realizovala kupř. v rámci projektu Národního muzea „Dotkni se 20. století!“, jehož je metodické centrum partnerem. Projekt je zaměřen na využití muzejních sbírek pro výuku dějepisu z období novodobých dějin. Metodické centrum muzejní pedagogiky se podílelo na zpracování metodiky týkající se dobrovolnictví v kultuře, vydané Národním informačním a poradenským střediskem pro kulturu (NIPOS). Také při zájmu o návštěvníky s handicapem metodické centrum usiluje o inovativní přístup ke skupinám, které dosud nebyly středem zájmu muzejníků. V roce 2013 jsou jimi osoby se sluchovým postižením. I v tomto případě Metodické centrum muzejní pedagogiky využívá odborníky na danou oblast.

Perspektiva a další odborný růst Metodického centra muzejní pedagogiky jsou garantovány jeho pevným ukotvením v Moravském zemském muzeu prostřednictvím jeho zřizovací listiny a poskytováním každoroční finanční podpory z rozpočtu ministerstva kultury prostřednictvím programu *Kulturní aktivity – podpora metodických center*. Hlavní motivací metodického centra nadále zůstává podávat pomocnou ruku a usnadnit práci muzejním pedagogům, lektorům a dalším pracovníkům paměťových institucí v rovině teoretic-

ké i praktické, zaměřené na široce pojaté pedagogické, psychologické a sociální aspekty edukační práce s veřejností.

(Podklady připravil Mgr. Tomáš Drobný.)

Obr. 64 a 65 Z aktivit Metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu (foto Soňa Mertová)

Obr. 66 a 67 Z aktivit Metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu, nahoře komentovaná prohlídka pro neslyšící, dole komentovaná prohlídka (foto Jan Cága)

3.12 MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ

Husova 18, 662 26 Brno

**→ OBRAZY MYSLI / MYSL
V OBRAZECH**

výstava

Profil galerie

Moravská galerie v Brně je významným českým muzeem umění. Komplexně se zabývá celou šíří výtvarné kultury. Shromažďuje, opatruje a prezentuje sbírky volného umění, tedy malbu, kresbu, grafiku a plastiku od středověku po současnost, dále kolekce fotografie, užitého umění, grafického designu a architektury. Expozice i krátkodobé výstavy této instituce obohacuje rozmanitý doprovodný program ve formě přednášek, komentovaných prohlídek výstav, dílen, koncertů a performancí koncipovaný pro všechny návštěvnické skupiny. Zvláštní důraz je zde kladen na dětské publikum, ať už se jedná o individuální návštěvníky nebo organizované skupiny. Muzeum zohledňuje i návštěvníky se specifickými potřebami, shromáždilo např. kolekci uměleckých děl pro nevidomé a slabozraké. Skupinám žáků, studentů a učňů všech typů škol nabízí Moravská galerie v Brně komentované prohlídky, každý větší výstavní projekt provází informativní text a obrazový materiál na webových stránkách galerie. Muzeum připravuje řadu edukačních programů k aktuálním výstavám, částem stálých expozic, jednotlivým uměleckým dílům a předmětům uměleckého řemesla a designu, k otázkám vnímání a chápání díla a orientace v oblasti umělecké kultury. Tato setkávání se realizují přímo v prostorách výstav nebo v ateliérech. Péči Mgr. Jitky Petřekové jsou detailní scénáře edukačních programů učitelům k dispozici i na oborovém portálu RVP.

Témata či oblasti představené na výstavě

Rozsáhlý mezinárodní výstavní projekt *Obrazy mysli / Mysl v obrazech* byl připraven ve spolupráci s Deutsches Hygiene-Museum v Drážďanech. V Drážďanech byl prezentován od 22. 7. do 31. 10 2011, v Brně pak od 9. 12. 2011 do 18. 3. 2012. Tvůrci výstavy si dali za úkol pomoci široké škály vědeckých i uměleckých obrazů zprostředkovat návštěvníkům komplexní přehled o tom, jakým způsobem byly v minulosti zpřítomňovány a objasňovány těžko postižitelné mentální kategorie lidské duše či mysli.

Podnět k uspořádání výstavy vzešel od Moravské galerie v Brně; její dlouhodobá příprava byla společnou prací autorů koncepce Ladislava Kesnera (MG) a Colleen Schmitz (DHMD). Promyšleným a zároveň i divácky atraktivním propojením vědeckých obrazů a uměleckých děl mnoha českých i světových autorů od středověku po současnost, např. Leonarda da Vinci, Albrechta Dürera, Bohumila Kubišty, Jana Zrzavého, Roberta Morrisa, Billa Violy a mnoha dalších, představila výstava lidskou mysl současně jako kulturní i biologický fenomén.

Obrazy mysli byly na výstavě prezentovány v působivé škále od vzácných středověkých rukopisů přes lékařské ilustrace 17.–19. století, současné umění, včetně instalací, nových médií a videoartu až po high-tech biomedicínské obrazy a vizualizace. Nejen podílem zahraničních výpůjček, které tvořily polovinu z celkem 243 exponátů vystavených na ploše bezmála 1000 m², ale i svým jedinečným architektonickým, grafickým a informačním řešením se výstava zařadila mezi nejnáročnější výstavní projekty v dějinách českého muzejnictví.

Vnější podoba výstavy

Kvůli zachování jednotné identity drážďanského a brněnského uvedení výstavy bylo použito shodné architektonické i grafické řešení z dílny renomovaného berlínského studia *chezweitz & roseapple*, které bylo vzhledem k rozdílnému uspořádání výstavních prostor v Brně citlivě adaptováno. Pomocí high-tech provedení s využitím průsvitných polykarbonátových panelů Makrolon bylo také díky promyšlené práci s osvětlením a barevnými akcenty dosaženo efektního účinku jak v celku, tak v jednotlivých detailech. Jednotlivé tematické části výstavy byly odlišeny rovněž barevností a specifickým designem některých výstavních prvků. Uplatnění četných videoprojekcí s využitím různých médií (monitory, digitální projektory, plazmové obrazovky, diaprojektory) přispělo k mimořádně dynamickému působení výstavy; její členění však zároveň umožňovalo klidnou kontemplaci a rozvolnění, pokud po něm návštěvník zatoužil. Tomu vycházelo vstříc i rozmístění řady odpočinkových lavic v podobě shodné s architekturou.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Výstava *Obrazy mysli / Mysl v obrazech* byla nejnáročnějším projektem v dějinách instituce. Rozsahem zahraničních zápůjček od předních světových muzeí, soukromých sběratelů a samotných umělců pravděpodobně předčila

většinu podobných výstav u nás a v tomto ohledu snesla srovnání v mezinárodním měřítku. V kontextu českého muzejnictví lze za naprosto unikátní považovat to, že vlastní realizace drážďanské premiéry i brněnské podstatně rozšířené reprízy byla do značné míry společným dílem pracovníků obou institucí, Deutsches Hygiene-Museum Dresden a Moravské galerie v Brně, a to na všech úrovních – od managementu a produkce přes organizaci výpůjček až po kurátorskou přípravu.

Principy uplatnění v expozici

Jak již bylo řečeno, autoři výtvarného a architektonického řešení výstavy využili high-tech prvky (průsvitné polykarbonátové panely) a promyšlené světelné a barevné efekty. Jednotlivé části výstavy byly odlišeny nejen barevností, ale i designem výstavních prvků. Kromě samotných sbírkových předmětů se na výstavě uplatnily četné videoprojekce. Bylo zde plně využito současných technických možností a k prezentaci byly použity monitory, digitální projektory, plazmové obrazovky a diaprojektory.

Vzdělávací hledisko expozice

Kromě standardního doprovodného programu (přednášky, komentované prohlídky, dětské ateliéry) bylo připraveno mnoho v našem muzejním prostředí mimořádných formátů, jako byly cizojazyčné prohlídky v německém a anglickém jazyce, pravidelné lektorské výklady nebo speciální komentované prohlídky s patronem výstavy, hercem a psychoterapeutem Pavlem Křížem.

K výstavě byla ve spolupráci s nakladatelstvím Barrister a Principal vydána rozsáhlá publikace s texty autorů, jakými jsou například neurofyziolog Maxwell Bennett z Univerzity v Sydney, filozof Michael Pauen z Humboldtovy univerzity v Berlíně, neurolog Richard Wingate z King's College v Londýně, historik umění Petr Wittlich z Karlovy univerzity, Colleen Schmitz z Deutsches Hygiene-Museum a další významní autoři. Byly vytvořeny také dva výukové listy (pro dvě věkové skupiny – ZŠ a SŠ), které malé adresáty doslova nadchly.

Výstava již svým tématem na rozhraní umění a vědy předpokládala recepci jak komunitou tradičních návštěvníků galerie se zájmem o oblast výtvarného umění, tak zájemců o soudobé vědecké poznání, zejména v biomedicínské oblasti. Také doprovodný program zohledňoval tuto multidisciplinaritu a zahrnoval jak přísně vědecká kolokvia cílená na vědeckou obec, tak popularizační formáty včetně aktivního zapojení rozhlasu a televize.

Výstavní celek byl členěn do čtyř tematických sekcí a ke každé z nich byly kromě základních doprovodných textů a popisků připraveny k zapůjčení také složky s podrobnými komentáři ke všem významným exponátům. Návštěvník si tak mohl zvolit mezi jednoduchou prohlídkou zaměřenou spíše na vnímání prvotřídních uměleckých děl nebo podrobnějším studiem tématu včetně jeho vědeckých konotací. Přestože se jednalo o mimořádně intelektuálně náročné téma, díky promyšlenému uspořádání a systému distribuce informací se návštěvník ve výstavě neztratil.

Analýza a hodnocení expozice

Mimořádný výsledný dojem výstavy byl podmíněn bezprecedentní organizací a finanční náročností projektu. Nevelký realizační tým pracoval na hranici svých možností, většina pracovníků podílejících se na přípravě výstavy byla v závěrečné fázi zcela vyčerpána. Díky tomuto nasazení se však podařilo uskutečnit mimořádně silný a oceňovaný výstavní počín. Tvůrci dosáhli komplexního působení všech jednotlivých složek, které maximálně podpořily obsah výstavy. Vyzdvihnout je třeba vysoce profesionální realizaci výstavy na všech úrovních: od produkční a kurátorské přípravy přes stavebně-technické provedení až po bohatě strukturovaný doprovodný program a propagaci. Mezinárodní spolupráce tohoto typu není v našich podmínkách častá, zvláště ne s muzejní institucí takového významu, jako je Deutsches Hygiene-Museum Dresden.

(Podklady Mgr. Petra Tomáška doplnily Mgr. Eva Strouhalová, Mgr. Markéta Skotáková a P. Š.)

Obr. 68 a 69 Mezinárodní výstavní projekt „Obrazy mysli / Mysl v obrazech“
(foto archiv Moravské galerie v Brně)

Obr. 70 a 71 Mezinárodní výstavní projekt „*Obrazy mysli / Mysl v obrazech*“
(foto archiv Moravské galerie v Brně)

Obr. 72 a 73 Mezinárodní výstavní projekt „*Obrazy mysli / Mysl v obrazech*“
(foto archiv Moravské galerie v Brně)

3.13 MUZEUM A GALERIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA V MARIÁNSKÉ TÝNICI

Mariánská Týnice čp. 1, 331 41 Kralovice

Profil muzea

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici je příspěvkovou organizací zřizovanou Plzeňským krajem. Toto regionální muzeum je umístěno v areálu bývalého cisterciáckého poutního místa 40 km severně od Plzně. V bývalém barokním probošství, stavbě zhotovené podle plánů Jana Blažeje Santiniho v 18. století, sídlí muzeum od roku 1952. Jde o regionální muzeum severního Plzeňska se sběrnou oblastí převážně v rámci okresu Plzeň – sever, s větším akcentem na Kralovicko. Muzeum má sbírky převážně etnografického zaměření, které dokumentují zemědělský charakter regionu (stroje, nářadí, kroje aj.). Dále vlastní tzv. historické sbírky týkající se venkovských měst (spolky, cechy, živnosti atd.) – včetně tiskovin, fotografií aj. Muzeum spravuje také sbírku numismatickou, obsahující jak mincovní depoty z Kralovicka, tak regionální medaile a odznaky. V kategorii mincí a papírových peněz pak sbírka obsahuje základní typy platidel Československa a Rakouska-Uherska. Menší soubory tvoří militaria, sbírka UMPRUM a umělecké řemeslo. Výtvorné umění je zastoupeno významným souborem grafiky Viktora Strettiho, soubory děl Aloise Sopra, Marie Uchytlové a dalších, část tvoří sbírka lidového umění (plastiky, podmalby na skle).

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice muzea je dělena na tři základní celky: kultura a vzdělanost na severním Plzeňsku, život na venkově a život ve městě. Témata se dotýkají zejména architektury, takže se návštěvník seznámí s interiérem kaple nebo školy, salonem 19. století. Náboženská témata prezentuje kromě interiéru kaple také galerie světců a liturgické předměty. V části s názvem folklórní tradice, tradiční řemesla a místní zvyky týkající se části roku jsou prezentovány pomocí figurálních scén, rekonstrukce vesnického exteriéru nebo interiéru venkovského domu, stodoly nebo kovárny. Poslední téma, život ve městě, ukazuje nejen historickou podobu uliček s obchody, úřady, hostin-

cem a hasičskou zbrojnicí, ale zaměřuje se i na řemeslo (ševcovská a tkalcovská dílna).

Vnější podoba expozice

Část s názvem *Kultura a vzdělanost na severním Plzeňsku* se věnuje tématům architektury: najdeme zde interiér kaple, interiér školy, galerii světců, salon typický pro 19. století, v bývalé oratoři jsou vystaveny liturgické předměty. V části s názvem *Život na venkově* je formou figurálních scén představen cyklus ročních zvyků, venkovská kovárna, vesnický exteriér (náves, kaple, včelařství), interiér domu – komora a jizba a interiér stodoly. Expozice *Život ve městě* ukazuje ulice s obchody a úřady, hasičskou zbrojnicí, zákoutí s řemeslnými dílnami (švec, tkadlec), interiér kuchyně ze 30.–40. let 20. století nebo interiér hostince ze stejné doby.

Expozice je řešena z větší části jako scénická, najdeme zde pohledy do interiérů nebo imitace exteriérů, kterými návštěvník přímo prochází („je vtažen do děje“). Vitríny jsou v expozici použity jen minimálně. Pokud je bylo nutné použít, jsou řešeny tak, aby přirozeně doplňovaly interiér scény. Například pro prezentaci litinových výrobků plaské železářny jsou použity „prodejní skříně“, v interiéru školy jsou umístěny „kabinetní skříně“ apod.

Jednotlivé scény jsou doplněny informačními kiosky s dotykovými displeji. Návštěvník zde nalezne další informace, ve dvou případech jsou navíc spojeny s projekcí dotvářející scény (na ulici jsou promítány záběry z ulic 1. poloviny 20. století z měst severního Plzeňska, za oknem selské jizby se proměňuje náves vesnic Kralovicka). V galerii světců je dotyková obrazovka vsazena do obrazového rámu a svým vzhledem tak tvoří další obraz mezi ostatními výtvarnými díly.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Nová expozice se od té předchozí svým pojetím zcela liší. Předchozí expozice ukazovala především exponáty ve vitrínách, zato scénické pojetí, na němž staví expozice nová, bylo uplatněno minimálně.

Principy uplatnění v expozici

Tvůrci expozice se snažili vyvolat v návštěvníkovi zážitek a vytvořili proto expozici postavenou na jednotlivých tematických scénériích. Namísto izolovaných exponátů ve vitrínách zde zvolená témata prezentují kontextuálním,

scénickým způsobem. Jednotlivé exponáty jsou vsazeny do rekonstrukce prostředí, ze kterého vzešly. Kupříkladu past na myši vidíme v komoře, chomouty ve stodole, mlýnek na mák v kuchyni apod. Až na výjimky nejsou exponáty izolovány ve vitrínách. Informace o historickém kontextu předmětů jsou pro zvídavé návštěvníky k dispozici na informačních listech u vstupu do každého sálu nebo v audioprůvodcích, a nenarušují tak působení dioramat.

Vzdělávací hledisko expozice

Vzdělávací hledisko expozice Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici zohledňuje hned v několika směrech. Expozice je především velmi názorná a přitažlivá využitím dobových scénérií. O nové poznatky obohacuje návštěvníky zážitkově pojatá expozice nenásilnou formou. V muzeu se až do září 2014, kdy se začaly připravovat první programy, nerealizovala pravidelná edukační činnost, proto bylo využití expozice např. pro školní skupiny závislé na vlastní aktivitě učitelů. V expozici se konají tzv. oživé prohlídky, kdy se návštěvníkům názorně ukazují funkce jednotlivých předmětů a průvodci tyto ukázky doprovázejí slovním výkladem (např. ukázka fungování různých typů psacích strojů). Ke vzdělávání lze využít i část expozice v podobě školní třídy.

Analýza a hodnocení expozice

Analyzovaná expozice zaujme autenticitou prezentovaných scén a snahou o nové pojetí muzejní prezentace bez klasických prvků v podobě vitrín a textových panelů. Sbírkové předměty jsou vystaveny kontextuálním způsobem, který má diváka vtáhnout do zmizelých scén běžného života ve městě či vesnici v 19. století.

Vystavené sbírkové předměty jsou divákům téměř na dosah, nejsou umístěny za skleněnou bariérou. Pokud jsou již vitríny použity, diváka upoutá jejich provedení korespondující s historickým charakterem zbytku expozice. I když z praktického hlediska není daný typ vitrín vždy ideální (vinou těžkých skel mají poměrně náročné otvírání), jejich estetická hodnota výtvarně zapadající do celku expozice případné nevýhody vyvažuje.

Zdařilé je doplnění expozice o počítačovou techniku v podobě informačních kiosků. Z nich návštěvníci čerpají řadu souvisejících informací a mohou si zde prohlížet fotografie či dokumenty, které do expozice není možné vtěsnat. Uvedený způsob prezentace formou inscenovaných situací ze života lidí předchozích epoch stojí a padá s kvalitou výtvarného a řemeslného zpracování figurín a prostředí, do něhož jsou zasazeny. I když věrohodnost použitých fi-

gurín není vždy stoprocentní a některé scény tak mohou působit uměle, autoři expozice vytvořili soudržný celek se značnou výpovědní hodnotou odpovídající současným standardům regionálního muzejnictví.

(Na základě podkladů Mgr. Jiřího Fáka doplnila P. Š.)

Obr. 74 a 75 Pohled do expozice Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici (foto Václav Podestát)

Obr. 76 a 77 Pohled do expozice Muzea a galerie severního Plzeňska
v Mariánské Týnici (foto Václav Podestát)

***Obr. 78 a 79** Pohled do expozice Muzea a galerie severního Plzeňska
v Mariánské Týnici (foto Václav Podestát)*

3.14 MUZEUM BOSKOVICKA

Hradní 1, 680 01 Boskovice

→ **BOSKOVICKO – KRAJINOU
SEDMIZUBÉHO HŘEBENE**
expozice**Profil muzea**

Základním posláním Muzea Boskovicka je chránit a zprostředkovávat kulturní dědictví, přispívat k demokratizaci společnosti a spolupracovat s různými místními subjekty. Svou činností muzeum podporuje kulturní diverzitu a kreativitu. Muzeum Boskovicka spravuje celkem osm sbírek, z nichž nejrozsáhlejší a nejstarší je sbírka archeologická, historická a etnografická. Sbírkys jsou prezentovány ve stálých expozicích a výběrově pak v rámci tematických výstav a prezentačních akcí. Kromě odborné činnosti se Muzeum Boskovicka zaměřuje i na pořádání různých doprovodných a prezentačních akcí určených různým cílovým skupinám od nejmenších dětí po seniory či zdravotně handicapované návštěvníky. Spoluprací s pamětníky a obyvateli města Boskovice a regionu Boskovicko vytváří platformu pro zapojení nejen odborníků, ale také laické veřejnosti do činnosti muzea.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice *Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene* se nachází v budově hraběcí rezidence z první třetiny 18. století. V pěti výstavních sálech se návštěvníci seznamují s přírodními poměry a dějinami města Boskovice a regionu Boskovicko od pravěku do současnosti.

Vnější podoba expozice

Nová stálá expozice je umístěna v zrekonstruovaných prostorách historické budovy. Rekonstrukce probíhala s cílem podtrhnout původní ráz budovy a její původní dispoziční řešení. Prostory se tak významně podílejí na celkovém působení expozice. Nová expozice byla zpracována ve spolupráci s Ing. arch. P. Šimečkem, volba tématu byla diskutována s místní veřejností a konzultována s odborníkem zaměřeným na marketing muzeí. Zaměření expozice zůstalo regionálně-vlastivědné (příroda, archeologie, historie, místní

židovská čtvrť) s důrazem na významné exponáty a interaktivitu. Stěžejní byla také návaznost vybraných témat na kulturní dědictví města a regionu a na místní architektonické památky. V celku expozice vznikla také část (jeden výstavní sál), která se bude po cca 5 letech obměňovat. Expozice nebyla zpracována „na klíč“, ale v součinnosti architekta, výtvarníka, odborných pracovníků muzea a externích odborníků (např. z Technického muzea Brno nebo ze společnosti Archaia). Dále byli do přípravy expozice cíleně zapojeni místní řemeslníci – řezbář, švadlena a pracovník knihařské dílny.

V barevně odlišených pěti výstavních sálech lze najít textové a obrazové panely na stěnách, klasické vitríny, robustní nábytkové prvky s prosklenými plochami, exponáty volně vystavené na soklech, tematicky seskupené soubory předmětů, dioramata i interaktivní stanoviště s didaktickými pomůckami. K informování návštěvníků slouží také velkoplošné obrazovky a stojany s doplňkovými texty.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Nová expozice nahradila v jednom celku původní tři dílčí expozice, které vznikly na tři různá témata a byly vytvořeny v různých obdobích. Bylo proto obtížné pracovat s jejich tematickou návazností. Nejstarší část původní expozice vznikla v 80. letech 20. století a obsahovala nejen zastaralý výstavní mobiliář, ale také tendenčně zpracované texty.

Principy uplatnění v expozici

Pro regionální muzeum bylo stěžejní vyjít z vlastních sbírek a z potřeb definovaných pro muzeum v daném regionu. Obsah expozice, rozsah témat, stejně jako název expozice byly opakovaně diskutovány v muzejní radě, v učitelské skupině nebo ve skupině seniorů zaměřené na historii města a regionu. U vybraných témat tvůrci expozice využili spolupráce s metodickými centry a dalšími odborníky. Ochrana vystavených předmětů byla řešena ve spolupráci s metodickým centrem Technického muzea v Brně a konzervátorkou textilu. V jedné části expozice je prezentováno i téma vzniku muzea a tradice místního muzejního spolku. V uceleném bloku, v návaznosti na období první třetiny 20. století, se prezentuje stylizované pracoviště archeologa, představující vývoj archeologických výzkumů v regionu až k současným postupům.

Muzejní prezentace zde využívá stylizované vitríny a výstavní panely. Je rovněž doplněna modely, kopiemi a maketami originálních předmětů. Ke každému tématu jsou také vytvořeny interakce. V expozici je využit výtvarně

zpracovaný mapový podklad, velkoplošné obrazovky či stojany na doplňkové texty, stejně jako dioramata.

V expozici byli zohledněni také dětští návštěvníci. Tvůrci například zvažovali optimální délku textů – výklad rozčlenili do tří úrovní. Obrazová část je zpracována v široké variabilitě – kromě fotografií, kresebných rekonstrukcí nebo dioramat se zde uplatňuje také výtvarně stylizovaná mapa nebo fotoalba s historickými i současnými fotografiemi. Vystavené sbírkové předměty jsou doplněny modely předmětů, ukázkami původních technologií (archeologie) a ozvučením. Expozice je uspořádána tak, aby byla dostupná také handicapovaným a dětem (např. uspořádání vitrín, výška umístění předmětů, možnost dotykového vnímání). Do celku expozice jsou včleněna čtyři interaktivní stanoviště (pravěké technologie, písarská dílna, model šatů z počátku 20. století, zhotovení fotoalba). Ve spolupráci se studenty místního gymnázia a pracovníky Metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu byly vytvořeny tři varianty pracovních listů přizpůsobené různým věkovým skupinám. Expozici doplňují tematicky zaměřené listy omalovánek.

Nová expozice prezentuje dějiny města i širšího regionu s důrazem na interaktivitu. Instalace umožňující bezprostřední kontakt s exponáty odstraňuje bariéru mezi publikem a sbírkovými předměty. Prostřednictvím mapování židovského fenoménu a dalších lokálně významných témat se podílí na budování turistické infrastruktury a posiluje zpětnou vazbu návštěvníků na místo.

Vzdělávací hledisko expozice

Tvůrci expozice si stanovili také vzdělávací cíle, a to s ohledem na jednotlivé cílové skupiny. Expozice se zaměřuje na několik návštěvnických skupin:

- na turisty, návštěvníky města a regionu (zde je kladen důraz na základní informace – přírodní charakter krajiny, základní údaje o historii města a regionu, návaznost na architektonické památky města a regionu, vystavené unikáty; jsou zde uplatněna interaktivní stanoviště, propagační trojjazyčné skládačky zaměřené na orientaci v expozici, architektonické památky města a židovské osobnosti regionu);
- na místní obyvatele, rodáky (návštěvníkům jsou k dispozici rozšiřující informace, fotografie v části věnované novějším dějinám, prezentace projektů místních spolků, nadšenců, zapojení místních řemeslníků; k otevření expozice vyšla speciální příloha místních novin);
- na návštěvníky se specifickými potřebami (tištěný text pro nevidomé, výška částí vitrín a modelů je uzpůsobena pro pohledovou výšku vozíčkáře, expozice je bezbariérová);

- na skupiny dětí z mateřských škol, žáků a studentů dalších typů škol (v expozici se lze vzdělávat se zapojením více smyslů; tvůrci se snažili připravit variabilní zážitky, k dispozici jsou pracovní listy podle věku, v nabídce jsou doprovodné programy, prostřednictvím interaktivních prvků expozice umožňuje aktivitu návštěvníků);
- na rodiny s dětmi (uplatnění interaktivity, k dispozici jsou omalovánky, výška části vitrín a modelů je uzpůsobena pohledové výšce dítěte).

Z didaktických důvodů byly textové prvky expozice kráceny (byl stanoven únosný limit základních textů), výklad je rozčleněn do tří úrovní.

Muzeum iniciuje pravidelná setkání s učiteli, během kterých se hodnotí konkrétní doprovodné programy a celková nabídka muzea školám. Nabídku pro školy pak muzeum může přesněji cílit na konkrétní požadavky učitelů, a to s ohledem na školní vzdělávací programy škol.

Analýza a hodnocení expozice

Přestože má expozice velký vzdělávací potenciál, kvůli omezené personální a finanční kapacitě je zde dosud nedostatečně zajištěna průvodcovská služba, resp. dozor v expozici. Muzeum přesto zajišťuje vzdělávací a doprovodné programy, které se setkávají s ohlasem také díky dobré dostupnosti muzea pro místní školy a díky cílené spolupráci s učiteli a dalšími organizacemi (sdružujícími seniory anebo zaměřenými na zdravotně postižené občany).

Samotná expozice působí vstřícným, příjemným dojmem, a to díky svému výtvarnému a technickému řešení i díky promyšlené skladbě různých expozičních prvků (klasické vitríny, nábytkové vitríny, výstavní panely, volně vystavené předměty, modely, kopie a makety originálních předmětů). Díky jejich kombinaci není expozice jednotvárná, naopak udržuje pozornost návštěvníka a nabízí mu kromě prohlížení exponátů a čtení textů rovněž smysluplné aktivity, k nimž vybízejí interaktivní stanoviště připravená ke každému tématu. Z expozice je patrné, že tvůrci k její přípravě přistupovali promyšleně a přes finanční a personální limity regionálního muzea se snažili uplatnit soudobé trendy muzejní kultury. Za zmínku stojí také důsledná snaha o součinnost s místním prostředím a o zapojení místních obyvatel (do přípravy expozice byli zapojeni místní řemeslníci, dále školy a občanská sdružení), stejně jako snaha vyhovět požadavkům více cílových skupin návštěvníků.

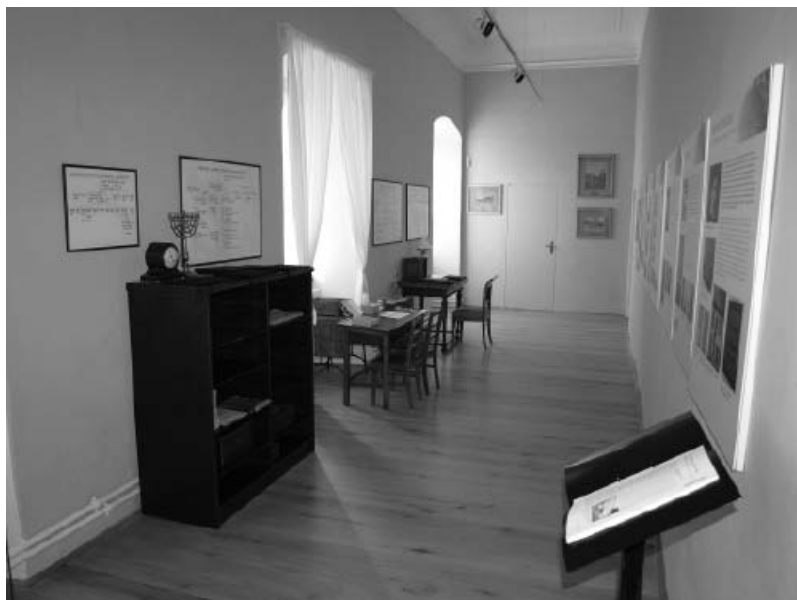
(Na základě podkladů Mgr. Dagmar Hamalové doplnila P. Š.)

Obr. 80 a 81 Expozice „Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene“ v Muzeu Boskovicka (foto archiv Muzea Boskovicka)

***Obr. 82 a 83** Expozice „Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene“ v Muzeu Boskovicka (foto archiv Muzea Boskovicka)*

Obr. 84 a 85 Expozice „Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene“ v Muzeu Boskovicka (foto archiv Muzea Boskovicka)

**3.15 MUZEUM DR. BOHUSLAVA HORÁKA
V ROKYCANECH**nám. J. Urbana 141,
337 01 Rokycany – Střed**→ PŘÍRODA PRO
BUDOUNOST**
expozice**Profil muzea**

Muzeum bylo zřízeno jako městské vlastivědné muzeum v roce 1904, pro veřejnost bylo otevřeno v roce 1905. Již od počátku své existence jeho sbírky prezentovaly nejen město Rokycany, ale i místa v širším okolí. Shromažďovány byly předměty z oborů archeologie, historie, literatura, umění všeobecně, lidové umění, všechny obory přírodovědné, doklady hospodářského rozvoje, doklady rozvoje průmyslového, obchodního a školského. V roce 1962 bylo muzeum organizačně přeměněno na muzeum okresní a jeho zřizovatelem se stal ONV Rokycany. V té době se začala profilovat specializace muzea na paleontologii a železářství, což vyplývalo jednak z personálního obsazení, jednak ze skutečnosti, že muzeu připadla i správa technické památky – vodního hamru v Dobřívě. V roce 2003 přešlo muzeum pod zřizovatelskou pravomoc Plzeňského kraje a dále se rozvíjí jako regionální vlastivědné muzeum, jehož sběrnou oblastí je nejen oblast bývalého správního okresu Rokycany, ale celá oblast Barrandienu v oboru paleontologie, oblast Křivoklátska, Brd a Plzeňska v oboru botaniky a zoologie, a v oborech historických pokrývá i historickou část sběrné oblasti Hořovicka.

Témata či oblasti představené v expozici

Nová expozice, otevřená v roce 2013, se nazývá *Příroda pro budoucnost* a je věnována přírodním územím chráněným podle zákona o ochraně přírody a krajiny – tedy maloplošným chráněným územím (přírodní památky, přírodní rezervace, národní přírodní rezervace) a velkoplošným chráněným územím (CHKO a přírodní parky), které se nacházejí v oblasti působnosti muzea.

Vnější podoba expozice

Návštěvník zde může na malém prostoru pomyslně projít deseti maloplošnými územími, jednou chráněnou krajinnou oblastí a čtyřmi přírodními parky

a seznámit se s přírodními poměry, s flórou i faunou těchto území, se zaměřením na zvláště chráněné taxony. Seznámí se s památnými stromy a s funkcí zeleně v krajině. Před jeho zraky defilují různé typy biotopů (lesy různých typů, louka, rybník, stepní a skalní biotopy), má možnost vybrat si z množství informací, které chce při prohlídce využít a získat. Kromě vitrín se v expozici nacházejí zejména velkorysá dioramata doplněná informačními kiosky v podobě tabletů s dotykovými displeji.

Odišnost nové expozice od těch předchozích

Expozice *Příroda pro budoucnost* je zatím poslední v řadě expozic vytvořených od roku 1995. Od předchozích expozic se liší zejména použitím interaktivních prvků v podobě tabletů s informacemi, zvukových informací a využitím audiovizuálních prvků. Samozřejmostí je i jiné výtvarné řešení s ohledem na materiál, který je prezentován.

Principy uplatněné v expozici

Při přípravě expozice bylo dbáno na to, aby návštěvník nebyl informacemi zahlcen a aby si jejich množství mohl sám vybrat. Struktura informací byla v jednotlivých částech uspořádána vždy stejným způsobem, což návštěvníkům usnadňuje orientaci. V expozici se citlivě pracuje se světlem, autoři dbali na čitelnost popisů, expozice je bezbariérová a informace v interaktivních částech jsou umístěny tak, aby je mohl ovládat i handicapovaný návštěvník. Expozice je určena k edukativním účelům, ale i bez doprovodného programu či komentáře iniciuje silné pocitové vnímání přírody.

Vzdělávací hledisko expozice

Jak již bylo řečeno, expozice byla připravena s ohledem na vzdělávání a slouží především k ekologické výchově návštěvníků, kteří zde porozumí významu zeleně a stromů v krajině a důležitosti ochrany přírody. Expozici lze využít k poznávání jednotlivých druhů rostlin (botanika), zvířat a hmyzu (zoologie), tematizuje se zde historie vztahu člověka a přírody (viz audiovizuální programy k jednotlivým územím). Expozice *Příroda pro budoucnost* navazuje na expozici *Otisky času* a je s ní propojena, takže návštěvníci poznávají v souvislostech živou i neživou přírodu. Návštěvníkům je zdarma k dispozici tištěný průvodní materiál, který si mohou odnést domů.

Analýza a hodnocení expozice

Expozice má značný vzdělávací potenciál. Dosud nedořešeným problémem však je, že expozicí provázejí návštěvníky průvodci, kteří nemají přírodovědné vzdělání, a práce s přírodovědnými exponáty je tak pro ně novou situací. Prozatím se muzeu nepodařilo dokončit přípravu doprovodných edukačních programů, které by podle plánu měly být diferencovány podle věku dětí a které by měly umožnit zapojení i dětí z mateřských škol. Jak sami pracovníci muzea uvádějí, největším problémem je nedostatečné personální obsazení, neboť muzeum dosud nemá samostatného muzejního pedagoga, programy připravují odborní kurátoři sbírek a též stávající průvodci jsou orientováni spíše na historické a společenskovední obory. Problémem je i prostorové vybavení – v nové expozici může aktivně pracovat pouze skupina do 20 osob a samostatný prostor pro výuku muzeum nemá. Realizace edukačních programů je tedy náročná i na organizaci celé práce s návštěvníkem.

Co se týká samotné expozice, lze ji hodnotit jako velmi zdařilou. Tvůrci při její přípravě zohlednili současné trendy muzejní kultury, např. dbali na to, aby návštěvníci nebyli zahlceni informacemi a aby si jejich množství mohli sami volit. Kladně lze v této souvislosti hodnotit použití interaktivních prvků v podobě subtilních stojanů s tablety a doplňujícími informacemi k dioramatům. Autoři jsou si vědomi nutnosti doplňovat do informačních tabletů další informace, ale již nyní je jejich obsah zajímavý (hlasy vybraných ptáků, informace o památných stromech, soubor krátkých filmů o jednotlivých chráněných územích, které jsou přístupné i v jazykových mutacích). Užití velkorysých „proudových“ dioramat, do nichž jsou zdařile začleněny vitríny, činí expozici atraktivní a úspěšně se zde vyvolává iluze přírodního prostředí, a to i díky zvukovým stopám a dalším audiovizuálním prvkům. Přes finanční a personální limity regionálního muzea se pracovníkům Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech podařilo vytvořit expozici odpovídající současným standardům, dílo výtvarně zajímavé a hovořící současným jazykem. Za zmínku stojí i fakt, že na webových stránkách muzea lze využít virtuálních prohlídek všech expozic muzea nebo digitálních obrazových prezentací (prozatím se dvěma stovkami sbírkových předmětů k podsbírkám paleontologie), což ukazuje zájem o návštěvníka a snahu využít nových komunikačních a prezentačních možností.

(Podklady RNDr. Mgr. Miroslavy Šandové doplnila P. Š.)

Obr. 86 *Expozice „Příroda pro budoucnost“ v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech (foto Marek Vaneš)*

Obr. 87 a 88 *Expozice „Příroda pro budoucnost“ v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech (foto Marek Vaneš)*

Obr. 89 Expozice „Příroda pro budoucnost“ v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech (foto Marek Vaneš)

3.16 MUZEUM JINDŘICHOHRADSKA

Balbínovo nám. 19/I,
377 01 Jindřichův Hradec

Profil muzea

Muzeum Jindřichohradecka bylo založeno roku 1882 a od roku 1927 sídlí v budově jezuitského semináře na Balbínově náměstí. Tam se nalézá stálá expozice muzea včetně Krýzových jeslíček – největšího lidového mechanického betlému na světě, zapsaného do Guinnessovy knihy rekordů. Muzeum Jindřichohradecka spravuje také kostel sv. Jana Křtitele a přilehlý minoritský klášter, kde jsou další výstavní prostory, konferenční sál a knihovna s badatelnou. Muzeum dále zpřístupňuje městskou vyhlídkovou věž u kostela Nanebevzetí Panny Marie a expozici Marie Hoppe-Tenitzerové, která je umístěna v Domě gobelínů. Jde o muzeum s regionální působností zaměřené na historii, osobnosti a národopis okresu Jindřichův Hradec

Témata či oblasti představené v expozicích

V roce 2011 byla završena náročná rekonstrukce budovy bývalého jezuitského semináře a současně vznikla řada nových výstavních prostor včetně nové výstavní síně pro krátkodobé výstavy. Bylo vytvořeno devět nových stálých expozic, které návštěvníkům prezentují bohatou historii a tradice vyspělé řemeslné výroby, vysokou kulturní úroveň a významné osobnosti regionu od středověku do současnosti. Obsah jednotlivých expozic vychází z dlouhodobého sbírkotvorného programu muzea a představuje reprezentativní výběr z jedinečných ucelených souborů jako jeho výsledek. V roce 2013 byla ještě zrekonstruována a vytvořena nová Síň Emy Destinové, celkem tak v budově jezuitského semináře zpřístupňuje muzeum tyto expozice:

Gotické sochařství – sakrální umění na Jindřichohradecku;

Landfrasova tiskárna – ojedinělá kolekce památek na nejvýznamnější mimo-
pražskou tiskárnu 19. století;

Malované ostrostřelecké terče – malované terče jindřichohradeckých ostrostřelců a jejich zbraně;

Bitva nad Jindřichohradeckem – jedno z největších střetnutí americké 15.

letecké armády a německé Luftwaffe 24. 8. 1944 nad Protektorátem Čechy a Morava v rámci války o pohonné hmoty;

Krýzovy jesličky – největší lidový mechanický betlém na světě zapsaný v Guinnessově knize rekordů;

Jihočeské betlémy – Historie a současnost jihočeských betlémů;

Lékárna U Panny Marie pomocné – původní zařízení jindřichohradecké lékárny;

Síň Emy Destinnové – život a umělecký odkaz nejslavnější české operní pěvkyně;

Cechy a řemesla – historie řemeslné výroby na Jindřichohradecku;

Měšťánská a lidová kultura – život ve městě a na vesnici v polovině 19. století;

Obrazová galerie – výtvarná díla ze sbírek Muzea Jindřichohradecka;

Město pánů z Hradce – Jindřichův Hradec a okolí ve středověku a raném novověku;

Holub ludens – život a dílo výtvarníka Vladimíra Holuba;

Jihočeská Lada – vývoj šicích strojů a dobová móda.

Od roku 2012 Muzeum Jindřichohradecka provozuje také stálou expozici s názvem *Marie Hoppe-Teinitzerová* v Domě gobelínů, který vznikl v nově zrekonstruovaném zámeckém pivovaru.

Vnější podoba expozic

V pasážích popisujících vzhled expozic se v souladu se zaměřením knihy soustředíme pouze na expozice nově zpřístupněné. Jde o expozice *Gotické sochařství*, *Landfrasova tiskárna*, *Letecká bitva nad Jindřichohradeckem*, *Malované ostroštrelecké terče*, *Jihočeské betlémy*, *Síň Emy Destinnové*, *Holub ludens*, *Jihočeská Lada* a *Marie Hoppe-Teinitzerová*.

Expozice s názvem *Gotické sochařství* je umístěna v přízemí budovy; jde o klasickou expozici umění, v níž jsou rozmístěny vitríny se sochami na tmavém pozadí. Citlivě osvětlené sochy jsou příkladem kvalitní kolekce vrcholně a pozdně gotické dřevorezby. Ve vynikajícím stavu jsou zachovány Madona s dítětem, sv. Apolonie, sv. Barbora, sv. Prokop, Assumpta nebo sv. Anna Samotřetí. Všechny vystavené sochy pocházejí z kostelů a kaplí z Jindřichohradecka. Expozice je doplněna lavicemi, které návštěvníkům umožňují odpočinek a dávají prostor pro kontemplaci.

Rovněž expozice s názvem *Landfrasova tiskárna* je umístěna v přízemí muzejní budovy. Představuje ojedinělou kolekci památek na nejvýznamněj-

ší mimopražskou tiskárnu 19. století, která působila v Jindřichově Hradci od roku 1797 až do poloviny 20. století. Expozice zachycuje proces vzniku tištěné knihy v 19. století a konkrétní podobu jednotlivých tisků i jejich vazeb včetně osobních památek na rodinu Landfrasů. Nejvýraznějšími prvky expozice jsou rozměrné sbírkové předměty (např. nejstarší dochovaný rychlolis na území naší republiky z roku 1844) a světelná stěna s reprodukcemi otisků původních tiskařských štočků. Autoři pracovali také s velkoformátovou projekcí.

V přízemí budovy se nachází i expozice *Letecká bitva nad Jindřichohradeckem*, která návštěvníkům připomíná jedno z největších leteckých bitev nad Protektorátem Čechy a Morava z 24. 8. 1944. V tento den došlo nad územím regionu a v jeho okolí k sestřelení šesti amerických čtyřmotorových bombardérů B 24 Liberator ze sestavy 15. letecké armády a nejméně čtrnácti stíhaček typu Messerschmitt Bf 109 a Focke Wulf Fw 190 německé Luftwaffe. V expozici se využívají vitrinové stoly, textové a obrazové panely, figurína a projekce na ploché obrazovce. Expozici oživuje zejména velká skupina sbírkových předmětů umístěných v centru expozice (např. detail motoru sestřeleného německého letadla Focke Wulf Fw 190) a zavěšený technický exponát.

Poslední nová expozice umístěná v přízemí muzejní budovy nese název *Malované ostrostřelecké terče*. Představuje malované terče jindřichohradeckých ostrostřelců z 19. století, na nichž jsou zobrazeny výjevy z historie města, významných událostí v Evropě i z historie ostrostřeleckého sboru. Kolekci terčů doplňuje ukázka terčových zbraní ze sbírek muzea. Instalace je zde klasičtější – „rám na rám“, využity jsou i vitrinové stoly a celoskleněné vitríny. Ve vitrinách jsou umístěny zbraně a osobní předměty a listiny sboru místních ostrostřelců. Za jednou z „dřevěných“ stěn je přímo v expozici umístěno interaktivní stanoviště v podobě střelnice se vzduchovkou, ze které si návštěvníci (zejména malí) mohou zastřílet do zmenšených kopií terčů ze sbírek. Střelnici „střeží“ figurína ostrostřelce v dobové uniformě, která je umístěna ve vitrině.

V patře budovy se nachází expozice *Jihočeské betlémy*, která přináší výběr z tradiční lidové historické i novodobé betlémařské tvorby pocházející z jižních Čech. Návštěvníci zde najdou unikátní jesličky z papíru, dřeva, dragantu, vosku, keramiky, skla, šustí, kůže, drůbežky, krajky a dalších materiálů. Na první pohled zde zaujmou netradiční a nápadité expoziční prvky. Jde o výtvarně zajímavé vitrinové „skříně“ v podobě stylizovaných jihočeských lidových staveb (s typickými průčelími statků se štíty zdobenými štukem), do jejichž oken nebo dveří jsou umístěny sbírkové předměty. Atmosféru expo-

zice doplňuje osvětlení pomocí pouličních lamp (kromě osvětlení prosklených prostor). Autoři přinesli vtipné řešení klasického muzejního problému – jak vystavené předměty účinně chránit a zároveň nevytvářet „sterilní“ vitrinové výstavy. Tvůrci pracovali i s detaily; ve stejném duchu jako vitríny v podobě lidových staveb je řešena úprava informačního kiosku s dotykovým displejem. Jeho sokl je obezděn a zapadá tak dokonale do iluze jihočeské návsi.

Další expozice Muzea Jindřichohradecka je věnována Emě Destinnové, prezentuje umělecký odkaz a životní osudy této slavné české pěvkyně. Ve dvou místnostech jsou kromě fotografií, dokumentů a předmětů přestavujících pěveckou kariéru umělkyně vystaveny také ukázky z jejích bohatých sbírek včetně nábytku, hudebních nástrojů, porcelánu či kuriozit, které soustředila na zámku v nedaleké Stráži nad Nežárkou, kde žila od r. 1914 až do své smrti. Expozici doplňují zvukové ukázky pěveckého umění Emy Destinnové. Jde o typickou expozici věnovanou významné osobnosti, kde bývá problémem množství dvourozměrných dokumentů, fotografií a drobných osobních věcí. Autoři proto do expozice umístili i předměty velkých rozměrů: kočár, klavír nebo plakátovací plochu v podobě stylizovaného pouličního sloupu s plakáty informujícími o vystoupeních umělkyně. Kromě volně vystavených předmětů a vitrín zde najdeme i celou ložnici Emy Destinnové, evokující prohlídku zámeckého interiéru (za bariérou v podobě natažené šňůry). Celek je doplněn i současným prvkem v podobě projekční stěny.

Pod názvem *Holub ludens* najdeme v muzeu další expozici zaměřenou na prezentaci výtvarného umění. Představuje dílo výtvarníka a literáta Vladimíra Holuba (1912–1995). Autorova ucelená estetika se projevila především v jeho „Domečku“, kde ho navštěvovali přátelé z uměleckých kruhů z Čech i ze zahraničí (spisovatel Günter Grass, Josef Škvorecký a další). Tento dům, také nazývaný holubník, se stal umělcovým neoriginálnějším výtvozem plným artefaktů z kovu, asambláží, ready-mades, koláží, kreseb a různých objektů. V expozici se tvůrci pokusili vytvořit rekonstrukci Holubova „Domečku“, a to s použitím původního vybavení a uměleckých děl. Jinak se v expozici pracuje s bílými stěnami a výraznými černými nápisy (citáty umělce). Jsou zde umístěny i barevné panely s textilními uměleckými díly (tapiseriemi), v centru výstavního sálu se nachází rozměrná vitrina obsahující sokly s objekty výtvarníka. I tato expozice zahrnuje drobný interaktivní prvek, a to velký kruh se zvětšenými obrazy Vladimíra Holuba opatřený úchyty a zavěšený na zdi. Tento kruh obsahuje ještě menší kruhové výseče, ve kterých se při otáčení objevují další motivy z tvorby umělce.

Expozice *Jihočeská Lada* prezentuje kompletní výrobu šicích strojů v akciové továrně na šicí stroje Soběslav, pozdějšího známého jihočeského

podniku LADA, který měl svůj pobočný závod také v Jindřichově Hradci. Šicí stroje pro domácnost i řemeslníky doplňují ukázky dobových oděvů. Návštěvník zde najde stylizovanou domácí dílnu s nábytkem a krejčovskou pannou, diorama s pohledem do interiéru soběslavské továrny (dobová velkoformátová černobílá fotografie s předměty v popředí), stylizované bílé figuríny s dobovými oděvy, obrazovky s projekcí a samozřejmě množství dobových šicích strojů Lada.

Poslední z expozic je umístěna v Domě gobelinů a ve dvou hlavních výstavních vitrínách představuje textilní tvorbu dílen v rozmezí let 1910–1950. První vitrina je volnou rekonstrukcí výstavního prostoru s použitím původního vybavení z roku 1912 navrženého a doplněného nábytkem podle návrhu známého architekta J. Plečnika a druhá je připomínkou prvorepublikové výlohy obchodu v Praze. Celek je doplněn o exkluzivní a netradiční nabídky zboží – textilní přebaly knih, látky s vetkávanými kovovými nitěmi, brokátové textilie nebo oblek pro Pražské Jezulátko. V centrální paravánové části, která se sezónně obměňuje, jsou exponáty doplněny ukázkami realizovaných tapisérií. Ve vstupním prostoru se nacházejí velkoformátové návrhy předních českých malířů a grafiků (C. Bouda, J. Trnka, L. Fulla, M. Marešová, F. Kysela aj.). Muzejní expozice *Marie Hoppe-Teinitzerová* je doplněna původním vybavením dílen v podobě dvou stavů a navíječky. Návštěvníky zaujmou i velkoformátové fotografie interiérů dílen na stěnách, textové panely a dobové stroje.

Odlišnost nových expozic od těch předchozích

V nových expozicích je použit moderní výstavnický fundus a technologie s využitím interaktivních prvků. Jde o dotykové informační stojany, ploché obrazovky a fotorámečky. Každá z nových expozic má vlastní výtvarné a architektonické řešení.

Principy uplatněné v expozici

Vzhledem k množství expozic v Muzeu Jindřichohradecka nelze hovořit o jednotných principech, navíc má každá z nich vlastní výtvarné a architektonické řešení vycházející nejen z možností muzea a invence tvůrců, ale i z povahy prezentovaného tématu. Například expozice věnované prezentaci umění *Gotické sochařství* a *Holub ludens* využívají zavedený způsob prezentace umění, který staví na vhodném rozmístění a osvětlení vystavených děl, která nejlépe vyniknou na neutrálním pozadí. Gotické skulptury jsou např. umís-

těny ve vitrínách na tmavém pozadí a doplňuje je citlivé osvětlení a dřevěné lavice pro odpočinek návštěvníků. I když druhá z prezentací umění, *Holub ludens*, má jiný charakter (bílé stěny a citáty umělce na stěnách), také zde je prostor i mobiliář připraven tak, aby dal vyniknout vystaveným plošným a prostorovým artefaktům. Naopak ostatní expozice více využívají kontextuální způsob prezentace exponátů a prostor je využit svobodněji. Kromě více i méně tradičně pojatých vitrín zde najdeme dioramata s velkoformátovými fotografiemi, tematické skupiny předmětů, rekonstrukce dobových interiérů, světelné stěny s reprodukcemi a projekce.

Vzdělávací hledisko expozice

Expozice lze využít i pro edukaci návštěvníků, je zde vyčleněn prostor pro projektor a sedačky. Soustavná edukační činnost se zde dosud nerealizuje, muzeum však připravuje i doprovodné akce a výstavy atraktivní pro dětského návštěvníka (např. součástí krátkodobé výstavy *Stavebnice Merkur* je herna pro děti a stavebnicová dílna). V posledních letech se navíc uskutečnily zhruba tři bloky několikadenních školních dílen, kde se dětem věnovali kurátor výstavy, pracovník pro vztahy k veřejnosti a průvodci. Dále zde probíhá pravidelná výuka informatiky v knihovně a badatelně pod vedením odborné knihovnice, případně probíhá edukace zaměřená na dějepis a výtvarnou výchovu v kostele sv. Jana Křtitele a minoritském klášteře (vedou ji sami pedagogové škol, kteří projeví zájem). Nově přijatý muzejní pedagog aktuálně vytváří edukační koncepci muzea a plánuje se také vytvoření pracovních listů a programů navazujících přímo na stálé expozice ve třech věkových úrovních: pro předškoláky a mladší školní věk, pro 2. stupeň ZŠ a SŠ.

Analýza a hodnocení expozice

Návštěvníka Muzea Jindřichohradecka zaujme opravdu široká nabídka expozic připravených na různá témata. Je zřejmé, že pracovníci muzea se primárně soustředí na to, aby v nezvykle bohaté šíři prezentovali sbírky svého muzea. Přípravě expozic věnovali maximální pozornost a výsledkem je bohatá přehlídka různých přístupů uplatňovaných v současné muzejní kultuře. Od uměřených prezentací umění se může návštěvník přesunout k expozicím využívajícím kontextuální způsob prezentace sbírkových předmětů. Výpovědní hodnotu expozic podporují výtvarně zajímavé prvky v podobě velkoformátových fotografií a netradičně pojatých vitrín (viz zajímavé vitrinové „skříně“ vycházející z tvarosloví jihočeských lidových staveb). Expo-

zice oživují dioramata a promyšlené kombinace exponátů (velkých rozměrů, volně umístěných v prostoru, nebo drobných či dvojrozměrných předmětů umístěných do vitrinových stolků). V expozicích najdeme rekonstrukce dobových interiérů a také projekční stěny a interaktivní prvky. Tvůrci pracovali i s detaily, které vhodně dotvářejí celek (tak pracovali už při přípravě starší expozice *Cechy a řemesla* – viz např. stínění oken s potiskem vztahujícím se k expozici). Do budoucna by bylo vhodné věnovat větší pozornost i dětskému návštěvníkovi (např. dalšími interaktivními prvky, které se u některých témat samy nabízejí – obsluha šicího stroje, praktická ukázka technologie tisku, výroba betlému aj.) a širší edukační využití expozic podpořit přípravou a organizací edukačních programů. Náročná práce na zdařilé podobě expozic by tak našla své další zúročení.

(Podklady Pavly Michalové doplnila hodnotícími pasážemi P. Š.)

Obr. 90 Pohled do expozic Muzea Jindřichohradecka; dole expozice „Bitva nad Jindřichohradeckem“ (foto archiv Muzea Jindřichohradecka)

***Obr. 91 a 92** Pohled do expozic Muzea Jindřichohradecka, nahoře „Malované ostroželecké terče“; dole expozice „Jihočeské betlémy“ (foto archiv Muzea Jindřichohradecka)*

Obr. 93 a 94 Pohled do expozic Muzea Jindřichohradecka, nahoře expozice „Síň Emy Destiniové“; dole „Holub ludens“ (foto archiv Muzea Jindřichohradecka)

Obr. 95 Pohled do expozic Muzea Jindřichohradecka, expozice „Jihočeská Lada“
(foto archiv Muzea Jindřichohradecka)

3.17 MUZEUM KOMENSKÉHO V PŘEROVĚ

Horní náměstí č. 7, 750 11 Přerov

→ MEOPTA 80. HISTORIE OPTICKÉHO PRŮMYSLU V PŘEROVĚ

výstava

Profil muzea

Muzeum Komenského v Přerově, p. o., jako středně velká paměťová instituce regionálního charakteru působí v oblasti muzejnictví, památkové péče a ochrany přírody. Muzeum Komenského využívá prostory zámku, kam bylo přestěhováno na počátku třicátých let 20. století. Muzeum sídlí dále v několika měšťanských domech na Horním náměstí v Přerově. Na přerovském zámku jsou umístěny stálé expozice muzea, konají se zde zajímavé krátkodobé výstavy i kulturní akce. Součástí muzea je i středověký hrad Helfštýn, známý rozvojem tradic uměleckého kovářství, a ornitologické stanice ORNIS v Bezručově ulici v Přerově.

Témata či oblasti představené v expozici

Expoziční a výstavní prostory přerovského zámku se věnují pestré problematice témat především společenskovedního charakteru, a to především z oblastí archeologie Přerovska, dějin českého školství včetně památníku J. A. Komenského, národopisu na Hané a v Záhoří a jinde, ale také se dotýkají přírodovědného zaměření, o čemž vypovídá např. rozsáhlá sbírka přírodnin umístěná do stálé expozice mineralogie či entomologie. V následujícím textu bude blíže představena výstava související s výročí významným nejen pro historii města Přerova, ale i pro dějiny domácího průmyslu. Muzeum připomíná, že je tomu již 80 let, co byla ve zdejších skromných podmínkách založena firma Optikotechna, jeden z prvních závodů optického průmyslu v tehdejší Československu. Podnik se brzy uplatnil na zdejších trzích a začal značně rozšiřovat rozsah výroby. Mohutná expanze následovala po roce 1945, kdy byl podnik přejmenován na Meopta (tj. mechanická a optická výroba) a proslul nejen výrobou fotoaparátů či promítacích přístrojů, ale stal se také hlavním podnikem optického průmyslu ve státě s množstvím nejrůznějších podřízených poboček. Podstatnou část nabídky však tvořila vojenská výroba pro zbrojní arzenály východního bloku, která však byla tehdy přísně tajena.

Vnější podoba expozice

Společná výstava Muzea Komenského v Přerově a firmy Meopta si kladla za cíl připomenout toto výročí a seznámit širokou veřejnost s bohatou a úspěšnou výrobní produkcí, ale také s významem podniku pro místní i celostátní hospodářství. Návštěvníkům se na výstavě představila takřka kompletní produkce fotoaparátů včetně legendárního flexaretu. Výstava byla pojata jako oslava techniky klasické fotografie s četnými doprovodnými programy věnovanými právě klasické fotografii, fotografům a fotoaparátům. Stranou nezůstala ani známá promítací technika. Výstava nabídla nejen možnost znovu prožít fenomenální úspěchy výrobků Meopty na světových výstavách Expo, ale „na vlastní oči“ pohlížet na svět optikou Meopty prostřednictvím nejrozličnějších denních i nočních pozorovacích systémů. Před návštěvníky doslova „defilovala“ početná řada nejrozličnějších typů výrobků oblasti fotografické, promítací, záznamové, pozorovací, vojenské a další specializované techniky. A vzhledem k tomu, že za tím vším vždy stála a stojí lidská práce, byla výstava rovněž věnována zaměstnancům podniku, jejich osudům, pracovním i životním podmínkám a volnému času. Kromě vitrin a volně umístěných exponátů se na výstavě uplatnily textové a obrazové panely s výraznou grafikou. Dodejme, že odborným kurátorem výstavy Meopta 80 byl Bc. Petr Sehnálek.

Odišnost nové expozice od těch předchozích

Specifikem popisované výstavy byl zvláštní důraz na její vzdělávací využití. Edukační potenciál průmyslové sbírky se týkal fyzikálních témat a byl využit žáky různých typů i stupňů škol, ale také v rámci neformálního vzdělávání a rovněž jako podpora využití volného času rodin s dětmi. Pokud se děti v doprovodu učitelů nebo svých rodičů vydaly na návštěvu přerovského zámku, čekala na ně technická výstava plná vzdělávacích, ale zároveň zábavných aktivit. Na pohled odtážitá věda zvaná optika zaujala mladé badatele z řad chlapců i děvčat. Tvůrci výstavy dále pracovali s tím, že mnohý dospělý návštěvník rád zavzpomíná na počátky vzniku amatérské fotografie v bývalém Československu. Vsadili na to, že si starší ročníky návštěvníků ze svého dětství zajisté rádi vybaví atmosféru prvních fotoateliérů a fotokomor. Vznikl tak prostor pro mezigenerační diskusi například o charakteristické „vůni“ vývojky nebo o „kultovním“ staříčkém flexaretu. Aktivní účast na hravém programu k výstavě posléze s nadšením přijímaly skupiny všech příchozích návštěvníků. Mladou generaci čekala ve výstavě plné optických přístrojů,

umístěných do čtyř rozsáhlých prostor přerovského zámku, poutává vysvětlení fyzikálních jevů, ale také setkání s nejmodernější technikou z produkce Meopty, která je dodnes na mezinárodní úrovni nabízena v oblasti spotřební, průmyslové a vojenské sféry. Již při vstupu do výstavy *Meopta 80. Historie optického průmyslu v Přerově* se každý zájemce o účast na samoobslužném či lektorském programu mohl stát hrdinou poučného příběhu, na kterém ho doprovázela nejen moudrá slova vědců, ale také veselá nápověda maskota výstavy – opičáka Flexíka. S jeho pomocí brzy většina mladých badatelů došla k poznání, že kromě prvních dvou písmenek optika nemá nic společného s opicí, ale že tato fyzikální věda umí využít světla ke každodennímu prospěchu lidí a navíc může být i velmi zábavná. Pomyslná startovní čára příběhu prvních technických zařízení plných čoček se nacházela sice hluboko v dějinách lidstva, kdy lidé často vzhlíželi s očekáváním ke hvězdám, ale směřovala především k nedávné historii významné přerovské firmy na výrobu optických přístrojů s dlouholetou tradicí.

Samoobslužný program pro rodiny s dětmi i lektorský program pro děti a mládež připravila muzejní pedagožka Mgr. Kateřina Tomešková. Její zodpovědnost nově sahala až k přípravě obsahu výstavních panelů pro dětského návštěvníka, umístěných v expozici. Bylo nutné zajistit i řadu didaktických pomůcek v podobě muzejního kufříku a optické křížovky v pracovním listu. Poprvé v historii přerovské muzejní edukace bylo již samotné zadání výstavy nasměrováno na využití vzdělávacího potenciálu výstavy a dětský návštěvník byl jednou z cílových skupin tohoto technického výstavního projektu. Lektorským programem provázeli průvodci Muzea Komenského v Přerově a za výtvarným návrhem a realizací výstavy, včetně instalací, stál tým pracovníků výstavního a programového oddělení Muzea Komenského v Přerově pod vedením Mgr. Kristiny Sehnákové.

Principy uplatnění v expozici

Jak již bylo řečeno, důležitým principem byla podpora vzdělávání návštěvníků a zohlednění edukačního hlediska od samotného počátku plánování výstavy. Na výstavě byly hojně využity prvky vhodné pro rozšiřování vědomostí i dovedností dětského návštěvníka (speciální výstavní panely, edukační pomůcky v podobě muzejního kufříku a dalších materiálů). Kromě vitrin a volně umístěných exponátů měly na výstavě důležitou roli textové a obrazové panely s výraznou grafikou.

Vzdělávací hledisko expozice

Edukační hledisko bylo bráno v úvahu od samotného počátku přípravy výstavy. Takto pojatá výstava byla velmi náročná na přípravu a předpokládala úzkou spolupráci celého realizačního týmu. Díky úsilí muzejní pedagožky se podařilo připravit celkem 15 panelů pro děti, které byly nakonec integrálně začleněny do všech prostor výstavy. „Dětské koutky“ pro hravé poučení a aktivní plnění zadaných úkolů byly nakonec zařazeny do jednotného vizuálního stylu celé výstavy, který byl inspirován bruselským stylem Expo 58. V tomto duchu byly upraveny všechny prezentační prostředky: nejen informační panely, ale i plakáty, letáky apod. Zásady objektového učení zde byly naplněny vhodným využitím sbírkových předmětů a jejich substitutů. Tyto sbírkové předměty v podobě školních didaktických pomůcek (z pracoviště dějin školství společenskovědního oddělení MKP) měly za úkol stimulovat smyslové vnímání návštěvníků. Důležité místo měly v expozici samozřejmě přístroje a technická zařízení ze sbírky Meopty Přerov. Poprvé v historii podniku byly prezentovány „v ucelených vývojových řadách“ a získaly tak na zcela výjimečné výstavní hodnotě.

Výstava poskytovala pro vzdělávací aktivity velkorysý prostorový podmínky. Prostor pro vzdělávání zasáhl do dvou velkých výstavních sálů, dvou pater zámecké věže a do specializované místnosti („optického kabinetu“) určené k závěrečnému přírodovědnému bádání. Díky velkému prostoru bylo napříč celým programem možné široce uplatnit metodu didaktické hry, která se stala základem přírodovědného bádání, a to nejen v rámci vzdělávacích aktivit určených dětem. Správně vyluštit optickou křížovku bylo možné až po absolvování dobrodružné cesty plné informací ze světa fyziky, která byla podpořena muzejním kufříkem a postavičkou moudrého opičáka Flexíka. Plyšový maskot s koženým pouzdem od flexarety a cestovním kufříkem vítal návštěvníky hned u vstupních dveří výstavy. Pohled na jemnou mechaniku zrcadlovky v neohrabaných tlapkách opičáka jako by symbolicky vypovídal o dětských představách průmyslového světa. Stačilo vydat se po opičích stopách vyznačených na parketách výstavních sálů a pokusit se přijít na kloub tajemstvím optických záhad. K tomu bylo zapotřebí postupně použít všech didaktických pomůcek z kufříku (zrcátka, čočky, baterky, periskopu, krasohledu, negativu, celuloidu, preparátu, stereoprohlížečky apod.). Za správně vyluštěnou tajenku byli dětská návštěvníci odměněni nejen badatelským listem, ale také kartičkou s obrázkem Flexíka. Školní skupiny získaly navíc i certifikát mladých badatelů.

Hravé úkoly zaujaly i dospělé návštěvníky výstavy, kteří na nich často

pracovali společně se svými dětmi nebo vnoučaty. Návštěvnícky nejoblíbenějšími byly úkoly jako čtení zrcadlového písma, řešení optických klamů, získávání informací o historických osobnostech vědců z optického oboru nebo hledání poučných textů a nápisů za pomoci periskopu nebo dalekohledu (např. nápovědy „kudy do zámecké věže“) apod.

Muzejní edukace pro dospělé byla navíc ze strany muzejních i externích odborníků doplněna šesti doprovodnými přednáškami k danému tématu, a to pro odbornou i laickou veřejnost (na témata jako světlo, počátky optiky, astronomické dalekohledy, vojenská technika apod.). Největší ohlas dospělých návštěvníků a rodin s dětmi však sklídl tematický program tzv. muzejní noci. Přerovská květnová (Me)optická noc nabídla návštěvníkům celou škálu zajímavých prezentací. Do optických záhad a zákonitostí bylo možné proniknout například prostřednictvím vzácné příležitosti promítání na funkčním modelu stařícké camery obscury, laterně magice a dalším pokladům klasické optiky v podání interaktivního a zábavného *Studia bez kliky*. Promítání filmu klasickým promítacím přístrojem podrobně ukázalo nejen jeho obsluhu a funkci, ale připomenulo i doby starých biografů. S ohlasem se setkalo názorné představení procesu vzniku klasické fotografie či sledování noční oblohy silným astronomickým dalekohledem. Stalo se již dobrým zvykem, že přerovští muzejníci připravují za účelem nočního oživení zámku také krátká dramatická vystoupení. V žertovném duchu se neslo tentokrát i společné představení historika a muzejní pedagožky, kteří vystoupili v rolích pionýrů a v expozici školní třídy z období socialismu se poučně-žertovnou formou s návštěvníky zamýšleli nad tím, k čemu všemu před lety sloužila projekční didaktická technika a co se s ní dalo v minulosti „spáchat“. Kino Optik pak po 22. hodině přímo ve výstavě zpřístupnilo díky zkušeným promítačům z řad muzejníků „mládeži nepřístupnou“ projekci reklam na historické výrobky firmy Meopta (z 60. a 70. let 20. století).

Analýza a hodnocení expozice

Společná výstava Muzea Komenského v Přerově a firmy Meopta se věnovala tématu souvisejícímu s vývojem techniky za posledních osm desetiletí, ale především vzdávala holt optickým vymoženostem své doby. Takováto výstava předpokládá množství technických exponátů a nutnost připravit řadu doprovodných textových informací k tématu. Tvůrci výstavy si s tímto determinujícím faktem poradili velmi originálně, když vsadili na sdělnost a oživující prvky. Nespokojili se pouze s vystavením historických výrobků firmy Meopta, ale doplnili k nim instalace celé řady dobových předmětů a dopro-

vodných materiálů, souvisejících s daným fyzikálním tématem. Při přípravě výstavy nebylo lehké vybalancovat optimální množství artefaktů a doprovodných materiálů, proto na někoho mohla takto pojatá výstava působit zahlceně (příliš mnoho odborných panelů, nadměru dlouhé texty). Pro tvůrce byla determinující nemožnost zasahovat do dispozic historických zámeckých prostor – v jinak uzpůsobeném výstavním prostoru by bylo možné pracovat se zajímavými vizuálními efekty, jež se k tématu „mezi světlem a tmou“ nabízely při návrzích výstavního projektu. Nedostatečné technické zázemí také neumožnilo více uplatnit tvořivé učební úlohy výtvarného zaměření, které se pro objasnění a upevnění učiva fyziky na první pohled nabízely a které měla muzejní pedagožka původně v úmyslu realizovat (ve výstavě např. nelze provádět mokrý proces výroby klasické fotografie, pracovat s materiálově náročnějšími výtvarnými technikami – v blízkosti výstavních prostor v tomto křídle zámku není dostatečná dostupnost výlevky a WC). Ke zvážení je také poměrně malé množství odpočinkových zón upravených pro relax či usebrání návštěvníků (místo pro posezení skupiny, případně pro občerstvení apod.).

Naopak silnou stránkou výstavy bylo důsledné uplatnění konceptu muzea jako místa pro vzdělávání. Jak již bylo řečeno, do přípravy výstavy byl zapojen muzejní pedagog a celá výstava se programově hlásila k pojetí expozice jako místa pro vzdělávání dětských i dospělých návštěvníků. Spolupráce kurátora výstavy, vedoucí výtvarnice a muzejní pedagožky probíhala po celou dobu vytváření výstavy, včetně další spolupráce při realizacích s externisty – odbornými pracovníky podniku Meopta. Vyzdvihnout je třeba promyšlené doprovodné a edukační programy, během nichž se – kromě jiného – pěstoval i mezigenerační dialog návštěvníků. Nejen díky těmto programům (jež zohledňovaly rozličné vstupní znalosti návštěvníků – výběr úrovně obsahu textových panelů doplněný četnými obrazovými přílohami při samoobslužné variantě návštěvy výstavy, případně přiměřený výklad průvodců při lektorském programu), ale i díky pečlivě připravené edukační pomůcce v podobě muzejního kufříku se účastníci programu, včetně jeho samoobslužné varianty, zaměřili na témata přednostně prezentovaná ve výstavě. Při jejich zprostředkování docházelo k řízenému i bezděčnému učení žáků a studentů, které tu více, tu méně ústilo do hravých aktivit podporujících opakování nově nabytých poznatků z výstavy.

(Podklady Mgr. Kateřiny Tomeškové, Ph.D., upravila P. Š.)

Obr. 96 a 97 Výstava „Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově“ v Muzeu Komenského v Přerově (foto archiv muzea, Jitka Hanáková)

Obr. 98 a 99 Výstava „Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově“ v Muzeu Komenského v Přerově (foto archiv muzea, Jitka Hanáková)

***Obr. 100 a 101** Výstava „Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově“
v Muzeu Komenského v Přerově (foto archiv muzea, Jitka Hanáková)*

Obr. 102 a 103 Výstava „Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově“
v Muzeu Komenského v Přerově (foto archiv muzea, Jitka Hanáková)

3.18 MUZEUM LOUTKÁŘSKÝCH KULTUR

Břetislavova 74, 537 01 Chrudim

→ **MAGICKÝ SVĚT
LOUTEK**
expozice

Profil muzea

Muzeum loutkářských kultur (dále pouze MLK) se sídlem v Břetislavově ulici v Chrudimi bylo založeno v roce 1972. Jeho zřizovatelem je Ministerstvo kultury České republiky. Organizace shromažďuje sbírku hmotných dokladů k dějinám loutkového divadla české i zahraniční provenience. Sbírkou tvoří na základě vědeckého poznání a vlastní koncepce sbírkotvorné činnosti. Sbírkové předměty, odbornou dokumentaci k nim a poznatky získané jejich odborným zpracováním prezentuje zejména prostřednictvím stálých expozic a krátkodobých výstav, vlastní publikační, vzdělávací a přednáškovou činností v České republice i v zahraničí a dalšími kulturně-výchovnými aktivitami určenými pro nejširší veřejnost.

Muzeum sídlí ve třech vzájemně propojených historických budovách. První z budov tvoří zázemí pro zaměstnance. Jsou zde umístěny kanceláře, restaurátorská dílna, archiv a digitalizační pracoviště. Stálá expozice je instalována v Mydlářovském domě, který je právem považován za renesanční perlu Chrudimi. Poslední z budov je využívána pro sezónní výstavy, pořádání workshopů a dalších tvůrčích programů. Je zde umístěn také muzejní obchod a multifunkční prostor, který slouží jako herna, přednáškový a promítací sál.

Základem muzejních sbírek se stala soukromá sbírka prof. PhDr. Jana Malíka (1904–1980). Jan Malík se také zasloužil o to, že jednotlivá národní centra mezinárodní loutkářské organizace UNIMA darovala muzeu loutky ze svých zemí. V současnosti sbírka muzea čítá zhruba 46 000 sbírkových předmětů. Ač bylo muzeum založeno jako instituce, která bude dokumentovat vývoj celosvětového loutkářství, tento primární cíl vzal brzy za své. Sbírkou dokumentuje podrobně především vývoj českého loutkářství, zahraniční loutkářství bylo v minulosti opomíjeno. V současné době se zaměstnanci MLK snaží navázat spolupráci se zahraničními institucemi podobného charakteru a navrátit se k myšlence, se kterou bylo muzeum založeno – být paměťovou institucí uchovávací komparativní materiály o loutkářství jako celosvětovém fenoménu.

Ve sbírce mají výrazné místo tradiční marionety českých kočovných lidových loutkářů, dále se v ní nacházejí loutky a dekorace pro rodinná, školní či spolková divadla. Muzeum uchovává tvorbu profesionálních loutkových divadel a také vybranou část produkce amatérských loutkových divadel. Tvorba současných nezávislých, přesto ale profesionálních divadelních souborů, které se ubírají velmi zajímavou, tvůrčí a řekněme alternativní cestou, je zatím ve sbírce zastoupena málo a je třeba začít s její dokumentací a získáváním pro sbírku. Do sbírky dále patří výtvarná díla s loutkářskou tematikou, jako jsou výtvarné návrhy loutek a scén, výtvarné umění originální i reprodukce s loutkářskou tematikou (filatelie, novoročenky, ex-libris), ideové (tematické) plakáty. Sbírkové předměty pocházejí z celého světa s převahou zastoupení České republiky. Ve sbírce je několik ceněných originálů od významné česko-francouzské malířky Toyen, Jiřího Trnky, Lotte Reiniger, Jiřího Krohy, Oty Bubeníčka, Josefa Váchala a dalších.

Archiv Muzea loutkářských kultur obsahuje velké množství materiálu české provenience i archiválie z celého světa dokumentující vývoj loutkářství. V podsбірce *Archiv* se nachází přes 8 800 sbírkových předmětů, nejstarší spadají do období počátku 19. století. Velkou část tvoří programy, pozvánky a textové plakáty k inscenacím, loutkářským přehlídkám a festivalům. V menším množství, přesto významném, jsou zde uchovávány rukopisy her, korespondence loutkářů, jejich osobní doklady, jako např. cestovní knížky a doklady o živnosti. V podsбірce *Fotografie* se také nacházejí diapositivy, negativy a fotografie z loutkářských představení, festivalů, výstav, fotografie významných osobností z loutkářského světa, loutek, loutkových divadel a jejich inscenací. Pozornost je věnována také zvukovým záznamům. V podsбірce *Fono* se nacházejí gramodesky, magnetofonové pásky a kazety, kompaktní disky – pohádky, hudba a písně vztahující se k loutkovému divadlu, různé zvukové efekty, záznamy inscenací a rozhovory.

Témata či oblasti představené v expozici

V úvodu uvedme motto expozice: *Jsem loutka. Mám mnoho podob, které se mění v průběhu staletí. Všechny spojuje jediné – žiji jen díky vám. Až když mne vy lidé vezmete do rukou, ožiji. Až když mi dáte svůj hlas, promluví. Bez vás jsem nehybná a tichá, společně však můžeme prožít tisíc a jeden příběh.*

Stálá expozice nazvaná *Magický svět loutek* (vernisáž proběhla 2. 3. 2013) je vystavena chronologicky a seznamuje návštěvníky postupně s loutkami kočovných loutkářů, jako jsou tradiční marionety či loutky varietní, s fenoménem rodinného loutkového divadla i loutkami z období české mo-

derny. Nechybí ani návštěvnický přitažlivý Spejbl a Hurvínek, tvorba Jiřího Trnky nebo Josefa Váchala. V zahraniční části expozice jsou k vidění stínové loutky z Indonésie, výběr loutek z Indie, Japonska, Číny, Vietnamu a Barmy.

Vnější podoba expozice

Expozice je umístěna ve třech patrech Mydlářovského domu, která jsou od sebe tematicky a vizuálně oddělena. V prvním, zeleném patře, si návštěvníci mohou prohlédnout loutky a dekorace z nejstaršího období českého loutkářství, které je spojeno s činností kočovných loutkářů. Následující, červené patro, představuje období sériově vyráběných loutek a dekorací pro rodinná loutková divadélka. Věnuje se také období moderny, která je zastoupena tvorbou Jiřího Trnky, Josefa Váchala či Vojtěcha Suchardy. Nechybí loutky z Loutkového divadla Feriálních osad v Plzni. Svůj prostor dostaly také loutky Spejbla a Hurvínka v několika variantách. V posledním, šedém patře, jsou umístěny loutky orientální. Velký prostor je věnován stínovým loutkám z Číny a Indonésie. Další vystavené loutky pocházejí z Barmy či Japonska. Skvostem je vietnamská vodní loutka.

Expozice je doplněna o panely se základními informacemi o daném tématu a velkým množstvím archivních fotografií.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Současná expozice se od těch předchozích liší především snahou o tematickou a vizuální provázanost všech výstavních sálů. V předchozích obdobích se v MLK připravovaly spíše dílčí výstavy nežli kompaktní expozice. Zcela chyběla také snaha o práci s atypičností výstavních sálů. Další změnou prošel výstavní mobiliář. Představované exponáty jsou umístěny v uzavřených celoskleněných vitrínách. Dekorace jsou překryty průhlednými skleněnými tabulemi. Tyto instalační prvky zabraňují usazování prachu a dalších nečistot na exponátech. Současně omezují jakoukoliv manipulaci s loutkami ze strany návštěvníků.

Principy uplatnění v expozici

Magický svět loutek je expozicí spíše galerijního typu. Velký důraz při výběru exponátů byl kladen především na jejich estetickou, respektive výtvarnou kvalitu. Pokud je loutka vyjmuta z jejího přirozeného prostředí, tedy z „divadelních“ prken a z rukou loutkoherce, tak ztrácí polovinu své osobitosti.

Ve vitrínách se z ní stává nehybný artefakt, u kterého je nejpodstatnější právě zmiňovaná estetická kvalita.

Vzdělávací hledisko expozice

V expozici se nacházejí informační bannery s informacemi k tématům, která jsou představována v jednotlivých výstavních sálech. Textová část je doplněna o velké množství fotografických materiálů. Pro zájemce jsou také pořádány komentované prohlídky. Pro děti jsou připravené pracovní listy, se kterými procházejí expozici a zodpovídají otázky či plní další úkoly. Současně jsou pořádány různé doprovodné programy, které se tematicky váží k expozici. Návštěvníci si mohou loutky nejen vyrobit, ale také zkusit zahrát s nimi divadlo. Pravidelně se také konají odborné přednášky. Ve fázi příprav je také trojjazyčná skládačka s fotografiemi a s rozšiřujícími informacemi o tématech expozice.

V současnosti se ke stálé expozici nabízejí komentované prohlídky s prvky animace (pro děti od 6 let) a programy *Rodinné loutkové divadlo* (pro děti od 4 let), *Stínové loutky* (pro děti od 6 let), *Divadlo věcí* (pro děti od 7 let), *Kočovní loutkáři* (pro děti od 10 let). Tyto programy probíhají v ateliéru v 1. patře muzea.

Analýza a hodnocení expozice

MLK je úzce specializované muzeum. Silnou stránkou jeho expozice jsou především samotné exponáty, a to také proto, že loutky jsou veřejností obecně přijímány velmi kladně. Díky důkladnému výběru následně prezentovaných předmětů si návštěvníci mohou prohlédnout skutečně velké množství různých typů loutek od marionet a maňásků přes loutky stínové či vodní. Velmi zdařilá je také prezentace hlaviček na pohyblivých točnách. Podstatné je, že expozice nepředstavuje pouze samotné loutky. Vystavené loutky jsou prezentovány v kontextu historie vlastního loutkářství v Čechách i v zahraničí. Expozice je doplněna o výtvarná díla s loutkářskou tematikou, na informačních bannerech se nacházejí fotografie významných loutkářských osobností a událostí. Tyto dílčí skutečnosti vytvářejí kompaktní celek, který umožňuje návštěvníkům vytvořit si ucelenou představu o prezentovaném tématu.

Expozice je typickou prezentací galerijního typu, exponáty jsou tedy umístěny buď v celoskleněných vitrínách, anebo na zdech. Manipulace s loutkami ze strany návštěvníků je tak vyloučena, v expozici se nenabízejí ani repliky nebo jiné předměty určené k volné manipulaci. Prezentaci dopl-

ňují panely se základními informacemi o daném tématu a velkým množstvím archivních fotografií, zajímavým prvkem je barevné odlišení jednotlivých tematických částí expozice (zelené, červené a šedé patro).

Muzeum je širokou veřejností vnímáno především jako muzeum určené hlavně dětem a rodinám s dětmi. Ty jsou také jeho nejčastějšími návštěvníky, přestože kromě tématu samotného nejsou tyto skupiny v expozici zvláště zohledňovány. Potenciál muzea však vnímají pracovníci širěji, aktuálně zvolený koncept nové expozice má za cíl rozšiřovat povědomí o loutkářství jako celosvětovém fenoménu a rozmanitosti jeho podob. Loutka je zde prezentována nejen jako divadelní produkt, ale také jako doklad vývoje výtvarných směrů, doklad kreativity a tvůrčí invence a v neposlední řadě jako zdroj imaginace. Pracovníci muzea proto usilují i o zájem odborné veřejnosti. Jsou si také vědomi toho, že návštěvnost muzea je limitována jeho poměrně velkou vzdáleností od velkých měst.

Z hlediska vzdělávání je slabou stránkou expozice nedostatek prostoru, který omezuje realizaci animačních programů přímo v expozici. Nedostačující jsou také odpočinkové zóny přímo v expozici, naopak vyzdvihnout je třeba multifunkční prostor v přízemí muzea, který slouží jako herna, případně jako přednáškový a promítací sál. Zde se mohou návštěvníci posadit, děti se mohou uvolnit a pohrát si, což jim samotná expozice neumožňuje. Tato relaxační zóna je na české poměry velkorysá, poskytuje potřebné zázemí i školním skupinám a navíc má kvalitní výtvarné řešení.

Co se týká vzdělávací činnosti, pracovníci připravují různé doprovodné programy, pro jejichž realizaci muzeum vyčlenilo samostatný ateliér. Edukační programy související se stálou expozicí se diferencují podle témat a věku návštěvníků. Pracovníci však vnímají, že muzeum pedagogové považují spíše za zdroj zábavy pro děti nižší věkové kategorie než prostor pro vzdělávání, který má potenciál vhodně doplnit školní výuku dějepisu, českého jazyka a výtvarné výchovy.

(Podklady Mgr. Lucie Miklovičové doplnila P. Š.)

Obr. 104 a 105 Expozice „Magický svět loutek“ v Muzeu loutkářských kultur v Chrudimi (foto archiv Muzea loutkářských kultur)

Obr. 106 a 107 *Expozice „Magický svět loutek“ v Muzeu loutkářských kultur
(foto archiv Muzea loutkářských kultur)*

Obr. 108 Expozice „Magický svět loutek“ v Muzeu loutkářských kultur (foto archiv Muzea loutkářských kultur)

3.19 MUZEUM REGIONU VALAŠSKO

Horní náměstí 2, 755 01 Vsetín

→ PROMĚNY VALAŠSKÉHO MEZIRÍČÍ

výstava

Profil muzea

Muzeum regionu Valašsko je příspěvkovou organizací sídlící ve Vsetíně. Shromažďuje sbírky přírodnin i sbírky ze všech oborů lidské činnosti včetně hmotných dokladů vývoje průmyslu, vědy a techniky české i zahraniční provenience, se zvláštním zaměřením na dokumentaci regionu Valašsko. Muzeum ve Valašském Meziříčí, které je součástí Muzea regionu Valašsko, oslaví příští rok 130 let své existence. Mezi profilové sbírky tohoto muzea patří sbírka osvětlovacího skla (nejrozsáhlejší sbírka tohoto typu v ČR), rozsáhlá a hodnotná sbírka starých tisků a výjimečná sbírka tapiserií, mapující především produkci nejstarší české a dosud fungující gobelíny (Moravská gobelínová manufaktura ve Valašském Meziříčí).

Profilaci celého muzea lze dělit do čtyř oblastí:

- valašské zámky, památky a osobnosti s nimi spojené;
- environmentální střediska, udržitelný rozvoj:
zámecké parky a příroda měst; vztah přírody, člověka a krajiny;
astronomie a klimatické změny;
- historie, události a osobnosti Valašska;
- průmyslová a uměleckoprůmyslová tradice.

Muzeum regionu Valašsko je regionální muzeum, vedle sbírek historických, etnografických a sbírek výtvarného umění má také rozsáhlé sbírky botanické, zoologické a entomologické. K profilovým sbírkám celé instituce patří také sbírka ohýbaného nábytku. Celkem muzeum spravuje kolem 500 000 sbírkových předmětů.

V naší studii se zaměříme na analýzu a hodnocení krátkodobé výstavy *Proměny Valašského Meziříčí*, která se uskutečnila 4. července–29. září 2013 v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Autorkami výstavy byly Kamila Valoušková a Ivana Martišková.

Témata či oblasti představené na výstavě

Výstava *Proměny Valašského Meziříčí* byla zaměřena na architekturu a urbanismus města, na jeho proměnu v průběhu staletí, podnícenou historickými, sociálními, politickými, populačními i krajinnými změnami. Vše bylo pojato s důrazem na uměleckou hodnotu vybraných staveb a celků.

Vnější podoba výstavy

Výstava byla situována v přízemním komorním sále zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Vystavené autentické předměty se prolínaly s interaktivními prvky, v rámci výstavy byly nabízeny i lektorské programy pro děti a komentovaná prohlídka po městě, která probíhala pravidelně jednou týdně nebo individuálně podle domluvy. Kromě standardních prohlídek připravili pracovníci muzea i noční prohlídku, speciální prohlídku měšťanských sklepů a dobrodružnou hru po městě.

Na výstavě bylo vystaveno na třicet obrazů (všechny s rozšířenými popisky doplněnými o současnou fotografii a komentář k místu, které zachycují), čtyři modely – vizualizace nerealizovaných architektonických projektů řešících podobu různých městských lokalit, šest panelů s texty a fotografiemi a historické vozidlo. Do celé výstavy bylo zakomponováno celkem šest interaktivních her. K výstavě byla vydána i brožura *Proměny Valašského Meziříčí*.

Odlišnost nové výstavy od těch předchozích

Zmiňovaná výstava se od předchozích výstav lišila především tím, že zde byl kladen důraz na interaktivitu – kromě autentických exponátů byla součástí výstavy i řada předmětů, se kterými návštěvník manipuluje a získává díky nim nové poznatky.

Principy uplatnění na výstavě

Návštěvník si veškeré informace, které se dozví z textů, kreseb a fotografií, může rovnou ověřit a rozšířit prostřednictvím hravých prvků ve výstavě, takže má okamžitou zpětnou vazbu. Navíc ho některé z prvků podněcují k zobecňování jeho znalostí a k pokusům aplikovat je na něco nového. Znamená to, že na něco přijde sám a že si tak své poznatky upevní. U všech interaktivních prvků bylo pamatováno i na to, aby si návštěvník mohl správnost svého kroku či řešení hned ověřit.

Úmyslem tvůrců výstavy bylo podněcovat v návštěvnících regionální cí-tění a snahu o udržitelný rozvoj prostřednictvím průniku do historie místa. Utváření genia loci se nese v harmonii s estetickými kvalitami a právě ty jsou u jednotlivých staveb vyzdvihovány. Zároveň je kladen velký důraz na to, aby informace nenesl jen text; řada důležitých sdělení je ukryta do obrazů, fotografií a do kontextu mezi jednotlivými exponáty.

K výstavě byl připraven výukový program pro žáky škol a širokou veřej-nost, který navazoval na vzdělávací oblasti rámcového vzdělávacího progra-mu Člověk a kultura a Člověk a společnost. Podporuje naplnění průřezových témat a rozvoj klíčových kompetencí.

Vzdělávací hledisko expozice

Tvůrci výstavy zohlednili vzdělávací hledisko několika způsoby. V rámci výstavy se návštěvníci mohou seznámit s dějinami města, s jeho urbánním vývojem, jsou vyzdvíženi významní architekti a události, které se na vzhledu města nejvíce projeví. Prostřednictvím obrazů se návštěvník seznámí i s vý-tvarníky, kteří se k Valašskému Meziříčí váží. Díky malovaným magnetickým destičkám a skládačkám si návštěvníci ujasní jednotlivé architektonické styly a přiřadí tak významné meziříčské stavby k profilovým dílům jednotlivých slohů v rámci České republiky. Snaha vzdělávat návštěvníka není prezento-vána prvoplánově, ale prostřednictvím hravých interaktivních prvků (didak-tických prostředků svého druhu) a doprovodných zážitků např. na procház-kách městem. K výstavě je připraven rovněž lektorský program pro mateřské, základní a střední školy, vhodný i pro další organizované skupiny. Kromě lektorského programu zde probíhaly již zmíněné pravidelné procházky měst-skými ulicemi s doprovodným komentářem.

Analýza a hodnocení expozice

Přestože analyzovanou výstavu nelze srovnávat s výstavami, které připravují „velké“ celorepublikové instituce, v rámci možností daných podmínkami re-gionálního muzea byl realizován pokus aplikovat do výstavy současné prvky v podobě didaktických interaktivních stanovišť. A tak přestože vizuální strán-ka výstavy a její celkové architektonické řešení nebyly dokonalé (chybělo např. jednotné a výtvarně kvalitní vizuální řešení výstavy a ruka výtvarníka sjednocující všechny výstupy výstavy včetně propagace) a na dojem z výsta-vy měl vliv i špatný technický stav interiéru, uskutečnil se zde pokus o apli-kaci současných inovativních principů muzejní kultury do praxe. Autoři se

***Obr. 109** Architektonická procházka po městě, akce k výstavě „Proměny Valašského Meziříčí“ (foto archiv Muzea regionu Valašsko)*

pokusili podpořit hravost návštěvníků, pracovali se vzdělávacím rozměrem tématu z oblasti architektury, regionálních dějin a výtvarného umění. Do dění bylo zapojeno i městské Turistické informační centrum (při propagaci a organizaci procházek) a tím byl posílen i příliv širšího spektra návštěvníků. Návštěvníky výstava vybízela k tomu, aby zde setrvali a věnovali se doprovodným aktivitám: hře se „sendvičovými“ fotografiemi (historická fotografie na průsvitce, u níž se po přiložení k současné fotografii daného místa objevil text se zajímavostí z dané oblasti), hledání dnes již zaniklých objektů, hře s dřevěným modelem náměstí. Všechny herní prvky měly didaktický charakter, např. modely domů ve zmíněné dřevěné skládáčce byly vždy doplněny o informace a zajímavosti ke každému z nich. Výstavu vhodně oživil prvek kavárny a modelu vozu Citroen z roku 1922, v němž se návštěvníci mohli vyfotografovat.

(Podklady Mgr. Kamily Valouškové doplnila P. Š.)

Obr. 110 a 111 Pohled do výstavy v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí (nahore), interaktivní prvek v podobě „skládacího náměstí“ na výstavě „Proměny Valašského Meziříčí“ (dole), foto archiv Muzea regionu Valašsko

Obr. 112 Kavárnička Antonína Duřpka s vozem Citroen z roku 1922
(foto archiv Muzea regionu Valašsko)

Obr. 113 a 114 Pohled do výstavy „Proměny Valašského Meziříčí“ v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí, nabídka činnosti týkající se architektonických stylů (foto archiv Muzea regionu Valašsko)

3.20 MUZEUM REGIONU VALAŠSKO

Lešná 1, 756 41 Lešná u Valašského
Meziříčí

→ **ZÁMEK A PARK
V LEŠNÉ U VALAŠSKÉHO
MEZIŘÍČÍ**

Profil

Klasicistní zámek šlechtického rodu Kinských se nachází uprostřed obce Lešná u Valašského Meziříčí. V roce 2011 byl opraven a nyní patří k jedněm z nejnavštěvovanějších míst regionu. Atraktivitu mu dodávají nejen nově zrekonstruované historické interiéry, ale i anglický park se vzácnými dřevinami. Během roku se v areálu zámku pořádají nejrůznější společenské akce a ve stále nabídce jsou také lektorské programy pro školy. Zámek Lešná je majetkem Zlínského kraje, ve správě Muzea regionu Valašsko (MRV), p. o. se sídlem ve Vsetíně. Rozsáhlá rekonstrukce (listopad 2010 až srpen 2011) byla financována z Regionálního operačního programu (ROP) střední Morava za přispění Zlínského kraje. Činnost oddělení muzea na zámku Lešná zahrnuje péči o sbírky muzejní povahy, průvodcovskou činnost v expozicích a výstavách, organizaci a realizaci kulturních programů a akcí pro veřejnost konaných v zámku a v zámeckém parku, vzdělávací činnost pro školy a veřejnost, přípravu podkladů pro lektorské programy a pracovních listů, činnost v oblasti ekologické výchovy (výstavy, expozice, programy pro školy), vytváření a prezentaci vlastních dlouhodobých expozic a krátkodobých výstav, popularizaci formou článků v tiskovinách muzea (Valašsko – Vlastivědná revue), ve formě přednášek nebo tiskových zpráv.

Počátky lešenského zámku spadají do poloviny 14. století. Poprvé se svobodný statek Lešná uvádí v zemských deskách roku 1355. V první polovině 15. století k němu náležely sousední vsi Perná, Výsoká, Lhotka a v poslední třetině 16. století přibyl ještě Příluky. Ve středověku sídlili zdejší vladykové na tvrzi obklopené vodním příkopem (písemně doložené k roku 1415) a na přelomu 16. a 17. století přestavěné na pozdně renesanční čtyřkřídlý jednopatrový zámek s arkádovým nádvořím. K dalším stavebním úpravám došlo ve druhé čtvrtině 18. století za Rudolfa Podstatského z Prusinovic, který sídlo zvelebil v barokním stylu. Změn doznalo členění interiéru – panstvo mělo k užívání 13 místností v prvním patře a barokní okázalost se projevila v nové reprezentativní části, takzvaném *piano nobile*. Později došlo k podstatným

terénním úpravám. Byly strženy hospodářské budovy a na jejich místě byly počátkem 19. století položeny základy dnešního parku. Dílo dokončili Kinští ze Vchynic a Tetova, kteří objektu vtiskli klasicizující ráz s romantizujícími prvky. Sídlii zde až do konce druhé světové války, kdy jim byl zámek na základě Benešových dekretů zkonfiskován. Od roku 1948 zde sídlila téměř třicet let mateřská a měšťanská škola. V roce 1975 získalo památkově chráněný zámek spolu s parkem do správy Okresní vlastivědné muzeum Vsetín (dnešní Muzeum regionu Valašsko) v dosti poškozeném stavu. Do zámku tehdy zatékalo, začaly se propadat stropy a statické zabezpečení bylo nevyhovující. Statika, střešní konstrukce, střecha a klenby se postupně opravily a zhotovila se nová fasáda. Teprve poslední důkladná rekonstrukce, trvající rekordních deset měsíců, umožnila otevření zámku Lešná u Valašského Meziříčí v listopadu 2011.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice jsou jednak v samotném zámku (zámecké expozice historické, expozice historické školní třídy a středisko environmentální výchovy), jednak v anglickém parku (naučná stezka v parku – *Park: dílo lidské i přírodní*) a pořádají se zde navíc i krátkodobé přírodovědné a jiné výstavy. Environmentální expozice jsou zaměřeny na fenomén zámeckého parku jako díla člověka a přírody, na život stromu a jeho význam v krajině.

Vnější podoba expozice

První část expozice představuje pět historických zámeckých pokojů, které jsou vybaveny původním mobiliářem. Probíhá zde klasická historická prohlídka s výkladem průvodce. Pokoje jsou rekonstruční podle dochovaných fotografií z přelomu 19. a 20. století. V lovecké hale upoutá pozornost kromě trofejí a rytin Eliase Ridingera rozměrný gobelín z poloviny 17. století s biblickým výjevem „Zuzana a starci“. Zámecká knihovna připomíná slavnou spisovatelku českého původu Marii Ebner Eschenbach, která do Lešné jezdila čerpat inspiraci pro své dílo. Ke skvostům zámku patří čtyřdílný barokní sekretář zdobený intarzií a kolekce nástropních obrazů z první třetiny 18. století. Při rekonstrukci byly odhaleny původní barokní podlahy a výmalba. Zájem návštěvníků se soustředí také na malovaný trámový strop z období pozdní renesance. Období, kdy v budově zámku sídlila škola, připomíná expozice historické školní třídy. Svou nezaměnitelnou atmosféru má i nádvoří.

Další část expozice je věnována environmentální výchově. Zde bylo při přípravě expozic nejvíce zohledněno vzdělávací hledisko. Informační panely (cílené na dospělou část návštěvníků) doplňují interaktivní prvky a hry nejen pro děti. Návštěvníci se zde seznámí s využitím dřeva v historických interiérech – výrobou intarzie a různými druhy zdobení dřeva. Dále poznávají druhy stromů v zámeckém parku a vývoj historických parků a zahrad. Navazuje herna s tematikou života stromu, které dominuje řez 300letou jedlí, exponáty vycpaných zvířat a netradiční hrací koutek v podobě dutého stromu.

Na interiérové přírodovědné expozice tematicky navazuje naučná stezka v anglickém parku. Během 25 zastavení se návštěvníci dozví informace o historii parku, o vzácných dřevinách nebo zajímavosti o zvířecích obyvatelích parku. Procházka mezi rododendrony a vzácnými dřevinami může být doplněna odborným výkladem. V průběhu roku probíhají v parku akce pro veřejnost (např. sraz automobilových veteránů, představení šermířů, podzimní lampiónový průvod) a doprovodné programy k výstavám.

Na zámku se každoročně kromě autorských výstav pořádá dlouhodobá tematická výstava s bohatým doprovodným programem (v roce 2012 výstava kostýmů ze seriálu Arabela, v roce 2013 výstava historických loutek a loutkových divadel, v roce 2014 výstava historického spodního prádla a kosmetických flakonů; na rok 2015 se chystá výstava historických cukráren). Velkému zájmu se těší hrané kostymované prohlídky, ať už pohádkové ke Dni dětí, nebo noční pro dospělé. Návštěvníci na zámku vždy obdivují nápaditou květinovou výzdobu zámeckých interiérů, která navozuje atmosféru např. o Vánocích nebo Velikonocích.

Principy uplatnění v expozicích

Historická expozice na zámku v Lešné je typickou expozicí na památkových objektech, jejímž cílem je rekonstrukce dobových interiérů (zde z přelomu 19. a 20. století) s původním mobiliářem. Expozice historické školní třídy se pokouší rekonstruovat dobovou podobu školy a jejího zařízení (katedra, lavice, tabule, dobové edukační pomůcky). V prvním patře zámku je nainstalována také environmentální expozice, v níž byl vytvořen prostor pro školní třídy (sedátka pro děti, koberec). Kromě trojrozměrných exponátů (preparát vlka, řez kmenem stromu aj.) se zde nacházejí panely s textovým a obrazovým obsahem. Byly připraveny také interaktivní prvky, např. zdařilá skládačka inspirovaná dřevěnými intarziemi v historických interiérech zámku (magnetické dílky na hrací tabuli) nebo dutý kmen stromu, který využívají děti ke hře.

Vzdělávací hledisko expozic

Všechny zámecké expozice zde slouží i jako prostor ke vzdělávání. K historickým a přírodovědným expozicím zámku v Lešné jsou připraveny lektorské programy pro školy. Mohou vhodně zpestřit školní výuku, a to především hodiny přírodovědy nebo dějepisu, vždy v závislosti na charakteru expozice, ke které je program vytvořen. Doplněním programů jsou výtvarné dílny, kde se k daným tématům tvoří z papíru, textilu, přírodnin a jiných materiálů. Děti mohou být zaměstnány také pracovními listy. V zámeckém parku se pro školy pořádají pohádkové stezky parkem k aktuálním výstavám a aktivity s přírodovědnou tematikou ke Dni Země, Dni stromů apod. Alternativní programy probíhají v závislosti na ročním období, např. programy *Ptáci na krmítku* a *Stromy v zimě*.

V současnosti se v zámku a parku nabízejí tyto společenskovední programy:
Jak se baví páni – lektorský program o parforsních honech v lovecké hale s nahlédnutím do zámeckých pokojů;

Tajemství starého sekretáře – lektorský program o dřevě a jeho využití v zámeckých pokojích, prohlídka expozice *Krása dřeva v umělecké a řemeslné tvorbě*;

Napříč staletími – kostýmovaná prohlídka zámeckých komnat přibližující život šlechty na venkovském sídle;

Ze staré školy – lektorský program v expozici historické školní třídy připomíná dobu, kdy se k počtům používalo počítadlo a k psaní břídlícová tabulka.

Bohatou nabídku doplňují také programy přírodovědné:

Po stezkách zámeckých zahradníků – procházka zámeckým parkem s pozorováním přírody, rostlin, stromů a plněním úkolů na stanovištích;

Život stromu – lektorský program v přírodovědné herně na téma expozice *Život stromu a jeho význam v krajině*;

Křehký svět motýlů – lektorský program v přírodovědné expozici ke sbírce motýlů Ferdinanda Hradila;

Ptáci v parku a okolí – lektorský program v přírodovědné expozici ptáků s poznáváním jejich hlasů.

Rovněž krátkodobé výstavy mají vzdělávací efekt, a to buď díky komentovaným prohlídkám, nebo lektorským programům pro organizované skupiny. Tuto možnost využívají hlavně zájezdy a seniorské kluby (např. program k výstavě kamélií).

Analýza a hodnocení expozice

Silnou stránkou nových expozic zámku a parku v Lešné u Valašského Meziříčí je příjemná atmosféra tohoto malého venkovského sídla, jeho historická i estetická hodnota, řada zajímavých prvků v historické expozici, oživení expozic květinovou výzdobou a programy v interiérech. Ocenit je třeba interaktivitu přírodovědné expozice a propojení tématu expozice se zámeckým parkem.

Proces zpřístupnění zámku veřejnosti není zcela u konce, ještě zbývá doplnit provoz parku a obnovu jeho původních prvků (fontána, jezírko, parter, altán, kaplička) nebo uvést do původního stavu ostatní zámecké pokoje. Zaměstnanci plánují vnést více barev a další interaktivní prvky do přírodovědné expozice. Zámek prozatím nevešel do povědomí širší veřejnosti a navíc je stále zaměňován s Lešnou u Zlína, kde je známá ZOO. Není se co divit, vždyť dlouhou dobu byl kvůli nevyhovujícímu stavu nepřístupný. Dá se předpokládat, že zajímavé služby pro veřejnost a speciální programy přitáhnou do zámku i jeho expozic nové návštěvníky. Již nyní se v zámeckých expozicích realizují zajímavé vzdělávací aktivity a je potěšující, že zde kromě klasické prohlídkové trasy vznikl i speciální prostor pro vzdělávání v podobě expozice na environmentální téma. Historické prostory zámku jsou také využívány ke svatebním obřadům. Místnosti v přízemí zámku jsou vhodné pro pořádání konferencí nebo speciálních vzdělávacích či společenských akcí (přednášek, projekcí, vernisáží), k dispozici jsou dva sály s wifi připojením, dataprojektor, ozvučení místností i televizor.

(Podklady Mgr. Jitky Slezákové, Ph.D., doplnila P. Š.)

Obr. 115 a 116 Oživlá historie v interiérech zámku v Lešné u Valašského Meziříčí (nahore); fotografie z programu v expozici historické školní třídy (dole) (foto archiv Zámku a parku v Lešné u Valašského Meziříčí)

***Obr. 117 a 118** Zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí (nahore); z programu ke Dni stromů (dole) (foto archiv Zámku a parku v Lešné u Valašského Meziříčí)*

Obr. 119 a 120 Přírodovědná herna v zámku v Lešné u Valašského Meziříčí
(foto archiv Zámku a parku v Lešné u Valašského Meziříčí)

3.21 MUZEUM UMĚNÍ OLOMOUC

Denisova 47, 771 11 Olomouc

→ STOLETÍ RELATIVITY.
STÁLÁ EXPOZICE VÝTVARNÉHO
UMĚNÍ 20. STOLETÍ

Profil muzea

Muzeum umění Olomouc (dříve Galerie výtvarného umění) bylo založeno v roce 1952 jako součást Vlastivědného muzea. Po roce 1989 získalo muzeum samostatnou budovu v centru města. Dnes patří k nejvýznamnějším institucím svého druhu v České republice, a to nejen z hlediska počtu spravovaných sbírkových předmětů (cca 200 000), což ji řadí hned za Národní galerii v Praze, ale také po stránce odborného záběru a výstavního programu. Krátkodobými a střednědobými výstavami i dlouhodobými expozicemi představuje výtvarnou kulturu od nejstarších dob po současnost ve třech objektech:

Arcidiecézní muzeum Olomouc – Muzeum evropského významu a jediné svého druhu v ČR pro duchovní výtvarnou kulturu 12. až 18. století. Slavnostně otevřeno bylo 1. června 2006. Sídli v rekonstruované národní kulturní památce Přemyslovský hrad (kapitulní děkanství, věž s kaplí sv. Barbory a románský biskupský palác). Areál je dokladem tisíciletí stavebního vývoje a patří k nejstarším trvale osídleným lokalitám střední Evropy (nálezky kolem r. 4000 př. n. l.). V r. 1306 zde byl zavražděn poslední český král z rodu Přemyslovců, Václav III. Stálá expozice představuje v 16 sálech přes 300 děl od románského slohu po baroko včetně slavné Šternberské madony nebo kočáru biskupa Troyera.

Arcidiecézní muzeum Kroměříž – Bylo založeno v červnu roku 2007. Jeho úkolem je správa, ochrana a postupné představování jedinečných sbírkových fondů soustředěných v Arcibiskupském zámku v Kroměříži, kde také muzeum sídlí. Sbírky patří mezi nejhodnotnější kolekce svého druhu v celosvětovém měřítku. Celkový počet exponátů či sbírkových předmětů činí úctyhodných 135 000 a také díky nim se kroměřížský zámek spolu se zahradami stal památkou UNESCO.

Muzeum moderního umění – Specializuje se na výtvarnou kulturu 20. a 21. století. Přípravuje dlouhodobé expozice i krátkodobé výstavy českého i zahraničního moderního umění. Například v roce 2007 se zde konala výstava světoznámého zakladatele výtvarného směru op-art Victora Vasarelyho, v roce 2008 uspořádalo muzeum výstavu nejpopulárnějšího českého malíře a ilustrátora Josefa Lady apod. Jako jediné muzeum v ČR se věnuje sběratelství tzv. autorské knihy.

Výstavní činnost muzea je doprovázena dalšími funkcemi – edukační a v nejširším slova smyslu kulturní, které směřují k ideálu soustředění mnoha základních kulturních aktivit (výtvarná kultura, hudba, komorní divadlo, náročnější filmová tvorba a doprovodné diskusní fórum) „pod jednu střechu“. Přestože muzeum v současnosti představuje řadu témat, v této analýze budeme hovořit pouze o expozici *Století relativity | Stálá expozice výtvarného umění 20. století*, která byla otevřena 14. 11. 2013. Expozice se nachází v Muzeu moderního umění v prostorách Mansardy a Obrazárny.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice obsahuje tematicky oddělené části, které se postupně věnují těmto tématům: doznívání tradic a umění po roce 1900, impresionistické vlivy po roce 1900, moderní krajina – téma krajiny v malbě 10.–30. let 20. století, exotika a fantazie v umění 20. let 20. století, expresionistické tendence (10.–20. léta 20. století), český kubismus (10.–30. léta 20. století), autonomní svět abstrakce (20.–30. léta 20. století), surrealistické tendence (30.–40. léta 20. století), civilistní poetika (40. léta 20. století), skepse válečných let (40. léta 20. století), solitéři (50. léta 20. století), doznívání surrealismu, lyrická a gestická abstrakce (50. léta 20. století), strukturální abstrakce (50.–60. léta 20. století), písmo a obraz, vizuální poezie (60.–70. léta 20. století), geometrické struktury, op art, kinetismus (60.–70. léta 20. století), nekonstruktivní tendence, systémové umění, konkretismus, nová geometrie a osobní programy (60.–80. léta 20. století), utopické vize, akční umění, konceptuální přístupy (60.–80. léta 20. století), nová figurace, česká groteska, existenciální figurace (60.–80. léta 20. století), postmoderní přístupy (80. léta 20. století) a umění 90. let 20. století.

Vnější podoba expozice

Cílem expozice bylo představit to nejlepší ze širokého spektra klíčových nebo jinak důležitých děl umění 20. století, která jsou součástí bohaté sbírky Muzea umění Olomouc. Proto je také v expozici umístěno velké množství děl plošných i prostorových. Jde o typickou expozici galerijního typu – exponáty jsou umístěny na neutrálním pozadí a citlivě se zde pracuje s jejich osvětlením.

V Mansardě, která je věnována 1. polovině 20. století, je důraz položen především na ta malířská a sochařská díla, která postihují základní proudy a tendence v českém moderním umění sledovaného období. Druhá část stále expozice, která je umístěna v Obrazárně, je časově vymezená děním na výtvarné scéně nedlouho po skončení druhé světové války a pokračuje ukázkami nejvýznamnějších výtvarných tendencí druhé poloviny 20. století až do jeho závěru. Specifikem druhé části expozice je pokus o vřazení českého umění do širšího středoevropského kontextu. Diváci se tak vedle českých tvůrců seznámí s tvorbou exilových autorů a význačných umělců z Polska, Maďarska a Slovenska.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Poslední expozice moderního umění bylo v Olomouci možné vidět před zhruba čtvrt stoletím. V 80. letech minulého století, kdy bylo nynější Muzeum umění ještě součástí Vlastivědného muzea v Olomouci, byla v prostorách na náměstí Republiky vystavena část sbírky moderního umění. Současná expozice se výrazně odlišuje nejen od své olomoucké předchůdkyně, ale především od všech domácích stálých expozic moderního umění. Základní novum tkví v představení českého umění ve středoevropském kontextu. V praxi to znamená, že v Olomouci může divák najít díla jak českých, tak i slovenských, maďarských a polských umělců, která vznikala v přibližně stejném časovém údobí a za podobných společenských, kulturních a hlavně politických podmínek.

Principy uplatněné v expozici

Expozice je vystavěna jako exkluzivní výběr těch nejkvalitnějších exponátů ze sbírky MUO. Z hlediska diváckého servisu se zatím podařilo expozici opatřit textovými tabulemi s výkladem problematiky jednotlivých období, dále v části věnované umění první poloviny 20. století se podařilo připravit roz-

šířené popisky k jednotlivým exponátům. Od prosince 2014 by pro tuto část expozice měl být zprovozněn audiovizuální průvodce – aplikace pro mobilní telefony – který bude obsahovat další informace o době vzniku děl, o jejich autorech a další dobové a kulturní souvislosti. K části expozice zahrnující umění druhé poloviny 20. století byla zprovozněna databáze CEAD (Central European Art Databáze). Jedná se o rozsáhlý projekt, který si klade za cíl shromáždit dokumentační materiál o vybraných uměleckých osobnostech střední Evropy, jejichž práce jsou vystaveny v expozici. Odborní pracovníci muzea sbírají nejen publikace, katalogy, reprodukce děl, ale především pořizují rozhovory se žijícími autory přímo v jejich ateliérech. Otázky kladené umělcům se soustřeďují nejen na uměleckou tvorbu, ale také na širší umělecké, kulturní a politické souvislosti, ve kterých jednotliví autoři tvořili.

Muzeum připravuje ke všem svým výstavním počinům také vzdělávací aktivity, pro expozici *Století relativity* připravuje lektorský tým pracovní listy, dva dokumentární filmy, které přiblíží vznik díla v souvislostech, a koná se zde rovněž řada komentovaných prohlídek a programů pro veřejnost i školy. Lektorka M. Johnová Čapková se pokouší přímo do expozice implementovat pracovní stanoviště, na kterých budou mít dětská diváci možnost v přímé blízkosti uměleckého díla vyzkoušet, na jakých tvůrčích principech mohlo vzniknout. Na stejném úkolu pracuje také Kristýna Tkadlecová, studentka katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, která připravila prototypy edukačních pomůcek k dané expozici jako svou diplomovou práci.

Vzdělávací hledisko expozice

Jak již bylo řečeno, Muzeum umění Olomouc vždy dbá na edukační využití svých stálých expozic i krátkodobých výstav a také k tomuto prezentačnímu počínu připravilo řadu doprovodných vzdělávacích aktivit. Jde o animační programy *Je to ještě umění?* a *Tajemství obrazů*. Přímou v expozici by měla být zařazena dětská stanoviště (viz výše), dále bude k dispozici audiovizuální mobilní průvodce pro část týkající se 1. poloviny 20. století. Samostatný vzdělávací a studijní prostor k umění 2. poloviny 20. století bude zřízen v těsné blízkosti expozice (balkon). Zde bude k dispozici audiovizuální technika, která umožní přehrávání filmových dokumentů a rozhovorů s umělci a surfování obrazovými a textovými informacemi obsaženými v připravované databázi CEAD. Všechny vzdělávací a doplňkové aktivity plánuje muzeum zprovoznit v říjnu 2014. Na vzdělávací využití expozic je zaměřena také spolupráce muzea s olomouckou univerzitou; realizují se zde následky studentů

muzejní a galerijní pedagogiky a učitelství výtvarné výchovy, jejich pedagogické praxe a samostatné výstupy, nebo se v návaznosti na expozici vytvářejí seminární a diplomové práce (od drobných edukačních etud k vytváření prototypů edukačních pomůcek, animovaných klipů a komplexních programů).

Analýza a hodnocení expozice

Silnou stránkou expozic Muzea umění Olomouc je vždy vysoce kvalitní provedení výstav a jejich výtvarné a architektonické řešení. Přestože tvůrci zachovávají tradiční přístup k prezentaci umění (expozice jako neutrální prostor pro vystavení uměleckých děl), jde vždy o prezentace koncepční, výtvarně vytríbené, pracující s detailem. V expozici je umístěno velké množství artefaktů, možná až na hranici únosnosti. Ani tak kurátoři nemohli vzhledem k charakteru sbírek muzea představit všechna důležitá časová a stylová období 20. století – nebo alespoň o tom vypovídají a snaží se tento fakt kompenzovat jak lektorskými aktivitami, tak samoobslužným mobilním průvodcem nebo možností navštívit vzdělávací a studijní prostor umožňující díky digitálním médiím vstupovat do databáze CEAD, která zájemci poskytne další obrazové a textové informace.

Ocenit je třeba mimořádnou kvalitu vystavených děl, jejich dobrý výběr a ohled na středoevropský kontext. Vyzdvihnout je nutné dlouhodobou koncepční práci muzea na poli vzdělávacího využití expozic a konkrétně doprovodné vzdělávací aktivity k expozici v podobě animačních programů nebo komentovaných prohlídek. Oceňujeme rovněž snahu pracovat dále na podobě expozice a začlenit do ní postupně také interaktivní didaktické prvky, zprovoznit audiovizuální mobilní průvodce a otevřít vzdělávací a studijní prostor s audiovizuální technikou a digitálním obsahem navazujícím na témata prezentovaná v expozici.

(Podklady Mgr. Štěpánky Bielešové, Ph.D., upravila a kritickými pasážemi doplnila P. Š.)

Obr. 121 a 122 Pohled do expozice „Století relativity. Stálá expozice výtvarného umění 20. století“ v Muzeu umění Olomouc (foto Lumír Čuřík)

Obr. 123 a 124 Pohled do expozice „Století relativity. Stálá expozice výtvarného umění 20. století“ v Muzeu umění Olomouc, nahoře kurátorka výstavy Štěpánka Bielešzová (foto Lumír Čuřík)

Obr. 125 a 126 Edukační programy k expozici „Století relativity. Stálá expozice výtvarného umění 20. století“ v Muzeu umění Olomouc (pod vedením Michaely Johnové Čapkové) (foto Lumír Čuřík)

3.22 NÁRODNÍ MUZEUM, NÁRODNÍ PAMÁTNÍK NA VÍTKOVĚ

U Památníku 1900, 130 00 Praha 3

→ KŘÍŽOVATKY ČESKÉ A ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNOSTI

expoziční

Profil muzea

Národní muzeum je příspěvkovou organizací Ministerstva kultury České republiky, která spravuje více než 20 milionů sbírkových předmětů. Představuje tak rozsáhlé spektrum hmotných dokladů historie lidské společnosti a vývoje přírody, především z oborů archeologie, umění, mineralogie, paleontologie, zoologie, botaniky a antropologie.

Pod Národní muzeum spadá řada objektů a expozic – mimo historickou a novou budovu Národního muzea také *České muzeum hudby*, *Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur* a další. Muzeum spravuje a prezentuje přírodovědecké a společenskovední sbírky a orientuje se zvláště na dějiny českých zemí, jak je zřejmé z následujícího textu, v němž představíme expozici *Křížovatky české a československé státnosti*, věnovanou mezníkům české a československé státnosti 20. století. Ta je umístěna v dalším z objektů ve správě muzea, v Národním památníku na Vítkově.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice situovaná do budovy Národního památníku na Vítkově se zaměřuje na moderní české dějiny s důrazem na dějiny politické a osudové okamžiky českého státu. Jak napovídá její název, „Křížovatky české a československé státnosti“, expozice zachycuje významné zlomy v našich dějinách 20. století, kdy se výrazným způsobem měnila státnost a ideové pojetí státu. Vzhledem k prostoru, který v památníku není příliš rozsáhlý, bylo autory vybráno pět důležitých mezníků naší nedávné historie: vznik ČSR v roce 1918, období Mnichova v roce 1938 a zánik Československa v roce 1939, obnovení Československa v roce 1945 a komunistický převrat o tři roky později, vznik československé federace v roce 1968 a pád komunistického režimu v roce 1989.

Vnější podoba expozice

Expozice je umístěna do vestavěného výstavního prostoru v budově Národního památníku na Vítkově. Protože jde o objekt, který je výrazně ideologicky zatížen a je úzce propojen se státní mocí v Československu, resp. České republice ve 20. století, připomeňme nejprve několik dat z jeho historie. Památník byl postaven v rozmezí let 1928–1938 k počtě československých legionářů, jeho součástí je hrob Neznámého vojína, monumentální jezdecká socha Jana Žižky a kavárna s panoramatickou vyhlídkou na Prahu. Historie tohoto místa je spojena s vítěznou bitvou husitských vojsk, která zde pod vedením Jana Žižky 14. července 1420 porazila křižáky.

Jak již bylo připomenuto, památník byl vystavěn na počest legionářů a vzniku republiky (symbolický výkop pro položení základního kamene provedl prezident Masaryk), dokončení památníku však zbrzdila německá okupace a za 2. světové války zde bylo skladiště wehrmachtu. Zdevastovaný objekt byl po válce opraven a bylo zde zřízeno *Mauzoleum Klementa Gottwalda*, v němž bylo až do roku 1962 nákladně uchováváno jeho nabalzmované tělo. Z rozhodnutí ÚV KSČ sem byly ukládány ostatky dalších činitelů, včetně ostatků prezidentů Zápotockého nebo Svobody. Po r. 1990 byly ostatky buď vráceny rodinám, anebo v gesci KSČ uloženy do společného hrobu na Olšanských hřbitovech.

Za minulého režimu zde byla přistavěna síň Sovětské armády a byla pořízena nákladná umělecká výzdoba (bronzové dveře s plastickou výzdobou od Jana Kavana a Jana Simoty, mozaikové obrazy od Vladimíra Sychry s verši Vítězslava Nezvala). Nejznámějším dílem, které je s památníkem pevně spojeno, je bronzová jezdecká socha – pomník Jana Žižky od Bohumila Kafky. Národní památník na Vítkově spravuje od roku 2001 Národní muzeum. V letech 2007 až 2009 byla budova kvůli rekonstrukci uzavřena. Od 29. 10. 2009 je tato národní kulturní památka znovu otevřena veřejnosti.

Co se týká expozice *Křižovatky české a československé státnosti*, nejedná se o expozici dějin 20. století, jak je někdy vnímána, ale o expozici, která má – podobně jako celá budova – připomínat zásadní politické změny ve 20. století. Architektonicky je řešena tak, aby co nejlépe zapadla do historického prostoru památníku.

Téma vzniku Československa se prezentuje v prostoru tzv. *Ústřední síně* a nenásilně do svého středu včleňuje Pokorného reliéfy československých legionářů a *Síň padlých italských legionářů*. Ostatní „křižovatky“ se prezentují ve vestavbě – „kaabě“, která svými proporcemi plně respektuje architekturu Památníku.

Celkové vyznění pak doplňuje jednoduchá grafika a především výběr sbírkových předmětů, které charakterizují téma a vypovídají o vybraných osobnostech, které se určitým způsobem na vývoji české státnosti podílely nebo byly postiženy jejím komplikovaným vývojem. Tak mohou návštěvníci spatřit např. poslední dopisy známých obětí režimu, Milady Horákové a Heliodora Píky, osobní předměty spjaté s Janem Palachem nebo významná státní vyznamenání a řády, prezidentskou standartu, první československou ústavu apod. Expozice využívá i některé další části památníku, jako např. *Kolumbárium*, *Síň Rudé armády* nebo podzemí památníku, kde je do kulis Gottwaldova mauzolea včleněna nová expozice *Laboratoř moci*.

Odlíšnost nové expozice od těch předchozích

Expozice *Křižovatky české a československé státnosti* připomíná zásadní politické změny ve 20. století. Od předešlých expozic se odlišuje především svým primárně neideologickým zaměřením v kontrastu s předchozím využitím památníku.

Principy uplatněné v expozici

Hlavním principem uplatněným při tvorbě expozice byl důraz na předměty, které jsou zde základními nositeli informací o daných dějinných zvratech (např. vitrína prezentující osobnost Jana Palacha obsahuje posmrtnou masku, jeho fotografický portrét nebo Palachovy osobní věci – průkazy a boty). Kromě textových panelů tvůrci hojně využili také audiovizuální techniku – najdeme zde projekční plátna i dotykové obrazovky. Vzhled expozice utváří tvarově jednoduchá výstavní architektura podřízená architektuře celku – v podobě mohutné, tvarově strohé výstavní konstrukce.

Vzdělávací hledisko expozice

Národní památník na Vítkově je díky své pohnuté historii ideálním místem pro prezentování témat našich národních dějin. Expozice *Křižovatky české a československé státnosti* návštěvníkům nabízí řadu informací a je dobře využitelná pro vzdělávání v oblasti moderní historie. Takto jsou také zaměřeny různé vzdělávací a doprovodné aktivity památníku, který pro jejich konání skýtá specifický prostor. Přípravě a realizaci vzdělávacích aktivit prezentujících vybrané okruhy problémů z dějin 20. století se věnuje lektor specializovaný na práci s dětmi a studenty. V současné době se na expozici vážou

např. programy *Pražské jaro, okupace a Jan Palach* (pro 9. třídu ZŠ, SŠ) a *Legionáři a vznik Československa* (pro 9. třídu ZŠ, SŠ). Během programů se pracuje s replikami dobových plakátů, tiskovin a vládních dokumentů, informace se doplňují poslechem hudby nebo skupinovou prací na úkolech. K programům byly vytvořeny pracovní listy v zajímavé podobě využitelné už před zhlédnutím expozice, během návštěvy a také po ní. Textové, obrazem doplněné materiály lze volně stáhnout na stránkách Národního muzea, takže je mohou učitelé prostudovat a využít už předem a podle nich také koncipovat navazující školní výuku. Pracovní listy jsou navíc doplněny metodickým materiálem určeným přímo pro učitele.

Analýza a hodnocení expozice

Expozice těží ze svého umístění v prostoru Národního památníku na Vítkově, jehož symboliku lze vhodně použít při všech pedagogických aktivitách. Jde o místo, kudy „kráčela historie“ a které se využívalo nejen k oslavě naší státnosti a vzniku demokratického státu Čechů a Slováků, ale rovněž k ideologickým účelům a propagandě komunistického režimu a oslavě jeho představitelů. Expozice je proto věnována převážně našim politickým dějinám a výhoda symbolikou nabitého prostoru je zároveň i jejím omezením. Část návštěvníků totiž může pociťovat od této památky odstup a její návštěvu záměrně nevyhledává. Dodejme, že znovuotevření památníku vyvolalo řadu polemických reakcí v tisku a diskusi čtenářů. Z výstavního hlediska jde navíc o velmi komplikovaný prostor se stálou instalací některých výrazných uměleckých prvků, prostor, do něhož musela být expozice „vtěsnána“ s využitím speciální výstavní konstrukce.

Pro autory expozice i pracovníky památníku je složité vytvářet jeho dlouhodobou koncepci, a to zejména s ohledem na množství aktivit i konotací, které se s budovou pojí. O optimálním využití památníku se stále diskutuje a do budoucna bude potřebné více pracovat na jeho propagaci. Návštěvnost památníku negativně ovlivňuje i nevyřešené dopravní spojení, proto je budova pro návštěvníky obtížně dostupná.

Autoři expozice měli složitý úkol, se kterým se vyrovnali uplatněním několika principů: důrazem na omezený výběr předmětů dokumentujících „dějinné křížovatky“ a život osobností, které se s danými událostmi pojí. Nutná redukce prezentovaných témat nebo osobností i samotných sbírkových předmětů, které je charakterizují, může vyvolávat diskusi, a to také díky značné zainteresovanosti návštěvníků, kteří mnohé z dějinných událostí ještě zažili na vlastní kůži. Diskutovat lze i nad výběrem a způsobem prezentace předsta-

Obr. 127 Národní památník na Vítkově (foto Alžběta Kumstátová)

vitelů občanského života (sokol, skaut, voják, tramp, svazák) nebo prezentací tématu odsunu sudetských Němců (viz umístění sudetského kroje do expozice) i nad celkovým vyzněním expozice, která přes svá omezení daná tématem nabízí výklad naší nedávné historie.

Tvůrci bohatě využili audiovizuální techniku a projekce filmových záběrů, pomocí kterých účinně dokreslují příběh naší státnosti během komplikovaného 20. století. Ocenit je třeba i další snahy o oživení památníku (viz nedávné otevření stálé expozice *Laboratoř moci*), a to i za pomoci edukačních programů, díky nimž toto místo navštěvují školní skupiny i široká veřejnost. Například víkendový program odhalující zázemí mumifikace Gottwaldova těla a následně péče o ně doplněný speciální prohlídkovou trasou, komentovanou prohlídkou i filmovou projekcí přilákal do Národního památníku na Vítkově více než 2 000 návštěvníků.

(Podklady PhDr. Ivana Malého rozšířila a hodnotícími pasážemi doplnila P. Š.)

Obr. 128 a 129 Národní památník na Vítkově, vstup a pohled do expozice „Křížovatký česká a československé státnosti“ (foto Alžběta Kumstátová)

***Obr. 130 a 131** Národní památník na Vítkově, pohled do expozice „Křižovatky české a československé státnosti“ (foto Alžběta Kumstátová)*

Obr. 132 Národní památník na Vítkově, expozice „Laboratoř moci“ (foto Alžběta Kumstátová)

3.23 NÁRODNÍ MUZEUM

Václavské náměstí 68,
115 79 Praha 1

→ VE STÍNU OLYMPU

výstava

Profil muzea

Jak již bylo řečeno v předchozí studii, Národní muzeum je příspěvkovou organizací Ministerstva kultury České republiky a hlavní českou muzejní institucí zaměřenou na shromažďování a prezentaci dokladů historie lidské společnosti a vývoje přírody, zejména z oborů archeologie, umění, mineralogie, paleontologie, zoologie, botaniky a antropologie. Jako výstup popularizačního projektu *Archeologie na dosah. Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví* financovaného Ministerstvem kultury ČR v programu NAKI uspořádalo Národní muzeum ve své nové budově výstavu s haptickou stezkou *Ve stínu Olympu*. Výstava, kterou realizovalo oddělení pravěku a antického starověku, se uskutečnila v termínu 20. 12. 2012–24. 3. 2013.

Témata či oblasti představené v expozici

Výstava *Ve stínu Olympu* prezentovala návštěvníkům prostřednictvím archeologického kulturního dědictví každodenní život na přelomu starší a mladší doby železné na území střední Evropy, současně i stejné období v antickém Řecku (6.–4. století před n. l.). Antická a středoevropská kultura byly prezentovány odděleně. Bylo však poukázáno na jejich společné i rozdílné rysy a vzájemné obchodní a společenské kontakty.

Vnější podoba expozice

Instalace výstavy byla rozdělena do dvou částí – každodenní život Keltů na území střední Evropy a soudobý život ve starověkém Řecku. Každé části byla věnována jedna místnost, která obsahovala rekonstrukci typického obydlí, včetně vnitřního vybavení a figurín obyvatel v autentických oděvech. Dále pak zde byly umístěny vitríny s originálními sbírkovými předměty, aktivizační a interaktivní prvky pro návštěvníky a multimediální prvky. Obě části logicky propojila vitrína s antickými importy nalezenými v České republice.

Prostor výstavy byl sjednocen velkoformátovými tapetami s dobře viditelnými, kontrastními černobílými kresbami a panely. Nedílnou součástí výstavy byla haptická stezka, určená zejména pro nevidomé a slabozraké návštěvníky s kopiemi předmětů k dotýkání, poslechovým panelem s ukázkami antické hudby a plastickými reliéfy s půdorysy a vzory typickými pro zvolené období.

Odlíšnost nové expozice od těch předchozích

Vzhledem k probíhající rekonstrukci historické budovy prezentuje v současné době Národní muzeum své archeologické sbírky prostřednictvím krátkodobých výstav. Základem původní expozice Národního muzea věnované archeologii pod názvem *Pravěk Čech, Moravy a Slovenska* v historické budově Národního muzea byla legendární proudová vitrína, která v době svého vzniku představovala inovativní způsob prezentace muzejních sbírek. Moderním formám prezentace však již neodpovídá – krátkodobá výstava *Ve stínu Olympu* tak naznačila, jakým směrem by se mohla ubírat budoucí prezentace archeologických sbírek Národního muzea v celé její šíři i se vzdělávacími programy a vstřícným přístupem ke všem návštěvníkům bez rozdílu. Autorový tým výstavy se snažil při její realizaci přihlížet k atraktivním moderním způsobům prezentace, a to častým využíváním přírodních autentických materiálů pro tvorbu rekonstrukcí a jejich základu na skutečných archeologických nálezech, zapojením interaktivních a multimediálních prvků, možností dotknout se vybraných předmětů, koncipováním vzdělávacího programu i organizací doprovodných akcí pro různé věkové skupiny přímo ve výstavě nebo mimo ni. Instalací výstavy v bezbariérovém prostoru a vytvořením haptické stezky se výstava přibližuje ideji „výstavy pro všechny“. Tímto pojetím navazuje na úspěšné archeologické haptické výstavy Národního muzea z 90. let minulého století „*Doteky pravěku I. a II.*“

Součástí výstavy byly i dvě publikace – haptický katalog výstavy „*Archeologie dotykem*“ a odborná publikace „*Ve stínu Olympu*“.

Principy uplatnění v expozici

Krátkodobá výstava kombinovala interiérový způsob instalace s interpretačním typem ztvárnění muzejní výstavní prezentace. Výrazným prvkem výstavy byla haptická stezka, určená zejména pro návštěvníky s poruchami zraku. Možnost dotýkat se vystavených kopií předmětů ale zaujala i běžné návštěvníky. Mezi prezentační prostředky výstavy patřily originální sbírkové předměty, kopie předmětů, rekonstrukce z autentických materiálů a na základě reálných

nálezů a textové panely. Prezentačními prostředky haptické stezky výstavy byly kopie předmětů, reliéfní dotykové panely, hudební poslechový panel a rekonstrukce. Na výstavě byl uplatněn také prvek interaktivity. Návštěvníci měli možnost vyzkoušet si textilní techniku karetkování, pohrát si na nástěnném bludišti s pravěkými plodinami, skládat antické mozaiky, oblékat antické a keltské panenky (i v papírové verzi), použít šněrovačku s antickým vázovým malířstvím, hrát si s velkými dětskými kostkami s fotografiemi exponátů nebo s rekonstrukcí tkalcovského stavu. V expozici byly využity i multimediální prvky v podobě videoobrazovky nebo zvukového panelu s antickou hudbou.

K výstavě byly připraveny také doprovodné publikace, zejména šlo o haptický katalog *„Archeologie dotykem“* pro návštěvníky s poruchami zraku, odborná publikace *„Ve stínu Olympu“*, pracovní listy pro školní skupiny, pracovní listy v komiksové formě pro individuální návštěvníky, dotazník, krátká příručka pro pracovníky dozoru expozic, seznamující je s potřebami návštěvníků s poruchami zraku.

K prezentaci výstavy byly využity webové stránky muzea a sociální sítě, stejně jako stránky projektu *Archeologie na dosah*. Skrze tyto webové a facebookové stránky se tvůrci výstavy snažili návštěvníky nejen informovat, ale také aktivizovat, protože obě platformy nabízejí nejen mnoho zajímavých informací ze světa archeologie, ale také interaktivní prvky, jako jsou ankety či diskuzní fóra.

K výstavě byly připraveny také animační programy a další doprovodné akce: akce *„Oživený den“* (kostýmovaní lektori na den ve výstavě „žili“; podávali nejen výklad, ale svou přítomností ukazovali denní život v pravěku a starověku) a *„Aspoň na víkend“* (akce zakládající se na dílničkách přímo v prostoru výstavy, v rámci cyklu doprovodných programů Národního muzea). Uskutečnily se také výtvarné dílny před konáním výstavy (jejich účastníci sami vytvářeli mozaiku použitou přímo ve výstavě – došlo tak k participaci veřejnosti na tvorbě výstavy), komentované prohlídky autorů přímo ve výstavě, zaměřené na různá témata, nebo přednáškový cyklus k výstavě v rámci pravidelného cyklu *„Antická vzdělanost“*.

Vzdělávací hledisko expozice

Výše popsané principy jako propojení rekonstrukcí, exponátů a haptické stezky vycházely právě ze vzdělávacího záměru expozice. Přímou ve výstavě probíhaly lektorované vzdělávací programy pro školy a skupiny se speciálními potřebami a další akce pro veřejnost. Výrazným prvkem výstavy byla haptická stezka, určená zejména pro návštěvníky s poruchami zraku, ale možnost

dotýkat se vystavených kopií předmětů se zájmem využili i běžní návštěvníci.

Při všech typech akcí edukačního charakteru bylo využito jak vystavených exponátů a kopií, tak i rekonstrukcí a interaktivních prvků. Například na rekonstrukci domu z doby železné lektori vysvětlovali bydlení v dané době, na rekonstrukci tkalcovských stavů a ukázkách tkanin zase textilnictví a dobovou módu. V průběhu „*Oživeného dne*“ lektori v dobových kostýmech představovali řecké i keltské obyvatelstvo a ukazovali tak v prostorách expozice, jak mohl vypadat běžný den dávných obyvatel našeho území i starověkého Řecka, včetně jejich vzájemných kontaktů. Všechny části výstavy, exponáty, rekonstrukce, haptická stezka i drobné interaktivní prvky měly za cíl aktivizovat návštěvníka a usnadnit mu pochopení předkládaného tématu výstavy.

Analýza a hodnocení expozice

Na expozici je třeba vyzdvihnout, že se zde zajímavým způsobem prezentovala společně dvě témata, obvykle vystavovaná zvlášť. Toto spojení usnadnilo pochopení tématu a zasadilo prezentovaný každodenní život v antickém Řecku 6.–4. stol. před n. l. i do kontextu soudobého vývoje našeho území. Expozice byla výrazně orientována na návštěvníky s důrazem na ty se speciálními potřebami (viz haptická stezka výstavy). Návštěvníci oceňovali autentické rekonstrukce dobových oděvů a postup stavby obydlí, vše bylo připraveno na základě konkrétních archeologických nálezů. Výstava *Ve stínu Olympu* rovným dílem kombinovala v jeden celek prvky tradiční a interaktivní expozice doplněné rekonstrukcemi a hravými prvky.

Ocenit je třeba také doprovodné informační a edukační materiály, k nimž patřily publikace k výstavě v podobě haptického katalogu, pracovních listů a odborné publikace. K výstavě bylo připraveno široké spektrum vzdělávacích programů a akcí, které vedli zkušení lektori. Díky některým aktivitám v rámci výtvarných dílen se návštěvníci zapojili přímo do tvorby výstavy.

Dosud ne zcela dořešena je komunikace s pracovníky dozoru expozic, a jak tvůrci výstavy navrhuji, bylo by do budoucna vhodné zorganizovat komentované prohlídky, případně delší instruktážní školení speciálně pro ně. Interaktivita expozice se totiž ne vždy shodovala s navyklými postupy pracovníků dozoru expozic, kteří možnost dotknout se i rekonstrukcí těžko snášeli. Občas docházelo k prostorové kolizi dvou místností a dvou haptických stolů. Obsah haptických stolů ne zcela korespondoval se zaměřením místností a práce s návštěvníky se speciálními potřebami tak byla ztížena. Tvůrci výstavy se domnívají, že měl být dán větší prostor antické části expozice, protože z poptávky škol zjistili, že je toto téma velmi žádané. Pracovníci se

potýkali s technickými problémy při instalaci haptické stezky, zejména vodičích lišt (do budoucna by pro ni zvolili jiný materiál). Ne zcela vyřešen byl způsob upevnění některých předmětů v haptické stezce ke stolům.

(Na základě podkladů Mgr. Ing. Petry Belaňové, Mgr. Veroniky Mikešové a Mgr. Ing. Marie Opatrné doplnila P. Š.)

Obr. 133 a 134 Výstava Národního muzea „Ve stínu Olympu“, nahoře Oživený den s „antickým“ domem, dole „keltská“ část výstavy (zdroj fotoarchiv Archeologie na dosah)

Obr. 135 a 136 Výstava Národního muzea „Ve stínu Olympu“, nahoře
výukový program v expozici, dole hrací koutek na téma antický dům (zdroj
fotoarchiv Archeologie na dosah)

Obr. 137 a 138 Výstava Národního muzea „Ve stínu Olympu“, nahoře rekonstrukce tkalcovského stavu, dole haptický stůl ve výstavě (zdroj fotoarchiv Archeologie na dosah)

**3.24 NOVÝ ZÁMEK KOSTELEČ
NAD ORLICÍ**

Komenského 266,
517 41 Kostelec nad Orlicí

→ ŽIVOT V BIEDERMEIERU
expozice

Profil památky

Pro pochopení výjimečnosti celého areálu Nového zámku a nově zpřístupněné zámecké expozice je nutné vědět něco o jeho pohnuté historii. V letech 1829–1833 nechal vystavět Josef Kinský na návrh rodinného architekta Jindřicha Kocha na kraji Kostelce nad Orlicí empírový zámek. Architekt zde rozpracoval svůj koncept vily Josefova bratra Rudolfa ze smíchovského svahu pražského Petřína. Zároveň se stavbou zámku byl založen anglický park. Kostelecká větev Kinských zde žila až do padesátých let dvacátého století, kdy byla rodina nucena zámek opustit a odstěhovat se do Orlických hor. Nevýhovující chalupa se nakonec jejich domovem nestala, tehdejší majitel zámku František Kinský využil bývalého patronátního práva nad kostelem a získal azyl na faře v Kostelci nad Orlicí. Jeho žena Pavla zemřela v roce 1953 a on zde dožil zbytek svého dlouhého života.

Zámek byl v roce 1949 převzat do státní správy a na krátkou dobu byl zpřístupněn veřejnosti. Poté se budovy zámku se přes své kvality a snahu orgánů památkové péče a kulturní veřejnosti staly v roce 1952 sídlem několika zemědělských institucí a v odborné správě zůstal pouze zámecký park. Hospodářské objekty začala již v roce 1950 užívat okresní insemináčnická stanice, poté začal zámek sloužit aplikovanému výzkumu a v průběhu roku 1951 se do něj nastěhoval Výzkumný ústav pro živočišnou výrobu. Výzkumná organizace v polosuterénu od počátku chovala prasata a slepice a spolu s ostatními nájemníky neplnila povinnosti a zanedbávala údržbu objektu.

V roce 1968 proběhly opravy střechy a fasád, zámek přesto chátral v důsledku nevhodného využití a faktu, že od roku 1963 počal výzkumný ústav připravovat výstavbu nových objektů, takže jeho zájem o údržbu zámku zákonitě klesal. Obnovu zchátralého objektu s propadajícími se stropy v důsledku rozšíření dřevokazné houby dřevomorky slzící, zjištěné v roce 1982, se do počátku posledního desetiletí 20. století podařilo dovést do stádia hrubých stavebních prací.

Zámecký mobiliář byl zpočátku uložen v Kostelci, pak v Doudlebach nad Orlicí, na Kuksu, a zpátky v Kostelci, potom putoval do depozitáře v Litomyšli, odkud byl nakonec restituován. Jednotlivé kusy se staly součástí zámeckých a hradních expozic, například v Rychnově nad Kněžnou a na Svojanově.

V roce 1992 zámecký areál restituoval Josef Kinský, otec současného majitele, a v letech 1996–2008 památkově obnovil. O dva roky později byly ve spodním podlaží pronajaty místnosti městu Kostelec nad Orlicí pro jeho muzejní expozici.

Témata či oblasti představené v expozici

V druhém nadzemním podlaží, z původních ložnic a hostinských pokojů, vytvořili Kinští prostory pro výstavní galerii, která od roku 2009 láká návštěvníky na zajímavé výstavy výtvarného umění. Jako poslední v řadě bylo oživeno zvýšené přízemí, kde byla v roce 2012 otevřena expozice *Život v biedermeieru* představující reprezentační a obytné prostory vybavené původním mobiliářem. Původní nábytek byl nákladně restaurován řadu let, znovu však byl navrácen do původních míst doložených kresebnou i fotografickou dokumentací. Kvůli několika krádežím bohužel scházejí některé drobnější doplňky vybavení. Přesto nábytek, dochované sklo a porcelán, velkolepé grafické sbírky a rodová portrétní galerie vytvářejí unikátní soubor dokládající životní styl první poloviny 19. století. Rodina Kinských neustává v doplňování expozice drobnými předměty z osobního vlastnictví rodiny, které navozují autentickou atmosféru domácnosti, právě opuštěné jejími majiteli.

Vnější podoba expozice

Prohlídkový okruh *Život v biedermeieru* není koncipován jen jako procházka interiéry první poloviny 19. století, ale také jako exkurze do historie rodiny, a tím také do historie českých zemí, protože rodina Kinských jako jeden z nejvýznamnějších šlechtických rodů nezůstávala stranou při dějinných událostech 19. a 20. století.

V průběhu prohlídky expozice prochází návštěvník jídelnou, kde je prostřeno vídeňským porcelánem, který rodina používala při slavnostních příležitostech, vchází do tzv. malé knihovny a za dveřmi ve skříních zhotovených na míru najde knihy, které v průběhu času rodina nashromáždila. Jsou to knihy věnované především historii a vojenství, dále encyklopedie, ale i četba pro mládež a praktické příručky pro vedení domácnosti. Tímto pokojem začíná pánská část domu, proto na jejích stěnách kromě jiného visí portréty

důstojníků, často z rodiny Kinských nebo jiných spolubojovníků z různých válečných vřav 19. století. Na obraze v dalším pokoji, na kterém je zobrazena bitva u Aspern z roku 1809, najdeme Ferdinanda Kinského, otce zakladatele kosteleckého zámku, včetně dalších důstojníků, jejichž jména v průběhu času zanechala stopy v rodině Kinských (např. je zde zpodobněn Jindřich hrabě Bellegarde, generál jezdeckta a velitel 1. armádního sboru, předek Pauliny Kinské, rozené Bellegarde, babičky současného majitele zámku). Ve čtvrté místnosti v pořadí, v tzv. dědečkově pokoji, pokračuje prohlídka seznámením se s dalším časovým obdobím, událostmi první a druhé světové války, spojení s osudem Františka Kinského, dědečka současného majitele a nositele stejného jména.

Následující velká knihovna, jedinečný prostor s galerií, obsahující více než 16000 svazků knih, je opět pozvánkou do historie, vojenství, myslivosti, ale např. také egyptologie. V jejích regálech byl objeven první výtisk cestopisu *Cesta po Horním a Dolním Egyptě* z roku 1802, jehož autor, Dominique-Vivant Denon, položil základy moderní egyptologie. Tento polyhistor, výtvarník, diplomat, spisovatel, cestovatel a archeolog se na přímělu Napoleony manželky Josefíny zúčastnil jako člen vědecké a umělecké komise složené ze 151 odborníků z nejrůznějších oborů jeho tažení do Egypta. Ústředním prostorem domu je Zrcadlový sál, původně užívaný jako centrální salón. V současné době je místnost z důvodu absence jiné vhodné místnosti využívána jako sál pro koncerty, společenské akce a svatební obřady. Na stěnách visí portréty tří generací kostelecké větve rodiny Kinských. Kolekce kosteleckých obrazů je jednou z největších zakázek Franze Schrotzberga, významného vídeňského portrétního malíře, pro českou šlechtu ve čtyřicátých letech 19. století.

Z tohoto sálu vchází návštěvník do pokoje věnovaného rodokmenu rodu Kinských. Kinští patří k nejrozvětvenějším a nejvýznamnějším českým aristokratickým rodům. Kořeny rodu Vchynských (od 17. století Kinských) leží v severních Čechách v okolí Litoměřic na počátku 13. století. Rodina Kinských se neustále větvila, avšak všechny větve kromě kostelecké a chlumecké zanikly.

Odtud návštěvník vchází do dámské části domu, která více než dostatečně představuje životní styl a interiéry 19. století, poskytující svým obyvatelům pohodlí a domáckou pohodu. Různé typy a tvary jídelních i psacích stolů, servírovacích stolků, pohodlný sedací nábytek, toaletní stolky, sekretáře, prosklené vitríny se v této části plně představí ve své příjemné jednoduchosti a zároveň praktičnosti.

Principy uplatnění v expozici

Expoziční celek je typickým příkladem expozice umístěné v památkovém objektu, která si klade za cíl rekonstruovat a veřejnosti představit původní interiéry architektonické památky. Jak uvádějí její autoři, expozice ve své současné podobě není definitivním výsledkem snahy obnovit prostory reprezentačních a obytných místností zámku. Interiér se podle akvarelů a fotografií neustále dotváří, tak aby se co nejvíce přiblížil svému původnímu vzhledu. Postupně také dochází k obnově stropních maleb, které byly v druhé polovině 19. století vytvářeny pomocí papírových šablon. Součástí expozice by se měla stát vstupní obrazová prezentace seznamující návštěvníky s podobami Nového zámku a jeho interiéru, ze které návštěvník nejlépe získá představu, kolik úsilí i finančních prostředků bylo vynaloženo k obnově zničeného areálu Nového zámku. Expozice je jedním z výsledků snahy renovovat památku i její interiéry v souladu s pravidly památkové péče. Na rozdíl od expozice umístěné v přízemí zámku, která je stálou muzejní expozicí města Kostelec nad Orlicí (mj. obsahuje model středověkého osídlení města, faksimile kosteleckého kancionálu, písemné doklady, drobné archeologické exponáty a informační panely), expozice *Život v biedermeieru* těží především z autentického prostředí památky a originálního mobiliáře umístěného v původním interiéru.

Vzdělávací hledisko expozice

Expozice nebyla primárně tvořena jako místo pro vzdělávání, přesto však je vhodným místem pro seznamování žáků a studentů nejen místních základních a středních škol s historií a životem v 19. a 20. století. Vzhledem ke klasickému charakteru zámecké expozice s důrazem na autenticitu původních interiérů zde není vyhrazen speciální prostor pro vzdělávací aktivity a ani se zde nenacházejí speciálně připravené didaktické prostředky. Jako kulturní a historická památka je však objekt i se svými interiéry využitelný pro výuku umělecky zaměřených oborů, a to i díky krátkodobým výstavám v Galerii Kinský. Zámek i jeho expozice jsou místem, které využívají učitelé jako názornou pomůcku dokumentující životní styl a architekturu 19. století. Místní školní skupiny využívají také výše zmíněnou muzejní expozici města Kostelec nad Orlicí, zaměřenou na historii města.

Analýza a hodnocení expozice

Zámecká expozice *Život v biedermeieru* typickým příkladem expozice rekonstruující původní interiéry památkového objektu. Díky tomuto vymezení má konzervativní charakter a neobsahuje žádné inovativní prvky např. v podobě interaktivních exponátů nebo digitálních médií. To může být na jedné straně vnímáno kladně (expozice je čistá, esteticky působivá a věrně prezentuje vytříbený životní styl šlechty v 19. století), na druhé straně však také s výhradami. Tento klasický způsob prezentace by totiž využitím některých doprovodných prvků (které nutně nemusejí pečlivé rekonstrukce interiéru přímo narušovat) získal na výpovědní hodnotě a posílil by návštěvníkův prožitek i poznání tématu, tak jak je to obvyklé u podobných expozic v zahraničí. Jak sami tvůrci uvádějí, právě určitá statická expozice může být v dnešní audiovizuální době slabinou. Přestože je nesporným úspěchem a chvályhodným počinem sama náročná rekonstrukce památky, dotvoření jejích interiéru a velkorysé zpřístupnění soukromého objektu veřejnosti, autoři expozic by se mohli v budoucnu více zaměřit na doprovodné edukační programy uzpůsobené dětem nebo nabídku interaktivního textového či obrazového materiálu vhodného pro dětského návštěvníka. Již nyní je návštěvníky oceňovanou možností osobní setkání s členem rodiny Kinských, Františkem Kinským, které je neopakovatelnou příležitostí k tomu, vyslechnout si příběhy rodiny, jejíž život je více než 180 let spjat s tímto místem.

(Podklady Bc. Ivony Jasníkové doplnila hodnotícími pasážemi P. Š.)

Obr. 139 a 140 Nový zámek Kostelec nad Orlicí, pohled do expozice „Život v biedermeieru“ (foto archiv Františka Kinského)

Obr. 141 a 142 Nový zámek Kostelec nad Orlicí, pohled do expozice
„Život v biedermeieru“ (foto archiv Františka Kinského)

3.25 SLEZSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM

Tyršova 1, 746 01 Opava

→ SLEZSKO
expozone

Profil muzea

Slezské zemské muzeum je příspěvkovou organizací Ministerstva kultury ČR a zaměřuje se na historii, kulturu a přírodu českého Slezska a severní a severovýchodní Moravy. Je nejstarším veřejným muzeem na území dnešní České republiky, jeho historie sahá do roku 1814. Zároveň je se svými 2 400 000 sbírkovými předměty třetím největším muzeem v ČR. V současnosti spravuje muzeum šest expozičních budov a areálů: vedle Historické výstavní budovy v centru Opavy jsou to Arboretum Nový Dvůr ve Stěbořicích, Památník II. světové války v Hrabyni, Památník Petra Bezruče v opavské Ostrožné ulici, Areál československého opevnění Hlučín-Darkovičky a Srub Petra Bezruče v Ostravici. V muzeu působí odborníci v oblastech mineralogie, geologie, paleontologie, botaniky, dendrologie, entomologie, zoologie, muzeologie, archeologie, etnografie, numismatiky, historie, dějin umění včetně dějin fotografie, hudby, literatury a divadla a dějin vojenství, ale také restaurátoři, muzeologové a knihovníci. Slezské zemské muzeum ročně připraví přibližně 30 výstav, speciální pozornost je přitom věnována dějinám a přírodě Slezska a tématu 2. světové války. Muzeum je výzkumnou organizací provádějící základní i aplikovaný výzkum.

Témata či oblasti představené v expozicích

Jak již bylo zmíněno, Slezské zemské muzeum spravuje šest expozičních areálů. Nejnovější dlouhodobější muzejní prezentací, které se budeme věnovat v této studii, je expozice *Slezsko* zpřístupněná v Historické výstavní budově Slezského zemského muzea 19. května 2012. Smyslem celé expozice je přiblížit návštěvníkům historickou zemi Slezsko, její bohatou historii, významné osobnosti i fenomény, ale také přírodní rozmanitost nejmenší historické části naší země.

Vnější podoba expozice

Expozice *Slezsko* představuje koncept prezentace historické země České republiky čistě muzejními prostředky. Tato vůbec první zemská expozice v českých zemích ale není pouhou výkladní skříní nejzajímavějších sbírkových předmětů Slezského zemského muzea a dalších institucí vztahujících se k tomuto regionu, je především místem setkávání lidí a objevování minulosti, přítomnosti, přírodních a kulturních krás českého Slezska. Celá expozice je doplněna odkazy na různé turistické atraktivity, přírodní rezervace, technické památky, muzea a další instituce a aktivity, které prezentují kulturní a přírodní bohatost regionu. Je tedy přirozeným východiskem k poznávání – „bránou do Slezska“. Expozici jako takovou je třeba vnímat v konceptu celého objektu. Samotnou expozici totiž doplňuje jednak vstupní bezplatná zóna, která zahrnuje *Dětské muzeum* a víceúčelovou místnost využitelnou jako tzv. *Muzeum pro dospělé* nebo další sál pro dočasné výstavy. Mezi těmito prostory se nachází vstup s pokladnou a muzejním obchodem.

Hlavní metodickou zásadou je tzv. dynamický koncept, který umožňuje pravidelnou obměnu témat, skupin exponátů i jednotlivých sbírkových předmětů. Tento koncept má dva přínosy: jednak umožňuje zachovávat vysoký standard preventivní konzervace a zamezuje poškozování sbírkových předmětů dlouhodobým vystavováním, jednak umožňuje nabízet návštěvníkům stále nové impulsy v muzejní expozici, která často bývá chápána jako dlouhodobá neměnná prezentace. Dalším benefitem tohoto konceptu je neustálá spolupráce kurátorů, restaurátorů a dalších muzejních specialistů na tvorbě expozice. Dynamický koncept expozice je umožněn díky propracovanému systému „udržitelného muzea“, což znamená, že veškeré prvky expozice, od vytápění, osvětlení, výstavních panelů, vitrín, multimediální a IT podpory až po systém infografiky a popisků je nastaven tak, že změny v expozici je možné provádět velmi snadno a s minimálními náklady.

Celá expozice je členěna do čtyř hlavních částí. Suterén je věnován *Přírodě Slezska*, kde jsou prezentovány nejdůležitější fenomény v oblasti geologie, paleontologie, botaniky, entomologie a zoologie regionu. Návštěvnícky nejatraktivnější jsou bezesporu části věnované hmyzu, savcům, ptákům a rybám. Druhá část expozice nese název *Křídla myšlenek* a odkazuje především na významné rodáky a další osobnosti, které buď vynikaly ve svých oborech, nebo se zasloužily o rozvoj regionu. Největší prostor k prezentaci dostala *Encyklopedie Slezska*, která návštěvníkovi představuje v abecedním pořadí hesla, jež mu pomáhají utvářet si plastický obrázek o historické zemi, ve které se právě nachází. Kromě abstraktních a obecných hesel, hesel „surovinových“, se zde nacházejí

i hesla odkazující na specificky slezské fenomény typu produkce varhan nebo těžby a zpracování břidlice. Na této části expozice je nejvíce patrná úzká spolupráce přírodovědců a společenských vědců při přípravě konkrétních hesel.

Poslední částí expozice je *Historie Slezska*, která má za úkol završit kulturně-historický přehled o Slezsku. I díky svému umístění na vestavěném ochozu pomáhá návštěvníkovi získat jistý nadhled nad Slezskem a zároveň systematizuje poznatky o tomto regionu v kontextu ostatních historických zemí Koruny české. Jsou zde přiblíženy dějiny celého Slezska, v dalším plánu má návštěvník možnost srovnat na časové ose typologický a také materiálový vývoj některých předmětů každodenní potřeby. Zároveň je zde místo pro skvosty expozice.

Rekonstrukce objektu Historické výstavní budovy i realizace samotné expozice *Slezsko* byly hrazeny z Regionálního operačního programu regionu soudržnosti Moravskoslezsko. Finančně se na projektu podílelo také ministerstvo kultury.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Nová expozice se značně odlišuje od těch předchozích. Na rozdíl od většiny současných expozic (až na výjimku u Přírody Slezska) však autoři nešli cestou monooborových expozic, kdy je návštěvníkovi představováno to, co kurátor považuje za nejcennější ve své sbírce. Expozice je tak integrální a neomezuje se pouze na prezentaci například etnografických nebo archeologických témat. Důležitá je spolupráce mezi kurátory napříč přírodními a společenskými vědami. Expozice se také odlišuje od některých současných expozic v tom, že důraz není kladen na multimedia a IT techniku. Další obecnou odlišností je možnost propojení nebo prolnutí tématu dočasné výstavy do expozice. Návštěvník tak může přicházet do Historické výstavní budovy v pravidelných intervalech a stále může objevovat novinky, a to i v takzvané stálé expozici.

Principy uplatněné v expozici

Základním principem je již výše popsáný dynamický koncept, přičemž je důraz kladen na zásady preventivní konzervace. Dalším prvkem, který z obou předchozích vychází, je akcent na autenticitu vystavovaných exponátů. Díky kvalitní prevenci případného poškození, jednoduché možnosti obměny a variabilnosti muzejního fundusu a i díky spolupráci muzejních specialistů napříč odděleními a útvary dokáže muzeum zodpovědně prezentovat autentické originály, což je jedním z hlavních hledisek specificky muzejní prezentace.

Vzdělávací hledisko expozice

Vzdělávací využití expozic muzea má několik podob. Předně je součástí Historické výstavní budovy jak *Dětské muzeum*, kde se odehrávají tematické doprovodné programy pro nejmenší, tak i speciální edukační místnost. Ta je vybavena potřebnou technikou a probíhají zde prezentace k edukačním programům a jiné aktivity. Dále je celá *Příroda Slezska* svým systematickým členěním uzpůsobena pro výuku žáků od prvního stupně základní školy v oblasti jednotlivých přírodních věd, které má muzeum zastoupeno ve sbírce (geologie, paleontologie, botanika, entomologie, zoologie). Část *Křídla myšlenek* je zase velmi snadno použitelná pro vzdělávací aktivity týkající se významných osobností, které buď ze Slezska pocházely, nebo ve Slezsku působily. Celá část *Encyklopedie Slezska* je založena na prezentaci různých fenoménů regionu, což ulehčuje vzdělávání v oblasti regionální historie a kultury.

Slezské zemské muzeum samo organizuje řadu edukačních programů pro školní skupiny. Kromě komentovaných prohlídek uzpůsobených pro děti a mládež různých věkových kategorií připravuje rovněž programy a komentované prohlídky k aktuálním výstavám. Na expozice umístěné v Historické výstavní budově navazují programy *Tajemství muzea*, *Archeologie pro nejmenší aneb Štětečkem a motýčkou prokopem se uličkou*, *Co je to řemeslo aneb Řemesla a cechy ve Slezsku*, *Do pohádky se zvířátky*, *Slezsko, Vidím před sebou město veliké... aneb Vznik měst ve Slezsku*, *Vzácní savci Slezska* a *Znáte je aneb Známé i neznámé osobnosti Slezska*. Programy vede muzejní pedagožka, Mgr. Kamila Poláková.

Analýza a hodnocení expozice

Jak již bylo řečeno, Slezské zemské muzeum je třetím největším muzeem ČR a tomu také odpovídá reprezentativnost jeho expozic. Muzeum může těžit nejen ze svých rozsáhlých sbírkových fondů, ale i z tradice a působivosti historické budovy muzea, v níž je analyzovaná expozice *Slezsko* umístěna.

Cílem expozice je přiblížit návštěvníkům historickou zemi Slezsko; tvůrci zde uplatnili zajímavý koncept, který díky své dynamičnosti umožňuje pravidelně obměňovat vystavené exponáty. S tím souvisí i koncept „udržitelného muzea“, o němž se v posledních letech často hovoří v zahraničí. U nás se prozatím nestal předmětem širší diskuse a ani není systematicky uplatňován, proto je vhodné snahu Slezského zemského muzea v tomto ohledu vyzdvihnout.

Samotná expozice má spíše tradiční řešení; objevují se zde velké prosklené plochy vitrín, textové panely a doplnění obrazového charakteru. Celá expozice se vyznačuje čistým, uměřeným výtvarným řešením, za zmínku stojí práce s detailem (zdařilé je např. textilní stínění oken potištěné velkoformátovými fotografiemi architektury a dalšími souvisejícími motivy). Muzeum využívá s mírou i současnou techniku typu LCD obrazovek nebo dotykových displejů. Vyzdvihnout je nutné i mezioborový přístup uplatněný při přípravě obsahu expozic a zajímavé pojetí části *Encyklopedie Slezska*, která návštěvníkovi nabízí jednotlivá abecední hesla týkající se tématu.

Muzeum plánuje v dohledné době dořešit odpočinkovou zónu pro návštěvníky, na niž pamatuje v souvislosti s realizací rekonstrukce vedlejšího objektu, který bude propojen s historickou výstavní budovou. Již nyní je zde návštěvníkům k dispozici vstupní bezplatná zóna, která zahrnuje speciální prostory pro děti, multifunkční místnost pro doprovodné aktivity a další sál pro dočasné výstavy. Muzeum připravuje řadu profesionálně vedených edukačních programů a komentovaných prohlídek.

(Podklady Mgr. Ivana Bergera doplnila P. Š.)

Obr. 143 Historická výstavní budova Slezského zemského muzea (foto archiv Slezského zemského muzea)

Obr. 144 a 145 *Expozice „Slezsko“ v historické výstavní budově Slezského zemského muzea (foto archiv Slezského zemského muzea)*

***Obr. 146 a 147** Expozice „Slezsko“ v historické výstavní budově Slezského zemského muzea, nahoře část „Encyklopedie Slezska“ (foto archiv Slezského zemského muzea)*

3.26 ŠATLAVA, MUZEUM VĚZEŇSTVÍ

Příční 205, 783 91 Uničov

Profil muzea

Šatlava | muzeum vězeňství je historickým muzeem umístěným v sídle bývalé městské věznice – šatlavy. Uničovská šatlava vznikla v průběhu 2. poloviny 16. století. Dnes svému původnímu účelu již neslouží, ale nabízí návštěvníkům prohlídku dochovaných prostor městského vězení, které zde fungovalo až do roku 1945. Zájemci mohou navštívit expozici *Právo na Uničovsku*, prohlédnout si dobové mučicí nástroje nebo dochované malby a nápisy v jednotlivých celách, které zde před staletími zanechali bývalí vězňové. *Šatlava, muzeum vězeňství* se věnuje akviziční činnosti se zřetelem k dějinám vězeňství a práva obecně, více se zaměřuje na dějiny vězeňství a vývoj práva na Uničovsku.

Témata či oblasti představené v expozici

Expozice *Právo na Uničovsku* prezentuje historii práva na Uničovsku od středověku po rok 1918.

Vnější podoba expozice

Expozice *Právo na Uničovsku* představuje vývoj práva v uničovském regionu a městě Uničově prostřednictvím trojrozměrných exponátů různého typu. V expozici jsou umístěny mučicí nástroje, okovy, policejní pouta, bodáky, reprodukce archiválií (plán šatlavy, trestní rejstříky, protokoly hnanců, dobové fotografie věznic a pracovních donucoven, evidenční karty prostitutek) a interaktivní kiosky s dotykovou obrazovkou, které návštěvníky informují (např. o katovském řemesle) a prezentují jim další ukázky dobových dokumentů (z dobové policejní agendy, pracovní knížky aj.). Přeloženy byly i vybrané nápisy a vzkazy tehdejších nedobrovolných obyvatel šatlavy, dochovaných na stěnách cel, které jsou návštěvníkům k dispozici formou zalaminovaných překladů v jednotlivých celách.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Současná expozice je rozmanitější a pokrývá celé sledované období, tj. od počátku existence městské šatlavy počátkem 17. století až po její zánik v roce 1945. Expozice je tvořena z větší části trojrozměrnými exponáty na úkor exponátů dvojrozměrných. Poměr byl před obnovenou expozicí obrácený. Velký důraz byl autorem řešení expozice kladen i na interaktivnost – návštěvníkům je prostřednictvím různých nabízených činností (např. lepením papírových pytlíků, psaním dopisu vězně domů pomocí brka a inkoustu nebo pletením lana z cárů prostěradla k útěku z vězení) přiblížena atmosféra tehdejších vězeňských poměrů. Návštěvník se může v expozici naučit číst kurent, druh písma, kterým jsou psány vzkazy vězňů na stěnách cel, a také zvládnout jeho psaní. Oproti dřívější podobě prezentace jsou nyní cely vybaveny různými předměty denní potřeby tehdejších vězňů.

Principy uplatněné v expozici

Autor expozice se snažil o co největší přístupnost široké veřejnosti, proto jsou expozice a doprovodné programy srozumitelné, snadno uchopitelné a návštěvníci se jednoduchou formou dozvědí vše potřebné nejen k historii budovy samotného muzea, nýbrž i k historii práva (nejen) na Uničovsku. *Šatlava | muzeum vězeňství* se profiluje nikoliv jako klasické, „mrtvé“, muzeum, ale jako multifunkční centrum: pořádají se zde také různé krátkodobé výstavy, přednášky, filmové projekce snímků s lidskoprávní tematikou, akce pro děti a jejich rodiče, besedy aj.

Vzdělávací hledisko expozice

Pro posílení vzdělávacího účinku expozice byly vytvořeny pracovní listy pro žáky základních a středních škol, a to jak k obnovené expozici, tak i k aktuálním výstavám. K tématům dějin města Uničova, historie uničovského regionu, vývoje práva a historie muzea jsou pro žáky základních a středních škol realizovány v prostorách muzea různé přednášky. Žákům a pedagogům je dále nabízena možnost filmových projekcí snímků s lidskoprávní a environmentální tematikou. Návštěvníci se také mohou seznámit s kurentem a naučit se ho číst, případně jím také psát (viz výše).

Analýza a hodnocení expozice

Uničov je menší město v okrese Olomouc, kde žije přibližně 11 tisíc obyvatel. Jeho zajímavou historií zprostředkovává návštěvníkům sedm drobnějších muzejních a galerijních expozic, umístěných do různých historických budov města. *Šatlava | muzeum vězeňství* je jednou z nich a jde o příklad expozice umístěné do historické památky a těžící z působení jedinečných historických prostor.

Při tvorbě expozice se sice zohledňovaly potřeby návštěvníků a v expozici byly uplatněny některé didaktické zásady (důraz na jasnost, přehlednost, jednoduchost), avšak vzhledem k charakteru tématu i samotných sbírkových předmětů se příliš nepočítalo s jejím využíváním pro vzdělávání školních skupin, a proto zde pravidelné edukační programy neprobíhají. Důvodem může být kromě limitů malého muzea i charakter samotného tématu expozice, které souvisí se školním kurikulem jen okrajově. Cílem tvůrců bylo především otevřít historickou památku veřejnosti a srozumitelným způsobem připomínat její zajímavou historii.

Silnou stránkou expozice je srozumitelnost, atraktivita tématu i exponátů a oživující prvky např. v podobě překladů vybraných vzkazů a nápisů, které zde zanechali někdejší vězni na stěnách vězeňských cel. Ne zcela dořešeny jsou ještě prostorové záležitosti muzea, což je dáno specifičností budovy muzea, kterou je bývalá věznice.

Pro regionální muzeum tohoto typu jsou vždy stěžejní vlastní sbírky týkající se specifik regionální historie a poslání, které muzeu stanovuje jeho zřizovatel. Přestože expozici vzhledem k její velikosti i kontextu regionálního muzejnictví nelze srovnávat s výstavami, které připravují „velké“ celorepublikové instituce, v rámci možností daných podmínkami regionálního muzea zde byl realizován úspěšný pokus aplikovat do výstavy současné prvky v podobě oživujících rekonstrukcí dobových výjevů či interaktivních stanovišť, která návštěvníky vybízejí k tomu, aby zde setrvali a věnovali se aktivizujícím činnostem.

(Na základě podkladů Mgr. Jaroslava France, Ph.D., doplnila P. Š.)

Obr. 148–150 Šatlava, muzeum vězeňství v Uničově, pohled do expozice „Právo na Uničovsku“, vlevo nahoře nabídka aktivity lepení sáčků, vpravo nahoře pohled do cely (foto archiv Šatlava, muzeum vězeňství)

Obr. 151 a 152 Šatlava, muzeum vězeňství v Uničově, pohled do expozice „Právo na Uničovsku“, vlevo nahoře nabídka aktivity lepení sáčků, vpravo nahoře pohled do cely (foto archiv Šatlava, muzeum vězeňství)

3.27 TECHMANIA SCIENCE CENTER

U Planetária 2968/1, 301 00 Plzeň

Profil muzea

Techmania Science Center není klasickým muzeem, nýbrž navazuje na populární koncept zahraničních science center, jejichž moderní původ sahá do 60. let minulého století. Science centra mají za úkol popularizovat vědu u široké veřejnosti. Návštěvníci jsou vybízeni k aktivní manipulaci s exponáty a učení se na základě vlastní zkušenosti. Science centra primárně staví na interaktivitě exponátů a na probouzení návštěvníkovy invence, na motivaci k zájmu samostatně objevovat a zkoumat svět kolem sebe. Techmania Science Center se svým konceptem i expozicemi zaměřuje na technické a přírodovědné obory. V současné době (do 31. srpna 2013) nabízí čtyři velké expozice:

Edutorium – expozice zaměřená zejména na popularizaci a vysvětlení základních fyzikálních jevů. Šest desítek interaktivních exponátů je členěno do sekcí věnovaných optice, elektromagnetismu, mechanice apod.;

Přijď na to – interaktivní kolekce hlavolamů a vědeckých hraček, rozvíjející postřeh, paměť, trpělivost a kombinační schopnosti zejména dětských návštěvníků science centra;

TOP SECRET – populární belgicko-dánská expozice, ve které návštěvník přejímá roli policisty nebo špiona a poznává základy kriminalistické práce: daktyloskopii, balistiku, (de)kódování dokumentů, pylovou analýzu apod.;

Expozice ŠKODA – historické milníky ve vývoji Škodových závodů od založení až po současnost jsou představeny na základě tzv. „storytellingu“. Osou expozice jsou světové technické unikáty, např. historický trolejbus ŠKODA 3Tr3 (rok výroby 1947) nebo elektrická lokomotiva ŠKODA 2Elo (rok výroby 1928) a další.

Od ledna 2012 do března 2014 prochází science center fází zásadního rozšíření, kdy se buduje supermoderní 3D planetárium s expozicí *Vesmír*. Dosud

nevyužívané 2/3 vlastní budovy science centra jsou rekonstruovány, přičemž dochází k trojnásobnému zvětšení výstavních ploch. Souběžně se stavebními pracemi je navrhováno a konstruováno osm zcela nových interaktivních expozic.

Témata či oblasti představené v expozici

Nové expozice, které *Techmania Science Center* právě připravuje, mají značný rozsah v tématech a cílových skupinách, pro které jsou určeny. Konkrétně se týkají témat, jako je vesmír, lidské tělo, voda, obnovitelné zdroje energie, výroba filmu a mnoha dalších fyzikálních a matematických témat.

Vnější podoba expozice

Expozice *Techmanie* jsou prostorem na hraní a experimentování, kde mají všechny nabízené aktivity vědecký podklad. Nové expozice mají tuto podobu:

Vesmír – tematická expozice určená pro prostory budovaného 3D planetária. Návštěvníci zde vyzkoušejí exponáty na téma Sluneční soustavy, kosmonautiky a hlubokého vesmíru. Expozice je určena pro širokou veřejnost s přihlédnutím k učivu základních škol, které obsahuje v podstatě kompletní. V budově planetária bude 3D projekční systém s projekcí na kupoli. Dalším unikátním zařízením, které návštěvník nalezne v planetáriu, bude tzv. „Science on a Sphere“, tedy projekce na kouli o průměru 1,7 m, jež umožní atraktivní zobrazení dat NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration).

Lidské tělo / Člověk a zvíře – expozice zacílená na skupinu rodičů s dětmi, která bude vybízet k fyzické aktivitě. Návštěvníci si díky interaktivitě exponátů vyzkoušejí možnosti svého těla v základních oblastech: fyzický výkon, stavba těla a smysly. Z důvodů zasazení expozice do širšího rámce budou mít exponáty přesah do biologie. Návštěvníci tak budou moci porovnávat své fyzické výkony s různými živočichy a zábavnou formou tak získají užitečné poznatky. Návštěvníci si mj. vyzkoušejí, jak vidí had, jak jsou řízeny naše svaly, jak lehce dopadnout na zem po kočičím způsobu atd.

Edutorium II – Fyzikální část – interaktivní exponáty, které rozšíří současnou expozici a doplní rozsah fyzikálních témat, se kterými se návštěvník může v expozici seznámit. Cílem je, aby expozice seznamovala návštěvníka s co

nejucelenějším přehledem fyziky a zejména žákům ZŠ poskytla možnost pochopit fyziku neformálním vzděláváním.

Edutorium II – Matematická část – tato expozice má za úkol rozšířit nabídku Techmanie o matematiku, která je vnímána jako základní obor vědy. Matematika se učí od prvního stupně a studenti se s ní setkávají v podstatě ve všech oborech a v celém životě: tento fakt hodlá reflektovat i nová část interaktivní expozice.

Vodní svět – typ expozice, která patří k nejoblíbenějším ve většině science center. *Vodní svět* je určen pro mladší návštěvníky, kde si budou moci „pohrát“ s vodou a zároveň objevovat její vlastnosti. Expozice je logicky dělena do dvou částí: první představuje přírodní řeku a druhá vysvětluje způsoby, jak vodu využívá člověk. Děti se seznámí s funkcí zdymadel, s Archimédovým šroubem, mlýnem apod. Vše si samozřejmě budou moci vyzkoušet.

MáToHáček – stolní herna, kde se návštěvník bude moci posadit a potrápit si hlavu s různými hlavolamy, zahrát si společenské hry apod. Expozice je určena pro širokou veřejnost bez omezení věku.

Malá věda – expozice je zamýšlena pro nejmladší návštěvníky science centra; tvůrci počítají již s dětmi předškolního věku. Velmi otevřená expozice je navržena jako prostor na hraní, kde mají činnosti vědecký podklad. To, jak ji budou děti využívat, však záleží na jejich vlastní aktivitě a invenci. Expozice je tematicky rozdělena do dvou částí: minulost a budoucnost.

Obnovitelné zdroje energie – expozice se věnuje společensky důležitému tématu, jímž je získávání energie z udržitelných zdrojů. Návštěvníci se opět interaktivní formou seznámí s jednotlivými obnovitelnými zdroji energie, zjistí, jak se dají využít, a poznají jejich klady a zápory. Obnovitelné zdroje energie jsou postaveny do kontrastu ke zdrojům neobnovitelným. Návštěvníci si proto odnesou ucelenou představu o tom, jak komplexní a důležitou otázkou je získávání energie a energetický mix.

Filmohraní – hravá expozice nabízející návštěvníkům možnost vyzkoušet si činnosti, které jsou nutné k výrobě filmu. Návštěvník si natočí krátká videa, kde bude moci vystupovat v hlavní roli, a nahlédne do principů tvorby filmových triků.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Každá expozice *Techmanie* je jinak tematicky zaměřena, je primárně určena pro jinou cílovou skupinu a zároveň má jiný cíl. Expozice se může zaměřovat na vzdělávání nebo pobavení návštěvníka; na této pomyslné škále se pohybují všechny expozice. Každá z nově projektovaných expozic je zároveň jinak designově řešena, a to od vizuálního stylu exponátu až po odlišnou grafickou úpravu popisku.

Principy uplatněné v expozici

Techmania Science Center není klasickým „kamenným“ muzeem, nýbrž science centrem, na něž se vztahují vlastní výstavnícké a didaktické principy. Science centra popularizují technické a přírodovědné obory a návštěvníci jsou zde vybízeni k aktivní manipulaci s exponáty, které přibližují či demonstrierují podstatu různých fyzikálních jevů nebo technických principů. Science centra proto staví na absolutní interaktivně exponátů a na předpokladu, že se návštěvník sám aktivně zapojí a prostřednictvím manipulace s exponáty porozumí prezentovaným jevům a principům. V této souvislosti je dobré upřesnit pojetí pojmu *interaktivní expozice*, tak jak je chápáno v science centrech a také v *Techmanii*. Důvodem je skutečnost, že v řadě případů se označuje expozice za interaktivní už tehdy, má-li návštěvník např. možnost si na obrazovce zmáčknutím tlačítka přehrát video apod. Kvalitní science centra (a stejně tak i *Techmania*) však vytvářejí a nabízejí takové interaktivní expozice, které přimějí návštěvníka nejen k zamyšlení, ale především k důsledné interakci, kdy je zapojeno celé jeho tělo. Exponáty jsou vnímány jako nástroj k provedení pokusu, jehož výsledek návštěvník ovlivňuje.

Vzdělávací hledisko expozice

Jak už bylo zmíněno, hlavním posláním *Techmania Science Center* je neformální vzdělávání, proto všechny expozice mají za cíl vzdělávat své návštěvníky. I expozice pro nejmenší, jako je *Malá věda*, má vzdělávací kontext a u dětí podporuje pozitivní vztah ke vzdělávání a vědě. Expozice budou rovněž doplněny širokou nabídkou populárně-vzdělávacích programů. Základem vzdělávání v neformální instituci, jako je science center, je tematické zaměření expozic. Samotné exponáty nutí návštěvníka k aktivitě – a právě svou vlastní činností se návštěvník učí. Např. tím, že u exponátu *Svalová aktivita* z expozice *Lidské tělo* si návštěvník zkouší, jak se mění svalová aktivita,

když hýbe prsty, zjistí, že svaly jsou v těle řízeny elektrochemickými signály. K exponátům nabízí *Techmania* vzdělávací programy pro skupiny. Učení zde tedy probíhá buď přímo, samostatnou neorganizovanou manipulací s exponáty a získáváním vlastních zkušeností s nimi, anebo v rámci edukačních programů zaměřených na konkrétní témata.

Analýza a hodnocení expozice

Hlavní pozitiva stávajících i nových expozic v *Techmania Science Center* je interaktivita a atraktivnost exponátů. Exponáty nejsou určeny k pouhé statické prezentaci, nýbrž podněcují návštěvníky k aktivnímu přístupu a vtahují je do tématu expozice. Návštěvníci si v *Techmania Science Center* vše zkoušejí na vlastní kůži a vykonávají činnosti, které jsou do velké míry unikátní: řadu z nově plánovaných exponátů nebude možné „zažít“ nikde jinde než právě zde.

Nejvíce problémů s koncepcí a vlastní produkcí nových interaktivních expozic paradoxně pramení z jejich pozitiv. Tím, že nové expozice jsou určeny k přímé manipulaci a doslova projdou pod rukama stovek tisíců návštěvníků, je nutné, aby byly všechny exponáty extrémně odolné. Zásadní otázka, která se s výrobcí intenzivně řeší, je pochopitelně bezpečnost. Velký důraz je rovněž kladen na skloubení edukativního a zábavního potenciálu jak jednotlivých exponátů, tak expozic jakožto tematických celků. Tento pro české prostředí značně inovativní přístup si vyžaduje řadu speciálních přístupů, jež jsou náročné nejen časově, ale i finančně, a především kladou značné nároky na znalosti a zahraniční zkušenosti jejich tvůrců: od odborných didaktiků až po průmyslové designéry.

Techmania patří ke špičkovým institucím svého typu a důsledně uplatňuje principy, na nichž science centra vznikala. Kromě již zmíněné interaktivity je třeba ocenit prostorovou velkorysost (celková výstavní plocha včetně Planetária činí 10 000 m²!), nápaditost exponátů i příjemný design interiérů i samotných exponátů. *Techmania* je prostorem, v němž si lze ověřit pravdivost teze, že učení aktivní činností je nejlepším způsobem, jak návštěvníky vzdělávat, aktivizovat a účinně iniciovat jejich vztah k prezentovaným tématům.

(Podklady Mgr. Davida Lobotky a Mgr. Tomáše Moravce doplnila P. Š.)

Obr. 153 a 154 Techmania Science Center v Plzni, nahoře pohled na budovu centra, dole pohled do expozic (foto archiv Techmania Science Center)

Obr. 155 a 156 Techmania Science Center, pohled do expozic (foto archiv Techmania Science Center)

Obr. 157 a 158 *Techmania Science Center, pohled do expozic (foto archiv Techmania Science Center)*

Obr. 159 a 160 Techmania Science Center; dole planetárium s 3D projekčním systémem s projekcí na kupoli (foto archiv Techmania Science Center)

3.28 VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI

náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc

→ PŘÍRODA OLO-
MOUCKÉHO KRAJE
expozice

Profil muzea

Vlastivědné muzeum v Olomouci sídlí od roku 1951 v budově bývalého kláštera klarisek. V roce 1959 získalo také budovu bývalé jezuitské školy, ve které je uložena velká část sbírkových předmětů a kde jsou rovněž umístěny některé odborné pracovny. V současné době spadá pod správu Vlastivědného muzea v Olomouci Arboretum v Bílé Lhotě (od roku 1965) a zámek Čechy pod Kosířem (od roku 2008). Součástí muzea je i *Regionální centrum pro tradiční lidovou kulturu*, které představuje informační, školicí a metodické pracoviště pro území Olomouckého kraje.

Sbírky Vlastivědného muzea v Olomouci je charakteristické svou rozmanitostí a rozsáhlostí (čítají přes 1 000 000 předmětů). Tvoří ji dvě základní linie: oborové sbírky přírodovědného a společenskovedního rázu. Jejich správa podléhá příslušným ústavům – přírodovědnému a historickému. Dějiny sbírky Vlastivědného muzea sahají do poslední třetiny 19. století, kdy v Olomouci vzniklo několik muzejních institucí různého zaměření (městské muzeum historické, uměleckoprůmyslové, muzeum *Vlasteneckého spolku muzejního* orientované především na sběr archeologického a národopisného materiálu), a v roce 1908 se k nim připojilo *Přírodovědné muzeum arcivévodě Josefa Ferdinanda Habsburského*. V několika následujících desetiletích doznalo muzejnictví na Moravě značných změn, a to jak díky vzniku samostatného Československého státu, tak centralizací po 2. světové válce. V roce 1951 vzniká po několika slučováním Krajské muzeum v Olomouci, což je předchůdce současné instituce. Sbírka muzea je svým rozsahem i hodnotou významnou součástí sbírkových fondů nejen regionu či celé republiky, ale z velké části dosahuje také evropské úrovně. Díky soustavné akviziční činnosti se Vlastivědné muzeum v Olomouci může řadit mezi největší instituce tohoto druhu v České republice.

Témata či oblasti představené v expozici

Vlastivědné muzeum v Olomouci návštěvníkům v období 2012–2013 nabídlo hned několik nových expozic. Postupně budou představeny v samostatných studiích. První z nich nese název *Příroda Olomouckého kraje* a mezi její základní témata patří geologie, mineralogie, paleontologie, krasové jevy, montanistika, entomologie, zoologie a botanika, a to v rámci Olomouckého kraje.

První část expozice představuje mineralogické i horninové bohatství regionu a dotýká se i samotné těžby minerálů a nerostů v Olomouckém kraji. Návštěvník je seznámen s významnými paleontologickými lokalitami a zkamenělinami rostlin a živočichů z jednotlivých geologických období. Další prezentovanou oblastí jsou krasové jevy na našem území s ukázkou jednotlivých krasových útvarů i krápníkovou jeskyní.

Druhá část expozice poukazuje na živou část přírody, na typické biotopy nacházející se na území Olomouckého kraje a představeni jsou zde běžní i vzácnější zástupci rostlin a živočichů. Dále jsou sem zahrnuty tematické vitríny, seznamující návštěvníka s ohroženými, chráněnými, invazivními a expanzivními druhy rostlin i živočichů, se strategií hnízdní u některých opeřenců či s rozmanitostí lebek savců. Expozice nastíní návštěvníkovi i mnohé ze života hmyzu.

Vnější podoba expozice

Expozice *Příroda Olomouckého kraje* návštěvníky seznamuje s přírodními poměry našeho regionu od nížin v okolí Olomouce přes hornaté prostředí Nízkého Jeseníku až po vysokohorský terén Hrubého Jeseníku a Králického Sněžníku. Je rozčleněna do dvou celků. První se věnuje geologickým poměrům na území Olomouckého kraje (geologie, mineralogie, paleontologie, krasové jevy, montanistika). Návštěvníci se mohou seznámit s geologickými poměry, které jsou na území Olomouckého kraje velmi složité, protože jsou výsledkem tektonických procesů trvajících více než 800 milionů let. To dokládá velký počet druhů minerálů a hornin, které byly v Olomouckém kraji těženy na řadě míst. V evropském kontextu jsou významné i některé paleontologické lokality. Vystaveny jsou zde zkameněliny z lokalit, které zastupují jednotlivé sedimentární formace na území Olomouckého kraje. V Olomouckém kraji je veřejnosti zpřístupněno celkem pět jeskynních systémů, přičemž pro každý z nich je charakteristický určitý fenomén. Pro návštěvníka expozice jsou připraveny ukázky jednotlivých krasových útvarů až po samotnou krápníkovou jeskyni.

Kromě přírodnin jsou v expozici vystaveny i vybrané hornické artefakty nalezené v bývalých hornických provozech kraje – hornická železka, svítidla, části dřevěné výstroje dolu a podobně. Z turistické vyhlídky se mohou lidé podívat na to, jak příroda sama časem rekultivuje opuštěný vápencový lom. Návštěvníci se mohou vydat na průzkum štolou, ve které byla mimo jiné objevena pravěká jeskyně s nástěnnými malbami.

V druhé části expozice jsou návštěvníci za pomoci 10 scénických obrazů seznámeni s krajinnými prvky přírody Olomouckého kraje. Návštěvník se tak může vydat na pomyslné putování Olomouckým krajem proti toku řeky Moravy od samotné metropole regionu přes venkovské prostředí, lužní lesy Litovelského Pomoraví, pásma listnatých a jehličnatých lesů, rašeliniště až na samotné vrcholky Jeseníků. Každé diorama vytváří příběh jak o rostlinách, tak o živočiších, kteří jsou zasazeni do svého přirozeného prostředí. Návštěvník si může vytvořit dokonalý obraz o tom, co se na území Olomouckého kraje nachází.

V celé expozici jsou v hojné míře využity interaktivní prvky, které návštěvníkovi umožní zkoumat části přírody nejen zrakem. K prozkoumání jsou zde připraveny zásuvky s exotickými plody, rostlinnými semeny, odlitky pobytových stop živočichů, ulity plžů, kožešin apod. Čichové buňky potěší voňavé pytlíčky s bylinkami a zaposlouchat se návštěvníci mohou do zvuků různých druhů ptáků a saveců. Také je zde možnost nahlédnout do zabydleného včelího úlu, kde mohou návštěvníci poodhalit ledacos ze života včel. Expozice je taktéž doplněna řadou audiovizuálních efektů, které ji řadí mezi nejmodernější expozice v České republice. Návštěvníci si mohou „zachytat“ ryby v muzejním rybníku, lehnout si do trávy a pozorovat ptáky nad hlavou, navštívit pravěkou jeskyni a pozorovat neandrtálce při jeho rituálech.

Vybrané exponáty jsou opatřeny popisky v Braillově písmu, jsou tedy dostupné i pro nevidomé či slabozraké občany. Pro doplnění základních i odborných informací jsou v expozici umístěny čtyři dotykové obrazovky s databází jednotlivých rostlin a živočichů v daném biotopu, geologických nalezišť regionu a dalších oblastí.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

Expozice se odlišuje zejména opuštěním od vžitého systematického řazení vystavovaných přírodních exponátů. Snahou je představit přírodu Olomouckého kraje komplexně a v souvislostech. Zároveň byl dán expozici příběh a návštěvník je ten, kdo putuje krajinou a objevuje její krásu. K tomu mu pomáhají zejména interaktivní prvky, které jsou hojně zastoupeny v celé ex-

pozici. Návštěvníci mohou zapojit téměř všechny smysly. Je zde řada prvků, které podněcují přirozenou zvědavost lidí: je možné nahlédnout do kukátek, mikroskopů, dalekohledu, otevřít zásuvky, králíkárnou, včelí úl, prolézt jezevčí norou nebo se odvážně pustit na průzkum štol. Vše je návštěvníkovi podáváno velice přirozenou a nenásilnou formou, kdy je brán zřetel i na dnešní, informacemi přehlcenou dobu. V expozici nejsou záměrně použity dlouhé texty na viditelných místech, ale je kladen důraz zejména na ucelený dojem z expozice. Dále byl kladen důraz i na dostatečný prostor a pohodlí návštěvníků. Díky kobercům a příhodným sedátkům (ve formě kamenů, špalků ze dřeva, posedu, stoliček) nebo možnosti si v expozici dokonce lehnout na muzejní louku-koberec a pozorovat projekci ptáků na obloze se značně prodloužila i doba setrvání návštěvníka v expozici. Expozice se stala místem, kde lze příjemně strávit čas i s rodinou a návštěvníci se sem opakovaně vrací.

Pro zvědavé či odborněji zaměřené návštěvníky jsou k dispozici čtyři dotykové obrazovky s databázemi živočichů a rostlin vyskytujících se v našem regionu. Mohou se tak dozvědět mnoho podrobností a zajímavostí z jejich života. Dále jsou tu zastoupeny významné mineralogické a paleontologické lokality a nechybí ani databáze maloplošných i velkoplošných území Olomouckého kraje. Díky této skutečnosti mohlo dojít k značné eliminaci dlouhých textů v samotné expozici.

Principy uplatnění v expozici

V expozici bylo oproti minulým letům uplatněno pravidlo „raději méně než více“ – a to se týká jak textů, tak i vystavovaných exponátů. O to větší důraz byl kladen na vypovídací hodnotu a zasazení exponátu do přirozeného prostředí. Samotná dioramata nejsou rušena popisky exponátů. Popisky jsou umístěny vně na vitrině, kdy si návštěvník podle přiložené fotografie a očíslovaných vybraných položek může jednoduše najít název předmětu, a to jak v češtině, latině, tak i angličtině. V expozici jsou dále zahrnuty již zmiňované tematické vitríny, seznamující návštěvníka s ohroženými, chráněnými, invazivními a expanzivními druhy rostlin i živočichů, se strategií hnízdění u některých opeřenců, s rozmanitostí lebek savců. Dále je zde možnost využití polarizačního mikroskopu k pozorování řezu horninou, binokulární lupy k pozorování jednotlivých zástupců z říše hmyzu či ulit měkkýšů a dalších interaktivních prvků, které již byly zmíněny v textu.

Vzdělávací hledisko expozice

Jak vyplývá z předchozích informací, expozice byla navržena jako místo pro aktivitu návštěvníků a jejich aktivní poznávání. V samotné expozici je dostatek vhodného prostoru, kde mohou probíhat výukové animační programy či komentované prohlídky. K expozici byly vytvořeny také pracovní listy, využitelné pro jednotlivce i školní třídy. K expozici je rovněž vytvořena nabídka edukačních programů, vytvořených podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní a základní vzdělávání. V programech jsou uplatněny zejména prvky zážitkové pedagogiky s aktivním využitím muzejních exponátů. Programy se také dají podle požadavků upravit pro potřeby nevidomých a slabozrakých nebo tělesně či mentálně postižených lidí.

V současné době (školní rok 2013/2014) jsou na expozici vázány tyto programy:

Za zvířátky do pohádky – Výukový animační program určený pro MŠ a žáky I. st. ZŠ. Pojednává o živočiších, kteří se natrvalo usadili v expozici *Příroda Olomouckého kraje*. Pohádka o bobrovi provede děti expozicí podél toku řeky Moravy a seznámí je s ostatními zvířátky při hledání deště a trochu si přitom pohrají se zvuky a ozvěnou. Program zahrnuje výklad, řízenou diskusi, samostatnou práci s vystavenými exponáty, zážitkové aktivity. Doplnjuje učivo vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (Rozmanitost přírody) a průřezového tématu Environmentální výchova.

Kolik síly má silice? – Výukový animační program určený pro děti MŠ a žáky I. stupně ZŠ. Věnuje se významu vůní, pachů a čichu v přírodě a o užitku léčivých bylin teoreticky i prakticky ve voňavé dílně. Odpoví otázky typu: Které smysly používáme nejčastěji? A jak jsou na tom zvířata? Děti odhalí rozdíl mezi feromony a silicemi a některé vůně si zabalí na cestu domů. Součástí programu je výtvarná dílna. Program zahrnuje výklad, řízenou diskusi, samostatnou práci s vystavenými exponáty, zážitkové aktivity a výtvarnou dílnu. Je připraven ve dvou verzích, pro předškoláky až 2. ročník a pro 3.–5. ročník ZŠ. Program doplňuje učivo vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (Rozmanitost přírody) a průřezového tématu Environmentální výchova.

Neobyčejný biotop – Výukový animační program pro žáky I. a II. stupně ZŠ. Seznámí žáky s tím, co je a jak vypadá biotop, jak a proč se mění rovnováha životních podmínek živočichů a jaké živočichy a rostliny najdeme v biotopech v expozici *Příroda Olomouckého kraje*. Program zahrnuje výklad,

brainstorming, zážitkové aktivity a práci s badatelskými listy v expozici. Je připraven ve dvou verzích, pro I. a II. stupeň ZŠ, a doplňuje učivo vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (Rozmanitost přírody), Člověk a příroda (Přírodopis) a průřezového tématu Environmentální výchova.

Analýza a hodnocení expozice

Na expozici lze vyzdvihnout zejména její inovativní pojetí a interaktivnost s vysokým počtem senzorických a audiovizuálních prvků. Výhodou je rovněž dostatečný prostor pro edukační programy. Expozice je atraktivní pro návštěvníky všech věkových kategorií a lze ji mnohostranně využít jak pro odborné, tak i laické potřeby. Expozice byla uzpůsobena také návštěvníkům s tělesným či zrakovým handicapem (bezbariérový přístup a popisky exponátů doplněné o Braillovo písmo), stejně jako zahraničním turistům (cizojazyčné popisky). Dosud ne zcela dořešeným je technické zázemí expozice, kde chybí klimatizace a dochází k poměrně velké spotřebě elektrické energie. Příkladem je zde uplatnění didaktických zásad a ohled na dětské návštěvníky (aktivní stanoviště s nabídkou poznávacích či relaxačních aktivit, zásuvky s různými drobnějšími objekty nenáchylnými ke zničení, které vycházejí vstříc potřebě dětí manipulovat s předměty), stejně jako bohatá nabídka edukačních programů.

Jistě také díky kvalitnímu výtvarnému řešení expozice Příroda Olomouckého kraje uspěla v národní soutěži muzeí Gloria musaealis a získala výroční cenu Gloria musaealis 2012 v kategorii Muzejní výstava roku. Toto ocenění získala právem, neboť jde o příklad koncepčně a inovativně řešené expozice, hovořící současným jazykem a vycházející vstříc skutečným potřebám návštěvníků.

(Podklady Mgr. Moniky Kyselé doplnila P. Š.)

Obr. 161 a 162 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Příroda Olomouckého kraje“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

Obr. 163 a 164 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Příroda Olomouckého kraje“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

Obr. 165 a 166 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Příroda Olomouckého kraje“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

Obr. 167 a 168 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Příroda Olomouckého kraje“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

3.29 VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc

→ OLOMOUC – PATNÁCT
STOLETÍ MĚSTA
expozice

Témata či oblasti představené v expozici

Vlastivědné muzeum v Olomouci bylo představeno již v předchozí studii; navazujeme na ni analýzou další z nově připravených expozic. Nese název *Olomouc – patnáct století města* a jejími základními tématy jsou archeologie, historie města Olomouc, instituce olomouckého biskupství a církevní správy, dále měšťanská společnost a umění, kulturně-historické fenomény 19. a první poloviny 20. století.

Vnější podoba expozice

Expozice představuje v základních sedmi chronologicky řazených celcích historii města Olomouce od 6. do 20. století. Příběh dějin města je vyprávěn prostřednictvím pestré palety artefaktů z muzejní sbírky a řady externích zapůjčitelů, které jsou z hlediska kvalitativního tím nejlepším. Důraz je kladen na události, jevy, instituce či osoby, které měly zásadní podíl na utváření podoby města. Vyzvednuta jsou ta období dějin města, která svým významem přesahovala rámec regionálních dějin a propojují Olomouc jakožto svěbytnou aktérku historických událostí s kontextem dějinného vývoje českého soustátí či střední Evropy.

První část, nazvaná *Na úsvitu dějin*, nacházející se za vstupem do výstavního prostoru, představuje cenný archeologický materiál dokumentující slovanské osídlení na území nynějšího města v době od 6. do 10. století. Zdejší slovanské hradiště doby velkomoravské, třebaže doposud neposkytuje archeologům takové množství předmětů jako velká hradiště na jižní Moravě, sehrálo významnou úlohu právě v 10. století. Díky své severní poloze nebylo zničeno nájezdy Maďarů, čímž uchovalo kontinuitu slovanské kultury a etnika i v době politického rozpadu Velkomoravské říše. Tato skutečnost pak předurčila Olomouc v počátcích formování raně středověkého přemyslovského státu jako jedno z klíčových center politické a církevní moci tohoto rodu na Moravě. Konkrétním odrazem těchto skutečností je mimo jiné

i v expozici představený soubor denárových ražeb olomouckých údělných knížat a markrabat 11. až 13. století. Na zmíněnou první část plynule navazuje druhá – *U počátků české státnosti*, která akcentuje zejména dobu episkopátu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka (1126–1150), muže evropského kulturního rozhledu, který v románském slohu vystavěl a vyzdobil svůj palác u katedrálního kostela sv. Václava. Díky biskupově činnosti se v rámci zdejší kapituly vytvořilo věhlasné skriptorium, jehož písemné památky patří dnes k nejcenějším na našem území. Vystavené artefakty v podobě unikátních archeologických nálezů (např. železná přilba svatováclavského typu) nebo faksimile iluminovaných folií rukopisů ze zdejšího skriptoria jsou okořeny audiovizuální projekcí s tzv. „Pepper’s ghost“ efektem, který v ose sálu „zpřítomňuje“ postavu olomouckého iluminátora Zdikova skriptoria známého pod jménem Hildebert, a to v momentě vyrušení od práce myší. Tato známá žánrová scéna, autenticky doložená v kolo fonu Zdikova rukopisu *De civitate Dei*, tak symbolicky vítá příchozí návštěvníky v Olomouci.

Stěžejním tématem olomouckých středověkých dějin je bezesporu fenomén husitství. Nová koncepce expozice se mu nemohla vyhnout, podobně jako v minulých desetiletích předchozí instalace stálých expozic. Hlavní důraz byl položen více než na konkrétní roli města v průběhu husitských válek na rozměr Olomouce jakožto významného centra „protihusovské opozice“, které mělo svůj základ počátkem 15. století v intelektuálním ovzduší kartuziánského kláštera v Dolanech u Olomouce. Pro účely expozice nově vznikly dvě faksimile dochovaných kartuziánských knižních vazeb z 15. století, které doplňují předměty z archeologického výzkumu klášterní lokality, jež se stala po odchodu mnichů do Olomouce husitskou základnou v boji proti městu. Ústředním prvkem je v této části vedle rozměrné vitríny diorama odkazující k mnišskému způsobu života, prezentující fragment gotické okenní kružby z dolanské kartouzy a dřevěné torzo ukřižovaného Krista, nejstarší plastiky ze sbírek Vlastivědného muzea z poloviny 14. století. Scénu klášterní architektury doplňuje audiovizuální projekce klečícího mnicha a chorál *Hoc Corpus quod pro vobis tradetur* z Agendy kartuziánského řádu, uložené dnes ve Vědecké knihovně v Olomouci.

Na část věnovanou roli města za husitských válek volně navazuje další, nazvaná *Křižovatka Evropy*. Období vlády Matyáše Korvína a Vladislava Jagellonského patří v dějinách Olomouce k nejvýznamnějším a lze říci, že právě v této epoše bylo město v rámci Moravy na vrcholu svého politického významu. Proto se část předmětů týká přímo osob a událostí spojujících husitů s Olomoucí. Období let 1450–1590, které je zde představeno, reprezentuje řada vysoce kvalitních uměleckořemeslných prací, z nichž mů-

žeme zmínit například stříbrný relikvíář z majetku olomouckého ševcovského cechu nebo cínovou cechovní konvici zdejších pekařů.

Značný prostor je v expozici věnován barokní kultuře a umění, které v Olomouci po úpadku jejího politického vlivu ve druhé polovině 17. století výrazně ovlivňoval dvůr olomouckých biskupů, dómská kapitula i četné řeholní řády. Významné místo zaujímá mimo jiné kolekce mincí a medailí olomouckých biskupů či mešního náčiní, vynikající práce zdejších zlatníků. Hudební kulisu v této části tvoří úryvek z díla *Concerto per il violoncello in D* dómského kapelníka Josefa Antonína Gureckého. Představení Olomouce jako barokní metropole bylo v expozici koncipováno do pomyslného prostoru náměstí s dominantním, volně umístěným modelem sloupu Nejsvětější Trojice ze 40. let 18. století od Ondřeje Zahnera a Jana Ignáce Rokického. Vedle artefaktů z cechovních a ostrostřeleckých korporací 17. a 18. století je akcentována role města jako hlavní hraniční pevnosti rakouské monarchie, což ve výstavní architektuře podtrhuje náznak hradeb a bastionu. Tyto pasáže doplňují unikátní chladné a palné zbraně z muzejní sbírky spolu s plátnem Johanna Dominika Kleina staršího, zobrazující Olomouc obleženou v roce 1758 pruským vojskem.

Závěrečné dvě části expozice nazvané *Od pevnosti k modernímu městu* a *V nových časech* zaměřují pozornost návštěvníků k novějším dějinám města po roce 1848. Hlavním cílem bylo v těchto pasážích představit nejdůležitější dobové fenomény (městský urbanismus, doprava, nové živnosti, průmysl atd.), které se na přelomu 19. a 20. století podílely na proměně Olomouce v moderní město s rozvíjícím se společenským životem. Výstavní architektura této závěrečné části pracuje s motivem městského bulváru, kterému dominuje reálný model části vozu první olomoucké tramvaje z roku 1898. Návštěvníci mohou dále zhlédnout fotografický ateliér, v němž jsou představeny práce prvních olomouckých fotografů, nebo „kavárnu Corso“ s ukázkou dobového skla, porcelánu a památek společenského a kulturního života Olomoučanů přelomu 19. a 20. století. Ke krátké návštěvě rovněž láká olomoucké „kino Edison“, komorní prostor s projekcí unikátních amatérských záběrů zachycujících návštěvy významných osobností v Olomouci v průběhu 20. století.

Novou dimenzi, značně rozšiřující základní výběr témat i artefaktů obsažených ve stálé expozici, představuje elektronická databáze přístupná pomocí dotykových obrazovek umístěných v každém ze sedmi celků expozice. Jejím prostřednictvím jsou zpřístupněny jak odborné texty, tak obrazové dokumenty rozvíjící a prohlubující jednotlivě prezentovaná témata. „Otevřený“ systém čítající několik stovek obrázků a stran textu s možností průběžného doplňování obsahuje i dva vědomostní kvízy, které nabízejí zájemcům možnost pro-

věřit si získané poznatky i celkové znalosti olomouckých dějin. Audiovizuální databáze tak představuje pomyslný svorník, v němž se poznání jednotlivých artefaktů z expozice propojuje s vědomostmi o dějinách města a českých zemí.

Principy uplatněné v expozici

Vedle elektronické informační databáze, jejímž smyslem je také eliminace pevných textů ve výstavním prostoru, se nemalá pozornost při tvorbě expozice soustředila také na interaktivní prvky, vtahující návštěvníky do příběhu dějin města. K tomuto účelu byl zkonstruován zmiňovaný model první olomoucké tramvaje, do něhož je možné nastoupit, nebo prostor kavárny, v němž lze chvíli posedět a přečíst si dobový tisk. Pro nejmenší slouží k zabavení malé pískoviště, ukrývající v sobě archeologický materiál, či replika terče olomouckých ostrostřelců ve formě skládky puzzle. Kromě těchto konkrétních příkladů, k nimž můžeme připočítat také řadu zvuků a audiovizuálních projekcí, se ve výsledku podařilo výstavní prostor ponechat vzdušným, s množstvím volně vystavených exponátů. K uplatněným principům tedy náleží interaktivnost expozičních prvků s haptickými, akustickými či audiovizuálními možnostmi jejich využití.

Vzdělávací hledisko expozice

Jak již bylo řečeno v předchozí studii, v expozici bylo zohledněno vzdělávací hledisko a byl zde rovněž vytvořen dostatečný prostor pro doprovodné vzdělávací aktivity. Také pro tuto expozici jsou k dispozici pracovní listy, které mohou využít jednotlivci i školní kolektivy. Při přípravě edukačních programů se vycházelo z kurikula; programy staví na prvcích zážitkové pedagogiky a objekto-vém učení. Programy lze přizpůsobit pro skupiny se specifickými potřebami.

Ve školním roce 2013/2014 byly v nabídce muzea tyto programy vázány na expozici Olomouc – patnáct století města:

Tajemství muzea – Výukový animační program pojednává o funkci muzea a o tom, co vše je třeba udělat, než se z obyčejného předmětu stane muzejní exponát. Muzejní skřítek Hubert poschovával spoustu zajímavých předmětů. Pomozte nám je najít a postarat se o ně jako skuteční muzejní odborníci. Program zahrnuje výklad, řízenou diskusi, zážitkové aktivity, práci s badatelskými listy a „restaurátorskou“ dílnu. Je připraven ve dvou verzích, pro předškoláky až 2. ročník a pro 3. až 5. ročník ZŠ. Doplňuje učivo vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (Lidé a čas).

Jak Gombík ke Granulaci přišel... – Výukový animační program k expozici Olomouc – patnáct století města o době symbolizované velkomoravským gombíkem: Pojdte spolu s Gombíkem, Granulací a Filigránem do časů Velké Moravy navštívit dílnu šperkaře a dozvědět se, jak tehdy lidé žili, co jedli, v čem vařili a také třeba čím se zdobili. Program zahrnuje výklad, řízenou diskusi, zážitkové aktivity, praktické činnosti, video-ukázku a výtvarnou dílnu. Doplnuje učivo vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět (Lidé a čas). Součástí programu je výtvarná dílna.

Zdíku, dík! – Výukový animační program k expozici Olomouc – patnáct století města o době biskupa Jindřicha Zdíka: Co je to historický pramen? Čím se píše manuskript? Tajemství skriptoria a krásu iniciály odhalí Hildebert a Everwin. Program zahrnuje výklad, řízenou diskusi, samostatnou práci s vystavenými exponáty a zážitkové aktivity. Doplnuje učivo vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, Český jazyk a literatura, Člověk a společnost (dějepis) a Umění a kultura (výtvarná výchova). Součástí programu je výtvarná dílna.

Analýza a hodnocení expozice

Jak již bylo řečeno v předchozí studii, na nových expozicích Vlastivědného muzea v Olomouci je třeba ocenit jejich inovativní pojetí a snahu o interaktivitu v rámci klasického „kamenného“ muzea. V expozici byly zohledněny potřeby návštěvníků a kromě klasických expozičních prvků v podobě vitrín se zde uplatňují různé inovativní prvky. Patří k nim zejména audiovizuální projekce s tzv. „Pepper’s ghost“ efektem, který pomocí skla a speciální osvětlovací techniky vytváří trikovou iluzi průhledné postavy, zde olomouckého iluminátora. Oživující efekt přináší také diorama na téma mnišského způsobu života s projekcí mnicha a hudebního doprovodu, motiv městského bulváru s modelem části vozu dobové tramvaje, na který mohou návštěvníci vylézt a vyzkoušet si manipulaci s ovládáním, nebo kavárna Corso a kino Edison, v němž probíhá projekce dobového filmového materiálu.

Autoři expozice se rovněž snažili eliminovat textové panely a tento častý problém muzejních expozic vyřešili vytvořením elektronické databáze přístupné návštěvníkům prostřednictvím dotykových obrazovek umístěných v každém z obsahových celků expozice.

Díky interaktivním předmětům (puzzle, model tramvaje) a dalším oživujícím prvkům je expozice přístupná i dětskému návštěvníkovi a je rovněž uzpůsobena návštěvníkům s tělesným či zrakovým handicapem. Příkladná je zde rovněž nabídka edukačních programů. Autoři vytvořili koncepční, svěží

a současnou expozici, která obsahuje řadu rovin přístupných různým typům návštěvnických skupin.

(Podklady Mgr. Filipa Hradila doplnila P. Š.)

Obr. 169 a 170 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Olomouc – patnáct století města“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

3.30 VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI

náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc
(expozice *Příběh kamene*
se nachází na adrese Denisova 30)

→ **PŘÍBĚH KAMENE –
EXPOZICE GEOLOGIE,
ARCHEOLOGIE
A LAPIDÁRIA**

Témata či oblasti představené v expozici

Vlastivědné muzeum v Olomouci bylo představeno již v předchozích studiích, pojednávajících o expozicích muzea věnovaných přírodě Olomouckého kraje a historii Olomouce. Třetí z nově připravených expozic nese název *Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária* a jejím základním tématem je kámen v různých podobách či formách a proměny tohoto materiálu.

Vnější podoba expozice

Prostřednictvím propojení přírodovědných a společenských oborů vznikla expozice, která v chronologickém sledu představuje příběh kamene – od nejstarší doby, kdy měl základní formu horniny (oblast geologie), přes prvotní opracování člověkem do podoby užitkového nástroje (oblast archeologie) až po přetvoření v umělecké dílo (lapidárium). Tyto formy kamene jsou prezentovány pomocí předmětů ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci a vážou se k Olomouci či okolí.

Celá expozice je instalována v atraktivním prostředí – v přízemních klenutých prostorech barokní stavby, bývalé školní budovy jezuitské olomoucké univerzity. S ohledem na tyto prostory má instalace minimalistický ráz s důrazem na jednotnost, jednoduchost, které nechávají vyniknout vystaveným artefaktům.

Expozici tvoří deset očíslovaných, chronologicky řazených zastavení. První z nich je věnováno nejstarší době a prvotní podobě kamene. Seznamuje návštěvníky s různými druhy hornin, se zkamenělinami, rudami a minerály v regionu Olomouce. Kromě vizuálního poznávání rozdílů mezi jednotlivými horninami je lze porovnat hapticky a prostřednictvím fotografií se seznámit s jejich praktickým využitím na konkrétních olomouckých stavbách.

Druhé až čtvrté zastavení sestává z archeologických nálezů, které ukazují zručnost našich předků při opracovávání kamenné suroviny v období pravěku. Jsou zastoupeny hotovými výrobky (pazourkovými šípkami, dýkami, sekeromlaty aj.) a také artefakty dokládajícími postup jejich zhotovení „krok za krokem“. Obtížnost této práce si lze vyzkoušet na modelu vrtáku do kamene. Zcela nevšední dojem vyvolává mohutný, deset metrů dlouhý keltský člun, vydlabaný z jednoho kusu kmene stromu, který byl v této části expozice ponechán pro svou unikátnost.

Páté až desáté zastavení zaplňují předměty ze sbírky lapidária, pocházející z doby románské až barokní: architektonické články, sochy, památky sepulkrálního rázu a reliéfy. Mnohé z nich jsou jedinými památkami na stavby, které v Olomouci stávaly a časem zanikly, nebo se dochovaly v pozměněné podobě. Jedno z těchto zastavení upozorňuje na kamenosochařské nástroje, jimiž se kámen opracovával, a umožňuje návštěvníkovi vyzkoušet si tuto práci na „vlastní kůži“. Současně je poukázáno na stopy, které jednotlivé nástroje v kameni zanechaly a které je možné na exponátech rozpoznat dodnes.

Kromě zmíněných interaktivních prvků doplňují celou expozici dvě elektronické hry, sloužící k ověření nabytých poznatků, skládačka „puzzle“ zhotovená v poměru 1:1 podle jednoho z vystavených reliéfů a zejména série šesti podložek s razítky (gumovými a slepotiskovými), jejichž otisky návštěvník postupně sbírá do tzv. razítkové skládačky. Mimo interaktivní koutky propojuje všechny části expozice také sada popisků, umístěných na pilířích nebo kamenných částech zdí samotné stavby a upozorňujících na typ použitého kamene.

Odlišnost nové expozice od těch předchozích

V souvislosti s obory zastoupenými v expozici se jedná v podstatě o první instalaci tohoto druhu v muzeu. V minulosti byly vystaveny pouze některé z exponátů a navíc odděleně. Prezentace předmětů ze sbírek přírodovědného a společenskovědního rázu a jejich propojení v rámci jedné expozice umožňuje návštěvníkovi vytvořit si širší představu o předkládaném tématu a současně tak oslovit větší část veřejnosti.

Expozice se liší svou interaktivností a zaměřením na širokou věkovou skupinu – razítka a skládačka „puzzle“ jsou určeny spíše mladším návštěvníkům, elektronické hry, vrták a kamenosochařské nástroje starším návštěvníkům a haptické prvky jsou pro všechny.

Principy uplatnění v expozici

Expozice *Příběh kamene* je kompromisem mezi expozicí ryze galerijního rázu, která návštěvníka přitahuje zejména svým estetickým pojetím, ale nezapojuje více jeho smyslu, a expozicí ryze interaktivní, která se mu snaží předložit co nejširší nabídku nejrůznějších činností. Princip interaktivity zde byl uplatněn v podobě haptických prvků, didaktické elektronické hry a nabídky dalších činností.

Vzdělávací hledisko expozice

Vzhledem ke stávajícím podmínkám v historické stavbě (velká vlhkost, chlad) a jejím prostorovým možnostem byla expozice řešena jako „samoobslužná“ a nebyl zde vyhrazen zvláštní prostor pro vzdělávání.

Analýza a hodnocení expozice

Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária je umístěna v atraktivních historických prostorách, které do jejího otevření v květnu 2013 nebyly široké veřejnosti nikdy přístupné. Ocenit je třeba ne zcela běžné propojování několika oborů přírodovědného a společenskovedního rázu i jistou unikátnost tématu expozice, protože prezentaci artefaktů z kamene, zejména v oblasti výtvarného umění, je věnován nepříliš velký počet stávajících expozic. Vhodně zde byla uplatněna interaktivita a díky těmto prvkům (elektronické hry, skládačka „kamenného“ reliéfu, podložky se slepotiskovými razítky a razítková skládačka) se expozice stává atraktivní pro širokou věkovou skupinu návštěvníků.

Autoři se snažili nejen předkládat historická fakta, ale také upozornit na zajímavý prvek, detail či nepříliš známou skutečnost, s nimiž se návštěvník může konfrontovat přímo v expozici, ale i mimo ni. Pamatovali také na zahraniční turisty, proto jsou zde texty i popisky umístěny v česko-anglické verzi. Expozice se vyznačuje kvalitním architektonickým řešením a díky němu i díky působení *genia loci* historické budovy působí po estetické stránce velmi intenzivně. Umístění expozice do historických prostor však znamená ztížené podmínky pro kustosy, který expozici dozoruje (vlhko, chlad), vybavení prostoru „pokladny“ není příliš reprezentativní a z důvodu tohoto diskomfortu se zde nerealizuje pravidelná edukační činnost.

(Podklady Mgr. Markéty Dolákové doplnila P. Š.)

Obr. 171 a 172 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

Obr. 173 a 174 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

Obr. 175 a 176 Vlastivědné muzeum v Olomouci a jeho expozice „Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária“ (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

3.31 VLASTIVĚDNÉ MUZEUM V OLOMOUCI

náměstí Republiky 5, 771 73 Olomouc

→ NÁRODOPISNÁ EXPOZICE: OD KOLÉBKY KE HROBU

Témata či oblasti představené v expozici

Čtvrtá z nově zpřístupněných expozic *Vlastivědného muzea v Olomouci* nese název *Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu* a je v ní představen příběh života venkovského člověka 19. století. Autoři chtěli návštěvníkovi ukázat, jak se člověk v rámci společenství odnepaměti vyrovnával se základními póly lidské existence, kterými jsou narození a smrt.

Vnější podoba expozice

Expozice je koncipována do tří úseků, které přirozeným způsobem přecházejí jeden do druhého. Oddíl narození je oddělen a zároveň propojen s oddílem smrti „klidovou zónou“ lidové zbožnosti, která provázela člověka celým životem. Prostřednictvím zvoleného tématu chtěli autoři návštěvníkovi nabídnout co nejširší spektrum předmětů „ze života“, a to tak, aby mohly být vnímány v souvislostech. Prezentované předměty pocházejí převážně z fondu *Etnografie*. Jde o lidový nábytek, předměty domácí potřeby, keramiku, kramářské tisky, lidové umění, kroje a předměty religiózní povahy. Pouze doplňkově se tu objevují předměty z fondů *Uměleckého průmyslu*, *Lékařsko-lékařenského fondu*, *Lapidária* a *Hodin*.

Už z názvu expozice je zřejmé, které předměty může návštěvník očekávat, zároveň jsou zde ale předměty, které překvapí, a to z toho důvodu, že se běžně nevystavují nebo nebyla dosud příležitost je v rámci jiných výstav prezentovat. To se týká některých obřadních textilií, keramiky, devocionálií či předmětů souvisejícími s posledními věcmi člověka. Podstatná část sbírkových předmětů pochází ze starých sběrů Vlasteneckého spolku muzejního.

Úvodní část expozice se zaměřuje na pověrečné lidské počínání, které mělo zajistit ochranu domu, majetku a zdraví a pomocí různých religiózních předmětů docílit zdárného porodu. Stěžejní scénou první části o narození je vesnická jizba, která je upravená pro období šestinedělí. Tuto část doplňují dobové dárky určené ke křtu.

Druhou – středovou část expozice – tvoří oddíl věnovaný zbožnosti, ve kterém se může každý potěšit lidovým uměním. Jsou zde prezentovány jeho rozličné projevy s použitím různých materiálů: obrazy na plátně, dřevěné figurální reliéfy, figurální plastiky zaměřené na ikonografické zobrazení Ježíše Krista v různých fázích posledních dnů jeho života, kolekce maleb na plechu, domácí oltáře, voskové plastiky pod poklopem a Kalvárie. Dominantou tohoto oddílu je rodinná kaplička ve zmenšené velikosti, která se v reálném exteriéru nachází za bývalým mlýnem na Svárově v katastru Dub nad Moravou. Bolestný Kristus sedící uvnitř kaple je autentickou památkou pocházející odtud.

Třetí část – oddíl smrti – se zabývá představami o duši a posmrtném životě, vírou venkovského člověka v pomoc svatých nejen v poslední hodince smrti, ale i veškerými starostmi souvisejícími s posledními věcmi člověka. Tuto část stavebně obohacuje scéna rozloučení se zemřelým na pozadí fotografie hřbitova v Medlově a typizovaná, ale funkční zvonička s umíráčkem ze Zákřova u Tršic. Pro zpytování vlastních hříchů a jako výstraha „darebákům“ má sloužit pohled do pekla.

Odlíšnost nové expozice od těch předchozích

Nová stálá národopisná expozice je na rozdíl od jiných, v současné době vznikajících expozic, důsledně tematická. Téma bylo pro expozici vybráno záměrně, protože se dotýká každého z nás a vlastně je v průběhu celého života člověka stále aktuální. Cílem tvůrců bylo vtáhnout návštěvníka do děje, tak aby mohl prožívat základní emoce radosti a smutku: radosti z narození dítěte a smutku nad smrtí prarodičů a rodičů, aby se zamyslel nad vnímáním lidské existence kdysi a nyní a aby pochopil uvažování našich předků a vážil si jejich postoje k životu. To, co expozici odlišuje od jiných expozic, je snaha o navození dobové atmosféry a práce s emocemi, které vyvolává již samotné téma narození a smrti člověka.

Pokud muzejníci znali původ sbírkového předmětu – respektive nabytí od soukromých majitelů, snažili se tuto informaci vložit do popisku, aby buď sami dárce, anebo jejich potomci věděli, že jimi darované či koupené předměty nejsou v muzejních sbírkách zapomenuté. Expozici hodlá muzeum v rámci možností do budoucna doplňovat nebo obměňovat. Na místě je třeba také upozornit na to, že tato expozice byla realizována pouze zaměstnanci muzea bez jakýchkoliv externích spolupracovníků, a to včetně samotného nápadu, architektonického a výtvarného řešení i stavby.

Principy uplatnění v expozici

Jak už bylo řečeno, expozice vznikla vlastními silami zaměstnanců a v rámci omezených finančních možností. Díky muzejní stolařské dílně bylo možné realizovat stavbu drobné sakrální architektury, která expozici obohatila. Mnohé předměty jsou instalovány tak, jako by byly zasazeny do reálného prostředí, což umocňuje celkový dojem. Kromě rekonstrukcí dobových interiérů se v expozici objevují i klasické prvky v podobě vitrín s předměty nebo figurínami oblečenými do lidových krojů a rovněž panely s textovými informacemi. Kromě drobné sakrální stavby v podobě kříže expozici oživují ukázky hrobů a zvoníčka.

Vzdělávací hledisko expozice

Při přípravě expozice se tvůrci snažili zohlednit i vzdělávací hledisko – přímo v expozici se organizují edukační programy pro žáky a studenty. Probíhají zde komentované prohlídky, které lze „ušít na míru“ i pro handicapované spoluobčany.

Ve školním roce 2013/2014 nabízí muzeum tyto programy vázané přímo na expozici:

Hali beli – Výukový animační program k nové národopisné expozici *Od kolébky do hrobu* pro MŠ až 3. třídu ZŠ. Víte, jaké ukolébavky se zpívaly dětem na Hané před 150 lety? A jak vlastně vypadala taková pravá dřevěná kolébka – třeba z jasanu? A s čím si děti hrály? Přijďte si chvíli zazpívat a pohrát do muzejní selské jizby. Program zahrnuje výklad, řízenou diskusi, samostatnou práci s vystavenými exponáty, zážitkové aktivity. Doplnuje učivo vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

U nás na Hané – Výukový animační program k nové národopisné expozici *Od kolébky do hrobu* pro 4. až 5. třídu ZŠ. Povídání u selské jizby s trochou hanáčtiny představí život dospělých i dětí před 150 lety. Možná si i společně zazpíváme a zatancujeme! Program zahrnuje výklad, řízenou diskusi, samostatnou práci s vystavenými exponáty, zážitkové aktivity a práci s badatelskými listy. Doplnuje učivo vzdělávací oblasti Český jazyk a Člověk a jeho svět (Lidé a čas).

Analýza a hodnocení expozice

Při realizaci expozice byl kladen důraz hlavně na sdělnost a působivost jednotlivých dioramat a předmětů a na to, aby na návštěvníka silně emočně zapůsobily. Expozice vede návštěvníky k zastavení a přemýšlení nad etapami lidského života i jeho smyslem. Pokud se návštěvník do tématu pohrouží, odchází duchovně „zasažen“ a navíc se zde setkává s působivými a hodnotnými doklady lidového umění a kultury. Jistou překážkou byl pro tvůrce relativně malý výstavní sál, jehož klenutý prostor determinoval podobu expozice a autory omezoval jak ve vytváření dioramat, tak ve výběru množství sbírkových předmětů. V expozici bohužel chybějí popisky v angličtině či interaktivní prvky, ale jako celek lze expozici hodnotit jako zdařilou a působivou.

(Podklady Mgr. Veroniky Hrbáčkové doplnila P. Š.)

Obr. 177 „Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu“ ve Vlastivědném muzeu v Olomouci (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

Obr. 178 a 179 „Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu“ ve Vlastivědném muzeu v Olomouci (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

Obr. 180 „Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu“ ve Vlastivědném muzeu v Olomouci (foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci)

4**Přehledná sumarizace
zjištěných údajů o expozicích**

ARCHEOPARK PRAVĚKU VE VŠESTARECH	
Profil muzea	archeopark muzeum specializované na archeologii s návazností na region
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	expozice funkčně-ekologická (systematika je přítomna díky periodizaci)
	spíše integrální
	expozice spíše geografická, zohledňuje však i chronologii
	expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma pravěk Čech a Moravy, život v pravěku, archeologie jako obor
	V expozici nejde primárně o výstavu muzeálií, jako spíše o rekonstrukce, simulace a ilustrativní materiál různého typu.
	Množství dostupných informací je více než dostatečné.
	hojně využití map, schémat a fotografií
	částečné využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozice	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, částečně i na jeho potřeby sociální a relaxační
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení

Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro širokou skupinu návštěvníků včetně rodin s dětmi, školních skupin
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Areál archeoparku je bezbariérový (cesty, výtah, WC), zrakově postižený návštěvník se může pomocí hmatu seznámit s artefakty v kinosále (repliky), i se stavbami ve venkovní expozici.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
	netradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků již při přípravě expozice
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity včetně promítacího sálu a dílny
	nabídka edukačních programů k výstavě
	Didaktickými pomůckami jsou pracovní listy a repliky artefaktů v „hmatových částech“ archeoparku.

Dětské muzeum Moravského zemského muzea: DOBRODRUŽNÁ AFRIKA OČIMA CESTOVATELŮ	
Profil muzea	celostátní působnost Pavilon Anthropos, v němž se výstava uskutečnila, se specializuje na nejstarší dějiny osídlení evropského kontinentu.
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	dočasná výstava
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická
	integrální
	geografická (kontinent Afrika)
	Expozice sice obsahuje některé unikátní předměty, jde však o expozici vzdělávací a informativní.
	<i>museum activum</i>
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	snaha o iluzivnost (např. diorama s preparovanými zvířaty doplněné autentickými zvuky, africká chýše) a naplnění „visitor friendly“ konceptu
	tradiční kultura různých částí Afriky, významní čeští cestovatelé
	Vystavené objekty jsou jednak autentické africké artefakty, jednak dermoplastické preparáty, „hands-on“ předměty (např. hudební nástroje, vzorky plodů) a didaktické exponáty a pomůcky.
	dostatečné množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
Zaměření expozice	využití projekcí filmů a digitálních médií
	na více typů potřeb návštěvníka: intelektuálních, sociálních a relaxačních, částečně i emocionálních
Podpůrné informační materiály	široká nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice primárně pro děti, pro rodiny s dětmi a pro školní skupiny
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice zohledňuje nevidomé návštěvníky.
	Expozice je bezbariérová.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
	netradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice
	dostačující prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	nabídka edukačních programů k výstavě
	dostatek textových a jiných didaktických pomůcek

EXPOZICE ČASU ŠTERNBERK	
Profil muzea	netradiční instituce na pomezí muzea a science centra spíše regionální působnost specializované muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická
	integrální
	spíše chronologická
	expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	iluzivnost (v dílčích částech, např. projekce vesmíru, hodinářská dílna)
	„visitor friendly“
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma času a způsobů jeho měření, časoměrná zařízení
	Vystavené objekty (časoměrná zařízení) zde hrají důležitou roli, dominuje však téma, které je podáno infomačními panely a ilustrováno dalšími podpůrnými materiály a expozičními prvky.
	dostatečné množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozice	spíše na intelektuální a sociální a relaxační potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení

Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice pro dospělé návštěvníky, pro rodiny s dětmi, školní skupiny
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	V přízemí budovy je umístěna rampa pro vozičkáře a do prvního patra vede výtah; rovněž zbytek expozice je bezbariérový. Jiným způsobem expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	netradiční výtvarné řešení expozice
	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	nabídka edukačních programů k výstavě
	textové či jiné didaktické pomůcky

Galerie umění pro děti GUD: VÁNOČNÍ VÝSTAVA PRO ZOO PRAHA	
Profil muzea	dětské muzeum umění, resp. galerie
Typ výstavy podle různých klasifikačních hledisek	dočasná výstava
	Expozice prezentuje netradiční umělecké objekty, které děti dotvářejí.
	tematická
	výstava s převahou uměleckých předmětů, nikoliv však výstava galerijního typu, spíše expozice jako aktivní prostor pro tvůrčí aktivity dětí se vzdělávacím aspektem
	<i>museum activum</i>
	„visitor friendly“ výstava
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma zvířata, umění
	celkový charakter: tvůrčí aktivizující prostor
	vystavené objekty v podobě uměleckých instalací a objektů doplněné textově obrazovými panely
	dostatečné množství dostupných informací odpovídající cílové skupině
	využití fotografií a digitálních technologií (tablety na stěnách s obsahem souvisejícím s tématem zvířat)
Zaměření expozice	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, částečně i na jeho potřeby sociální a relaxační
Podpůrné informační materiály	Spíše omezená nabídka – výstava nemá za hlavní cíl informovat.
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice primárně pro děti, pro rodiny s dětmi, příp. pro školní skupiny

Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Prostor galerie je bezbariérový a v rámci tvůrčích činností se uplatnili i nevidomí návštěvníci.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
	využití digitálních médií (tablety na stěnách s audiovizuálním obsahem)
	netradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice
	prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	nabídka edukačních programů k výstavě
	didaktické exponáty

Galerie výtvarného umění v Ostravě: NAPŘÍČ KRAJINOU / DUŠA, FILLA, KUPKA, NAVRÁTIL, SLAVÍČEK, ZRZAVÝ	
Profil muzea	muzeum umění
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	jako expozice galerijního typu spíše formalistická, zaměřená na sbírkové předměty
	integrální
	V expozici se uplatňuje geografické i chronologické hledisko.
	expozice s převahou uměleckých předmětů
	Samotná expozice implikuje typ <i>museum contemplativum</i> , doprovodné aktivity oproti tomu podporují koncept <i>musea activa</i> .
	„visitor friendly“
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma evropské umění ze sbírek GVUO
	vystavené objekty typu uměleckých děl
	omezené množství informací (doprovodný textový panel)
Zaměření expozice	spíše na duchovní a emocionální potřeby návštěvníka, díky programům i na potřeby sociální a relaxační
Podpůrné informační materiály	dostačující nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	spíše tradice

Primární cílová skupina expozice	Svým charakterem expozice pro „univerzálního“ návštěvníka, resp. expozice pro dospělé návštěvníky; díky bohatým doprovodným aktivitám a podpůrným materiálům se expozice stává přístupnou i pro rodiny s dětmi, školní skupiny a pro návštěvníky s různým typem postižení (zejména pro návštěvníky se zrakovým, sluchovým, mentálním či kombinovaným postižením) a návštěvníky s duševním onemocněním.
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice zohledňuje nevidomé návštěvníky (tištěný průvodce pro nevidomé).
	Památkově chráněná budova Domu umění prozatím není bezbariérová.
	speciální doprovodné programy pro návštěvníky se sluchovým znevýhodněním a neslyšící (jak dospělí, tak děti), návštěvníky s mentálním či kombinovaným postižením, návštěvníky s duševním onemocněním
Uplatnění inovativních prvků v expozici	dílčí uplatnění principu interaktivity a zásady „hands-on“ (několik exponátů didaktického charakteru)
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice
	Vzdělávací aktivity se kvůli omezenému prostoru odehrávají přímo v expozici.
	bohatá nabídka edukačních programů k výstavě
	dostatek textových a jiných didaktických pomůcek

Husitské muzeum v Táboře: HUSITĚ	
Profil muzea	regionální působnost regionální (vlastivědné) muzeum specializace na fenomén husitství
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická
	integrální
	Expozice uplatňuje geografické i chronologické hledisko.
	expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	iluzivnost (např. kaple, hudební a zvukový doprovod)
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	„visitor friendly“
	téma husitství v kontextu dějin pozdního středověku, tradice husitství v historické paměti moderního českého národa
	vystavené objekty: kromě autentických sbírkových předmětů i řada dalších expozičních prvků typu didaktických a „hands-on“ exponátů a originálně řešených informačních panelů (herní prvky kroužková košile a královský trůn, komiksové panely, „tajné“ zásuvky a dvířka s úkoly, výjevy v kukátkách).
	optimální množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
Zaměření expozice	využití projekcí filmů a digitálních médií
	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, ale zároveň i na jeho potřeby sociální, relaxační a emocionální
Podpůrné informační materiály	široká nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	Expozice pro širokou skupinu návštěvníků se zvláštním ohledem na děti, rodiny s dětmi a školní skupiny; expozice je vhodná i pro návštěvníky s postižením hybnosti a se zrakovým postižením.
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice zohledňuje nevidomé návštěvníky (tištěný průvodce v Braillově písmu).
	Expozice je bezbariérová (strategie „open way“).
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
	netradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	důsledné zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice
	dobré prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity včetně speciálního prostoru v podobě lektorské a edukační místnosti v gotickém sklepení
	bohatá nabídka edukačních programů k výstavě
	bohatá nabídka textových a jiných didaktických pomůcek
	podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (pracovní listy ke stažení)

iQLANDIA LIBEREC	
Profil muzea	celostátní působnost science centrum
Typ expozic podle různých klasifikačních hledisek	stálé expozice
	analytické, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně ekologické
	integrální
	expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	iluzivnost
	„visitor friendly“
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma člověk, geologie, geografie, živly, vodní svět, věda v domě a sexuální výchova
	Vystavené objekty mají povahu didaktických exponátů.
	množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozice	spíše na intelektuální, sociální a relaxační potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace

Primární cílová skupina expozice	expozice pro školní skupiny, pro rodiny s dětmi i pro dospělé návštěvníky expozice pro návštěvníky s postižením hybnosti
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Nevidomé návštěvníky expozice speciálními prvky nezohledňuje, pro práci s mnoha exponáty však není zrak důležitý a nevidomí mohou s exponáty bez problémů pracovat. Expozice je bezbariérová.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity uplatnění zásady „hands-on“ využití digitálních médií v expozici uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici netradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly při přípravě expozice stěžejní. více než dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity nabídka edukačních programů k expozicím Vystavené objekty mají povahu názorných didaktických pomůcek, k dispozici je rovněž řada pomůcek textových. podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (ke stažení jsou zde sady pracovních listů)

Městské muzeum a galerie Břeclav: VELKOMORAVSKÉ POHANSKO	
Profil muzea	regionální působnost Expozice prezentuje archeologické nálezy lokality Pohansko.
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	spíše formalistická
	expozice zaměřená na sbírkové předměty (prezentace archeologických nálezů)
	spíše tematická
	geografická
	na pomezí expozice stavící na unikátních předmětech a expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum contemplativum</i>
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Tématem jsou archeologické výzkumy na lokalitě Pohansko, nálezy z doby hradištní (7.–9. století našeho letopočtu).
	Vystavené objekty jsou buď originály, anebo kopie nálezů, dále jsou zde dvě dioramata (rodina velmože s knězem a bojovníkem, pracující šperkaři) a panely s textem a fotodokumentací.
	dostatečné množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů (filmy představující experimentální archeologii)
Zaměření expozice	na intelektuální potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	informace jsou dostupné na panelech

Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	tradice
Primární cílová skupina expozice	expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	dílčí využití digitálních médií v expozici (projekce filmů)
	Didaktické a zábavní prvky se v expozici neuplatňují.
	spíše tradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Expozice slouží primárně jako prostor pro prezentování poznatků o historii oblasti a archeologických nálezů, vzdělávací hledisko nebylo při přípravě expozice zvláště zohledňováno.
	nabídka edukačních programů k výstavě
	Didaktické pomůcky se zde neuplatňují.

Městské muzeum a galerie Břeclav: ŽIDOVSKÁ BŘECLAV	
Profil muzea	regionální působnost
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice v památkovém objektu synagogy
	spíše analytická expozice
	expozice zaměřená na sbírkové předměty a prezentaci informací o tématu
	tematická
	geografická (téma vázáno na město Břeclav a region) a částečně i chronologická (historie židovské komunity v Břeclavi a židovského národa vůbec od 14. století do současnosti)
	expozice informativní, stavící na unikátních předmětech (vystavená judaika) a informačních panelech
	<i>museum contemplativum</i>
	Iluzivnost není uplatněna.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Princip „visitor friendly“ není uplatněn.
	téma židovské komunity v Břeclavi od 14.–15. století do tragických událostí 2. světové války (židovské náboženství a historie Židů, židovská architektura aj.)
	Vystavené objekty jsou judaika ve vitrínách (liturgické i osobní předměty jako modlitební řemínky, svitky Tóry, modlitební knihy) a velkoformátové panely .
	množství dostupných informací
Zaměření expozice	využití map, schémat, ilustrací a fotografií
	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, částečně i na duchovní potřeby
Podpůrné informační materiály	Informace jsou dostupné na panelech.

Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	konvenční výtvarné a architektonické řešení panelové a vitrinové expozice
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	tradice
Primární cílová skupina expozice	expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity nebyl uplatněn.
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	Digitální média nebyla v expozici využita.
	Didaktické a zábavní prvky nebyly v expozici uplatněny.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků nebyly při přípravě expozice zohledněny (expozice je koncipována jako zdroj informací).
	Textové či jiné didaktické pomůcky nejsou k dispozici, edukační programy se nerealizují.

Městské muzeum ve Skutči: MUZEUM OBUVI A KAMENE	
Profil muzea	regionální působnost
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálé expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická
	integrální
	geografická, částečně i chronologická
	expozice stavící na unikátních předmětech a zároveň expozice vzdělávací a informativní
	na pomezí <i>musea contemplativa</i> a <i>musea activa</i>
	Dílčí prvky usilují o iluzivnost (ševcova světnička), která je uplatněna zvláště ve venkovní části kamenické expozice (iluze kamenolomu).
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma historie a současnosti obuvnického řemesla na Skutečsku, vývoj kamenoprůmyslu, historie kamenictví, rozvoj a pozvolný úpadek lomařiny a geologie Skutečska
	Expozice je vystavěna nejen klasicky (muzejní exponáty dokumentují určitý jev), ale pracuje i s narativností (boty „s příběhem“ vypovídají nejen o historii výroby obuvi, ale také o známých lidech, kteří tuto obuv nosili a kterým pomáhala při jejich sportovních výkonech).
	Vystavené objekty ve vitrínách obsahují vzory nejrozličnější obuvi, pracovní pomůcky a kopie souvisejících materiálů z dané doby; dominantou jsou dobové stroje; využity jsou zde i informační panely s obrazovou složkou; expozice kamenictví prezentuje nástroje, ochranné pomůcky a výrobky, venku jsou umístěny korbové vozíky, historické elektrické i ruční vrátky, beranová štípačka kostek a další unikátní předměty.

	množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií (informační kiosky s množstvím různorodého obsahu)
Zaměření expozice	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, částečně i na jeho sociální a relaxační potřeby
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	uplatnění tradičního i inovativního designu výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	Expozice primárně pro dospělé návštěvníky, mnoho dílčích prvků zohledňuje i návštěvníky z řad dětí.
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice sice nevidomé návštěvníky zvláštním způsobem nezohledňuje, avšak některé exponáty jsou haptické.
	Stálá expozice je bezbariérová v tom smyslu, že na požádání připraví muzeum nájezd pro vozičkáře do prostor přízemí (expozice obuvnictví) nebo otevře zvláštní vchod z ulice do vnitřní expozice kamenictví. Exteriérová kamenická část je vozičkářům volně přístupná.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Částečné uplatnění principu interaktivity (repliky ševcovského nářadí umožňují vyzkoušet si dobové výrobní postupy; interaktivní model botasky, částečná interakce v kamenolomu, interakce s obsahem informačních kiosků).
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici (interaktivní digitální kiosky s dokumentárními filmy, prezentacemi, hrami a animacemi), LCD obrazovka pro projekci

	částečné uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici (pexesa, kvízy a postřehové hry v informačních kioscích)
	netradiční výtvarné řešení expozice (kromě venkovní expozice i vitríny ve vnitřní kamenické expozici, které příznačně kombinují kamenné sokly a sklo)
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Při přípravě expozic bylo zohledněno vzdělávací hledisko (umístění informačních kiosků, pracovní listy pro dětské návštěvníky a některé interaktivní prvky expozice); expozici umístěnou venku lze označit za názornou učebnici o tématu kamenolomu.
	Nekoná se zde soustavná edukační činnost.
	textové či jiné didaktické pomůcky (pracovní listy, názorné interaktivní exponáty)
	Vzdělávání podporuje i množství digitalizovaných sbírkových předmětů na webových stránkách muzea.

Moravská galerie v Brně: OBRAZY MYSLI / MYSL V OBRAZECH	
Profil muzea	muzeum umění
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	dočasná výstava
	analytická expozice
	kombinace expozice zaměřené na sbírkové předměty a expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická expozice
	integrální expozice, uplatnění multidisciplinarity
	expozice s převahou uměleckých předmětů (expozice galerijního typu) a zároveň expozice informativní
	<i>museum contemplativum</i>
	trend „visitor friendly“ částečně uplatněn (odpočinkové lavice)
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma lidské duše či mysli a jejich mentálních kategorií
	způsob vyprávění skrze umělecká díla a vědecká zobrazení
	vystavené objekty: středověké rukopisy, lékařské ilustrace 17.–19. století, starší i současné umění, včetně instalací, nových médií a videoartu až po high-tech biomedicínské obrazy a vizualizace
	množství dostupných informací
	využití ilustrací, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozice	zejména na intelektuální a duchovní potřeby návštěvníka, ale i na jeho potřeby emocionální
Podpůrné informační materiály	široká nabídka základních doprovodných textů a popisků (kromě popisků i složky s podrobnými komentáři ke všem významným exponátům)

Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy (high-tech prvky podpořené průsvitnými polykarbonátovými panely, promyšlené světelné a barevné efekty, invenční instalace)
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Výstava byla bezbariérová, jiným způsobem handicapované návštěvníky nezohledňovala.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity ani zásada „hands-on“ nebyly uplatněny.
	využití digitálních médií v expozici (četné videoprojekce s využitím různých médií; monitory, digitální projektory, plazmové obrazovky, diaprojektory)
	Didaktické a zábavní prvky nebyly v expozici uplatněny.
	netradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	částečné zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	nabídka edukačních programů k výstavě (četné doprovodné programy jako přednášky, komentované prohlídky, dětské ateliéry aj.)
	textové či jiné didaktické pomůcky (dva výukové listy pro různé věkové skupiny, doprovodné texty ve složkách, obsažná publikace k výstavě)
	podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (studijní materiál pro učitele k některým výukovým programům pro školy, publikování metodických podkladů na metodickém portálu www.rvp.cz – propojení se stránkami muzea, puzzle dvou úrovní pro děti)

MUZEUM A GALERIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA V MARIÁNSKÉ TÝNICI	
Profil muzea	regionální působnost regionální (vlastivědné) muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická (expozice postavená na jednotlivých tematických scénériích)
	integrální
	V expozici se uplatňuje geografické i chronologické hledisko.
	Expozice sice staví na unikátních předmětech, avšak kontextuální, názorné pojetí ji řadí i k expozicím vzdělávacím.
	spíše typ <i>museum contemplativum</i>
	Využití pojetí, které autoři nazývají scénickým, staví na iluzivnosti (vesnický exteriér, interiér domu, ulice s obchody a úřady, hasičská zbrojnice, zákoutí s řemeslnými dílnami, interiér kuchyně nebo hostince).
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Princip „visitor friendly“ nebyl výrazněji uplatněn.
	Téma kultura a vzdělanost na severním Plzeňsku, život na venkově a život ve městě; témata se dotýkají zejména architektury.
	snaha o vyprávění skrze oživé scénérie z minulosti
	Vystavené objekty mají široký záběr od interiéru kaple s liturgickými předměty až k figurálním scénám, rekonstrukcím vesnického exteriéru nebo interiéru venkovského domu, řemeslných dílen; klasické vitríny s izolovanými exponáty jsou v expozici použity jen minimálně, expozice je z větší části tvořena dioramaty.
	množství dostupných informací na informačních listech u vstupu do každého sálu nebo v audioprůvodcích

	Dioramata doplňují informační materiály, přímo u scénérií nejsou další materiály jako mapy, schémata a fotografie příliš využity.
	využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozice	na široké spektrum potřeb návštěvníka (od potřeb duchovních k potřebám intelektuálním a relaxačním)
Podpůrné informační materiály	dostatečná nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	Přestože expozice prezentuje tradici, dá se označit za inovativní (důsledné uplatnění kontextuality, „dobové“ vitríny).
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	„Univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky, která je svým pojetím zajímavá i pro dětské návštěvníky (ti však nebyli výrazněji zohlednění uplatněním speciálních prvků).
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice je bezbariérová, jiným způsobem handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity při obsluze informačních kiosků
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	Využití digitálních médií v expozici (informační kiosky s dotykovými displeji; v galerii světců je dotyková obrazovka usazena do obrazového rámu; využití projekcí dotvářejících zobrazované scény).
	Didaktické a zábavní prvky nebyly v expozici uplatněny.

Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice (expozice je názorná a přitažlivá využitím dobových scénérií).
	uspokojivé prostorové podmínky pro případné vzdělávací aktivity přímo v expozici
	V muzeu se dosud nerealizovala pravidelná edukační činnost, započalo se s ní v září 2014.
	Textové či jiné didaktické pomůcky nejsou k dispozici.

Muzeum Boskovicka: BOSKOVICKO – KRAJINOU SEDMIZUBÉHO HŘEBENE	
Profil muzea	regionální působnost regionální (vlastivědné) muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	na pomezí expozice zaměřené na sbírkové předměty a expozice „koncepční“
	spíše funkčně-ekologická expozice
	spíše integrální expozice
	V expozici je uplatněno geografické i chronologické hledisko.
	Expozice staví na unikátních předmětech, avšak zároveň je i expozicí vzdělávací a informativní.
	<i>museum activum</i> (díky aktivitám, k nimž vybízejí interaktivní stanoviště)
	Iluzivnost se uplatňuje dílčím způsobem (dioramata nebo stylizované pracoviště archeologa).
	„Visitor friendly“ prvky se zde výrazněji neuplatňují.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma přírodní poměry a dějiny města Boskovice a regionu Boskovicko od pravěku do současnosti, vývoj archeologických výzkumů v regionu
	Jde o regionálně vlastivědnou expozici, která kombinuje důraz na významné exponáty a interaktivitu.
	Textové a obrazové panely na stěnách, klasické vitríny, robustní nábytkové prvky s prosklenými plochami, exponáty na soklech, tematicky seskupené soubory předmětů, dioramata i interaktivní stanoviště s didaktickými pomůckami; mezi exponáty najdeme i modely, kopie a makety, výtvarné prvky, velkoplošné obrazovky či stojany na doplňkové texty.
	množství dostupných informací (na obrazovkách a stojanech s textovými materiály)

	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozice	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, ale i na jeho sociální a relaxační potřeby
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	V expozici bylo zohledněno více návštěvnických skupin včetně dětí (délkou textů, různými úrovněmi výkladu, četným obrazovým doprovodem, modely předmětů, ukázkami původních technologií, ozvučením, několika interaktivními stanovišti) a školních skupin, tvůrci počítali i s návštěvníky s postižením hybnosti a se zrakovým postižením.
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice zohledňuje nevidomé návštěvníky (tištěný text pro nevidomé, možnost dotykového vnímání některých exponátů) a návštěvníky s postižením hybnosti (expozice je bezbariérová, výška části vitrín a modelů je uzpůsobena pro pohledovou výšku vozíčkáře).
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici

Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice (uplatnění názornosti, příprava pracovních listů podle věku, doprovodné programy; prostřednictvím interaktivních prvků expozice umožňuje aktivitu návštěvníků, resp. učení aktivitou).
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	nabídka edukačních programů k výstavě
	textové či jiné didaktické pomůcky (tři varianty pracovních listů přizpůsobené různým věkovým skupinám, tematicky zaměřené omalovánky)

Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech: PŘÍRODA PRO BUDOUCNOST	
Profil muzea	regionální působnost regionální (vlastivědné) muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	expozice funkčně-ekologická
	expozice integrální
	Expozice uplatňuje geografické hledisko.
	spíše expozice vzdělávací a informativní
	spíše <i>museum activum</i>
	Je zde uplatněna snaha o iluzivnost (expozice vyvolává iluzi přírodního prostředí, a to i díky zvukovým stopám a dalším audiovizuálním prvkům).
	Princip „visitor friendly“ byl částečně uplatněn.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma maloplošných chráněných území a velkoplošných chráněných území, která se nacházejí v oblasti působnosti muzea, zejm. v rámci okresu Rokycany; typy biotopů, fauna a flóra
	Expozice je pomyslnou procházkou deseti maloplošnými územími, jednou chráněnou krajinnou oblastí a čtyřmi přírodními parky, struktura informací je vždy stejná, autoři pečlivě volili množství informací a redukovali je.
	Vystavené objekty jsou vzorky fauny a flóry, v expozici se kromě vitrín nacházejí zejména velkorysá „proudová“ dioramata s informačními kiosky v podobě tabletů s dotykovými displeji.
	Dostatečné množství dostupných informací (kromě informací v tabletech i tištěný průvodní materiál, který je návštěvníkům volně k dispozici i domů).

	využití map, ilustrací, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií (audiovizuální programy k jednotlivým územím, zvukové stopy)
Zaměření expozice	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, ale i na jeho potřeby sociální a relaxační
Podpůrné informační materiály	dostatečně široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice pro dospělé návštěvníky, pro rodiny s dětmi i pro školní skupiny
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice částečně zohledňuje nevidomé návštěvníky, kteří mohou s pomocí průvodce využívat tablety s hlasy ptáků i audiopořady.
	Expozice je bezbariérová.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity (viz tablety s informacemi, zvukové informace, audiovizuální prvky)
	Zásada „hands-on“ nabyla uplatněna.
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických prvků v expozici

Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice (princip názornosti a redukovaného množství informací, ekologická výchova návštěvníků)
	Prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity jsou v expozici, samostatný prostor pro výuku muzeum nemá.
	Nabídka edukačních programů k výstavě dosud není.
	textové či jiné didaktické pomůcky (tištěný průvodní materiál, který si mohou návštěvníci odnést)
	podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (virtuální prohlídky všech expozic muzea a digitální obrazové prezentace)

MUZEUM JINDŘICHOHADECKA	
Profil muzea	regionální působnost regionální (vlastivědné) muzeum
Typ expozic podle různých klasifikačních hledisek	stálé expozice
	převážně analytické, kontextuální expozice
	V případě prezentací umění expozice zaměřené na sbírkové předměty, ostatní expozice jsou „koncepční“.
	funkčně ekologické expozice
	na pomezí tematických a integrálních expozic
	Expozice uplatňují částečně geografické i chronologické hledisko.
	expozice stavící na unikátních předmětech, expozice galerijního typu i expozice informativní
	spíše <i>museum contemplativum</i>
	iluzivnost a zároveň stylizace (např. prvek osvětlení pomocí pouličních lamp, vitrinové skříně v podobě lidových staveb dotvářející iluzi jihočeské návsi, rekonstrukce interiérů)
	uplatněn dílčí „visitor friendly“ prvek (odpočinkové lavice v expozici gotického umění)
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma gotického sochařství, historie a produkce Landfrasy tiskárny, malované ostrostřelecké terče, historická událost bitvy nad Jindřichohradeckem v roce 1944, jihočeské betlémy, osobnost Emy Destinové, život a dílo výtvarníka Vladimíra Holuba, vývoj šicích strojů Lada a dobová móda, Marie Hoppe-Teinitzerová, resp. textilní tvorba
	Struktura expozic se odvíjí od tématu každé z dílčích částí, expozice jsou obvykle oživeny dioramaty a promyšlenými kombinacemi různých typů exponátů, „hovoří“ zde předměty.

	Vzhledem k množství témat jsou vystavené objekty různého typu: gotické dřevořezby, staré tisky, rozměrné sbírkové předměty v podobě lisů a dalších technických exponátů, umělecká díla na pomezí uměleckého řemesla a lidové tvorby, fotografie, dokumenty a další osobní předměty (včetně nábytku, porcelánu, hudebních nástrojů a kuriozit) ze života prezentované osobnosti nebo dokumentující existenci výrobního subjektu; uplatňují se vitríny, světelné stěny s reprodukcemi, velkoformátové projekce, klasické vitríny a vitrinové stoly, textové a obrazové panely, figuríny, projekce na ploché obrazovce, stylizované vitrinové „skříně“, informační kiosky s dotykovým displejem, rekonstrukce interiérů, dioramata.
	dostatečné množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozic	podle typu dané expozice, převážně však na intelektuální potřeby návštěvníka, dílčím způsobem i na jeho potřeby duchovní a emocionální
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design a vnější podoba expozic	Expozice se odlišují, v některých se uplatnil spíše tradiční design a v jiných design inovativní.
	Všechny expozice mají zdařilé výtvarné a architektonické řešení.
Odlišnost nových expozic od těch předchozích	Expozice se podle tematického zaměření pohybují mezi tradicí a inovací.
Primární cílová skupina expozic	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky

Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Bezbariérovost je zde limitována stavební podobou historických budov, ve kterých muzeum sídlí (a kde nelze postavit výtah). Pro budovu jezuitského semináře byl pořízen „schodolez“ a průvodci na požádání pomohou vozičkáři zdolat kamenný práh ve vstupu do muzea. V expozici Krýzových jeslíček je pro potřeby vozičkářů umístěna rampa. Jiným způsobem se zde handicapovaní návštěvníci nezohledňují.
Uplatnění inovativních prvků v expozicích	dílčí uplatnění principu interaktivity (ovládání dotykových informačních stojanů a dalších prostředků s digitálním obsahem)
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	využití digitálních médií v expozici (stojany s dotykovými displeji, informační kiosky, projekční ploché obrazovky, fotorámečky, světelné stěny s reprodukcemi)
	Didaktické a zábavní prvky byly uplatněny částečně (střílení na terč, hra s pohyblivým kruhem v galerijní expozici).
	U expozice Jihočeské betlémy se uplatnilo netradiční výtvarné řešení expozice.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků se při přípravě expozice zvláštním způsobem nezohledňovaly.
	prostorové podmínky pro případné vzdělávací aktivity přímo v expozici
	Soustavná edukační činnost se zde dosud nerealizuje, muzeum pořádá občasné programy vzdělávacího charakteru.
	Textové či jiné didaktické pomůcky nejsou k dispozici.

Muzeum Komenského v Přerově: MEOPTA 80 / HISTORIE OPTICKÉHO PRŮMYSLU V PŘEROVĚ	
Profil muzea	regionální působnost regionální (vlastivědné) muzeum
Typ výstavy podle různých klasifikačních hledisek	dočasná výstava
	analytická, kontextuální výstava
	výstava „konceptní“
	funkčně-ekologická výstava
	integrální výstava
	Výstava uplatňuje chronologické a částečně i geografické hledisko.
	výstava vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	Iluzivnost nebyla výrazněji uplatněna.
	„Visitor friendly“ prvky nebyly výrazněji uplatněny.
Témata či oblasti představené na výstavě, obsah výstavy	téma historie firmy Optikotechna, resp. Meopta, optický průmysl v tehdejší Československu
	Návštěvník je vyzván k dobrodružné cestě světem fyziky (podpořeno didaktickými pomůckami i průvodcovskou postavičkou opičáka Flexíka; metoda didaktické hry na přírodovědné bádání).
	Vystavené objekty technického charakteru (fotoaparáty, promítačky a další záznamová, pozorovací, vojenská a další specializovaná technika), ikonickým objektem byl legendární flexaret; kromě vitrín a volně umístěných exponátů hojně textové a obrazové panely, kvůli podpoře objektového učení byly použity jak staré sbírkové školní didaktické pomůcky, tak vyrobené substituty.
	velké množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů

Zaměření expozice	především na intelektuální potřeby návštěvníka a na jeho sociální a relaxační potřeby
Podpůrné informační materiály	velmi široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	převážně tradiční design výstavy s inovativními prvky
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení (výtvarný pokus o průnik světa techniky a jeho dětského vidění)
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	Kromě dospělého návštěvníka také dětský návštěvník, expozice zohledňuje i rodiny s dětmi a školní skupiny prvky vhodnými pro dětského návštěvníka (speciálními výstavními panely, edukačními pomůckami v podobě muzejního kufříku a dalšími materiály). Kromě vitrín a volně umístěných exponátů měly na výstavě důležitou roli textové a obrazové panely s výraznou grafikou a dětské koutky pro hravé poučení a aktivní plnění zadaných úkolů.
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice není bezbariérová a dílčím způsobem zohledňuje pouze nevidomé návštěvníky (některými „hands-on“ exponáty).
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	Digitální média nebyla využita.
	bohaté uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
	netradiční výtvarné řešení expozice („bruselský“ styl)

Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly důsledně zohledňovány již při přípravě expozice, výstava nabízí mnoho vzdělávacích a zároveň zábavných aktivit a příležitostí. Téma se týká fyziky, a také proto byla expozice hojně využita školami i neorganizovanými návštěvníky.
	velkorysé prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	bohatá nabídka edukačních programů k výstavě (samoobslužný program pro rodiny s dětmi i lektorský program pro děti a mládež, přednášky a další popularizující formáty doprovodných akcí)
	Hojné textové či jiné didaktické pomůcky; samotné výstavní panely mají nejen informativní, ale i vzdělávací rozměr (promyšlená didaktická transformace obsahu) a byly přizpůsobeny pro dětského návštěvníka; uplatnění didaktické pomůcky v podobě muzejního kufříku a křížovky v pracovním listu, která metodicky vede návštěvníky k upevňování a rozšiřování znalostí.
	Webové stránky muzea obsahují metodické texty z oblasti muzejní pedagogiky.

Muzeum loutkářských kultur: MAGICKÝ SVĚT LOUTEK	
Profil muzea	celostátní působnost specializované muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	na pomezí formalistické a kontextuální expozice
	expozice zaměřená na sbírkové předměty
	expozice systematická s uplatněním chronologického hlediska
	tematická
	expozice stavící na unikátních předmětech uměleckého, resp. uměleckořemeslného charakteru (expozice galerijního typu)
	<i>museum contemplativum</i>
	Iluzivnost nebyla uplatněna.
Téma či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Prostory muzea (vyjma samotné expozice) jsou „visitor friendly“ (odpočinková zóna s židlemi, herna pro děti, muzejní obchod).
	loutka, vývoj loutky a fenomén loutkařství
	přehled typů loutek a jejich proměn, prezentace loutek českých a také raritních ukázek ze zahraničí
	vystavené objekty uměleckého, resp. uměleckořemeslného charakteru umístěné většinou ve vitrínách
	dostatečné množství dostupných informací
Zaměření expozice	využití doprovodných prostředků (ilustrací, schémat, fotografií)
	spíše na emocionální potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	dostatečně široká nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje, je pouze částečně bezbariérová.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity ani zásada „hands-on“ nebyly v expozici uplatněny.
	Digitální média nejsou v expozici využita.
	Zvláštní didaktické a zábavní prvky nejsou v expozici využity, i když samotné exponáty mají v očích návštěvníků spíše zábavní charakter.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	zohlednění vzdělávacích potřeb návštěvníků při přípravě expozice (informační bannery)
	Prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity přímo v expozici jsou omezené, k dispozici je samostatný ateliér.
	nabídka edukačních programů k výstavě (doprovodné programy diferencované podle témat a věku návštěvníků, komentované prohlídky a různé další programy)
	textové či jiné didaktické pomůcky (pracovní listy, trojjazyčná skládačka s fotografiemi a informacemi)

Muzeum regionu Valašsko: PROMĚNY VALAŠSKÉHO MEZIŘÍČÍ	
Profil muzea	regionální působnost regionální (vlastivědné) muzeum
Typ výstavy podle různých klasifikačních hledisek	dočasná výstava
	analytická, kontextuální výstava
	výstava „koncepční“
	výstava funkčně-ekologická
	výstava integrální
	Na výstavě se uplatňuje geografické i chronologické hledisko.
	Výstava s převahou uměleckých předmětů, avšak zároveň výstava vzdělávací a informativní.
	<i>museum activum</i>
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Princip iluzivnosti ani „visitor friendly“ není výrazněji uplatněn.
	architektura a urbanismus města Valašského Meziříčí
	komparace historických zobrazení architektury města a současného stavu
	Vystavené objekty mají povahu uměleckých děl a komparativních fotografií, je zde umístěna rekonstrukce kavárny a historické vozidlo, na výstavě se uplatňují interaktivní stanoviště a modely, dále panely s texty a fotografiemi.
	dostatečné množství dostupných informací (rozšířené popisky doplněné o fotografie a komentář)
Zaměření expozice	využití fotografií
	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka a na jeho potřeby sociální a relaxační
Podpůrné informační materiály	dostačující nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	méně zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace (posun k interaktivitě)
Primární cílová skupina expozice	expozice pro dospělé i dětské návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice je bezbariérová, jiným způsobem handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků na výstavě	uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	Digitální média nebyla uplatněna.
	hojně uplatnění didaktických a zábavních prvků
Vzdělávací hledisko výstavy, výstava jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly při přípravě zohledněny – výstava uplatňuje hravé interaktivní prvky, resp. didaktické prostředky s cílem podpořit učení návštěvníků.
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity (přímo v expozici)
	nabídka edukačních programů k výstavě (výukový program pro žáky škol a širokou veřejnost, lektorské programy pro děti a komentovaná prohlídka po městě)
	didaktické pomůcky v podobě didaktických exponátů
	Na webových stránkách muzea lze stáhnout množství pracovních listů z cyklu Hrajeme si s muzeem.

Muzeum regionu Valašsko: ZÁMEK A PARK V LEŠNÉ U VALAŠSKÉHO MEZIRÍČÍ	
Profil muzea	regionální působnost památkový objekt (zámek)
Typ expozic podle různých klasifikačních hledisek	stálé expozice
	analytické, kontextuální expozice
	expozice zaměřená na sbírkové předměty, resp. na zpřístupnění památkového objektu a jeho původních interiérů, ale i expozice „koncepční“ (environmentální expozice)
	funkčně-ekologická
	na pomezí expozice tematické a integrální
	Expozice historických zámeckých pokojů uplatňuje časové hledisko.
	Expozice staví na hodnotě památkového objektu (původní mobiliář historických zámeckých pokojů); environmentální expozice je expozicí vzdělávací a informativní.
	<i>museum contemplativum</i> (zámecké pokoje) X <i>museum activum</i> (environmentální expozice)
	Iluzivnost byla uplatněna při rekonstrukcích historické podoby interiérů.
	Princip „visitor friendly“ byl uplatněn částečně (lavičky, volně přístupná přírodovědná herna s kobercem a sedátky).

Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	historie zámku, environmentální témata, téma parku a stromů (vývoj historických parků a zahrad)
	struktura vyprávění, jeho celkový tón a jazyk: prezentace historické podoby interiérů (prohlídka zámku)
	Vystavené objekty: rekonstrukce interiérů – kromě prostoru samotného i mobiliář; rekonstrukce dobové školní třídy ukazuje její zařízení, v environmentální expozici kromě dermoplastických preparátů také informační panely a interaktivní prvky; naučná stezka v parku prezentuje stromy.
	dostatečné množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií (v environmentální expozici)
	V expozici byla uplatněna digitální média: v přírodovědné části jsou počítačové kiosky (s naučnými hrami a simulacemi), na obrazovce v herně se promítá smyčka s EVVO ⁴ tematikou.
Zaměření expozice	Vzhledem k rozdílnosti expozic nelze jednoznačně určit (intelektuální, emocionální i sociální a relaxační potřeby návštěvníka).
Podpůrné informační materiály	dostačující nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	V zámeckých interiérech se uplatňuje tradiční design výstavy, ve výstavách spíše netradiční (vitríny se využívají jen v nutných případech, exponáty se co nejvíce přibližují návštěvníkům).
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	Zámek je nově zpřístupněn.
Primární cílová skupina expozice	„Univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky; environmentální expozice zaměřena spíše na děti a školní skupiny.

4 Zkratka znamená environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu.

Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice částečně zohledňuje nevidomé návštěvníky, takže je-li ve skupině nevidomý, průvodce mu umožní vybrané exponáty ohmatat; v současné době zde probíhá haptická výstava nevidomé sochařky, při vernisáži byla možnost vstupu s vodicími psy. Průvodce se přizpůsobí situaci. Expozice je bezbariérová – na zadním schodišti je plošina pro vozičkáře.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity (interaktivní prvky výhradně v environmentální expozici)
	Zásada „hands-on“ byla uplatněna v environmentální expozici.
	digitální média v podobě dvou počítačových kiosků
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v environmentální expozici
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly zohledněny při přípravě environmentální expozice (herna s tematikou života stromu) a navazujících aktivit vázaných na zámecký park.
	prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity v environmentální expozici (prostor pro školní třídy, sedátka, koberec)
	nabídka edukačních programů k výstavě (klasická prohlídka zámeckých interiérů s výkladem průvodce, lektorské programy pro školy o využití dřeva, životě stromu a parků, další aktivity s přírodovědnou tematikou, výtvarné dílny, pohádkové stezky parkem)
	textové či jiné didaktické pomůcky (exponáty v environmentální expozici, pracovní listy s úkoly a hádankami, „chytré lavičky“ v parku s informacemi)
	Na adrese http://www.muzeumvalassko.cz/modrasek/hraci-koutek-pro-deti/ lze stáhnout vzdělávací materiály muzea a také využít vzdělávací portál střediska environmentální výuky Modrásek, které působí ve všech objektech zastřešujícího muzea. Portál obsahuje hry a různé informace a kromě počítačových kiosků přímo v objektu je on-line přístupný (http://portal.muzeumvalassko.cz/).

Muzeum umění Olomouc: STOLETÍ RELATIVITY. STÁLÁ EXPOZICE VÝTVARNÉHO UMĚNÍ 20. STOLETÍ	
Profil muzea	nadregionální působnost muzeum umění
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	mezi expozicí zaměřenou na sbírkové předměty a expozicí „koncepční“
	funkčně-ekologická
	integrální
	V expozici se uplatňuje geografické i chronologické hledisko.
	expozice s převahou uměleckých předmětů (expozice galerijního typu)
	<i>museum contemplativum</i>
	Princip iluzivnosti nebyl uplatněn.
	„Visitor friendly“ prvky nebyly výrazněji uplatněny.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma výtvarné umění 20. století
	struktura vyprávění: tematicky oddělené části expozice
	vystavené objekty v podobě uměleckých děl, a to jak plošných, tak prostorových nebo audiovizuálních
	menší množství dostupných informací
	využití digitálních médií v podobě databáze CEAD
Zaměření expozice	spíše na duchovní a emocionální potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	dostatečná nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení

Odlišnost nové expozice od těch předchozích	tradice
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity nebyl uplatněn.
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	využití digitálních médií (databáze)
	Didaktické a zábavní prvky nebyly v expozici uplatněny.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Přímo při přípravě expozice nebyly vzdělávací potřeby návštěvníků zohledněny.
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity (kromě expozice i lektorské studio)
	nabídka řady edukačních programů k výstavě
	Byly vytvořeny prototypy didaktických pomůcek (dosud nerealizovány), další pomůcky se využívají při edukaci.
	podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (přístup do databáze CEAD na webu muzea)

Národní muzeum, Národní památník na Vítkově KŘÍŽOVATKY ČESKÉ A ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNOSTI	
Profil muzea	celostátní působnost památník
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická
	integrální
	V expozici se uplatňuje chronologické hledisko.
	mezi expozicemi stavící na unikátních předmětech a expozici vzdělávací a informativní
	<i>museum contemplativum</i>
	Princip iluzivnosti nebyl uplatněn.
	„Visitor friendly“ prvky nebyly uplatněny.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	moderní české, resp. politické dějiny a osudové okamžiky českého státu
	struktura vyprávění: osobní předměty jako nositelé informací o daných dějinných událostech
	Vystavené objekty typu dokumentů, fotografií, osobních předmětů; informační panely, vitríny; k „ikonickým“ předmětům patří poslední dopisy Milady Horákové a Heliodora Píky, posmrtná maska Jana Palacha, první československá ústava apod.
	dostatečné množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů (dobové záběry)
Zaměření expozice	na duchovní, emocionální a intelektuální potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	široká nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Památník i expozice jsou zcela bezbariérové; k dispozici je výtah nebo pojízdná plošina obsluhovaná v případě potřeby kustodem. Nevidomý návštěvník může využít poslechovou smyčku.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity nebyl uplatněn.
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	digitální projekce
	Didaktické a zábavní prvky nebyly v expozici uplatněny.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Přímo při přípravě expozice nebyly vzdělávací potřeby návštěvníků zohledněny.
	omezené prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	bohatá nabídka edukačních programů k výstavě
	textové pomůcky
	Podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (lze volně stáhnout textové materiály).

Národní muzeum: VE STÍNU OLYMPU	
Profil muzea	celostátní působnost
Typ výstavy podle různých klasifikačních hledisek	dočasná výstava
	analytická, kontextuální výstava
	„konceptní“ výstava
	funkčně-ekologická výstava
	integrální výstava
	Na výstavě se uplatnilo geografické i chronologické hledisko
	výstava vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	princip iluzivnosti uplatněn při rekonstrukcích dobových obydlí
	částečné uplatnění „visitor friendly“ prvků
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma každodenního života na přelomu starší a mladší doby železné na území střední Evropy, komparativně i stejné období v antickém Řecku (6.–4. století před Kr.)
	Antická a středoevropská kultura byly prezentovány separátně, avšak ve vzájemných vztazích; divák tím byl veden ke komparaci.
	vystavené objekty: originální sbírkové předměty, kopie předmětů, rekonstrukce z autentických materiálů; textové panely, rekonstrukce obydlí, figuríny v autentických oděvech, vitríny, aktivizační a interaktivní prvky, multimediální prvky, velkoformátové tapety s kresbami, panely
	velké množství dostupných informací
	hojné využití map, schémat a fotografií
	využití multimédií (zvukové a obrazové materiály)
Zaměření expozice	na intelektuální, sociální a relaxační potřeby návštěvníka

Podpůrné informační materiály	velmi široká nabídka (kromě textových panelů haptický katalog výstavy „Archeologie dotykem“, odborná publikace „Ve stínu Olympu“, pracovní listy)
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové výstavy od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina výstavy	širší spektrum návštěvníků: kromě dospělého návštěvníka i rodiny s dětmi, školní skupiny, návštěvníci se zrakovým postižením
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Výstava zohledňuje nevidomé návštěvníky (haptická stezka pro nevidomé a slabozraké návštěvníky s kopiemi předmětů k dotýkání, poslechovým panelem s ukázkami antické hudby a plastickými reliéfy s půdorysy a vzory typickými pro zvolené období).
	Výstava je bezbariérová.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	hojné uplatnění principu interaktivity
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici (multimediální prvky v podobě videoobrazovky nebo zvukového panelu s antickou hudbou)
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici: stanoviště pro ukázkou textilní techniky karetkování, hru s nástěnným bludištěm s pravěkými plodinami, skládačka antické mozaiky, oblékání antické a keltské panenky (i v papírové verzi), šněrovačka s antickým vázovým malířstvím, dětské kostky s fotografiemi exponátů nebo s rekonstrukcí tkalcovského stavu
	netradiční výtvarné řešení expozice

Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly zohledněny již při přípravě expozice.
	dobré prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	bohatá nabídka edukačních programů k výstavě (animační programy, výtvarné dílny a další doprovodné akce)
	bohatá nabídka textových a jiných didaktických pomůcek
	koncepční podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (e-learning na stránkách projektu Archeologie na dosah, pracovní listy)

Nový zámek Kostelec nad Orlicí: ŽIVOT V BIEDERMEIERU	
Profil muzea	regionální působnost zámek a jeho expozice
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	kontextuální expozice
	expozice zaměřená na rekonstrukci původních interiérů (zámecká expozice)
	expozice uplatňuje časové hledisko
	expozice stavící na unikátních předmětech a genu loci a zároveň expozice s převahou uměleckých nebo uměleckořemeslných předmětů
	<i>museum contemplativum</i>
	Princip iluzivnosti je zde určující.
	„Visitor friendly“ prvky zde nebyly uplatněny.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	téma život šlechty v biedermeieru (životní styl první poloviny 19. století)
	Expozice ukazuje reprezentační a obytné prostory vybavené původním mobiliářem; jde o pomyslnou procházku exkluzivními interiéry první poloviny 19. století a zároveň o exkurz do historie významné šlechtické rodiny, potažmo do historie českých zemí.
	Vystavené objekty: kromě autentického prostoru samotného jde o nábytek, sklo a porcelán, grafické sbírky a množství obrazů (rodová portrétní galerie).
	Omezené množství dostupných informací a doplňkových prostředků (zdrojem informací je průvodce).
Zaměření expozice	na spektrum potřeb (intelektuální, duchovní a emocionální potřeby návštěvníka)
Podpůrné informační materiály	omezená nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	tradiční design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	tradice
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity nebyl uplatněn.
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	Digitální média nebyla uplatněna.
	Didaktické a zábavní prvky nebyly uplatněny.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků nebyly při přípravě expozice zohledněny.
	nedostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	Edukační programy se nenabízejí.
	Textové či jiné didaktické pomůcky nejsou k dispozici.

Slezské zemské muzeum: SLEZSKO	
Profil muzea	nadregionální působnost vlastivědné muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická expozice
	integrální expozice
	V expozici se uplatňuje geografické hledisko.
	spíše expozice vzdělávací a informativní
	spíše <i>museum contemplativum</i>
	Princip iluzivnosti nebyl výrazněji uplatněn.
	Snaha o „visitor friendly“ muzeum (vstupní zóny s prostorem pro děti, muzejní obchod, prostor pro komunikaci, židličky do expozice); v samotné expozici nejsou „visitor friendly“ prvky výrazněji uplatněny.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Slezsko a jeho historie, významné osobnosti a fenomény, přírodní rozmanitost Slezska
	struktura vyprávění: „brána“ do Slezska, expozice jako podnět pro další poznávání země
	vystavené objekty: klasické sbírkové předměty vztahující se ke Slezsku, vitríny, textové panely a doplnění obrazového charakteru
	dostatečné množství dostupných informací
	hojně využití map, schémat a fotografií
	využití digitálních médií
Zaměření expozice	spíše na intelektuální potřeby návštěvníka, ale i na jeho sociální potřeby
Podpůrné informační materiály	široká nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity nebyl výrazněji uplatněn.
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	Digitální média nebyla výrazněji uplatněna.
	Zvláštní didaktické a zábavní prvky nebyly v expozici uplatněny.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly brány v úvahu.
	vekovysé prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity (kromě dětského muzea i speciální edukační místnost)
	nabídka řady edukačních programů k výstavě
	Během edukace se využívají textové a jiné didaktické pomůcky.

ŠATLAVA, MUZEUM VĚZEŇSTVÍ	
Profil muzea	regionální působnost specializované muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	mezi expozicí zaměřenou na sbírkové předměty a expozicí „konceptní“
	expozice funkčně-ekologická
	tematická expozice
	V expozici se uplatňuje chronologické hledisko.
	expozice stavící na unikátních předmětech a zároveň expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	iluzivnost rekonstrukcí dobových výjevů
	„Visitor friendly“ prvky nebyly výrazněji uplatněny.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	historie práva na Uničovsku
	oživení autentického prostoru a připomínka jeho historie
	vystavené objekty: mučicí nástroje, okovy, policejní pouta, bodáky, reprodukce archiválií, interaktivní kiosky s dotykovou obrazovkou, aktivizující stanoviště
	dostatečné množství dostupných informací
	využití doprovodného materiálu (fotografie, texty)
	využití projekcí filmů a digitálních médií (kromě informačních kiosků i projekce snímků s lidskoprávní a environmentální tematikou)
Zaměření expozice	na emocionální, intelektuální, sociální a relaxační potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	dostatečná nabídka

Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice spíše pro dospělé návštěvníky, ale díky aktivizujícím stanovištím i pro děti
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice handicapované návštěvníky nezohledňuje. Z důvodu specifických prostor bývalé věznice není ani bezbariérová.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity (stanoviště s nabídkou aktivit: lepení papírových pytlíků, psaní věžeňského dopisu, pletení lana)
	uplatnění zásady „hands-on“ na zmíněných stanovištích
	využití digitálních médií v expozici
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly zohledněny již při přípravě expozice.
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	Pravidelné edukační programy zde neprobíhají, pouze jednorázové vzdělávací a kulturní akce.
	textové pomůcky (pracovní listy pro žáky základních a středních škol)

TECHMANIA SCIENCE CENTER	
Profil muzea	nadregionální působnost science center
Typ expozic podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně ekologické expozice
	integrální expozice
	expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	uplatnění „visitor friendly“ prvků
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	historie Škodových závodů, vesmír, lidské tělo, voda, obnovitelné zdroje energie, výroba filmu, kriminalistika a mnoho dalších fyzikálních a matematických témat
	„storytelling“, poznávání skrze aktivní manipulaci s exponáty
	vystavené objekty: hlavolamy a vědecké hračky, interaktivní exponáty, technické unikáty
	množství dostupných informací
	využití map, schémat a fotografií
	využití projekcí filmů a digitálních médií
Zaměření expozice	na celé spektrum potřeb včetně intelektuálních, emocionálních, sociálních a relaxačních
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení

Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice pro děti, mládež, školní skupiny, dospělě návštěvníky včetně návštěvníků handicapovaných
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice je bezbariérová a uplatněním hands-on exponátů zohledňuje i nevidomé návštěvníky.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Důsledné uplatnění principu interaktivity, možnost aktivní manipulace s exponáty; exponát – nástroj k provedení pokusu, jehož výsledek návštěvník ovlivňuje.
	uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií
	Expozice je postavena na didaktických a zábavních prvcích.
	netradiční výtvarné řešení expozice
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly důsledně zohledněny již při přípravě expozice.
	velkorysé prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	bohatá nabídka edukačních programů k výstavě
	hojné textové a jiné didaktické pomůcky
	systematická podpora vzdělávání na webových stránkách muzea (web Edutorium, Digitální model sluneční soustavy, kvízy, Web SCICOM s články a videi)

Vlastivědné muzeum v Olomouci: PŘÍRODA OLOMOUCKÉHO KRAJE	
Profil muzea	regionální působnost vlastivědné muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická expozice
	integrální expozice
	Expozice uplatňuje geografické hledisko.
	expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	uplatněn princip iluzivnosti (jeskyně, dioramata, zvukové stopy, rybník aj.)
	částečné uplatnění „visitor friendly“ prvků (prostor pro relaxaci návštěvníků díky židlím, kobercům a sedátkům)
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	přírodní poměry Olomouckého kraje (geologické a krajinné prvky přírody)
	struktura vyprávění: pomyslné putování Olomouckým krajem proti toku řeky Moravy od metropole regionu k vrcholům Jeseníků; rostliny a živočichové zasazení do přirozeného prostředí
	vystavené objekty: vzorky minerálů a hornin, zkameněliny, hornické artefakty, konstrukce turistické vyhlídky, rekonstrukce štoly a krasové jeskyně, 10 dioramat s krajinnými prvky přírody a vzorky živočichů a rostlin, interaktivní prvky, resp. didaktické exponáty (zásuvky s exotickými plody, rostlinnými semeny; odlitky stop živočichů, ulity plžů, kožešiny, pytlíčky s bylinkami, zvuky různých druhů ptáků a savců, včelí úl, audiovizuální efekty, muzejní rybník, relaxační koutek s kobercem z „trávy“ a projekcí ptáků nad hlavou atd.), dotykové obrazovky

	dostatečné množství dostupných informací (díky digitálním databázím eliminace textů v samotné expozici)
	hojně využití map, schémat a fotografií
	Využití projekcí filmů a digitálních médií (interaktivní prvky staví na multimédiích; dále čtyři dotykové obrazovky s databázemi rostlin a živočichů v daném biotopu, geologických nalezišť regionu ad.).
Zaměření expozice	na celé spektrum potřeb: intelektuální, emocionální a sociální a relaxační potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	spektrum návštěvníků: rodiny s dětmi, školní skupiny, dospělí návštěvníci i návštěvníci handicapovaní (s postižením hybnosti i se zrakovým postižením)
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice zohledňuje nevidomé návštěvníky (popisky v Braillově písmu, nabídka edukačního programu).
	Expozice je bezbariérová.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity (interaktivní prvky v celé expozici: kukátka, mikroskopy, dalekohledy, zásuvky, králíkárna, včelí úl, jezevčí nora; průzkum štol, chytání ryb, obsluha digitálních databází, interaktivní tabule s rybami atd.)
	hojně uplatnění zásady „hands-on“
	četné využití digitálních médií v expozici
	hojně uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici

Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly zohledněny již při samotné přípravě expozice.
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity (nejen v expozici samotné, ale i ve speciální místnosti)
	nabídka řady diferencovaných edukačních programů k výstavě
	Textové či jiné didaktické pomůcky (kromě samotných exponátů didaktického charakteru podporují vzdělávání také pracovní listy).

Vlastivědné muzeum v Olomouci: OLOMOUC – PATNÁCT STOLETÍ MĚSTA	
Profil muzea	regionální působnost vlastivědné muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická
	integrální
	V expozici se uplatňuje geografické i chronologické hledisko.
	expozice s množstvím uměleckých předmětů a zároveň expozice vzdělávací a informativní
	spíše <i>museum activum</i>
	uplatnění principu iluzivnosti (audiovizuální projekce s „Pepper’s ghost“ efektem, diorama na téma mnišského způsobu života s projekcí mnicha a hudebního doprovodu, kavárna, kino)
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	dílčí uplatnění „visitor friendly“ prvků (posezení v kavárně nebo v kině)
	téma historie města Olomouc, instituce olomouckého biskupství a církevní správy, dále měšťanská společnost a umění, kulturněhistorické fenomény 19. a první poloviny 20. století
	Způsob vyprávění: prezentace fenoménů, které měly důležitý podíl na utváření podoby města, snaha jít nad rámeček regionálních dějin.

	vystavené objekty různorodého charakteru: archeologické nálezy (mince, železná přilba), faksimile iluminovaných folií rukopisů a knižních vazeb, obrazy, uměleckořemeslné artefakty, kolekce mincí, medailí a mešního náčiní, historický model architektury, soubor chladných a palných zbraní, sklo, porcelán, model části vozu tramvaje, dioramata a rekonstrukce (skriptorium, klášter, městský bulvár: kavárna, kino, fotografický ateliér) aj.
	množství dostupných informací (díky digitálním databázím eliminace textových informací přímo v expozici)
	hojně využití map, schémat a fotografií
	Hojně využití projekcí filmů a digitálních médií (audiovizuální projekce s postavou středověkého iluminátora, „mnišské“ diorama s audiovizuální projekcí klečícího mnicha a chorálem, hudební kulisa, projekce unikátních záběrů zachycujících návštěvy významných osobností ve městě, elektronická databáze přístupná pomocí dotykových obrazovek umístěných v každém ze sedmi celků expozice – obsahují odborné texty, obrazové dokumenty, vědomostní kvízy).
Zaměření expozice	na spektrum potřeb (duchovní, emocionální, intelektuální i sociální a relaxační potřeby návštěvníka)
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	inovativní design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	spektrum návštěvníků: kromě dospělých také rodiny s dětmi a školní skupiny
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice zohledňuje nevidomé návštěvníky.
	Expozice je bezbariérová.

Uplatnění inovativních prvků v expozici	Uplatnění principu interaktivity (model tramvaje, do něhož lze nastoupit, posezení v rekonstrukci kavárny, pískoviště s archeologickým materiálem, replika terče olomouckých ostrostřelců ve formě velkého puzzle).
	uplatnění zásady „hands-on“
	hojné využití digitálních médií
	uplatnění didaktických a zábavních prvků
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly zohledněny již při přípravě expozice.
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity (kromě expozice také lektorská místnost)
	nabídka řady edukačních programů k výstavě
	textové či jiné didaktické pomůcky (kromě didaktických exponátů a digitálních databází a kvízů také pracovní listy)

Vlastivědné muzeum v Olomouci: PŘÍBĚH KAMENE – EXPOZICE GEOLOGIE, ARCHEOLOGIE A LAPIDÁRIA	
Profil muzea	regionální působnost vlastivědné muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice zaměřená na sbírkové předměty X expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická expozice
	integrální expozice
	Expozice uplatňuje geografické i chronologické hledisko.
	mezi expozicemi galerijního typu a expozicemi vzdělávací a informativní
	<i>museum activum</i>
	Princip iluzivnosti nebyl výrazněji uplatněn.
	„Visitor friendly“ prvky nebyly uplatněny.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Tématem je kámen v různých podobách či formách a proměny tohoto materiálu.
	způsob vyprávění: propojení přírodovědných a společenských oborů expozice v chronologickém sledu; „příběh“ kamene vyprávěný v deseti chronologicky řazených zastaveních
	vystavené objekty: různé druhy hornin, zkameněliny, rudý a minerály, archeologické nálezy, výrobky (pazourkové šipky, dýky, sekeromlaty aj.), artefakty dokládající postup výroby, architektonické články, sochy, památky sepulkrálního rázu a reliéfy; dále dvě elektronické hry, interaktivní stanoviště, skládačka podle vystaveného reliéfu, série šesti podložek s razítky
	dostatečné množství dostupných informací

	využití doprovodného materiálu
	využití digitálních médií (elektronické hry)
Zaměření expozice	na spektrum potřeb (na duchovní, emocionální, intelektuální i sociální a relaxační potřeby návštěvníka)
Podpůrné informační materiály	široká nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše inovativní design výstavy
	vysoce zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	inovace
Primární cílová skupina expozice	expozice pro dospělé návštěvníky i pro rodiny s dětmi
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice je bezbariérová a zohledňuje také nevidomé návštěvníky (vybrané exponáty je možno poznávat hapticky a jsou u nich umístěny popisky v Braillově písmu).
Uplatnění inovativních prvků v expozici	uplatnění principu interaktivity (haptické zkoumání hornin, manipulace s modelem vrtáku do kamene, práce s kamenosochařskými nástroji, dvě elektronické hry, skládačka, podložky s gumovými a slepotiskovými razítky)
	hojné uplatnění zásady „hands-on“
	využití digitálních médií v expozici (hry)
	uplatnění didaktických a zábavních prvků v expozici (interaktivní stanoviště, digitální hry)
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků byly zohledněny již při přípravě expozice.
	omezené prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	Vzhledem ke specifikům výstavních prostor se zde edukační programy nerealizují.
	hojné uplatnění didaktických pomůcek

Vlastivědné muzeum v Olomouci: NÁRODOPISNÁ EXPOZICE: OD KOLÉBKY KE HROBU	
Profil muzea	regionální působnost vlastivědné muzeum
Typ expozice podle různých klasifikačních hledisek	stálá expozice
	analytická, kontextuální expozice
	expozice „koncepční“
	funkčně-ekologická expozice
	integrální expozice
	Vexpozici uplatněno geografické a časové hledisko.
	expozice vzdělávací a informativní
	<i>museum contemplativum</i>
	uplatnění principu iluzivnosti (rekonstrukce dobových interiérů, drobná sakrální stavba, ukázky hrobů a zvoníčka)
	„Visitor friendly“ prvky nebyly uplatněny.
Témata či oblasti představené v expozici, obsah výstavy	Téma života venkovského člověka 19. století mezi základními póly lidské existence, kterými jsou narození a smrt.
	Celkový tón vyprávění: snaha o navození dobové atmosféry a práce s emocemi, které souvisejí s tématem.
	vystavené objekty: předměty ze života (lidový nábytek, předměty domácí potřeby, keramika, kramářské tisky, lidové umění, kroje a předměty religiózní povahy, obřadní textilie, keramika, devocionálie, předměty související s posledními věcmi člověka, obrazy na plátně, dřevěné figurální reliéfy, figurální plastiky, malby na plechu, domácí oltáře, voskové plastiky pod poklopem a Kalvárie), rodinná kaplička ve zmenšené velikosti, funkční zvoníčka s umíráčkem, ukázky hrobů, scéna rozloučení se zemřelým, rekonstrukce dobových interiérů, klasické prvky v podobě vitrín s předměty nebo figurínami oblečenými do lidových krojů, panely s textovými informacemi

	dostatečné množství dostupných informací
	využití doprovodného materiálu (fotografií)
	Digitální média nebyla využita.
Zaměření expozice	spíše na duchovní a emocionální potřeby návštěvníka
Podpůrné informační materiály	omezená nabídka
Design výstavy, vnější podoba expozice	spíše tradiční design výstavy
	zdařilé výtvarné a architektonické řešení
Odlišnost nové expozice od těch předchozích	mezi inovací a tradicí
Primární cílová skupina expozice	„univerzální“ návštěvník, resp. expozice pro dospělé návštěvníky
Prvky zohledňující handicapované návštěvníky	Expozice je bezbariérová; jiným způsobem handicapované návštěvníky nezohledňuje.
Uplatnění inovativních prvků v expozici	Princip interaktivity nebyl uplatněn.
	Zásada „hands-on“ nebyla uplatněna.
	Digitální média nebyla uplatněna.
	Didaktické a zábavní prvky nebyly uplatněny.
Vzdělávací hledisko expozice, muzejní expozice jako místo pro vzdělávání	Vzdělávací potřeby návštěvníků nebyly při přípravě expozice zvláštním způsobem zohledněny.
	dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity
	nabídka edukačních programů k výstavě (animační programy pro žáky a studenty, komentované prohlídky)
	Textové či jiné didaktické pomůcky nejsou k dispozici.

5

Odpovědi na výzkumné otázky a diskuse – jejich charakter a pořadí

Jak jsme již předeslali, kvalitativní metodologii si spojujeme s analytickou indukci a tímto způsobem usuzování jsme během našeho výzkumu pracovali i my. Od jednotlivých případů představených v předchozích pasážích se nyní pokusíme dospět k obecným rysům nebo principům, tak aby závěry našeho šetření přesáhly popisné informace obsažené v datech získaných od respondentů a pozorováním a aby podchytily obecnější zákonitosti naší současné muzejní kultury, resp. muzejní prezentace.

Během analýzy vybraných muzejních expozic a výstav jsme využili také konstantní komparace – a tento proces porovnávání, hledání paralel a rozdílů v datových zdrojích (Šed'ová, 2007) nás přivedl k vymezení určitých typologií případů. V našem šetření se jedná zejména o typologii muzejních exponátů a dalších expozičních prvků a dále o typologii muzejních expozic podle povahy prezentovaných exponátů a filozofie muzejní prezentace. Došli jsme dále k postižení vztahů mezi typem muzea (sbírek) a podobou expozice.

Dalším postupem, který jsme během výzkumu využili a jehož výsledky předložíme v následující kapitole, je kontrastování, tedy komparace polárních typů případů. V našem výzkumu se jedná zejména o „kamenné“ vs. inovativní muzeum a dále o klasickou informativní expozici vs. expozici v podobě edukačního média, která vychází vzdělávacím potřebám návštěvníků vstříc řadou konkrétních opatření. Zajímavé výsledky přinesla komparace galerijních expozic, tedy expozic prezentujících umělecká díla, a expozic neuměleckých. Metoda komparace a kontrastování nám umožnila nejen vzájemné odlišení případů, ale i nalezení významných rozdílů v oblasti principů

a strategií uplatňovaných v expozicích prezentujících výtvarné umění a kulturu a v expozicích ostatních.

V rámci sekundární interpretace jsme se pokusili znovu promyslet a interpretovat analyzovaný materiál a hledat fenomény, o nichž data nejvíce vypovídají, příp. vysvětlit, z jakých důvodů se objevují a často i ustalují, nebo proč k nim vůbec dochází. V této závěrečné fázi jsme se znovu navraceli ke klíčovým konceptům obsaženým ve formulaci výzkumného problému a k teoretickému kontextu, který nám napomohl k pojmovému uchopení a objasňování získaných poznatků. Některé z konceptů přitom redefinujeme.

Díky tomu, že už samotné případové studie obsahují interpretující pasáže, zahrnuli jsme formulaci obecnějších zákonitostí, komparaci, kontrastování a konečně i sekundární interpretaci právě do kapitol přinášejících přehled odpovědí na výzkumné otázky a spojili jsme je přímo s diskusí. Postupně představíme zjištění:

- o tématech a obsahu současných českých expozic,
- o vnější podobě a designu těchto expozic,
- o principech a strategiích uplatňovaných v současných českých expozicích a jejich odlišnosti od předchozích prezentací (kapitolu budeme členit na základě relace mezi typem prezentovaného sbírkového fondu a uplatňovanými výstavními principy a strategiemi),
- o českých expozicích jako edukačním médiu,
- o silných a slabších stránkách současných českých expozic.

Po podrobných odpovědích a místy delší diskusi bude následovat stručné sumarizující shrnutí obsažené v kapitole *Shrnutí výsledků výzkumu*, kterou doporučujeme čtenáři, kterému se naše diskuse bude jevit jako příliš podrobná.

6

Odpovědi týkající se témat a obsahu současných českých expozic

Tato kapitola přináší odpovědi na obecnou výzkumnou otázku týkající se témat prezentovaných v muzejních expozicích a jejich obsahu. Během hledání odpovědi na tuto otázku jsme si položili celkem sedm specifických výzkumných otázek, které se týkají jak obsahu expozic, tak jejich tematického zaměření. Znění otázek i odpovědi prezentuje následující přehled.

Obecná výzkumná otázka č. 1:

**Jaká témata prezentují současné české expozice
a co tvoří jejich obsah?**

Specifické výzkumné otázky týkající se obsahu a tematického zaměření expozic:

1.1	Jaká témata jsou představena v nově vzniklých expozicích a co je jejich obsahem?
1.2	Jaký typ objektů je v expozicích prezentován?
1.3	Obsahují expozice dostatečné množství dostupných textových informací?
1.4	Tvoří obsah expozic kromě exponátů i ilustrativní a informativní materiál, jakým jsou mapy, schémata, ilustrace nebo fotografie?
1.5	Jsou v expozicích využity projekce filmů nebo jiná digitální média?
1.6	Na jaké potřeby návštěvníka se expozice zaměřují? Na potřeby intelektuální, nebo spíše na potřeby duchovní, emocionální, případně sociální a relaxační?
1.7	Jsou návštěvníkům k dispozici nějaké podporné informační materiály?

6.1 Témata expozic

Prezentovaná témata muzejních expozic lze rozdělit na dvě základní kategorie vycházející z faktu, že selektovat, zkoumat, tezaurovat a prezentovat lze muzeálie dokládající buď kulturní,⁵ anebo přírodní fenomény. Tomu také odpovídá klasické členění sbírkových předmětů na artefakty a naturfakty. Zobecnit jsme se pokusili i dílčí témata zkoumaných expozic a vřadili jsme je pod dané dvě široké kategorie témat:

- (Pre)historie a současnost kulturních fenoménů,
- Minulost⁶ a současnost přírodních fenoménů.

Jejich konkretizaci přináší tabulky č. 1 a 2.

Co se týká témat současných českých expozic, lze je označit za tradiční: ničím nepřekvapují, vycházejí ze sbírkových fondů a z tradiční představy o roli muzea ve společnosti, která předpokládá, že muzeum bude připomínat tradice, historické události, život významných osobností nebo vytvářet „obraz vlasti“, jak typicky očekáváme od vlastivědných muzeí (viz Palackého koncept Národního muzea). Témata většiny zkoumaných expozic poměrně málo korespondují se skutečným životem lidí anebo s aktuálními společenskými problémy a výzvami. Výjimku představují environmentálně zaměřené expozice nebo expozice pojednávající o alternativních zdrojích energie. Palčivých společenských témat je však daleko více a je škoda, že muzea více nepřispívají do veřejné debaty o nich. Obracejí se především do minulosti a jejich expozice jsou přehledové, neutrální, málokdy kontroverzní nebo vyvolávající diskusi.

Výjimku tvoří expozice méně tradičních institucí (např. iQLANDIA Liberec a její expozice na téma sexuality). Souvisí to zajisté i s tím, že klasickou muzejní prezentaci nelze vytvářet bez odpovídajícího sbírkového fondu, resp. se to považuje za nevhodné, *nemuzejní*. Sbírky tak lze s trochou nadsázky chápat nejen jako bohatství muzea, ale i jako závazek a z hlediska témat a obsahu expozic dokonce za „brzdu“. Některé příklady ze zahraničí však ukazují, že aktualizace jsou možné a že i čistě *muzejní* expozice se může dotýkat reálných problémů dnešních lidí a přispívat k jejich řešení. U našich tradičních

5 Na tomto místě užíváme pojem *kultura* (resp. *kulturní*) ve smyslu širokého komplexu duchovních a materiálních hodnot, které lidstvo vytvořilo během prehistorie a historie a které stále tvoří.

6 Místo pojmu *prehistorie* použijeme v tomto případě raději výraz *minulost*, který se používá i ve smyslu geologické minulosti Země, a jenž výrazně přesahuje období, pro které se vžilo označení *prehistorie*. Prehistorií rozumíme periodu dějin lidstva, ze které se nám nezachovaly žádné mentefakty, resp. dějiny kultur, jež neznaly písmo.

Témata expozic prezentujících (pre)historii a současnost kulturních fenoménů	
Společenské události, jevy a poznatky humanitních věd	– prehistorie našeho území – historie našich zemí (historické události, názorové proudy, tradice, osudy národa, komunit nebo významných osobností a elitních vrstev společnosti, historie míst, objektů, obcí a regionů) – „historie“ lidí, resp. téma každodenního života v minulosti, život lidí na venkově, historie měšťanské společnosti – historie kultu, náboženství a církevních institucí – téma narození a smrti – právo a vězeňství – archeologie jako obor – tradiční kultura mimoevropských zemí – téma historické paměti, téma času a způsobů jeho měření – člověk z pohledu sociálních a humanitních věd (lidská duše, mysl a její mentální kategorie, lidská sexualita)
Výtvarné umění a kultura	– české i evropské umění různých období, tematického zaměření a oblastí umělecké tvorby – umělecké řemeslo – architektura a urbanismus – lidové umění
Věda, technika, průmysl a technologie	– matematika, logika, fyzika – vývoj vědeckých poznatků, aplikace vědy do každodenního života – vývoj techniky a konkrétních technických zařízení – historie a současnost tradičních řemesel – historie průmyslových provozů, továren a podniků – historie technologií a jejich současný vývoj (nové i „staré“ technologie, nanotechnologie) – energetika (klasické i obnovitelné zdroje energie) – výrobní postupy uplatňované v různých oborech aplikace vědy do daných oborů (textilní tvorba, krejčovství, film, kriminalistika)

Tab. 1 Přehled témat, která jsme zaznamenali v expozicích prezentujících (pre)historii a současnost kulturních fenoménů.

Témata expozic prezentujících minulost a současnost přírodních fenoménů	
Živá příroda	– přírodní poměry míst, regionů a zemí v rámci území České republiky – přírodní poměry evropských a mimoevropských regionů – fauna a flóra – témata z oblasti ekologie a témata environmentální (přírodní rozmanitost, typy biotopů, chráněná území) – člověk z hlediska biologie – život v minulých geologických obdobích a dílčí témata související s poznatky paleontologie – témata z oblasti molekulární biologie, biochemie, genetiky a buněčné biologie – témata týkající se fyziologie, anatomie, etologie, vývojové a evoluční biologie a dalších subdisciplín biologie
Neživá příroda	– přírodní poměry míst, regionů a zemí v rámci České republiky i mimo ni – téma přírodních živlů, zejména vody (vodstvo povrchové i podzemní, voda v atmosféře) – téma vesmíru, kosmonautiky a astronomických objevů – geologické a krajinné prvky přírody, stavba a složení Země, místní výskyt hornin a nerostů (příp. půd), téma kamene jako představitele neživé přírody, suroviny a materiálu – chemické procesy (zvláště ve vztahu k vývoji planety Země a života nebo ve vztahu k technologickému vývoji)
Fyzikální zákonitosti přírodních jevů	– atributy a projevy hmoty – přírodní síly, jejich vlastnosti a projevy – světlo i záření okem neviditelné – teplo – zvuk

Tab. 2 Přehled témat, která jsme zaznamenali v expozicích prezentujících minulost a současnost přírodních fenoménů.

institucí často chybí odvaha odpoutat se od systematiky spravovaného fondu, principu chronologie či geografického hlediska. Sbírky tak fakticky „diktuji“ témata a často i obsah expozic – ať už je pro lidi přínosný, nebo ne.

V rámci diskuse však uvedme, že rozhodně nezastáváme názor, že by muzea měla opouštět tradiční tematické zaměření – naopak známe i příklady nepovedených, chaoticky působících výstav na netradiční téma, jejichž koncepce byla nečitelná jak pro diváky, tak pro odborníky. Jiná témata (nebo změna přístupu k tématům dosavadním) však mohou pozitivním způsobem narušit zavedené způsoby našeho přemýšlení o světě, odhalit obecně přijímané mýty, dekonstruovat klišé. Jednou z cest může být uplatnění mezioborovosti, jak ukazuje např. zajímavý výstavní projekt *Obrazy mysli / Mysl v obrazech* Moravské galerie v Brně.

6.2 Typy vystavených objektů a dalších prvků

Prezentovaným tématům odpovídá přirozeně také typ exponátů a dalších doplňkových materiálů včetně výstavního fondu. Stále častějším jevem je přitom prolínání tematických oblastí: nějaké téma, kupř. kámen (viz expozice Vlastivědného muzea v Olomouci), je sledováno z různých úhlů pohledu, tedy nejen prizmatem přírodních věd, ale i disciplín humanitních. Jiná témata mnohohledovost přímo implikují: např. park je nejen dílem přírody, ale také dílem člověka, a tím i dokladem lidské kultury (viz edukační aktivity zámku a parku v Lešné u Valašského Meziříčí). Vzájemná závislost kulturních i přírodních fenoménů je dnes evidentní a nepopíratelná – proto je také multidisciplinarita, resp. mnohohledovost stále častěji uplatňovaným principem muzejních expozic.

Na základě našeho výzkumu lze potvrdit, že v expozicích se prezentují různé typy objektů v podobě muzeálií, tedy originálních, autentických dokladů zobrazované skutečnosti, a dále ve formě prezentačních prostředků jiného typu. U obou skupin nejprve popíšeme jejich vnitřní diferenciaci a dále uvedeme příklady, s nimiž jsme se v praxi setkali.

V rámci široké skupiny **muzeálií** se nám během šetření podařilo identifikovat typ exempláře, reliktu, raritního a unikátního předmětu i předmětu umělecké povahy. Jak už bylo řečeno v prvním svazku naší knihy, exempláře představují záměrně vybrané vzorové příklady určitých skutečností, relikty jsou naopak dochovanými pozůstatky nějaké skutečnosti, u níž aktivní selekce nemohla proběhnout, a existuje jich jen omezený počet. Unikáty rozumíme zcela jedinečné exempláře, které jsou jedinými věcmi svého druhu. Jim podobné jsou předměty raritní – i ony mohou být unikátem, avšak na rozdíl

od předchozího typu dokládají nějakou zvláštnost, vzácný jev vymykající se normě a svou výjimečností pomáhají ujasňovat to, co je naopak typické. Specifickým typem muzeálie, který je nutné vyčlenit, je předmět umělecké hodnoty. Přestože náleží do široké skupiny artefaktů, tedy předmětů, které vznikly činností člověka, symbolizace má u něj odlišnou povahu než u jiných artefaktů (podrobněji viz diskuse v podkapitole *Principy a strategie uplatňované v expozicích prezentujících výtvarné umění a kulturu*).

V expozicích se však stále častěji uplatňují také předměty, které nejsou muzeáliemi, resp. sbírkovými předměty muzea. Takové prvky se v expozicích uplatňovaly vždy – ve větší či menší míře – a označovaly se jako pomocné prezentační prostředky. Beneš (1981) do této skupiny zahrnuje substituční prvky, referenční prvky a prvky explikační.

Náš výzkum i zkušenost praxe ukazuje, že dnešní technické možnosti spolu se změnou myšlení v rámci muzejní kultury přinášejí stále bohatší a různorodější uplatnění těchto prezentačních prostředků, o nichž už v mnoha případech sotva můžeme hovořit jako o „pomocných“, nebo pouze „doplňkových“. Vznikají a úspěšně fungují totiž i expozice s převahou těchto prvků a nebo expozice, kde tyto prvky, zařízení a exponáty tvoří samo její jádro. V našem výzkumu je zastupují Archeopark pravěku ve Věštarech, iQLANDIA Liberec, Techmania Science Center a částečně i Expozice času Šternberk.

Domníváme se proto, že je třeba posunout klasickou definici exponátu (ad Beneš, 1981) a neklást nadále ostrou dělicí linii mezi muzeáliemi a prezentačními prostředky jiného typu, ať již jde o prezentační prostředky na bázi digitálních médií, umělecké instalace nebo o oblíbené a hojně uplatňované didaktické exponáty či substituty. Muzeálie vždy zůstane v rámci muzejní kultury jedinečnou a vždy bude tím, co návštěvníky nejvíce přitahuje, monopol na zastupování a reprezentaci představovaných jevů však již ztratila, jak nejlépe ukazují expozice science center, archeoparků nebo dětských muzeí.

V rámci skupiny „pomocných“ prezentačních prostředků rozlišujeme různé typy expozičních prvků a objektů: všechny dané typy měly ve zkoumaných muzeích hojně zastoupení. Někde se jednalo o projev invence a inovace (zařazování didaktických exponátů, zajímavě graficky řešené textové a obrazové informace na stěnách), jinde spíše o projev konvence (expoziční prvky v podobě klasických textových a obrazových panelů ústící do méně zajímavé panelové expozice).

Již víme, že **substituční prvek** nahrazuje doklady, které nejsou v originále dosažitelné, anebo je z různých důvodů nelze vystavit, protože mají nemovitý charakter, jsou příliš vzácné nebo rozměrné, nacházejí se ve sbírkách jiného muzea nebo byly poškozeny. Dodejme, že oproti minulosti mají sub-

stituční prvky stále častěji digitální povahu. Pod substitutem si většinou představujeme model stavby, rekonstrukci obydlí, faksimile knihy a podobně. To vše se v praxi hojně uplatňuje; nová média však umožňují vytvářet substituty nehmotné povahy, proto si např. můžeme prohlížet hologramy předmětů nebo „listovat“ vzácnými knihami, jejichž stránky se na nějaký nosič (např. listy papíru nebo nějaké desky) pouze promítají. Také definici substitutu je proto třeba rozšířit právě o substituty digitální povahy.

Referenční prvky rozšiřují informační výpověď originálního předmětu (např. ukazují vztahy, vazby, způsob výroby nebo vzniku, demonstrují funkci a způsob používání předmětu) a mají obrazovou, resp. symbolickou a znakovou povahu. V praxi jsme se setkali s nejrůznějšími nákresy, schémata, grafy, ilustracemi, dokumentačními fotografiemi, projekcemi fotografií a dalšími referenčními prvky. Oproti minulosti se přitom velmi rozšířily možnosti grafické úpravy a celkového řešení a výroby těchto prvků. Zatímco dříve se jednalo o jednoduché lineární a černobílé náčrtky, vystavení menší fotografie nebo o maximálně černobílý, nepříliš kvalitní tisk nějakých schémat, dnes se v expozicích běžně setkáváme s uplatněním působivých velkoformátových fotografií původního prostředí, grafickým řešením celých stěn (fototapety) a dokonce dílčích prvků a detailů, jako jsou graficky ozvláštněné rolety, strop, podlaha.

Pokud muzeum angažuje špičkového grafika a designéra, tyto prvky mohou výrazně zkvalitnit nejen výpověď vystavených předmětů, ale i celkovou výtvarnou úroveň expozice. Otázkou k diskusi je, zda do této skupiny řadit pouze prvky vizuální povahy, nebo i různé zvukové, příp. čichové a jiné podněty, které se do expozic zařazují stále častěji. Rovněž tyto prvky nevizuální povahy mají důležitou úlohu při rozšiřování informační výpovědi originálního předmětu (např. zpěv ptáka, který návštěvník vnímá při prohlížení dermoplastického preparátu) a podle našeho názoru jednoznačně spadají do kategorie *referenčních prvků*.

Výpověď originálního předmětu rozšiřuje i **explikační prvek**, avšak oproti referenčnímu prvku to činí pomocí lidského jazyka. Explikační element (např. textový panel nebo komentář v audioguidu) verbálně vyjadřuje souvislosti vztahující se k exponátu, objasňuje kulturní nebo přírodní fenomény, jichž je muzeálie dokladem, vztahy k dobovému kontextu a oboru lidské kultury, informuje o souvisejících skutečnostech. V praxi jde buď o psaný text na klasickém tištěném nebo digitálním médiu a nebo o audio či videokomentář. Náš výzkum ukázal, že explikační prvky se stále častěji umísťují do různých technických zařízení a webových úložišť. Dnes se navíc téměř nevyskytuje explikační element bez referenčního, tedy obrazového nebo audiovizuálního prvku. Technologie také umožnily to, že se explikace, tedy verbální dopl-

něk, může realizovat nejen psaným textem a mluveným audiokomentářem, ale i audiovizuálním způsobem (viz video s komentářem kurátora). Relativně snadno se tak může přímo v expozici (bez fyzicky přítomného tlumočníka) uplatnit i znakový jazyk, což dříve nebylo možné.

Zajímavá je současná proměna vztahu exponátu a explikačních a referenčních (resp. hybridních) prostředků. Zatímco dříve byl exponát tím dominantním a ostatní prvky byly spíše přehlíženy jako doplňkové, tedy méně důležité, dnes lépe rozumíme tomu, že exponát bez explikace nemá téměř žádnou výpovědní hodnotu, a proto se v expozicích těmto prvkům věnuje větší pozornost. Dále lze konstatovat, že je dnes často nemožné odlišit referenční prvky od těch explikačních. Různé vizuální prostředky mají totiž rovněž explikační roli, a dnes jsou proto doplňkové prvky nejčastěji hybridní, smíšené, tedy kombinují obraz (tj. fotografii, ilustraci, schéma) a text. Se stále větší pozorností se navrhuje i celkové grafické řešení a typografie doplňkových prvků. Také grafické řešení totiž ovlivňuje to, zda se návštěvník do četby a prohlížení informačních panelů nebo obsahu tabletů pustí a setrvá u něj, anebo zda ho např. velký rozsah textu nebo špatně čitelné písmo a příliš dlouhé řádky odradí.

Snad největší rozmach mezi prezentačními prostředky lze zaznamenat u didaktického exponátu. Ponechme stranou, že v klasických muzeologických pracích vymezení tohoto typu exponátu zcela chybí, a připomeňme, že jde o předmět, soubor předmětů nebo zařízení, které v expozici plní funkci didaktického prostředku a je nositelem a zprostředkovatelem určitého obsahu. Přestože nemá povahu muzeálie, je stejně jako ona výmluvným a často plnohodnotným dokladem prezentované skutečnosti. Cílem didaktických exponátů je zprostředkovat návštěvníkům co nejúčinněji a nejvýrazněji téma a obsah výstavy, význam vystavených sbírkových předmětů a jejich kontext. Didaktické exponáty mohou samozřejmě vystupovat i zcela samostatně, bez součinnosti s muzeálií, proto je těžko můžeme nazývat pomocnými, subsidiárními prezentačními prostředky.

Didaktické exponáty se přitom uplatňují nejenom ve specializovaných typech paměťových zařízení (science centrech a dětských muzeích), ale stále častěji i v muzeích klasických. Domníváme se, že jde o výraz pozvolného obratu ke vzdělávání a projev snahy zvýšit působnost expozic a zaujmout návštěvníka. K objektům a prvkům nemuzeálního charakteru (tedy k exponátům, které nejsou součástí sbírky muzejní povahy) mohou patřit nejen substituty a didaktické exponáty, ale i různé umělecké instalace a ztvárnění jevů uměleckými a symbolickými prostředky (např. grafickými nebo architektonickými). Věnovali jsme jim samostatný prostor v prvním svazku knihy. Bě-

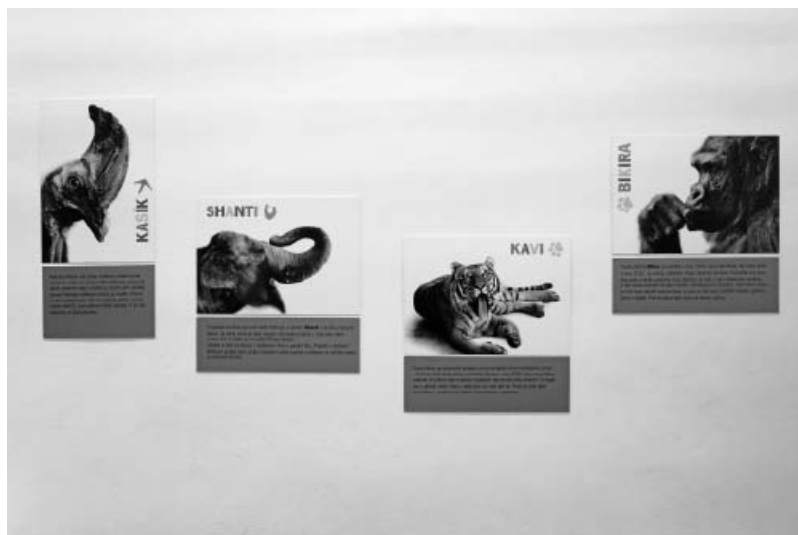
Obr. 181 a 182 Příklady muzealizovaných originálních dokladů skutečnosti (muzeálii) z Expozice času Šternberk (nahore) a Městského muzea ve Skutči (dole) (foto nahore Tereza Žváčková, 2014, foto dole archiv Městského muzea ve Skutči, 2014)

Obr. 183 a 184 Příklady muzealizovaných originálních dokladů skutečnosti (muzeálií) ze Západočeského muzea v Plzni (nahore) a Národního technického muzea (dole) (foto Petra Šobáňová)

Obr. 185 Příklad substitučního prvku z expozice Husité Husitského muzea v Táboře – rekonstrukce kališnické kaple s replikou křídlového oltáře z Roudník s portrétem Jana Husa (foto Zdeněk Prchlík)

Obr. 186 a 187 Technický exponát a jeho explikace v Národním technickém muzeu (nahore) a doplňkové prvky v Galerii umění pro děti GUD s kombinací obrazové a textové složky (foto Petra Šobáňová nahore a Tomáš Adamec dole)

Obr. 188 a 189 Exponáty a jejich explikační a referenční prvky v expozici Městského muzea ve Skutči (nahore) a v expozici „Židovská Břeclav“ v rekonstruované břeclavské synagoze (foto nahore Petra Šobáňová, dole archiv Městského muzea a galerie Břeclav)

hem našeho výzkumu jsme však zaznamenali pouze ojedinělé zařazení tohoto typu expozičního prvku.

Poslední skupinou jsou **zábavní prvky**, které mohou mít podobu objektu, resp. exponátu, jindy zase podobu dílčího prvku, instalace nebo celé aktivní zóny či herny. Také u zábavních prvků je někdy těžké stanovit, zda se jedná o exponát, tedy předmět nemuzeálního charakteru, který nese vlastní obsah, anebo jde pouze o pomocný prezentační prostředek. Úlohou zábavních prvků je nabídnout návštěvníkům relaxaci; slouží k odpočinku, uvolnění a hře. Na rozdíl od didaktických exponátů nemají obvykle hlubší souvislost s obsahem expozice a prezentovanou skutečnost nezprostředkovávají.

Zjistili jsme, že v muzeích mají zábavní prvky obvykle sofistikovanou, příkladnou podobu; s expozicí jsou např. propojeny celkovým designem nebo nějakým obsahovým prvkem: např. v expozici pojednávající o středověkých reáliích si mohou děti pohrát s hračkami v podobě brnění, helmic a mečů nebo se mohou vyfotografovat s maketou rytíře apod. Občas však mohou zábavní prvky působit také nepatříčně nebo amatérsky – zejména když mají podobu totožnou s hracím koutkem v nějaké restauraci (s opotřebovanými hračkami a kobercem s „dětskými“ motivy). I zde platí, že podobné prvky by měly být promyšlené, invenční a profesionálně vyhotovené. Častým jevem je prolínání didaktických a zábavních elementů, nelze tedy mezi nimi vždy určit jasnou hranici. Didaktický prvek by měl sloužit ke hře a zábavnému vzdělávání, proto vzhledem k charakteru muzea jako kulturní paměťové instituce doporučujeme zařazovat častěji právě tento kombinovaný typ, nikoliv prvky ryze zábavního charakteru.

Následující přehled vycházející ze shromážděných dat zpřesňuje navrženou typologii exponátů a dalších expozičních prvků a vyjmenovává jejich příklady. V současných českých expozicích se tedy uplatňují prezentační prostředky těchto typů:

- 1 muzealizovaný originální doklad a reprezentant určité skutečnosti – muzeálie,
- 2 speciálně zhotovený reprezentant určité skutečnosti – předmět nemuzeálního charakteru,
- 3 pomocný prezentační prostředek.

Ad 1. Muzeálie, tedy originální doklady určité skutečnosti, se ve zkoumaných expozicích řadily do těchto typů:

- **exempláře** (vzorky fauny a flóry, dermoplastické preparáty, vzorky minerálů a hornin, vzorky výrobků, pracovních pomůcek a nástrojů, technické exponáty, hudební nástroje, soubory zbraní, kolekce platidel atp.),

- **relikty** (paleontologické nálezy jako fosilie a fosilní zbytky, archeologické nálezy prehistorických artefaktů, ale i historické památky jako předměty denní potřeby, textilie, oděvy, rukopisy, dobové ilustrace, technické exponáty, předměty religiózní povahy, předměty související s posledními věcmi člověka aj.),
- **raritní a unikátní předměty** (osobní předměty významných osobností, předměty svědčící o nějaké významné události, prototypy vynálezů a technických zařízení, technické unikáty a různé kuriozity),
- **umělecké předměty** (prehistorické artefakty, jimž přisuzujeme estetickou funkci, rozličné historické i současné podoby uměleckých děl, lidové umění, umění mimoevropských kultur, kultovní a liturgické předměty, doklady uměleckého řemesla a lidové řemeslné tvorby, nábytek, sklo a porcelán, kolekce mincí a medailí, památky sepulkrálního rázu atd.).

Ad 2. Předměty nemuzeálního charakteru, tedy speciálně zhotovení reprezentanti určité skutečnosti nesoucí vlastní obsah, se v expozicích objevovaly v těchto podobách:

- **substituční prvky** (kopie uměleckých děl, faksimile knih, reprodukce obrazů, odlitky soch, imitace, resp. napodobeniny předmětů, rekonstrukce archeologických nálezů, modely a makety trojrozměrných předmětů, technických zařízení, budov, různé digitální reprezentace muzeálií jako hologramy a další typy projekcí aj.),
- **didaktické exponáty** (auditivní, vizuální, obrazové i technické pomůcky v podobě různých simulátorů, vědeckých hraček, hlavolamů, interaktivních stanovišť, kiosků s digitálním obsahem typu elektronických her, animací, kvízů, databází; zásuvky nebo stolky s „hands-on“ exponáty, didaktickými hračkami a pomůckami, projekce a zvukové stopy, audiovizuální efekty aj.),
- **exponáty zábavního charakteru** (hračky, humorné předměty a jiné „hands-on“ herní prvky).

Ad 3. Pomocné prezentační prostředky jsme identifikovali v těchto formách:

- **referenční prvky vizuálního charakteru** (ilustrativní materiál různého typu jako ilustrace, nákresy, dokumenty, schémata, fotodokumentace místa archeologického nálezu atd.; v tištěné anebo digitální podobě),
- **referenční prvky nevizuální** (prvky jiného než vizuálního, resp. grafického charakteru, jako jsou zvukové stopy, čichové podněty, speciální efekty, např. chvění podlahy, klima místnosti atp.).

- **explikační prvky** (od titulu výstavy přes podtituly, úvodní text, doprovodné texty ke skupinám exponátů, popisky předmětů a různé distribuční materiály, a to v tištěné nebo digitální podobě; často v kombinaci s referenčními prvky – viz textové panely s obrazovými doplňky, informační tabule, informační kiosky nebo tablety s dotykovými displeji aj.),
- **hybridní prvky** (pomocné prezentační prostředky smíšené povahy, vzniklé nejčastěji nedělitelnou kombinací vizuálního a verbálního prostředku),
- **zábavní prvky a zařízení** (prvky přímo v expozicích, v herních nebo odpočinkových zónách, prvky v samostatných hernách, humorné aktualizace tématu, dětské textové a obrazové panely aj.).

6.3 Textové informace a podpůrné informační materiály

Následující pasáže přináší odpověď na otázku, zda české expozice obsahují dostatečné množství dostupných textových informací a zda jsou návštěvníkům k dispozici také další podpůrné informační materiály.

Lze říci, že v našem šetření jsme se nesetkali s expozicí nebo výstavou, kde by byl nedostatek textových a jiných podpůrných informačních materiálů. Samostatnou otázkou by byla analýza těchto materiálů, která však již nebyla předmětem našeho výzkumu; i v této oblasti totiž existují rozdíly: některá muzea se spokojí s několika textovými panely v expozici, jiná připravují celou řadu diferencovaných distribučních materiálů, jako jsou brožurky, vzdělávací (pracovní) listy, programy a nebo podrobné katalogy. Stále více muzeí připravuje také alternativní podpůrné materiály na bázi nových médií: databáze, portály s informacemi, animované filmy, videokomentáře kurátorů aj. Mnohá muzea distribuční tištěné materiály poskytují zdarma a nebo je poskytují ve formátu *pdf* ke stažení na svých webových stránkách. Rovněž digitální materiály nabízejí některá muzea nejen přímo v expozici, ale také volně ke stažení z vlastního webu nebo nějakého jiného veřejného úložiště.

Přímo v expozicích nacházíme buď rozměrné textové panely, anebo menší bannery umístěné kdekoli v blízkosti exponátů. Tyto méně rozsáhlé texty bývají obvykle součástí každého obsahového segmentu výstavy, resp. skupiny předmětů s nějakou společnou vlastností nebo určitým vztahem k tématu. V expozicích, které jsou tvořeny interaktivními didaktickými exponáty, bývají umístěny texty u každého z nich – tak aby bylo jasné, jakou skutečnost daný exponát prezentuje, a aby bylo zřejmé, jak s exponátem pracovat.

Nesetkali jsme se s tím, že by byl někde textových materiálů nedostatek, a to ani v expozicích galerijního typu, kde se tradičně vychází z předpokladu,

Obr. 190–192 Příklady explikací v Techmania Science Center
(foto Petra Šobáňová, 2014)

***Obr. 193 a 194** Textové a obrazové prvky v iQLANDII Liberec
(foto Petra Šobáňová, 2014)*

Obr. 195 a 196 Příklad didaktického exponátu a zábavního prvku z Techmania Science Center (foto nahore archiv Techmania Science Center, dole Petra Šobáňová, 2014)

*Obr. 197 a 198 Relaxační prvky ve Vlastivědném muzeu v Olomouci
(foto archiv Vlastivědného muzea v Olomouci, 2014)*

že exponáty „hovoří samy za sebe“. Někdy jsou však texty příliš odborné a většinou nejsou diferencovány podle specifik různých cílových skupin návštěvníků. Texty jsou nejčastěji koncipovány výhradně pro dospělé návštěvníky a nejsou vhodné ani pro děti a mládež a svou formou ani pro nevidomé návštěvníky nebo pro neslyšící, jejichž primárním komunikačním prostředkem je znakový jazyk.

Už jsme ukázali (viz první svazek knihy), že texty v expozicích zahrnují jak stručné útvary, tak souvislý textový materiál, a poukázali jsme na důležitou úlohu těchto textů. Všechny texty mají v expozici vedle identifikační role především roli vysvětlující. Pomáhají návštěvníkům pojmově uchopit smyslové podněty z výstavy a osvojit si její vzdělávací obsah. Několikrát jsme již připomínali, že poznání nových skutečností závisí především na myšlení, nejen na kontaktu smyslů s určitými podněty. Právě texty v expozicích verbalizují, resp. interpretují obsah, který předměty nesou a který je „za nimi“ skrytý. Textové materiály – ať již v podobě expozičního prvku, nebo doprovodného distribučního materiálu – mají zásadní vliv na porozumění výstavě. Pomáhají „usadit“ obsah do pojmových schémat a začlenit jej do stávajících struktur návštěvníkova vědomí; proto je potěšitelné, že muzea textům věnují velkou pozornost a připravují jich dostatečné množství.

6.4 Využití projekcí a digitálních médií

Náš výzkum ukázal, že digitální média a různé (multimediální) projekce se v českých muzejních expozicích uplatňují v různé míře a podobě. Přestože poměrně velká část muzeí nová média dosud z různých důvodů nepoužívá, řada z nich s nimi naopak úspěšně experimentuje a využívá je již zcela běžně. Použití nových technologií překvapivě nezávisí na velikosti instituce, jako spíše na ochotě pracovníků zavádět tyto prvky, informovat se o způsobech jejich využití a také na schopnosti hledat anebo uvolnit na nákup potřebné techniky a softwaru finance.

Na využívání digitálních technologií má jistý vliv i typ muzea, proto například science centra nebo expozice prezentující přírodní fenomény stojí v tomto směru v čele zavádění technologií do muzejní prezentace. Výhodnější pozici mají nepochybně větší muzea, protože jejich personální obsazení umožňuje nekumulovat funkce a vyčlenit např. speciální pozici správce sítě, administrátora webových stránek, resp. IT odborníka, který využívání nových technologií v muzeu garantuje.

V prvním svazku knihy jsme ukázali, že v muzejních expozicích se dnes setkáváme s technickým vybavením těchto základních kategorií:

- osobní počítače, notebooky a tablety,
- TV a audio technika (LCD nebo plazmové obrazovky, MP3 a MP4 přehrávače, DVD technika, audiosystémy),
- foto a video technika (fotoaparáty, videokamery, projektory, fotorámečky a webkamery),
- speciální projekční technika pro práci se světlem a projekce multimediálního obsahu nebo 3D projekce.

Se speciálními, méně obvyklými efekty jsme se setkali zejména u zkoumaných science center Techmania a iQLANDIA, která návštěvníkům nabízejí mimo jiné i 3D projekci nebo různé speciální efekty včetně holografie. „Pepper’s ghost“ efekt v jedné ze svých expozic uplatnilo Vlastivědné muzeum v Olomouci, videomappingové projekce pořádá např. Muzeum umění v Olomouci.

Zatímco podobné speciální projekce jsou v českých expozicích zatím spíše výjimkou, uplatnění počítače je již zcela běžné, a to zvláště v podobě informačního kiosku nebo tabletu na stěně nebo stojanu. Ostatní technická zařízení se v muzeích používají více či méně ustáleným způsobem, a to k projekci digitálního obrazu, prezentaci audiovizuálního obsahu nebo ke vzdělávacím, herním a relaxačním aktivitám. Stále častěji se využívají také vlastní zařízení návštěvníků, zejména smartphony a tablety. Fakt, že potřebná technika je stále levnější, ovlivní podobu expozic i do budoucna.

Samostatnou otázkou je obsah, který daná technická zařízení zprostředkovávají nebo nesou. Náš výzkum totiž ukazuje, že i v oblasti nových médií už se – vedle výjimečných případů – uplatňuje jistá konvenčnost, tedy že nabízený digitální obsah nevyužívá možnosti nových médií v plné míře. Má totiž převážně povahu textů doplněných obrázky, které by stejně tak mohly být umístěny na klasických výstavních panelech. V tomto případě se fakticky nejedná o inovaci, protože podobné referenční a explikační prvky se v muzeích uplatňují zcela běžně – jen byly v tomto případě převedeny do digitální podoby (anebo vytvořeny v různých textových a obrazových editorech) a umístěny do příslušných technických zařízení. Přestože se tímto způsobem zdaleka nevyužívají všechny zajímavé možnosti nových médií, i tak tento způsob jejich využití přináší řadu výhod, což kvitovala řada oslovených pracovníků muzeí.

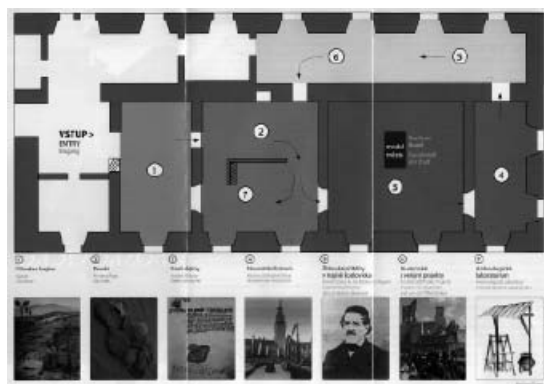
K těmto výhodám patří, že podobné referenční a explikační prvky mohou být skryty v relativně malém zařízení, a přesto mohou mít velký rozsah –

Obr. 199 Zdařilá kombinace textu a obrazu v Techmania Science Center
(foto Petra Šobáňová, 2014)

Obr. 200 a 201 Příklady textových panelů z výstavy „Meopta 80. Historie optického průmyslu v Přerově“ v Muzeu Komenského v Přerově (foto archiv muzea, 2014)

Obr. 202–205 Nahore příklad distribučních materiálů z archivu Muzea Boskovicka, dole pracovní listy Muzea regionu Valašsko z cyklu *Hrajeme si s muzeem*, autoři Jan Husák a Lenka Šimurdová

zcela nemyslitelný, pokud by byl prezentován klasickými prostředky. V důsledku toho se expozice odlehčuje od nadbytečných, avšak pro některé návštěvníky zajímavých informací. Těžko odhadnutelný „operant span“, tedy maximální množství nových informací, které lze jednorázově pojmout, se tak samotnou expozicí nepřekračuje. Různé doprovodné texty se stále častěji umísťují do tabletů, což návštěvníkovi přináší možnost zvolit si rozsah těchto textů podle svého zájmu. Výhodou daných zařízení je i možnost uplatnit více jazykových mutací, dodatečně texty doplňovat a uplatnit bohatý obrazový a multimediální obsah, který dříve nebylo možné prezentovat v takové míře.

Již z tohoto výčtu je zřejmé, že nová média významně rozšiřují prezentační možnosti a že se (alespoň prozatím) nenaplnuje obava některých odborníků z přílišné „multimedializace“ expozic na úkor působení samotných muzeálií. Naopak se ukazuje, že zvláště „kamenná“ muzea uplatňují téměř výhradně digitální obsah přímo související s vystavenými doklady přírodních a kulturních skutečností. Znamená to, že nejčastěji se do tabletů a počítačových kiosků „stěhuje“ obsah depozitářů a různé referenční a další subsidiární materiály. Otázkou je, zda tomu tak bude i v budoucnu, protože muzejní kultura se často vyznačuje jistou konzervativností a k výraznějším změnám může dospět jen pozvolna.

Během výzkumu jsme se setkali i se zajímavými a koncepčními pokusy o edukační, resp. edutainmentové využití nových médií: počítačové kiosky obsahovaly i různé naučné hry, dokumentární filmy, prezentace, animované simulace, didakticky redukováné komentáře pro děti apod.

Ne vždy jsou digitální média využita interaktivním způsobem (a není to samozřejmě ani nutné). Hojně uplatnění mají v tomto směru různé projekce filmových smyček, ať již dobových, anebo nově vytvořených. Pro projekci se dnes nejčastěji využívají LCD a plazmové obrazovky a dataprojektory. Setkali jsme se však s tím, že v některých případech bylo využití projekcí i poněkud neobratné: např. když se pouští příliš krátká filmová smyčka s hlasitým zvukem, kterou je pak návštěvník během prohlídky expozice nucen vyslechnout mnohokrát po sobě.

S experimentálním uplatněním zvukových stop, jež by bylo možné zachytit u určitých skupin exponátů do příslušného zařízení nebo speciálních sluchátek, jsme se v českých expozicích nesetkali. Platí to, že v oblasti nových médií se stále ještě sbírají potřebné zkušenosti a do budoucna bude zásadní nikoliv zajištění technického zařízení a hledání technických fines, ale spíše tvorba kvalitního digitálního obsahu a promyšlené využití nových médií ke zvýšení působnosti expozice jako celku.

Přestože to náš výzkum ještě v plné míře nezachytil, všeobecné zavádění nových médií do muzejní prezentace přirozeně přinese – dříve či později – její zásadní proměnu. Od McLuhana víme, že „médium je poselstvím“ (1991, s. 20), není tedy nějakým neutrálním kanálem stále stejného, neproměnného obsahu, ale naopak tento obsah významně ovlivňuje. Zavádění nových médií je tak vždy spouštěcím mechanismem hlubších změn. Jejich anticipací jsou podle našeho názoru expozice science center, která jednak netrpí zábrany vůči novým způsobům prezentace a jednak značnou měrou investovala do personálního zajištění i do nezbytných technických zařízení a jejich hardwarového a softwarového vybavení.

„Nové prostředí přepracovává staré“ (McLuhan 1991, s. 9), i když změny jsou pro pozorovatele těžko postřehnutelné a vyjeví se až z odstupů. Proto lze očekávat nejen stále hojnější umísťování různých technických zařízení do expozic, ale především hlubší proměnu samotného muzejního „jazyka“ a konečkonců i obsahu výpovědí, které jím budou zprostředkovány. Analýza těchto proměn bude zajímavou badatelskou výzvou.

6.5 Expozice a vnitřní potřeby návštěvníka

V našem šetření jsme se dále pokusili zjistit, na jaké potřeby návštěvníka se zaměřují nově vzniklé české expozice. Jde o potřeby intelektuální, nebo spíše o potřeby duchovní, emocionální, případně sociální a relaxační?

V prvním svazku knihy jsme hovořili o tom, že na muzejní expozici je možné pohlížet skrze teorii komunikace. Aplikace této teorie (resp. teorií) nám pomáhá pochopit, že muzejní expozice je kanálem určitého kódu, muzejního „jazyka“, jehož prostřednictvím tvůrce vysílá k návštěvníkovi určitou zprávu, sdělení. Pro naši analýzu toho, s jakými potřebami návštěvníka expozice rezonuje, je přitom podstatný nejen obsah této zprávy, ale i způsob užití muzejního „jazyka“. Muzejním kódem, „jazykem“, je přitom celý komplex různých dílčích elementů ve vzájemných vztazích a soustava možných variant jejich použití a skladby. Každý z těchto elementů, stejně jako jejich výsledná skladba, totiž nějak působí na recipienta, proto i samo výsledné sdělení je danými elementy (byť zdánlivě marginálními) významně ovlivněno, ať již jsme si toho vědomi, nebo ne.

Komunikace (nejen v muzeu) se dále vyznačuje tím, že kód i „message“ se přirozeně přizpůsobují potřebám, očekáváním, schopnostem a dalším specifikům příjemce daných komunikátů, jímž je v muzeu návštěvník. Ať již jde o explicitně vyjádřený úmysl, anebo o nereflektovanou tendenci, muzejní expozice vždy uspokojuje určitou potřebu návštěvníka více než jinou. Naplňuje

Obr. 206 a 207 Příklad střídavého uplatnění projekce (explikační a referenční doplňky exponátů) v Národním technickém muzeu (foto Petra Šobáňová, 2014)

jeho touhu po různých typech zážitků: někteří lidé například do muzea chodí kvůli tomu, aby se dozvěděli něco nového, pro jiné je to spíše společenská záležitost. Některí lidé vyhledávají „vytržení“, silný emocionální zážitek, jiní lidé zde uspokojují spíše své zájmy intelektuální.

Důležité je zdůraznit, že komunikace je vždy obousměrná a i v muzeu má „dialogický“ charakter. Tyto skutečnosti jsou podle našeho názoru podstatné pro pochopení toho, že muzejní expozice, často bez ohledu na zvolené téma, vyvolává v návštěvníkovi rozličné, často smíšené typy reakcí a rezonuje s různými strukturami jeho vědomí. Reakce návštěvníka tak může být i zcela jiná, než tvůrci expozice předpokládají a než měli v úmyslu vyvolat.

Vzhledem ke zcela subjektivním reakcím lidí na různé podněty bylo proto velmi těžké odpovědět na danou výzkumnou otázku, zvláště když povaha našich dat neumožňovala zkoumat skutečné reakce lidí na dané expozice. Přesto však jsme nakonec tuto otázku do výzkumného šetření zahrnuli, a to i s vědomím, že odpovědi na ni budou subjektivně zabarveny také prekoncepty, preferencemi a dalšími subjektivními zvláštnostmi autorky výzkumu. Především však odpovědi na otázku vycházejí z analýzy záměrů tvůrců expozic a z celkového výsledku jejich snažení. Cílem našeho tázání nejsou ani tak jednoznačné odpovědi, jako spíše vyvolání debaty nad tímto aspektem expozic.

Roli ve zkoumaném problému přitom hrají jak veškeré dílčí elementy expozice, tak i její celek. Vliv na odpovědi tak mělo bazální pojetí konkrétního muzea, uplatněné přístupy k prezentaci tématu, volba exponátů, způsob jejich vystavení, použité explikační a referenční prvky, výtvarné a architektonické řešení expozice a mnohé další.

Identifikovali jsme přitom celkem čtyři skupiny potřeb, na jejichž uspokojení se muzejní expozice mohou zaměřovat. Inspirovali jsme se přitom mimo jiné evaluačními kritérii, která uplatňuje Britské muzeum (viz Morris Hargreaves McIntyre, 2012). Jedná se o potřeby:

- duchovní,
- emocionální,
- intelektuální,
- sociální a relaxační.

I když naše šetření nemá kvantitativní charakter, a není tedy podstatné, kolik ze zkoumaných muzeí jsme přiřadili ke které kategorii, dá se říci, že většina expozic – s výjimkou expozic galerijního typu – tradičně uspokojuje převážně intelektuální potřeby návštěvníků. To také odpovídá tradičnímu spojení muzea a vědy (zvláště u muzeí přírodovědných nebo vlastivědných).

Zařazováním různých interaktivních didaktických nebo zábavních prvků, které předpokládají vzájemnou kooperaci návštěvníků (při hře s interaktivními exponáty, při relaxační aktivitě v herním koutku apod.), se přitom relativně snadno rozšiřuje záběr expozice i na potřeby sociální a relaxační, případně na potřeby emocionální.

Expozice zaměřená na intelektuální potřeby stimuluje návštěvníkovu aktivní rozumovou činnost, vede ho k přemýšlení, ukazuje mu různé teoretické a abstraktní systémy (např. systematiku nějakého dílčího biologického oboru) a vede ho k osvojení nových poznatků. Takováto expozice předpokládá, že návštěvník v muzeu uplatní svoji schopnost myšlení a racionálního poznávání, že si zde rozšíří své znalosti o tématu a že mu díky prohlídce výstavy lépe porozumí. Expozice svým tématem, pojetím i obsahem nabízí převahu kognitivních podnětů a vyznačuje se hojným uplatňováním referenčních a explikačních prvků. Nelze přitom jednoduše spojit určitý typ muzea nebo tématu s daným zaměřením expozice, i když tradičně se na intelektuální potřeby návštěvníků soustřeďují především expozice prezentující přírodní fenomény (živou a neživou přírodu, fyzikální zákonitosti přírodních jevů) a částečně i expozice představující fenomény kulturní (vědu, techniku, průmysl a technologie).

Expozice, jež prezentují kulturní fenomény, zejména historické události, jevy a poznatky humanitních věd, mohou samozřejmě intelektuální potřeby uspokojovat také, tradičně se však zaměřují spíše na budování sdílené kulturní paměti nebo národního vědomí a rezonují tak více s duchovní stránkou člověka. Zde je však podle našeho názoru namístě zastavit se u pojmu *duchovní*, případně *duch*, protože tato dimenze muzejních expozic je u nás jen velmi málo reflektována.

Pojem *duchovní* se dotýká významné a formující stránky lidské psychiky (i když se někdy uplatňuje i u abstraktních entit, například u národa) a má se za to, že se týká skutečností, jež jednotlivce nějakým podstatným způsobem přesahují. Často se pojem *duchovního života* nebo *duchovních hodnot* spojuje s projevy spirituality a náboženské víry, ale nejen s nimi. Týká se také postoje k různým existenciálním otázkám života, jako je původ, smysl a hodnota života, smrt, utrpení, láska, oběť, původ zla a podobně. Jako o projevu ducha se běžně hovoří o umění, ale také o filozofii nebo vědě. Z tohoto pohledu je i sám muzejní fenomén projevem ducha, nehledě na to, že muzea často tematizují uvedené existenciální otázky a vytvářejí významové rámce, v nichž se návštěvník pohybuje a pomocí nichž interpretuje nejen dané otázky, ale i sám sebe – a vykonává tak ryze duchovní aktivitu.

Obecně se má za to, že člověk disponuje nejen kognitivními schopnost-

Obr. 208 a 209 Digitální technologie a projekce v iQLANDII Liberec – příklad dominance technologií v expozici (foto Petra Šobáňová, 2014)

Obr. 210 a 211 *Digitální technologie a projekce v iQLANDII Liberec – příklad dominance technologií v expozici (foto Petra Šobáňová, 2014)*

Obr. 212 a 213 Videomapping v Arcidiecézním muzeu Olomouc
(foto Zdeněk Sodoma, 2014)

mi, ale také zcela přirozenou dispozicí k životu duchovnímu.⁷ Snad u všech jedinců (i u těch, kteří se neztotožňují s žádnou konfesí) lze vypožorovat alespoň implicitní touhu po transcendenci, kterou lidé obvykle projevují snahou o smysluplný život, úsilím o čest a nemateriálně pojímané štěstí. Tato (byť implicitní) tendence se často projeví ve vypjatých životních chvílích jedince, při nichž se překračuje hranice běžné zkušenosti (narození dítěte, smrt blízkého člověka). Znamená to, že každý člověk vede duchovní život, což opodstatňuje naši otázku, zda muzea tento život v návštěvníkovi iniciují a podporují.

V západní společnosti lze již několik desetiletí sledovat pozvolné přehodnocování pozitivistického odmítnutí spirituality jako něčeho iracionálního, tudíž zavrženého. Postmoderní kultura naopak poukazuje na slabiny racionality a odhaluje pozitivistické vize jako naivní, nedůvěryhodné. Nedůvěryhodnými se však pro řadu lidí stala také tradiční náboženství, přesto však náboženské projevy nejsou na ústupu, ba spíše naopak.

Český veřejný diskurz (tedy veřejná debata probíhající v dominantních médiích) má extrémně sekularizovanou povahu a v protikladu k výše zmíněnému tenduje k tomu duchovní život prezentovat jako něco zvláštního, vymykajícího se normě nebo něco podivného, případně podezřelého či tajemného. Duchovní život se tak zjednodušeně spojuje výhradně s životem náboženským, jenž se týká pouze marginálního počtu jedinců praktikujících nějakou institucionalizovanou formu náboženství, případně s oblastí sekt, povrchní esoteriky, astrologie a módních náboženských proudů. Muzea se v tomto rámci pohybují také a jako seriózní instituce pracující na odborné bázi a s vysokou mírou nezbytné korektnosti se k duchovním skutečnostem obvykle staví tak, že je buď neprezentují vůbec (tedy alespoň soudě podle explicitních vyjádření tvůrců expozic), případně je omezují na všeobecné sdílené abstraktní entity (láska k národu a vlasti, duchovní statky národa, kulturní hodnoty). Anebo, což je zřejmě nejčastější, vykazují duchovní témata zcela bezpečně do minulosti (náboženské zvyky lidových vrstev, projevy spirituality v lidové kultuře, náboženské názory představitelů reformace a protireformace atp.).

Na závěr této pasáže lze proto shrnout, že zatímco uspokojování intelektuálních potřeb návštěvníků je jednou z dominujících a široce sdílených snah muzejníků, s uspokojováním potřeb duchovních si muzea příliš nevědí rady. Projevy spirituality a náboženské víry se prezentují výhradně jako historický fenomén, okrajově se tematizují postoje k různým existenciálním otázkám

⁷ K tomu viz např. Luckmann (1967), který jevy vytvářející bázi náboženství považuje za zcela univerzální, vlastní všem lidem bez rozdílu.

života – obvykle to však sekundárně vyplývá z prezentovaného tématu (např. utrpení Židů během druhé světové války, oběť Jana Palacha). Existenciální otázky života samy o sobě tématem nejsou; výjimku v našem vzorku tvoří *Národopisná expozice: Od kolébky ke hrobu* ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, avšak i ona zůstává pevně ukotvena v 19. století a v kontextu lidové kultury. Otázku současných projevů spirituality a duchovního hledání jedinců muzea vesměs ignorují. I muzea, jejichž zřizovateli jsou církevní instituce (anebo muzea s církví nějak spojená), se k otázkám duchovním staví konzervativně a obvykle se omezují na galerijní prezentace uměleckých děl spojených s liturgií nebo se sběratelskou činností historických církevních osobností.

Muzejní expozice tak příliš nenapomáhají osobnímu duchovnímu růstu návštěvníků (např. vyvoláním debaty, kladením otázek) a nebo to činí nepřímo, neintencionálně: prezentují jim konkrétní duchovní statky (typicky v podobě uměleckých děl) a odkazují k abstraktním hodnotám spojeným s národní historií (oběť pro národ, odvaha tváří v tvář zvlášť komunistického režimu – viz expozice *Křižovatky české a československé státnosti* v Národním památníku na Vítkově).

I tak muzeím nelze upřít, že návštěvníkům nabízejí možnost nacházet smysl nějaké osobní zkušenosti během spočinutí v expozici (pochopitelně spíše v muzeu *contemplativu*). Návštěva muzejní expozice tak může podpořit subjektivní duchovní procesy, během nichž se konkrétní návštěvníkova zkušenost vřadí do interpretačního schématu obsahujícího metafyzický význam, hlubší smysl. V tomto směru jsou muzea zajisté činiteli duchovního života, protože předávají tradované chápání smyslu různých existenciálních skutečností a podílejí se na utváření a předávání „světového názoru“, jak Luckmann pojmenovává komplex široce sdílených názorů na smysl věcí. Tuto základní funkci dříve plnilo ve společnosti náboženství; ve společnosti sekularizované, v níž se praktikuje především „náboženství neviditelné“ (viz Luckmann, 1967), je role muzea v tomto směru ještě významnější.

Obě zaměření expozic, o nichž jsme nyní hovořili, tedy expozice zaměřené na uspokojování potřeb intelektuálních a duchovních, mají schopnost vyvolávat v návštěvnících různé typy zážitků spojené s mnohdy velmi hlubokým hnutím myslí, citovým pohnutím. Vyvolávají přitom různé emocionální reakce a různými prostředky stimulují návštěvníkovo prožívání: pohnutí, dojetí nebo vzrušení. O expozici, která uspokojuje emocionální potřeby, lze mluvit v případě, že působí na city návštěvníka, ovlivňuje jeho náladu, přivádí ho do stavu vzrušení. Návštěvník tak může pociťovat hněv, smutek, znechucení, anebo překvapení z nečekané situace, radost, očekávání v nejis-

té situaci. Tvůrci toho dosahují buď samotným tématem, které má emoční sílu (týká se např. nějakých dramatických nebo bolestných událostí, nebo je naopak veselé, humorné), anebo způsobem jeho zpracování: zejména když expozice vede návštěvníka k tomu, aby zaujal ryze osobní postoj k navozené situaci, k tomu, aby skutečnost subjektivně hodnotil a prožíval. Není asi překvapením, že v tomto směru je velmi účinný narativní způsob prezentace, tedy podání tématu prostřednictvím příběhů skutečných lidí.

Ať již tvůrci využijí k vyvolání emocí jakékoliv prostředky, emocionální reakce návštěvníků se mohou pohybovat na škále od afektu (intenzivní, krátkodobé emoce) přes náladu (tedy méně intenzivní a dlouhodobější emoci) až k vášni, tedy intenzivní, dlouhodobé emoci. I o ní se v souvislosti s muzeem hovoří poměrně často, když se říká, že lidé sem chodí ukojovat svou vášň pro nějaké téma nebo určitý typ exponátů (např. vášň pro historické automobily). Je pochopitelné, že s emocemi zacházejí zvláště galerijní prezentace a prezentace společenských fenoménů; zapojením různých vhodných prostředků mohou emoce vyvolávat i expozice prezentující jevy přírodní. Právě kvůli intenzifikaci návštěvníkova prožitku se i do expozic negalerijních umísťují různé umělecké instalace k tématu (k tomu viz první svazek knihy). V našem šetření jsme se však s těmito prvky nesetkali a ohledně emocí – přestože jsou velmi subjektivní a spontánní a často je může vyvolat i zcela nezáměrný prvek – lze říci, že se s nimi v českých muzeích zachází jen velmi střídmo. Výjimkou jsou expozice typu *musea activa*, která v návštěvnících vyvolávají pozitivní emoce, jako je očekávání, překvapení, radost. *Musea contemplativa* naopak vyvolávají spíše pohnutí nebo dojetí (např. nad prezentovanými tragickými událostmi nebo existenciálními situacemi), činí to však jen velmi zdrženlivě.

Konečně čtvrtou skupinou potřeb, na niž jsme se zaměřili v našem šetření, jsou potřeby sociální a relaxační. Expozice zaměřená na jejich uspokojování je místem sociální adaptace a mezilidského styku. Zejména děti se zde mohou pozvolna a přirozeně učit porozumět normám a hodnotám naší společnosti. Expozice, které jsou místem spontánní komunikace návštěvníků, *musea activa*, se v našem prostředí dříve příliš neuplatňovaly, dnes se však situace mění. Muzea se stávají místem, kde je příjemné trávit volný čas s rodinou a přáteli. Sociálním a relaxačním potřebám návštěvníků vycházejí muzea v praxi vstříc zřizováním odpočinkových nebo aktivních zón a různých heren; prostorem pro setkávání a rozhovor návštěvníků se stávají i stále běžnější muzejní kavárny nebo restaurace. Do kontextu uspokojování sociálních a relaxačních potřeb patří i současné uplatňování zábavních a herních prvků, a i když jsou v tomto směru naše muzea oproti zahraničí pozadu, situace se rok od roku zlepšuje.

Obr. 214 a 215 Interakce návštěvníků v expozici Muzea umění Olomouc
(foto Petra Šobáňová, 2014)

Na okraj dodejme, že otázka emocí i sociálních a relaxačních potřeb úzce souvisí s dnešním trendem vyhledávání zážitků. Hovoří se dokonce o zážitkové kultuře (viz např. Schulze, 1995). I když je to téma, které by vyžadovalo samostatný prostor, upozorníme alespoň na jeden zajímavý rys této „kultury zážitků“, které návštěvníci pochopitelně očekávají i v muzejních expozicích. Oproti dřívějšímu se silný zážitek nepovažuje za průvodní jev nějaké činnosti, ale spíše za její cíl; tuto tendenci lze pozorovat snad ve všech oblastech společenského života. Není naším úkolem posuzovat správnost takového postoje, v rámci muzejní kultury by však – podle našeho názoru – mělo být vyvolávání zážitků spojeno s široce pojatým výchovným cílem. Zážitek by neměl být účelem, nýbrž prostředkem ke kultivaci vnitřního života jedince – ať již rozumového, duchovního nebo citového. Takto je potřeba rozumět i poselství naší knihy: mluvíme-li o muzejní expozici jako o edukačním médiu, nemáme na mysli pouze transmissi poznatků a rozvíjení kognice (nebo naopak povrchní zábavu lákající davy návštěvníků), ale spíše všestranný rozvoj lidského potenciálu: intelektuálního, duchovního, emocionálního i sociálního.

7

Zjištění týkající se vnější podoby a designu současných českých expozic

Následující kapitola nevelkého rozsahu se věnuje vnější podobě a designu nově vzniklých českých expozic a přináší odpovědi na druhou výzkumnou otázku.

Obecná výzkumná otázka č. 2:

Jaká je vnější podoba a design současných českých expozic?

Během hledání odpovědi na tuto otázku jsme si položili celkem dvě specifické výzkumné otázky zaměřené na vnější formu a výtvarné, resp. architektonické řešení expozic:

2.1	Je vnější podoba současných expozic a jejich design spíše tradiční, anebo inovativní?
2.2	Mají současné expozice zdařilé výtvarné a architektonické řešení?

Současné české expozice mají standardně kvalitní vnější podobu a z hlediska inovací se pohybují na široké škále mezi tradicí a zaváděním různých novinek, zejména technických, často spojených s uplatněním nových médií. Nejvíce tradiční expozice nacházíme pochopitelně u zámeckých expozic a muzeí umění (výjimkou je unikátní Galerie umění pro děti GUD). Nejvíce inovací lze naopak najít u science center, což je dáno i tím, že jsou mnohdy nově vybudována, a to často takřka „na zelené louce“. Neznají tedy omezení, která často determinují podobu expozic v „kamenných“ muzeích, mnohdy

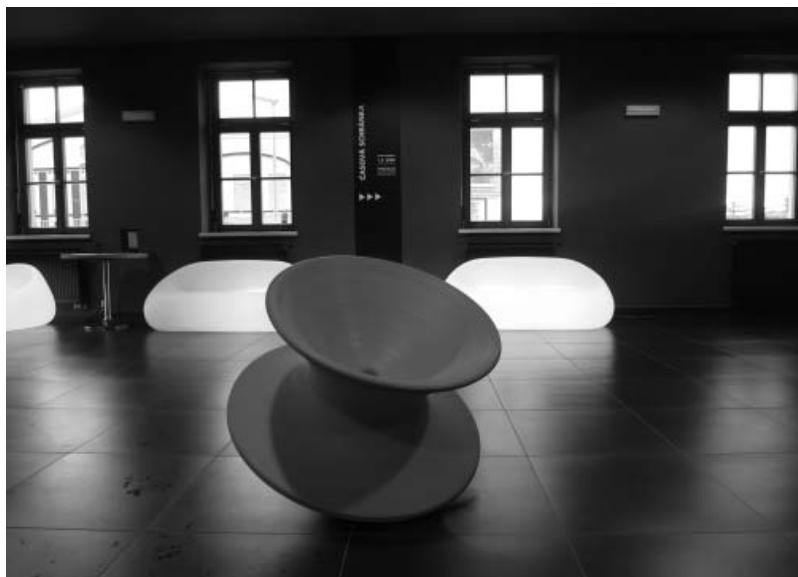
umístěných v památkově chráněných objektech nebo v budovách, které léta čekají na celkovou rekonstrukci a modernizaci výstavních prostor.

Dále lze konstatovat, že v českých muzeích nacházíme vesměs uspokojivé výtvarné a architektonické pojetí, a to zvláště pokud jde o expozice, tedy dlouhodobé prezentace. Pro ně muzea často vytvářejí zcela nové výtvarné a architektonické řešení, často včetně zvláštního výstavního fundu (viz speciální vitríny v expozici *Jihočeské betlémy – Historie a současnost jihočeských betlémů* v Muzeu Jindřichohradecka). Obecně (v celé populaci, nikoliv v našem vzorku) tvoří výjimku expozice, které vznikly bez dostatečných financí, nebo expozice neprofesionální, vzniklé aktivitou laiků.

Současný sílící celospolečenský důraz na design a zájem o architektonické řešení interiérů spolu s bohatou škálou služeb a nabídkou na trhu mají pozitivní vliv i na muzejní kulturu, proto i zde nacházíme velmi zajímavé realizace.

Designové, resp. výtvarné řešení se přitom – v optimálním případě – uplatňuje důsledně v celé expozici, včetně doplňkových prvků. Pozornost se proto soustřeďuje nejen na vzhled stěn, panelů a dalšího výstavního fundu, ale i na typografické řešení textů, orientační systém v muzeu nebo vzhled didaktických exponátů a zábavních zón. V tomto ohledu však nejsou mnohá muzea důsledná, což je zřejmě dáno dodatečným umístěním těchto prvků, které mnohdy nejsou předmětem pečlivého plánování tak jako ostatní expoziční prvky.

V této souvislosti lze na okraj zmínit obavu vyřčenou během jednoho z rozhovorů, totiž že didaktické prvky nebo interaktivní stanoviště narušují estetickou působivost expozice (týkalo se to expozice galerijního typu). Zdařilé designové řešení didaktických prvků řady světových muzejních institucí (včetně různých muzeí umění) však ukazuje, že tato obava je lichá – podoba, resp. výtvarné řešení těchto prvků se však musí koncipovat stejně pozorně a profesionálně jako ostatní části expozice, a nikoliv dodatečně a s omezenými prostředky, jak je u nás často obvyklé.

Obr. 216 a 217 Pohled do interiéru Techmania Science Center (foto Petra Šobáňová, 2014)

***Obr. 218 a 219** Pohled do interiéru iQLANDIE Liberec (foto nahoře archiv iQLANDIE a dole Petra Šobáňová, 2014)*

8

Odpovědi týkající se principů a strategií uplatňovaných v současných českých expozicích a jejich odlišnosti od předchozích prezentací

Tato kapitola patří spolu s kapitolou přinášející poznatky týkající se témat a obsahu expozic k těm rozsáhlejším. Dalo by se říci, že tvoří jádro výzkumu a že přináší nejvíce nových poznatků i podnětů pro diskusi. Částečně se znovu dotkneme témat expozic, protože právě téma je stěžejním faktorem volených způsobů prezentace v muzeu: jedná se totiž o způsoby jeho podání, o strategie jeho zprostředkování.

Obecná výzkumná otázka č. 3:

Jaké principy a strategie se uplatňují v současných českých expozicích a odlišují se v tomto ohledu nově vzniklé expozice od těch předchozích?

Výzkumná otázka byla specifikována do čtrnácti specifických výzkumných otázek týkajících se principů a strategií uplatněných v analyzovaných expozicích, resp. typu expozic podle různých klasifikačních hledisek a jejich eventuální odlišnosti od předchozích prezentací.

3.1	Jsou současné expozice formalistické, anebo spíše analytické, resp. kontextuální?
3.2	Zaměřují se současné expozice primárně na prezentaci sbírkových předmětů, anebo se jedná spíše o expozice „koncepční“?
3.3	Jsou současné expozice funkčně-ekologické, anebo systematické?

3.4	Jedná se o expozice úzce tematické (prezentující primárně daný fenomén, a to izolovaně nebo z jednoho úhlu pohledu), anebo o expozice integrální, souhrnné (zobrazující téma v jeho komplexitě)?
3.5	Uplatňuje se v současných expozicích geografické měřítko nebo princip chronologie?
3.6	Staví současné expozice na unikátních předmětech, na předmětech uměleckých (jde o expozice galerijního typu), anebo se jedná o expozice vzdělávací a informativní?
3.7	Jsou současné expozice typem <i>musea contemplativa</i> , anebo spíše <i>musea activa</i> ?
3.8	Je v současných expozicích patrná snaha o iluzivnost?
3.9	Jsou současné expozice „visitor friendly“?
3.10	Jaká cílová skupina návštěvníků byla pro tvůrce současných expozic primární? Jedná se o expozice určené pro „univerzálního“ návštěvníka, resp. expozice pro dospělé návštěvníky, anebo jsou expozice určeny rodinám s dětmi, školním kolektivům nebo jiným návštěvníckým skupinám?
3.11	Jsou současné expozice uzpůsobeny návštěvníkům s postižením hybnosti?
3.12	Jsou současné expozice uzpůsobeny návštěvníkům se zrakovým nebo sluchovým postižením?
3.13	Uplatňují se v expozicích inovativní prvky, jako je princip interaktivity, zásada „hands-on“, využití digitálních médií nebo didaktických a zábavních prvků, příp. netradiční výtvarné řešení?
3.14	Odlišují se nově vzniklé expozice od těch předchozích?

Daná výzkumná otázka se týká celé řady dílčích muzeologických problémů, ke kterým jsme se vyslovili již v úvodní teoretické analýze, která je jádrem prvního svazku naší knihy. Na tomto místě se pokusíme popsat tendence, jaké jsme během výzkumu vypořazovali v současných českých expozicích, a dále zjištěnou relaci mezi určitými uplatňovanými přístupy a typem prezentovaného sbírkového fondu a typem muzea.

8.1 Relace mezi typem prezentovaného sbírkového fondu a uplatňovanými výstavními principy a strategiemi

Náš výzkum přinesl množství poznatků o konkrétních expozicích a výstavách. Výsledky mimo jiné ukazují, že na podobu expozice má největší vliv – kromě aspektů finančních, personálních a jiných – charakter sbírek a typ instituce. U muzeí umění lze např. předpokládat, že expozice bude postavena na nekontextuálním vystavení artefaktů, zatímco v expozici prezentující přírodní poměry nebo technické exponáty bude více interaktivních a didaktických prvků.

Z tohoto pohledu se muzea umění jeví jako nejméně inovativní a zcela „nedidaktická“. Vzhledem k méně častému zařazování didaktických prvků přímo do expozice (které podle některých názorů narušují kontemplativní percepci vystavených uměleckých děl) je výpovědní hodnota takové expozice pro děti, mládež nebo laiky velmi malá. O to závažnější je v takovém muzeu úloha muzejní edukace, tedy organizovaných edukačních programů a dalších opatření podporujících porozumění exponátům (nabídka audioguidů, videoguidů, tištěných průvodců, pracovních listů, informačních kiosků s interaktivním obsahem aj.).

Oproti tomu v dětských muzeích nebo science centrech, které v expozicích didaktické exponáty, názornost a kontextualitu uplatňují nejhojněji, je výpovědní hodnota expozice vysoká, a tím stoupá i její edukační efekt. Takové expozice jsou účinným edukačním médiem, aniž by v nich nutně musel probíhat řízený vzdělávací proces. Příznačné je, že dané instituce obvykle chápou vzdělávání jako své hlavní poslání, a proto kromě „didaktických“ expozic nabízejí i velmi širokou škálu edukačních programů a dalších vzdělávacích možností (např. e-learning). Jde tak o typický příklad tzv. Matoušova efektu,⁸ kdy se účinky přijatého rozhodnutí kumulují, dílčí úspěch rodí úspěch další a „bohatý stále bohatne“. Působením tohoto kumulačního efektu lze také objasnit běžnou existenci vysoce kontrastních typů muzeí.

Ukazuje se dále, že existují typy institucí, kde se jakékoliv inovace prosazují pomalu, anebo vůbec: kromě muzeí umění jde především o autentické stavební objekty s původními interiéry a exteriéry (obvykle hrady, zámky nebo technické památky a muzealizované průmyslové objekty) nebo dílčí interiérové komplexy v autentickém prostředí (pamětní síně, památníky připomínající významné osobnosti apod.). Zde se – z podstaty věci – ino-

8 Podle biblického podobnoství o hřivnách z Matoušova Evangelia: „Kdo má, tomu bude dáno a bude mít ještě víc, kdo nemá, tomu bude odňato i to, co má.“ Mat. 13,12

vace mohou uplatnit nikoliv přímo v „expozici“, jejíž autentickou podobu nelze měnit, ale spíše v doprovodných návštěvnických zónách nebo jinými adekvátními způsoby (např. on-line podporou). V tomto ohledu památkové objekty u nás možnosti teprve hledají a je škoda, že ani edukační programy se zde ve větší míře nerealizují. S tímto typem paměťové instituce si většinou stále ještě spojujeme obligátní prohlídky s průvodcem, které se na škále účinnosti edukačních programů pohybují na nejnižším stupni. I zde samozřejmě existují světlé výjimky, avšak zároveň je tato oblast muzejnictví nejvíce náchylná k „hejkalizaci“, tedy k zařazování trapných popularizačních prvků zábavného charakteru, které k příslušnému památkovému objektu ve skutečnosti nemají vztah (viz Mazancová, 2014).

Je vidět, že typ muzea a spravovaných sbírek zásadním způsobem ovlivňuje podobu expozic a uplatňované způsoby podání tématu, a proto jsme následující výklad strukturovali právě podle typu prezentovaných fenoménů a sbírek. Na základě zjištěné relace mezi typem prezentovaného sbírkového fondu a uplatňovanými výstavními principy a strategiemi budeme nejprve hovořit o expozicích prezentujících výtvarné umění a kulturu, dále o expozicích prezentujících další kulturní fenomény a konečně o expozicích prezentujících fenomény přírodní.

Následující pasáže mimo jiné ukáží, že česká muzejní kultura zahrnuje širokou škálu různých typů muzejních institucí, z nichž mnohé spravují sbírky různého typu. Multidisciplinarita se tradičně uplatňuje u vlastivědných muzeí (regionálních i nadregionálních) a projevuje se i ve výsledné podobě expozic, které jsou často výsledkem obtížného kompromisu mezi klasickou vitrínovou, resp. galerijní expozicí a interaktivní hernou – přičemž část sbírkového fondu si žádá spíše první způsob vystavování a jiná zase umožňuje ten druhý a přímo k němu vybízí. Z důvodu multioborovosti zohledňuje náš následující přehled nejen jednoduché rozdělení zkoumaných muzeí na jednotlivé, jasně vymezené typy (což z uvedených důvodů nebylo vždy možné), ale právě i rozdělení podle povahy prezentovaného typu sbírek. Určité muzeum se tak může objevit na různých místech přehledu vícekrát, a to podle zaměření svých expozic nebo jejich dílčích částí.

Odpovědi na otázky týkající se zavádění „visitor friendly“ prvků a přístupnosti muzeí pro handicapované občany přinášíme zvlášť, protože u těchto problémů jsme zmíněnou relaci nezaznamenali.

8.2 Principy a strategie uplatňované v expozicích prezentujících výtvarné umění a kulturu

Muzea, která spravují sbírky z oblasti výtvarného umění a kultury, v našem vzorku zastupovaly především tyto instituce: Galerie výtvarného umění v Olomouci, Moravská galerie v Brně, Muzeum Jindřichohradecka a Muzeum umění Olomouc (jako muzea umění anebo dílčí expozice galerijního typu v širěji zaměřených muzeích) a Expozice času Šternberk, Muzeum Jindřichohradecka, Muzeum loutkářských kultur a Muzeum regionu Valašsko (jako uměleckoprůmyslová muzea a nebo dílčí expozice prezentující artefakty uměleckého průmyslu, řemesla, designu a architektury).

Instituce spravující tento typ sbírek mají tradičně tendenci k formalistickému, nikoliv kontextuálnímu vystavování. Z hlediska naší typologie se jedná o expozice zaměřené na sbírkové předměty, u nichž se předpokládá, že budou „hovorit samy za sebe“. Umělecká díla se totiž považují za specifický typ muzeálie, u něhož má symbolizace jinou povahu než u muzeálií jiného typu. K vysvětlení této specifičnosti může přispět teorie N. Goodmana (2007), který symbolickou funkci umění podrobil pečlivé analýze a vysvětlil, že neexistuje umění bez symbolů, resp. bez některého ze tří způsobů symbolizace, reprezentace, exprese a exemplifikace. Funguje-li nějaký objekt jako symbol, neznámá to samozřejmě, že jde automaticky o umění – v kontextu muzejnictví je ostatně každá muzeálie symbolem nějaké meta-skutečnosti, a to zejména na rovině zmíněné exemplifikace.

Goodman si však také povšiml, že symbol v podobě uměleckého díla ne-symbolizuje vždy a nutně nějakou skutečnost ležící vně symbolu samotného. Ba právě naopak: na rozdíl od jiných, neuměleckých symbolů (od dopravních značek přes schematická zobrazení až k sbírkovým předmětům typu vzorků hornin nebo dermoplastických preparátů zvířat) je v případě umění třeba „trvale věnovat pozornost symbolu samému“. (Goodman, 2010, s. 266) Přesně to ostatně činí expozice galerijního typu, když na neutrální pozadí umísťují artefakt a pečlivě ho nasvěcují. Primární, pozoruhodné je u uměleckých děl nikoliv to, k čemu dílo odkazuje (např. osoba na portrétu, konkrétní krajina atp.), nýbrž dílo samotné, proto zde nemá smysl hovořit o iluzivnosti, resp. o různých rekonstrukcích, dioramatech a podobných opatřeních, která mají v muzejních expozicích „reanimovat“ (tedy znovu oživit) muzeálii. To, co exponát uměleckého typu symbolizuje, často neleží vně – a to je podle našeho názoru také vysvětlení specifičnosti galerijních expozic a toho, že kontextualita, resp. rekonstrukce původního kontextu, z něhož byla muzeálie vyňata, zde není natolik (anebo vůbec) podstatná – zvláště jedná-li se o artefakt

vzniklý v období od renesance (kdy se daná specifická uměleckého díla definitivně ustavila) do současnosti.

Výše uvedené je sice vysvětlením toho, jak vypadají a v budoucnu zřejmě stále budou vypadat expozice galerijního typu, to však neumenšuje problematičnost tohoto způsobu vystavování. Kvalita interakce návštěvníka a exponátu zde totiž závisí čistě na percepčních schopnostech návštěvníka, jeho předchozích znalostech, kulturních kompetencích a na tom, zda je schopen umělecké dílo na nějaké úrovni interpretovat. Z tohoto důvodu je osvojování nového vědění v daných expozicích velmi ztíženo a pro mnoho návštěvníků je téměř nemožné.

Expozice s převahou uměleckých předmětů tedy stojí na opačném pólu než expozice, které v naší typologii označujeme za vzdělávací a informativní. Jde dále o typické *museum contemplativum* zaměřené na duchovní a emocionální potřeby návštěvníka. Obvykle se zde uplatňuje umělekohistorický, žánrový nebo tematický pohled na téma. Z hlediska zařazování dalších expozičních prvků zde dochází ke střídavému uplatnění textových panelů a umírněnému využití digitálních médií.

Jak již bylo naznačeno, výtvarné a architektonické řešení expozic galerijního typu směřuje k vytvoření neutrálního prostředí, v němž mají exponáty nerušeně vyniknout, a také jinak je design výstav obvykle velmi tradiční (obrazy visí na stěnách, sochy jsou umístěny na soklech, drobnější artefakty ve vitrinách). Primární cílovou skupinou je zde většinou „univerzální“ návštěvník, resp. dospělý člověk. Zaznamenali jsme občasné zohledňování nevidomých návštěvníků (zařazování hmatových exponátů – odlitků soch a nebo originálních artefaktů, jimž dotek neškodí).

Z hlediska uplatnění inovativních prvků v expozici jde o expozice málo inovativní, protože princip interaktivity, uplatnění zásady „hands-on“ nebo didaktických a zábavních prvků zde není obvyklé. Rovněž k využití digitálních médií v expozici nebo netradičnímu výtvarnému řešení výstavy se instituce tohoto typu staví spíše zdrženlivě, to však neznamená, že se zde tyto prvky neobjevují. Nehrají však „prim“ a v žádném případě nesmějí narušovat působení vystavených artefaktů nebo exponátů jakkoliv zastíňovat.

8.3 Principy a strategie uplatňované v expozicích prezentujících další kulturní fenomény

V této části budeme pokračovat ve formulaci odpovědi na otázku principů a strategií, které se uplatňují v současných českých expozicích. Po expozicích prezentujících výtvarné umění a kulturu, které jsme pro jejich specifickou

vyčlenili zvlášť, následuje přehled poznatků o expozicích prezentujících další kulturní fenomény, tedy společenské události, jevy a poznatky humanitních věd. V závěru pohovoříme také o expozicích věnovaných vědě, technice, průmyslu a technologiím, které se od první skupiny liší pouze v několika dílčích aspektech.

Začneme expozicemi, které se zabývají společenskými událostmi, jevy a poznatky humanitních věd. Tyto fenomény u nás prezentuje velké množství paměťových institucí, proto měly i v našem vzorku největší převahu. Reprezentovaly je následující instituce:

- kulturně historická muzea, resp. kulturně historické expozice v širěji zaměřených institucích: Husitské muzeum v Táboře, Městské muzeum a galerie Břeclav, Městské muzeum ve Skutči, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, Muzeum Boskovicka, Muzeum Jindřichohradecka, Muzeum regionu Valašsko, Národní muzeum (výstava *Ve stínu Olympu*), Slezské zemské muzeum, Šatlava | muzeum vězeňství, Vlastivědné muzeum v Olomouci a Expozice času Šternberk,
- etnografické (národopisné) muzeum nebo dílčí expozice národopisného charakteru: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici a Vlastivědné muzeum v Olomouci,
- archeologické muzeum, resp. expozice prezentující převážně archeologické nálezy: Městské muzeum a galerie Břeclav,
- archeopark: Archeopark pravěku ve Všestarech,
- etnologické muzeum, resp. expozice prezentující mimoevropské kultury: Dětské muzeum Moravského zemského muzea,
- památník (stavba nebo objekt jako symbol a upomínka nějaké historické události nebo významné osobnosti): Národní památník na Vítkově,
- autentický stavební objekt jako celek (původní exteriéry a obvykle i interiéry): zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí, Nový zámek Kostelec nad Orlicí, Šatlava | muzeum vězeňství,
- dílčí interiérový komplex v autentickém prostředí anebo přenesený do expozice muzea: Muzeum Jindřichohradecka.

Do výčtu patří i science center iQLANDIA Liberec, protože i toto centrum v některých svých expozicích prezentuje společenské jevy a poznatky humanitních věd.

Co se týká uplatněných přístupů, skutečně jen výjimečně se lze setkat s postupy vedoucími k čistě formalistickému výsledku. To však neznamená, že by byla kontextualita vždy uplatněna v dostatečné míře, a v praxi má kontextuální přístup stále velké rezervy.

Z našeho výzkumu plyne, že prakticky všechny české expozice jsou „koncepční“, to znamená, že vystavené exponáty spojuje nějaký záměr a zastřešující téma. Obecně však lze konstatovat, že sbírkovým předmětům je v našich tradičních muzeích stále přisuzována dominantní role, a to nejen v samotné expozici, ale také při tvorbě prezentační strategie. Tou je, zjednodušeně řečeno, „přemístění kolekce z depozitáře do výstavního sálu, pořízení identifikačního štítku, rozeslání pozvánek na vernisáž a dílo je hotovo!“ (Beneš, 1997, s. 12). Při prezentaci se vychází od sbírkového předmětu, který je zcela určující a „diktuje“ téma. Proto také není tematické rozpětí našich expozic příliš široké a témata se neustále opakují. Zdá se, že tomuto „diktátu“ sbírek z pochopitelných důvodů nepodléhají pouze science centra nebo archeoparky, které jsou v tomto ohledu někdy až extrémní úplnou nebo téměř úplnou absencí muzeálií. Tyto instituce tak otevírají diskusi nad významem označení „muzejní“ a nad tím, jak lze také „dělat“ muzejní expozici.

Co se týká uplatnění systematiky oborů, anebo funkčně-ekologického přístupu, v expozicích prezentujících kulturní fenomény nebylo uplatnění systematiky nikdy dominantním expozičním přístupem – jako tomu naopak bylo a mnohdy dosud je u expozic prezentujících fenomény přírodní. Znamená to, že i velmi „kamenná“ společenskovědní muzea připravují funkčně-ekologické expozice. Systematika v myšlení tvůrců expozic však přesto i zde mnohdy přetrvává: nejde však o systematiku vědní, jako spíše o systematiku sbírek a jejich tradičního členění. Zdá se, že tato umělá systematika, nebo lépe řečeno vzájemná izolovanost oborů, je stále realitou ve většině muzeí. Přesto existují inspirativní příklady multidisciplinárního přístupu, z nichž některé jsme v našem šetření popsali (výstavní projekt Moravské galerie v Brně *Obrazy mysli / Mysl v obrazech*, *Dobrodružná Afrika očima cestovatelů* Dětského muzea Moravského zemského muzea, *Příběh kamene – expozice geologie, archeologie a lapidária* ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, *Expozice času* Šternberk).

Kontextualita a postižení širších vztahů je dnes jednoznačným trendem, ba normou, otázkou je míra jejich uplatnění a úspěšnost tvůrců v hledání vzájemných vztahů různých fenoménů. S otázkou funkčně-ekologického přístupu souvisí i otázka ekomuzeologického pojetí, byť kategorie funkčně-ekologické expozice (navržená Waidacherem a Gräfem (1987) jako protiklad k expozici koncipované podle systematiky) souvisí s filozofií ekomuzeí jen částečně. Ohledně ekomuzeologického pojetí, jež se zakládá na spontánní aktivitě komunity a těsném spojení muzea s ní a na upřednostňování lidí před sbírkami, lze konstatovat, že se v našem prostředí uplatňuje spíše mimo oficiální muzejní kulturu. V tomto směru muzea u nás všeobecně „zkameněla“:

věnují se primárně sbírkám a od komunity jsou značně vzdálena – alespoň viděno optikou mluvčího ekomuzejnictví Huguese de Varine (1993), který měl na mysli skutečně přímý podíl lidí na fungování muzea.

Co se týká kategorizace expozic na tematické a integrální, lze říci totéž co v předchozím bodě: s prezentováním ostře izolovaných fenoménů jsme se nesetkali, většinou jsme analyzovali expozice zobrazující téma v jeho komplexitě. I v tomto případě ale platí, že míra komplexity může být různá a některá témata nelze bez jisté izolace sledovaných fenoménů vůbec zpracovat. Příkladem úzce tematických, nikoliv integrálních expozic by mohly být např. prezentace různých muzeí vojenské techniky nebo letecké archeologie (v našem vzorku však nebyly zahrnuty) – jejich tvůrci obvykle pouze umístí exponáty do nějakého prostoru a opatří je jednoduchou explikací nebo jen identifikačními popisky. Nepostihnou přitom souvislost vojenské techniky s válkou a zabíjením lidí ani návštěvníkům neposkytnou informace o konkrétních válečných událostech, při nichž byla daná technika uplatněna. Přitom snad každé téma lze představit komplexně a v souvislostech a expozice by měla v tomto směru podat návštěvníkům pomocnou ruku k tomu, aby těmto kontextům porozuměli.

Ve většině českých společenskovědních expozic se uplatňuje geografické nebo chronologické hledisko, dá se dokonce říci, že chronologie historických událostí nebo prezentace fenoménů spojených s určitým územím je převládajícím expozičním přístupem. Široká témata se tak omezují a usazují do regionu, tvůrci se soustřeďují na omezené časové období nebo na vývoj společenských fenoménů v určitých časových hranicích.

Expozice prezentující společenské události, jevy a poznatky humanitních věd jsou obvykle expozicemi vzdělávacími a informativními a zároveň obsahují řadu unikátních předmětů spojených s historickými obdobími a událostmi nebo s výjimečnými osobnostmi. S nadsázkou by se dalo říci, že společenskovědní muzea často „hřeší“ na to, že disponují unikátními předměty vysoké historické hodnoty a pak už při jejich vystavení nemusejí tolik přemýšlet nad nějakým zajímavým muzeologickým přístupem, odlišným od konvenčních postupů. Paradoxně pak může dojít k situaci, že muzea s méně atraktivními sbírkovými předměty vytvoří zajímavější expozici, a to právě díky uplatnění nějakého inovativního prvku. A naopak ani unikátní předměty mnohdy nemusejí zajistit zájem návštěvníků, zvláště když jsou prezentovány otažitým, málo kontextuálním, formalistickým způsobem.

Muzea, která prezentují (pre)historii a současnost kulturních fenoménů, jsou častěji typem *musea contemplativa*, avšak pozvolna i do těchto expozic pronikají prvky, které si obvykle spojujeme s typem *musea activa*. Co

se týká iluzivnosti, v daném typu expozic se uplatňuje nejčastěji formou dioramat, v nichž hrají hlavní roli figuríny v „dobových“ úborech, někdy umístěné do rekonstrukcí svého pracovního prostředí nebo obydlí. Více či méně iluzivní dioramata uplatnilo např. Městské muzeum a galerie Břeclav v expozici *Velkomoravské Pohansko*, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, Národní muzeum na výstavě *Ve stínu Olympu* nebo Šatlava | muzeum vězeňství. Snad nejzdařilejší dioramata je možné vidět v Městském muzeu ve Skutči, a to v jeho expozicích s názvem *Muzeum obuvi a kamene*. Vyvolat iluzi dobové scény pomocí nových médií, resp. speciální projekce se pokusilo Vlastivědné muzeum v Olomouci, když zajímavým způsobem uplatnilo tzv. „Pepper’s ghost“ efekt v expozici *Olomouc – patnáct století města*.

Naše analýza dále ukázala, že jako primární cílová skupina expozic stále figurují pomyslní „univerzální“ návštěvníci, tedy dospělí lidé. Část expozic je koncipována také jako expozice pro rodiny s dětmi a školní kolektivy, a to zvláště díky zvolenému tématu nebo díky tomu, že nejsou formalistické a nehovoří přehnaně odborným jazykem. V takových expozicích jsou namísto převahy textů uplatněna spíše dioramata a jiné pokusy o názorné podání tématu. Expozice speciálně pro děti anebo se zvláštním ohledem na ně připravilo např. Dětské muzeum Moravského zemského muzea, iQLANDIA Liberec, Vlastivědné muzeum v Olomouci, Národní muzeum, Husitské muzeum v Táboře, Muzeum Boskovicka, Muzeum regionu Valašsko, částečně i Šatlava | muzeum vězeňství. Tyto expozice jsou buď vytvořeny primárně pro děti, anebo se v nich s dětmi pracuje koncepčně: expozice uplatňují princip názornosti, děti výstavou symbolicky provádí dětský průvodce, expozice obsahuje dětskou „linku“ (tedy pravidelně rozmístěná dětská stanoviště např. s informačními panely nebo digitálním obsahem) nebo interaktivní stanoviště a zóny s pomůckami, hračkami a dalšími materiály. Dané expozice jsou zároveň příkladné v uplatňování inovativních přístupů a začleňování různých experimentálních prvků. Uplatňují princip interaktivity, zásadu „hands-on“, využívají digitální média nebo didaktické a zábavní prvky.

Většina výše zmíněného platí i pro expozice, které se zaměřují na prezentaci vědy, techniky, průmyslu a technologií, tedy další skupiny kulturních fenoménů. V jistých aspektech se však tyto expozice odlišují, proto jsme je na závěr podkapitoly vyčlenili zvlášť. V našem vzorku je reprezentovaly tyto instituce:

- technické muzeum anebo expozice prezentující sbírky technického a průmyslového charakteru: Městské muzeum ve Skutči, Muzeum Jindřichohradecka, Muzeum Komenského v Přerově, Techmania Science Center (náleží sem svou částí prezentující historii Škodových závodů),
- science center: iQLANDIA Liberec a Techmania Science Center.

Expozice prezentující sbírky technického a průmyslového charakteru těží ze specifík technických exponátů, které jsou pro řadu návštěvníků velmi atraktivní. Unikát sice hraje svoji důležitou roli u společenskovedních expozic obecně, zde však jde často o rozměrný, pozornost budící exponát, jako např. historický automobil nebo nějaké dobové průmyslové zařízení. Může jít samozřejmě také o exponáty méně rozměrné, řada návštěvníků k nim však často pociťuje silný osobní vztah (viz fotoaparáty na výstavě Muzea Komenského v Přerově) a mnozí lidé se sami věnují jejich sbírání.

Atraktivita této skupiny sbírkových předmětů si je většina tvůrců expozic dobře vědoma, počítá s ní a častěji si proto troufne uplatnit nekontextuální, resp. formalistický způsob vystavení. Přestože jde v praxi o velmi častý jev, není to rozhodně případ muzeí v našem vzorku. Ta důsledně uplatnila kontextuální, koncepční způsob vystavení a připravila expozice nebo výstavy funkčně-ekologické, integrální, zobrazující téma v jeho komplexitě.

Méně důležité než u předchozí skupiny zde bylo uplatnění geografického nebo časového aspektu – častěji byla volba exponátů dána produkcí nějakého významného výrobce, v našem vzorku konkrétně firem Botana, Lada, Meopta a Škoda. Rovněž produkce těchto firem se samozřejmě vyvíjela v čase a je svázána s regionem – a je mnohdy prezentována ve vývojové řadě a v kontextu vývoje regionální komunity či osudů lidí svázaných s daným podnikem nebo užívajících prezentované výrobky.

Obvykle jde o expozice stavící na unikátních předmětech, resp. vzorcích historické průmyslové produkce, často však mají tyto expozice i vzdělávací a informativní charakter. Některá muzea, konkrétně Městské muzeum ve Skutči a Muzeum Jindřichohradecka, se nespokojila s atraktivitou samotných exponátů a pokusila se o uplatnění iluzivnosti formou dioramat. Městské muzeum ve Skutči dokonce vytvořilo velkorysou venkovní expozici v podobě kamenolomu a je v tomto směru příkladnou ukázkou zdařilého pokusu o kontextualitu, názornost a iluzivnost. Zdařilé jsou však pokusy obou zmíněných muzeí a je třeba je ocenit.

Expozice prezentující sbírky technického a průmyslového charakteru jsou častěji typem *musea activa*, což může být dáno jednak samotnou povahou tohoto typu exponátů (v původním kontextu byly určeny k aktivnímu uží-

vání nebo práci) a jednak jejich častou odolností. Tyto expozice tak obvykle nepředpokládají kontemplativní recepci exponátů, jako spíše zaujaté prohlížení a touhu návštěvníků vyzkoušet si funkčnost předmětů a zařízení. Co se týká odolnosti exponátů, není ji sice možné předpokládat u všech sbírkových předmětů, ale rozhodně je u tohoto typu expozic častější. Vzhledem k tomu, že některé z exponátů prozatím nejsou unikáty (např. vzorky nějakého typu automobilu), je možné je nabídnout k interakci a pojmut jako „hands-on“ exponáty (viz např. model historické tramvaje ve Vlastivědném muzeu v Olomouci, do něhož mohou děti naskočit a vyzkoušet si roli řidiče i s typickým zvoněním).

Co se týká cílové skupiny expozic, i zde stále většinou figurují dospělí lidé, resp. mužská část publika. Muzea v našem vzorku však výrazně zohlednila také rodiny s dětmi nebo školní kolektivy a některá, konkrétně Muzeum Komenského v Přerově, svou výstavu přizpůsobila dětem maximálním způsobem: výstava obsahovala dětskou „linku“, uplatnila symbolického průvodce v podobě plyšové hračky, opičáka Flexika, a princip názornosti, nabízela interaktivní stanoviště a zóny s pomůckami, hračkami a dalšími materiály, děti aktivizovala a symbolicky odměnila za splnění úlohy.

Zcela zvláštní skupinu expozic, které se zaměřují na prezentaci vědy, techniky, průmyslu a technologií, představují expozice science center, která v našem vzorku zastupují Techmania Science Center a iQLANDIA Liberec. Jak jsme už napsali na jiném místě, tyto instituce, stejně jako ostatní science centra, uplatňují zcela jiný způsob prezentace než muzea tradiční. Někteří odborníci je považují spíše za střediska zábavy a neformálního vzdělávání než za muzeum. Kromě toho, že tato centra umějí velmi účinně oslovovat návštěvníky a orientují se na děti a mládež, uplatňují také specifické a v mnohém velmi efektivní, tvůrčí a svobodomyšlné způsoby prezentace. Patří k nim především důsledná aplikace interaktivity a „hands-on“ exponátů.

Science centra lze jen těžko porovnávat s tradičními muzei, mimo jiné proto, že na rozdíl od nich mnohdy zcela (nebo téměř úplně) rezignovala na uplatnění muzeální v prezentaci. Jejich razantní vstup do naší muzejní kultury způsobil mnohým muzejníkům šok a po jeho postupném zpracování lze pozorovat vliv science center i na prezentace tradičních muzeí. Tyto alternativní instituce ukazují, že témata lze podávat i jinak a že je třeba být aktivní v hledání názorných způsobů prezentace. Jsou inspirativní i z hlediska širokého tematického zaměření (téma zde není diktováno sbírkami) a z hlediska metody tvorby didaktických exponátů.

8.4 Principy a strategie uplatňované v expozicích prezentujících přírodní fenomény

Nyní se zaměříme na prezentační přístupy a strategie, které jsme identifikovali u expozic prezentujících minulost a současnost přírodních fenoménů, tedy živou a neživou přírodu a fyzikální zákonitosti přírodních jevů. V našem vzorku daný typ expozic zastupují tato muzea:

- přírodovědné muzeum anebo expozice prezentující přírodní poměry a historii: Dětské muzeum Moravského zemského muzea, Muzeum Boskovicka, Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, Muzeum regionu Valašsko: zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí, Slezské zemské muzeum a Vlastivědné muzeum v Olomouci,
- science center: iQLANDIA Liberec a Techmania Science Center.

V souvislosti s tradičně uplatňovanými přístupy jsme na více místech zmiňovali systematiku jako dnes již překonaný, formalistický způsob prezentace, obvykle uplatňovaný u přírodovědných expozic. V nich se v minulosti prezentovala živá i neživá příroda právě podle známých taxonomických kategorií, jako je říše, kmen, třída, řád, čeleď, rod a druh, nikoliv podle přirozeného výskytu daných přírodních fenoménů v různých prostředích.

Je potěšitelné, že v našem vzorku jsme se s výraznějším uplatňováním systematiky nesetkali – nanejvýš se objevuje jako doplňující prvek v dílčí části expozice anebo jako jeden z uplatněných přístupů vedle způsobu funkčně-ekologického. Ten dnes naopak převažuje a je podstatnou inovací – zvláště srovnáme-li pojetí expozic, které těm nově vzniklým předcházely. V praxi jsme se tedy setkali převážně s analytickými, kontextuálními expozicemi.

I když sbírkové předměty také zde dominují a podoba sbírek udává téma a obsah expozic (samozřejmě s výjimkou science center), většinu prezentací lze označit za koncepční a integrální, protože zvolené téma zobrazují v jeho komplexitě a souvislostech. U přírodovědných expozic se obvykle výrazněji neuplatňuje princip chronologie (anebo alespoň není dominantní, jak je běžné u společenskovedních expozic), zato jasné geografické vymezení najdeme u všech expozic. Výstava se tak zaměřuje buď na přírodní fenomény nějakého světadílu (Afrika), země (ať již podle státních hranic, anebo podle hranic historických zemí: Česká republika, resp. Čechy, Morava, Slezsko), regionu (Olomoucký kraj, Boskovicko) nebo konkrétního místa (zámecký park v Lešné).

Oproti expozicím prezentujícím kulturní fenomény je u expozic přírodovědných zcela jiná situace také v uplatnění unikátů – i když také v oblasti

přírodních fenoménů obsahují muzejní sbírky mnoho unikátních předmětů, exponáty jsou zde často poměrně snadno nahraditelnými nebo zaměnitelnými vzorky (dermoplastické preparáty, vzorky hornin nebo zástupců hmyzu). Také z tohoto důvodu je u těchto expozic poměrně snadné připravit „hands-on“ exponáty a expozici koncipovat jako vzdělávací a informativní s interaktivními prvky.

Také tento typ expozic bývá – podobně jako expozice prezentující technické exponáty – málokdy pojmán jako prostor pro kontemplaci, jde tedy spíše o typ *musea activa*, což mnohá muzea v našem vzorku podporují zařazováním pracovních stanovišť (kde si návštěvníci mohou např. vyzkoušet některé pracovní metody přírodovědců) nebo jiných aktivizačních prvků (mikroskop s připravenými vzorky, tablety s interaktivním obsahem, didaktické hračky).

V přírodovědných expozicích lze dále sledovat koncepční snahu o iluzivnost, která vychází z toho, že izolovanost přírodních prvků vyňatých z přirozeného prostředí je ve výstavních sálech velmi křiklavá. Upouští se tak pozvolna od uplatňování vitrín s izolovanými vzorky, a to ve prospěch dioramat anebo vyvážené kombinace vitrín s dioramaty. Ta mohou být zasklená, volně umístěná v expozici anebo vtipně skrytá a návštěvník do nich může nahlížet jako „tajný“ pozorovatel (viz prvky jeskyní ve Vlastivědném muzeu v Olomouci). Někdy je celá expozice pojata jako velké proudové diorama (Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech a jeho expozice *Příroda pro budoucnost*), jinde jde o dílčí prvek. Setkávali jsme se s uplatněním zvukových stop, které iluzivnost posilují také. Jsou na nich zachyceny zvuky ptáků a jiných živočichů, šumění stromů a podobně.

Pokud jde o cílové skupiny přírodovědných expozic, je zde patrná koncepční orientace na školní skupiny – expozice totiž mají a vždy také měly úzkou souvislost se školním učivem. Školní mládež je zohledněna většinou expozic, některé jsou pojaty přímo jako přírodovědná, resp. environmentální učebna (konkrétně environmentální expozice na zámku v Lešné u Valašského Meziříčí). Nově vzniklé přírodovědné expozice často významně zohledňují také mladší děti, resp. rodiny s dětmi – kromě Dětského muzea Moravského zemského muzea výrazněji také Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Zcela zvláštní skupinou expozic, které se zaměřují na prezentaci přírodních fenoménů, jsou expozice science center, v našem vzorku zastoupených centry iQLANDIA Liberec a Techmania Science Center. Již několikrát jsme poukázali na to, že tyto instituce uplatňují způsob prezentace zcela odlišný od muzeí tradičních. Na tomto místě již proto přidáme pouze jeden postřeh: při pohledu do expozic science center nám dochází, kolik přírodních fenoménů

je tradičními přírodovědnými muzei zcela opomíjeno. V kamenných muzeích prakticky najdeme stále jen variace téhož: prezentace přírodních poměrů míst, regionů a zemí v rámci území České republiky, konkrétně představení okolní flóry, fauny a místních hornin a nerostů. Za inovaci, odpověď na „ducha doby“ a její problémy se považuje prezentování ekologických témat, jimiž však tematická šíře končí. Podle našeho názoru to přitom není nutně projev nějaké tematické „slepoty“ tvůrců expozic, ale spíše projev a důsledek uplatňovaných prezentačních postupů, jež jsou determinovány sbírkami.

Do široké oblasti přírodních fenoménů však patří i téma přírodních živlů, vesmíru, chemických procesů (např. ve vztahu k vývoji planety Země a života na ní) a široká oblast fyzikálních témat, jako jsou zákonitosti přírodních jevů, projevy hmoty a její atributy, projevy přírodních sil a jejich rysy, téma světla a neviditelného záření, tepla, zvuku a mnohá další. A tak přestože se i v tradičních muzeích stále častěji uplatňují různé dílčí inovace ve způsobu vystavování, ve skutečnosti jsou slepou skvrnou našich muzeí právě témata vyžadující hledání alternativních prezentačních postupů.⁹ I to patří k důsledkům „diktátu“ sbírek, protože daná témata buď sbírkami dokumentovat nelze (případně pouze okrajově např. vystavením nějakého přístroje nebo památky na osobnost, která přispěla k poznání daného fenoménu), anebo takové sbírky naše muzea nevlastní. Znamená to, že byť se česká muzea honosí svou vědeckostí a snahou o komplexní přístup ke světu, některé z významných přírodních fenoménů kvůli konzervativnímu přístupu k prezentaci zcela opomíjejí, přestože se úzce týkají i problémů celospolečenských a návštěvníky denně obklopují.

Science centra se naopak těchto témat ujímají a činí to s velkou invencí. Zabývají se otázkou vzniku vesmíru a astronomickými jevy, věnují se základním fyzikálním jevům, konkrétně nabízejí interaktivní exponáty související s optikou, elektromagnetizmem, mechanikou. Jako přírodní fenomén prezentují i lidské tělo a zabývají se jeho stavbou, fungováním, smysly, fyzickým výkonem.¹⁰ Velkým tématem science center jsou také přírodní síly, jejich podoba a vliv na život člověka (např. téma zemětřesení, vodního živlu, větru,

9 Výjimkou může být Muzeum Komenského v Přerově a jejich výstava *Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově*, která nezůstala u prezentace historie daného podniku a jeho produkce, ale téma zasadila do širokého kontextu fyzikálních fenoménů – který s prezentovanými optickými přístroji úzce souvisí a stojí v jejich pozadí.

10 Konkrétně toto téma by bylo možné prezentovat i klasickými muzejními prostředky, avšak představa vystavených anatomických preparátů, kosterních pozůstatků a jejich explikací není příliš lákavá; pohybovala by se zřejmě na hranici vkusu a etiky a prezentovala by spíše smrt než život.

slunečního záření) a možnosti jejich využití pro získávání energie z udržitelných zdrojů. Věnují se však i klasickým tématům: například expozice GEOlab v iQLANDli prezentuje veskrze tradiční téma geologie České republiky, avšak činí to inovativním způsobem: vedle vzorků hornin prezentuje také iluzi podzemní jeskyně s krápníky, horninami a minerály. Dále kontextuálně simuluje prostředí nitra naší planety a expozici symbolicky propojuje s částí týkající se vesmíru.

Diskusi o relaci mezi typem sbírek a uplatňovanými prezentačními přístupy je možné uzavřít konstatováním, že v tomto ohledu existují prokazatelné rozdíly mezi expozicemi prezentujícími výtvarné umění a kulturu, expozicemi prezentujícími ostatní kulturní fenomény a expozicemi, které se věnují přírodním fenoménům.

Existence science center, archeoparků a dětských muzeí nás dále přivádí ke kontrastování tradičního „kamenného“ muzea a muzea alternativního, resp. inovativního. Rozdíly mezi uplatňovanými prezentačními přístupy a strategiemi jsou zde totiž markantní. „Kamenné“ muzeum uplatňuje konzervativní a málo invenční přístup k prezentaci, odolný vůči změnám a lhostejný k potřebám a zájmům návštěvníků. Nacházíme zde formalistický způsob prezentace na úkor způsobu kontextuálního, funkčně-ekologického, narativního a „didaktického“. V „kamenném“ muzeu se uplatňují klasické, místy zastaralé prezentační prostředky bez inovací, prezentují se zde muzeálně klasického typu a stále se ctí demarkační linie mezi autentickým předmětem a případnými doplňky v podobě explikačních a referenčních prvků. Didaktické exponáty nebo zábavní prvky se zde neuplatňují.

Vypozorovali jsme, že kromě alternativních typů muzeí (science center, dětských muzeí, archeoparků) také stále více tradičních muzeí tyto „zkamenělé“ strategie a přístupy opouští a většina českých paměťových institucí se pohybuje někde mezi krajními póly muzea „kamenného“ a muzea inovativního. Lze konstatovat, že u velké části muzeí dochází k významným posunům a inovacím. K velkým hybatelům změn patří samozřejmě inovativní instituce (zejm. science centra), protože v praxi zkoušejí nové způsoby podání témat a ukazují, že kulturní a přírodní fenomény lze prezentovat mnoha rozličnými, často podmanivými, kreativními a aktivizujícími způsoby.

Obr. 220 a 221 Příklad autentického stavebního objektu s původním interiérem a muzea umění; nahoře Nový zámek Kostelec nad Orlicí (foto archiv Františka Kinského, 2012), dole Muzeum umění Olomouc (foto Lumír Čuřík, 2014)

***Obr. 222 a 223** Expozice jako interaktivní prostor pro aktivitu návštěvníků – Galerie umění pro děti GUD (foto Tomáš Adamec, 2014)*

8.5 Jsou česká muzea „visitor friendly“?

Z hlediska návštěvníka a subjektivně hodnoceného přínosu muzejní expozice pro jeho vnitřní život nejsou podstatná pouze témata expozic, jejich obsah a způsob jejich podání. Na kvalitu návštěvy mají často vliv i další, z hlediska návštěvníků mnohdy podstatnější prvky. Jde např. o přístup a chování zaměstnanců v tzv. „první linii“ (pokladní, obsluhy šatny, kustodů, průvodců), o pohodlí a fyzickou přístupnost muzejní budovy, o kvalitu sociálního a hygienického zařízení nebo doprovodných služeb.

Hovoříme pak o uplatňování „visitor friendly“ prvků, které mají návštěvníkům co nejvíce zpříjemnit jejich pobyt v muzeu a umocnit celkový zážitek z jeho návštěvy. Naše osobní zkušenost i provedené výzkumné šetření bohužel ukazují, že uplatňování „visitor friendly“ prvků lze v českých muzeích hodnotit jako velmi nedostatečné. Až na výjimky česká muzea zkrátka nejsou přátelská, což se návštěvníkovi nejlépe vyjeví, vycestuje-li na západ od našich hranic. Připomeňme stručně, že v této kategorii nemusí být tím nejpodstatnějším pouze přístup zaměstnanců k návštěvníkům (i když i ten je důležitý a v našich muzeích se někdy trestuhodně zanedbává), ale zcela konkrétní a v optice řady muzejníků zcela marginální prvky: stoličky na sezení, výtah pro vozíčkáře a rodiče s dětským kočárkem, místo, kam se může učitel uchýlit se svou třídou po prohlídce a kde se mohou děti najíst a odpočinout si, aniž by rušily ostatní, box na batohy pro školní třídu, skříňky na odložení věcí atp. Pokud si unavený člověk nemá kam sednout, nemá-li možnost spočinout a občerstvit se nebo navštívit čisté záchody s toaletním papírem, celkový dojem z muzea nenapraví ani skvělá expozice a příjemní kustodi.

Připomeňme, že jako „visitor friendly“ lze označit muzeum, které nabízí pohodlí (snadný přístup, čistotu, odpočinkové zóny, kvalitní a dostupné služby a bezbariérovost v širokém slova smyslu), snadnou orientaci v budově i expozici, milé a ochotné zaměstnance, relaxační, příp. zábavní prvky. Umožňuje spontánní sociální interakci návštěvníků, respektuje všechny lidi bez ohledu na původ, vzdělání a společenský statut, je komunikativní, otevřená a vstřícná. „Visitor friendly“ muzeum dále nabízí možnost něčemu novému se naučit a bere ohled na to, že lidé se učí různými způsoby, dává návštěvníkům možnost volby a vlastní kontroly nad návštěvou muzea, vytváří prostor pro relaxaci a osvěžení (Rand, 2001, upraveno).

Těžko říci, čím to je, že v naší zemi (nejen v muzeích) jsou i více než dvacet let po Listopadu služby na velmi nízké úrovni. Zatímco v zahraničí si lidé v muzejní restauraci běžně vybírají z široké nabídky chutných a zdra-

vých jídel (včetně speciálního jídla pro děti), v našich muzeích buď možnost najíst se či napít úplně chybí, anebo se nabídka omezí na sortiment blízky nádražnímu kiosku. Málokdo ze zodpovědných osob si uvědomuje, že pro většinu lidí je návštěva muzea komplexním zážitkem, že zkrátka nezahrnuje pouze prohlídku expozice. Bohužel ani nově vzniklá science centra, která „visitor friendly“ prvky vesměs uplatňují, nejsou v této oblasti zcela srovnatelná se svými zahraničními vzory (konkrétně kvalitou svých restaurací). Totéž se týká nabídky muzejních obchodů, do nichž se v zahraničí chodí pro vkusné, originální a designové dárky, zatímco u nás se nabídka často omezí na odborně pojaté katalogy k výstavám nebo pár plastových figurek totožných s hračkami na tržnici. Nabídka sortimentu pro děti v podobě dětských průvodců, knih o umění nebo vědě inspirovaných sbírkami muzeí nebo hraček souvisejících s expozicí chybí úplně. V době, kdy je výroba různých suvenýrů nebo tiskovin velmi snadná a lze ji pohodlně zadat i externím a pohotově reagujícím subjektům, je opravdu zarážející, proč je často jediným suvenýrem muzea dřevěná turistická známka nebo pohlednice. Zavádění „visitor friendly“ prvků je tak pro česká muzea velkým úkolem.

8.6 Přístupnost muzeí pro handicapované návštěvníky

V následujících pasážích se pokusíme odpovědět na otázku, zda a jakým způsobem se česká muzea a jejich expozice přizpůsobují handicapovaným návštěvníkům. Práva a potřeby těchto návštěvnických skupin se v minulosti příliš nezohledňovala a teprve poslední desetiletí přinášejí výraznější posun v zohledňování těchto dříve opomíjených skupin občanů, které jsme pro potřeby našeho šetření rozdělili do těchto tří skupin:

- osoby na invalidním vozíku,
- nevidomé nebo slabozraké osoby,
- neslyšící nebo sluchově postižené osoby.

Je potěšitelné, že česká muzea nezůstávají stranou pozitivního trendu přístupnosti („accessibility“) a své expozice uzpůsobují postiženým lidem mnoha způsoby. Mohou přitom buď vytvářet speciální výstavy určené primárně různým skupinám handicapovaných (s tímto případem jsme se v našem vzorku nesetkali), nebo do běžných expozic integrovat různé speciální expoziční prvky a principy. Další formou zohledňování handicapovaných návštěvníků je příprava a organizování speciálních edukačních a doprovodných programů. Obě posledně jmenované formy jsme již v našem výzkumu zaznamenali.

Tuesday 16th July
 Please make sure your school uses the sandwich room indicated on your confirmation letter and leave the room promptly for the next group.

SANDWICH ROOM 1

TIME	NAME OF SCHOOL
11.00-11.30	
11.30-12.00	Chislehurst CE Primary School
12.00-12.30	
12.30-1.00	Folkestone St Mary's CE Primary School
1.00-1.30	Crothwaite CE School
1.30-2.00	

Obr. 224 a 225 Nahoře příklad „visitor friendly“ prvku, o němž si čeští učitelé mohou nechat jen zdát: cedulka na „svačtinové“ místnosti v Britském muzeu, zázemí pro školní skupiny; dole přátelské prostředí ve Victoria and Albert Museum v Londýně (foto Petra Šobáňová, 2013)

- Zrakově postižené návštěvníky zohledňují česká muzea těmito způsoby:
- možností dotýkat se (některých) exponátů a volně s nimi manipulovat (Archeopark pravěku ve Věstarech, výstava *Dobrodružná Afrika očima cestovatelů* Dětského muzea Moravského zemského muzea, iQLANDIA Liberec, Městské muzeum ve Skutči, Muzeum Boskovicka, Muzeum Komenského v Přerově, zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí, Techmania Science Center),
 - nabídkou poslechu referenčních zvukových stop (zvuky ptáků v Muzeu Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech nebo ve Vlastivědném muzeu v Olomouci),
 - nabídkou poslechu explikačních zvukových stop (audiopořady v tabletech Muzea Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, poslechová smyčka v Národním památníku na Vítkově),
 - speciálními expozičními prvky a hmatovými exponáty (Národní muzeum na výstavě *Ve stínu Olympu* nabízelo nevidomým haptickou stezku s kopiemi předmětů k dotýkání, poslechový panel s ukázkami antické hudby a plastickými reliéfy s půdorysy a vzory typickými pro zvolené období, v expozicích Vlastivědného muzea v Olomouci jsou k dispozici haptické exponáty a popisky v Braillově písmu),
 - speciálními materiály pro nevidomé (tištěný průvodce pro nevidomé v Galerii výtvarného umění v Ostravě, Husitském muzeu v Táboře a Muzeu Boskovicka).

Se speciálními expozičními prvky určenými sluchově postiženým návštěvníkům jsme se v našem šetření nesetkali, přestože existuje řada poměrně snadných opatření, kterými mohou muzea neslyšícím návštěvníkům, jejichž primárním komunikačním systémem je obvykle český znakový jazyk (a nikoliv čeština), usnadnit vnímání expozice. Světlou výjimku v tomto směru představuje Národní muzeum, které má řadu zkušeností s pomůckami pro neslyšící – ve výstavním projektu, které jsme zde analyzovali, se však podobné pomůcky neuplatnily.

Uvedené konkrétní příklady „accessibility“ českých muzeí zmíněné v předchozím přehledu se netýkaly bezbariérovosti objektů a expozic. V tomto ohledu je situace poměrně dobrá, protože pouze malá část zkoumaných muzeí nebyla bezbariérová. Tam, kde není bezbariérovost zajištěna stavebním prvkem, zabezpečuje se pomocí nájezdových ramp či zvedacích plošin. Je však potřeba dodat, že některé z budov a expozic jsou bezbariérové jen částečně. Tělesně postižení návštěvníci nepotřebují pouze bezbariérový přístup do muzejních budov, ale nezbytná je pro ně často také možnost parková-

ní, výtah do všech pater budovy, vhodně uzpůsobené WC, bezbariérové řešení expozic i místností, v nichž se odehrávají různé doprovodné aktivity, atd.

Z tohoto hlediska je v českých muzeích stále co zlepšovat. Dalo by se ve zkratce říci, že částečná bezbariérovost = bariérovost. Jde o časté situace, kdy se návštěvník na vozíku nedostane do všech místností a nebo je nucen žádat o pomoc muzejní personál, který na požádání připraví nájezd nebo otevře zvláštní vchod. Připomeňme, že smyslem všech opatření směřovaných k handicapovaným osobám je, aby tělesně postižení návštěvníci mohli veřejné prostory kulturních institucí používat pokud možno samostatně a bez cizí pomoci. Pouze částečná bezbariérovost proto stojí na půli cesty a návštěvníky danými omezeními odrazuje.

Zásady bezbariérového přístupu je navíc nutné dodržovat i v samotné expozici a důsledně vycházet ze standardního manipulačního prostoru pro invalidní vozík nebo výšky sedící osoby. Mnoho jinak „bezbariérových“ expozic tento požadavek nezohledňuje, což však není případ Husitského muzea v Táboře nebo Muzea Boskovicka, která jsou ve svých opatřeních důsledná.

Dodejme, že většina muzeí z našeho vzorku, která dosud bezbariérová nejsou ani na základní úrovni (vstup do budovy a pohyb v expozici), patří k památkovým objektům; důvodem bariér tedy nemusí být malá vstřícnost vůči handicapovaným, nýbrž objektivní problémy při zavádění příslušných opatření.

V oblasti speciálních programů pro handicapované návštěvníky v našem vzorku vyniká Galerie výtvarného umění v Ostravě, která je mimořádně vstřícná i k jiným skupinám, než jsou nevidomí a neslyšící návštěvníci. Kromě nich pracuje také s osobami se zdravotním znevýhodněním, osobami s mentálním postižením nebo s duševně nemocnými lidmi. Galerie pořádá celé seriály programů a workshopů, např. různé tlumočené prohlídky, výtvarné a pěvecké dílny, dílny orientované na hudbu nebo tanec. Galerie se angažuje také v sociálně-terapeutické činnosti.

Z našeho šetření plyne, že většina snah muzeí o „accessibilitu“ směřuje k nevidomým návštěvníkům, což je logické vzhledem k tomu, že jejich postižení je v muzejní expozici plně vizuálních podnětů nejvíce omezující. Příkladem jsou v této souvislosti Národní muzeum, Galerie výtvarného umění v Ostravě, Husitské muzeum v Táboře a Muzeum Boskovicka.

Nevidomí a slabozrací však nejsou jedinou skupinou, která zasluhuje zohlednění při přípravě muzejních expozic a výstav. Za nejvíce opomíjenou skupinu handicapovaných návštěvníků považujeme na základě našeho vý-

zkumu sluchově postižené. Tito lidé sice mohou vizuální podněty v muzeu vnímat bez omezení, avšak jejich primárním komunikačním systémem je obvykle znakový jazyk, a proto tolik důležité explikační prvky (v podobě textových panelů, obsahu informačních kiosků nebo průvodců) jsou pro ně těžko dostupné – jsou zkrátka komunikovány cizím jazykem.

Na tuto skutečnost je potřeba stále upozorňovat a vyzývat muzea k co nejhojnějšímu uplatňování znakového jazyka, a to nejen během speciálních tlumočených prohlídek, ale také přímo v expozici, jak je běžné v mnoha zahraničních muzeích. Explikační prvky ve znakovém jazyce mohou být integrovány do multimediálních průvodců, do napevno instalovaných tabletů, obrazovek nebo informačních kiosků. Současná moderní zařízení na bázi multimediálních průvodců (které mnohá muzea běžně nabízejí cizincům) umožňují nejen přehrávání videonahrávek ve znakovém jazyce, ale i umístění indukčních smyček do sluchátkových zásuvek, kde pak mohou sloužit k zesílení zvuku a zlepšení kvality poslechu v prostředí expozic. Dnešní široce dostupná technická zařízení takového přizpůsobení expozic neslyšícím značně usnadňují a mohla by být zaváděna v daleko větší míře.

Vytváření co nejpříznivějších podmínek pro zapojování handicapovaných lidí do běžného života, vzdělávání i kultury je jedním ze znaků vyspělých společností. Pozornost věnovaná handicapovaným návštěvníkům proto dnes oprávněně patří k jednomu z ukazatelů kvality muzejní instituce. Nejedná se přitom o zohledňování nepodstatného, marginálního počtu lidí – různými typy handicapu nebo omezení je ovlivněn život velké části občanů a muzejní expozice patří všem bez rozdílu. Investice do široce pojaté přístupnosti jsou tak investicemi účelnými a v budoucnu budou jistě více než dnes patřit k běžnému způsobu vytváření expozic.

9

České expozice jako edukační médium

V této kapitole přinášíme výsledky, které odpovídají na klíčovou otázku našeho výzkumu, jíž je přizpůsobení nově vzniklých expozic pro vzdělávání návštěvníků a jejich edukační využití. Také tuto výzkumnou otázku jsme rozvedli do několika dílčích, specifických otázek.

Obecná výzkumná otázka č. 4:

Fungují současné české expozice jako edukační médium, anebo existují překážky, které brání jejich využití ke vzdělávání?

4.1	Bylo při přípravě nových expozic zohledněno vzdělávací hledisko?
4.2	Poskytuje muzeum či přímo expozice dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity?
4.3	Existuje k současným expozicím nabídka edukačních programů?
4.4	Byly k nově vzniklým expozicím připraveny textové či jiné didaktické pomůcky?
4.5	Lze na webových stránkách muzeí najít obsah podporující vzdělávání návštěvníků?
4.6	Jaké případné problémy provázejí snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely?

9.1 Znaký expozic fungujících jako účinné edukační médium

Je potěšitelné, že řada muzeí z našeho výzkumného vzorku uvedla, že vzdělávací hledisko pověření tvůrci zohlednili již při samotné přípravě nové výstavy nebo expozice. Patří k nim zejména Archeopark pravěku ve Vřetěstarech, Dětské muzeum Moravského zemského muzea, Expozice času Šternberk, Galerie umění pro děti, Galerie výtvarného umění v Ostravě, Husitské muzeum v Táboře, iQLANDIA Liberec, Muzeum Boskovicka, zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí, Muzeum Komenského v Přerově, Muzeum regionu Valašsko, Národní muzeum, Slezské zemské muzeum, Techmania Science Center a Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Podrobnější informace o konkrétních opatřeních lze najít přímo v jednotlivých případových studiích, na tomto místě se pokusíme na obecné úrovni shrnout znaky, kterými se vyznačují expozice, v nichž se od samého počátku počítá s tím, že budou sloužit jako místo pro vzdělávání, a které důsledně zohledňují vzdělávací potřeby návštěvníků. Analýzou expozic, které v praxi slouží jako efektivní edukační médium, jsme došli k těmto společným znakům:

- téma prezentují kontextuálně, narativně nebo funkčně-ekologicky;
- při podání tématu uplatňují zásadu názornosti a další pedagogické zásady, jejichž aplikace zajišťuje rozumnou míru podnětů v expozici a zapojení emocí, aktivizuje návštěvníky a vyvolává a udržuje jejich zájem;
- vystavují nejen muzeálie, ale také didaktické exponáty a doplňkové prvky;
- všechny uplatněné explikační a referenční prvky jsou didakticky koncipovány a uzpůsobeny pro cílového návštěvníka (např. textové panely mají nejen informativní funkci, ale i vzdělávací rozměr na základě promyšlené didaktická transformace obsahu);
- nabízejí návštěvníkům nejen pasivní prohlídku exponátů, ale také smysluplné aktivity a přitažlivé vzdělávací příležitosti se zábavními prvky;
- uplatňují různé inovativní prvky např. v podobě interaktivních exponátů, projekcí, nových médií aj.;
- diferencují návštěvníky podle jejich potřeb (podle věku, míry zájmu o téma, příp. podle specifických vzdělávacích potřeb; příkladně se jedná o zavádění dětských tras, které obsahují speciální referenční a explikační prvky určené dětem, úkoly, hádanky, výkladové slovníčky, časové osy, kvízy apod.);
- disponují dostatečnými prostorovými podmínkami pro vzdělávací aktivity (nejlépe speciálními místnostmi pro vzdělávací aktivity, dostatečným

- prostorem přímo v expozici, příp. dalšími multifunkčními nebo specializovanými místnostmi, jako je herna, promítací sál, dílna apod.);
- nabízejí diferencované edukační programy různých typů (samoobslužné i řízené programy, edukační programy v minimální škále od komentované prohlídky po animace, programy pro rodiny s dětmi, pro děti a mládež, dospělé, seniory, handicapované občany atp.);
 - k programům připravují řadu vhodných edukačních pomůcek (textové a jiné didaktické pomůcky, pracovní listy, repliky muzeálií, rekonstrukce, různá demonstrační zařízení, omalovánky, křížovky nebo celé muzejní kufříky);
 - vzdělávání často podporují také na webových stránkách muzea (např. nabízejí pracovní listy ke stažení nebo celé propracované e-learningové portály).

Zvláštní podporu vzdělávání na webových stránkách muzea jsme zaznamenali u Muzea regionu Valašsko a jeho součástí zámku a parku v Lešné u Valašského Meziříčí, které na adrese <http://www.muzeumvalassko.cz/modrasek/hraci-koutek-pro-deti/> nabízí nejen materiály muzea, ale i vzdělávací portál střediska environmentální výuky Modrásek. Portál obsahuje hry a různé informace a je přístupný buď prostřednictvím počítačových kiosků přímo v objektu muzea a nebo on-line. Příkladem je e-learningový portál na stránkách projektu *Archeologie na dosah*, který doplňuje expozice Národního muzea; systematickou podporou vzdělávání na webových stránkách je známé Techmania Science Center, které připravilo speciální web *Edutorium*, digitální model sluneční soustavy, kvízy nebo web *SCICOM* s množstvím článků a videí.

Někteří z respondentů označili své expozice přímo za jakési „alternativní učebnice“ a expozici vytvářeli nejen s menším či větším ohledem na učení návštěvníků, ale přímo s primárním cílem vzdělávat. Za zvlášť efektivní edukační média se skutečně důsledným, vzorovým zohledněním vzdělávacích potřeb návštěvníků lze jednoznačně označit Husitské muzeum v Táboře, iQLANDII Liberec, Muzeum Komenského v Přerově (výstava *Meopta 80 / Historie optického průmyslu v Přerově*), Muzeum regionu Valašsko: zámek a park v Lešné u Valašského Meziříčí (environmentální expozice), Národní muzeum (výstava *Ve stínu Olympu*) a Techmania Science Center.

V rámci výzkumu jsme tak zaznamenali již zmíněný a při hlubším zamyšlení nijak zvlášť překvapivý kumulační efekt, tzv. Matoušův: muzeum, které zohledňuje vzdělávací potřeby návštěvníků již při samotné přípravě expozice, poté nezanedbává ani nabídku edukačních programů, vytváří různé didaktic-

ké prostředky a vzdělávání často podporuje i na svých webových stránkách. Působením daného efektu lze vysvětlit existenci jmenovaných vysoce účinných edukačních médií a na druhé straně existenci muzeí, jejichž expozice jsou bolestně neúčinné: koncepční rozhodnutí podporovat vzdělávání kumuluje úspěch v tomto ohledu a naopak opomíjení základních pedagogických zásad v expozici potlačuje i to, co muzeum reálně může nabídnout: „... kdo nemá, tomu bude odňato i to, co má.“ (Mat. 13,12)

Během výzkumu jsme se rovněž setkali s tím, že do expozic se dílí didaktické prvky zavádějí až dodatečně. Jde o případ, kdy kurátor se svým týmem, do něhož není přizván pedagog, připraví expozici podle svých představ a teprve poté muzeum uvolní (a nebo nově získá) nějaké finance na nákup a výrobu určitých didaktických pomůcek nebo prvků. Netřeba zmiňovat, že se nejedná o optimální způsob vytváření efektivního edukačního média. V expozicích jsou pak takové didaktické prvky jaksí navíc a se zbytkem expozice mnohdy nekorrespondují. Dílčí interakce s didaktickou hračkou nebo přidáný textový panel pro děti je sice lepší než nic, ale neumožňuje potenciál expozice plně využít.

V našem šetření jsme se setkali také s expozicemi, které sice vzdělávací potřeby návštěvníků zvláštním způsobem nezohledňují, ale k nimž byly připraveny cykly edukačních programů nebo hojné vzdělávací materiály. Rovněž tyto expozice mohou působit jako funkční edukační médium, avšak vhodné jsou především pro organizované učení – rozhodně více než pro učení spontánní, neorganizované. Pro děti a mládež je totiž bez jakékoliv formy podpory obtížné porozumět sdělení expozice a významu vystavených objektů.

Samozřejmě stále existují také expozice, které vzdělávací potřeby návštěvníků nezohledňují vůbec; v našem vzorku se však jednalo pouze o několik institucí. Takové expozice nenabízejí ani doprovodné edukační programy ani vzdělávací materiály a z hlediska vzdělávání jsou jen málo účinné.

Podíváme-li se na problém z hlediska typů institucí a jejich sbírkového fondu, pak lze konstatovat, že největší slabiny v oblasti zohledňování vzdělávacích potřeb návštěvníků vykazují – pomineme-li personálně a finančně „podvyživená“ malá muzea – expozice v památkových objektech a expozice galerijního typu.

Expozice v památkových objektech (nejčastěji na hradech a zámcích) usilují o zachování nebo rekonstrukci původního prostředí a tomuto cíli podřizují vše ostatní. Kromě toho, že expozice zde většinou neobsahují žádné referenční a explikační prvky, natož didaktické exponáty, často se zde ani nerealizují jiné typy programů než prohlídky s průvodcem.

Ani u muzeí prezentujících výtvarné umění a kulturu stále není obvyklé, že by tvůrčí tým explicitně zohledňoval vzdělávací hledisko výstavy nebo angažoval muzejního pedagoga do procesu tvorby expozice. Již jsme naznačili, že v expozicích galerijního typu se nelze spoléhat na to, že návštěvník prezentovanému obsahu sám porozumí, a proto je zde rozhodující úloha doprovodných edukačních programů. Byť je muzejní pedagogové často tvoří takřka „na klíč“ k již hotové výstavě, nabídka edukačních programů může být (a v případě námi posuzovaných institucí také je) široká a kvalitní. Odražitost expozice pro děti a mládež mohou vyvážit nejen doprovodné vzdělávací aktivity, ale i textové či jiné didaktické pomůcky nebo podpora vzdělávání na webových stránkách muzea či jiných on-line úložištích.

Zohledňování edukačního hlediska přímo v expozici je naopak nejkomplexnější u science center, která vznikají přímo s cílem vzdělávat a fungují jako příkladná edukační média.

9.2 Problémy provázející snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely

V našem výzkumu jsme se také pokusili odpovědět na otázku, jaké problémy provázejí snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely. Připomínáme, že odpovědi na danou otázku byly anonymizovány, což jsme respondentům předem avizovali s cílem získat co nejobjektivnější odpovědi. Nejčastěji zmiňované problémy přináší následující přehled:

- nedostatek financí,
- negativní postoje kurátorů k pojmání expozic jako edukačního média,
- podoba expozice,
- chybějící nebo nekvalifikovaný muzejní pedagog a další překážky na straně muzeí,
- nezáměr učitelů a odmítavý postoj odpovědných osob k edukačnímu využívání expozic a další překážky vyskytující se vně muzea.

Nedostatek financí. Řada českých muzeí hospodaří pouze s omezenými financemi a scházejí jim prostředky i na provoz muzea, ne tak na jeho případný rozvoj. Nedostatek financí negativně ovlivňuje jak tvorbu expozic a jejich případné uzpůsobování vzdělávacím potřebám návštěvníků (zejm. výrobu substitutů a didaktických exponátů), tak i personální složení muzea, v němž někdy zcela chybí muzejní pedagog, anebo mají pracovníci kumulované funkce a vzdělávání mají na starosti pouze doplňkové pracovníci pověřeni primárně jinými úkoly.

Negativní postoje kurátorů k pojmání expozic jako edukačního média.

Někteří respondenti uváděli jako překážku přetrvávající konzervativní myšlení odborných nebo odpovědných pracovníků, kteří k prezentaci muzejních sbírek přistupují tradičním, někdy formalistickým způsobem a nad edukačním potenciálem expozic a jejich využíváním pro vzdělávání neuvažují a uvažovat nehodlají. Vzdělávací aktivity pro ně nejsou něčím, co by měli při tvorbě expozice zvažovat, a muzejního pedagoga nepovažují za partnera. Někteří respondenti pro ilustraci citovali své kolegy, kteří zastávají mnohdy dosud dominantní názor, že expozice by neměla být „kontaminována“ didaktickými prvky. Týká se to zejména galerijních expozic.

Podoba expozice. Z výše zmíněných postojů kurátorů pak plyne další problém, jímž může být z hlediska vzdělávání sama expozice – její téma, obsah, uplatněné prezentační principy. Vznikají-li (polo)formalistické, vitrinové, příliš odborné a přeplněné expozice, kam se např. nevejde školní třída nebo kde není možné shromáždit se kolem stěžejních exponátů, pak se v nich vzdělávací aktivity realizují obtížně. Rovněž spontánní, neřízené učení návštěvníků zde probíhá jen s těžkostmi. Platí přitom, že názorné expozice s množstvím didaktických exponátů nebo s jinými prvky podporujícími učení návštěvníků přitahují pochopitelně větší pozornost pedagogů. Expozice, které jsou od počátku koncipovány jako edukační médium, tak v praxi také fungují, což je dobře vidět nejen u bohatě dotovaných science center, jejichž finančně nákladné a atraktivní zařízení budí oprávněný zájem škol, ale i u mnohem skromnějších expozic. Respondenti proto někdy sami kritizovali podobu „svých“ expozic, kde by uvítali větší a obsažnější popisky, názornější texty, větší prostor, více míst k sezení, interaktivní zóny, návaznost na ateliér apod. Technické parametry výstav, jako např. bezpečné vzdálenosti od vitrín, bezpečnostní předpisy, omezený prostor jsou při pořádání doprovodných vzdělávacích akcí někdy až nepřekonatelnou překážkou. Respondenti často konstatovali, že ideálu se blížící prezentace se muzeím daří realizovat pouze u některých výstavních projektů.

Chybějící nebo nekvalifikovaný muzejní pedagog. Dalším problémem provázejícím snahu muzeí o lepší využití expozic pro vzdělávací účely je chybějící muzejní pedagog a s tím související absence nabídky edukačních programů nebo jejich omezený počet a nedostatečná diferenciací. Pracovníci mnohých, zvláště menších muzeí se potýkají s problémem nedostatku času na edukační činnost, protože zastávají kumulované funkce. Edukaci anebo pokusy o ni pak zajišťují kustodi, průvodci nebo odborní kurátoři sbírek, kteří

nemají pedagogické vzdělání nebo dovednosti potřebné pro výkon pedagogické činnosti.

Další překážky na straně muzeí. Respondenti uvedli také další překážky, které znesnadňují edukační využití expozic. Kromě často zmiňovaného nedostatku prostor pro vzdělávací aktivity přímo v expozici uváděli také charakter daného výstavního prostoru nebo sbírek (které mohou být málo atraktivní), absenci speciální edukační místnosti a jiného vhodného zázemí pro školní skupiny anebo absenci potřebných didaktických pomůcek. Někteří zmiňovali také nevhodné technické zázemí (zejména v případě výstavních prostor v památkově chráněných objektech) a nedostačující materiální podmínky pro realizace programů, výrobu substitutů a didaktických pomůcek. V některých muzeích nefunguje dobře management muzea, což může mít za následek časté personální změny, nejasné vymezení pracovní náplně pracovníků, nevhodné přidělování pracovních úkolů, nefunkční pracovní týmy. Pedagogickou činností jsou někdy pověřováni lidé bez odpovídajícího vzdělání i bez přirozeného talentu a zájmu o tuto práci. Do této kategorie problémů patří také nedostatečná komunikace muzeí s pedagogy a veřejností. Důsledkem je pak malá informovanost o nabídce muzea a nízká návštěvnost expozice i připravených akcí.

Nezájem učitelů a odmítavý postoj odpovědných osob k edukačnímu využívání expozic. Řada respondentů si posteskla nad nezájmem pedagogů o vzdělávací programy muzea a nad odmítavým postojem různých odpovědných osob, zejména ředitelů a zástupců škol, kteří nedůvěřují kvalitě edukačních programů muzea a nepovažují je za plnohodnotný vzdělávací nástroj na úrovni běžné výuky. Účast na edukačních programech v muzeu nebo návštěvu expozic mnozí stále vnímají pouze jako něco navíc, jako exkurzi či „školní výlet“. Z toho plyne neochota ředitelů škol podporovat učitele v jejich spolupráci s muzeem a uvolňovat je častěji k vyučování v expozici a pomocí expozice. V důsledku tohoto postoje některé školy do muzeí vůbec nechodí a nebo se návštěvy koncentrují do měsíce května a června, tedy období výletů anebo hledání využití času před koncem školního roku. Na mnoha místech mají učitelé špatné povědomí o možnostech a metodách učení ve výstavních a expozičních prostorách muzeí, nerozumějí výhodám muzejních animací a nevěří v efektivitu vzdělávání v prostředí paměťových institucí. Vzhledem k závažnosti daného problému jsme se rozhodli doplnit tuto kapitolu případovou studií, která ukazuje pozitivní příklad spolupráce muzea a školy. Jedná se o případovou studii kooperace muzea a školy na příkladu Regionálního muzea Mělník, kterou jsme zařadili za tuto podkapitulu.

Další překážky vyskytující se vně muzea. Poslední skupinou zmiňovaných překážek jsou negativní faktory ležící vně muzea nebo faktory, jež ze strany pracovníků muzea nelze ovlivnit. Respondenty v jejich snaze nabízet své expozice ke vzdělávání brzdí malý dosah muzea, jeho lokace mimo hlavní trasy nebo mimo dosah větších obcí, dopravní hledisko (zejm. špatná dopravní dostupnost muzea), byrokracie, působení konkurenčních institucí nebo bariéry znemožňující získat finanční prostředky z evropských dotací, které by bylo možné využít na inovace expozic a vytvoření potřebného zázemí s pomůckami. Zvláště malá muzea se vyčerpávají administrativními úkony a překonáváním různých dalších obtíží při realizaci výstavních projektů, které jim mnohdy způsobují poskytovatelé dotací.

Přes řadu přetrvávajících problémů lze konstatovat, že i v tradičních „kamenných“ muzeích došlo a nebo pozvolna dochází k obratu ke vzdělávání a že přibývá výstavních projektů, v nichž se vzdělávací hledisko koncepčně zohledňuje už během samotného plánování a tvorby nové expozice. Dostatečné prostorové podmínky pro vzdělávací aktivity se pozvolna stávají normou a muzea, která dosud nenabízejí žádné doprovodné edukační programy, jsou spíše výjimkou. Většinou jde přitom o muzea, která mají v tomto ohledu nějak ztížené podmínky (např. nedostatečné personální obsazení, omezené finance apod.). Přestože řada expozic vzniká s napjatým rozpočtem a vůbec za jiných než ideálních podmínek, tvůrci jsou často schopni navrhnout a zrealizovat řadu invenčních a funkčních edukačních pomůcek. Potěšující je zdařilý vstup některých muzeí do rozvíjejícího se „vzdělávacího kyberprostoru“.

Obr. 226 a 227 Muzejní kufrík k výstavě „Meopta 80. Historie optického průmyslu v Přerově“ v Muzeu Komenského v Přerově (foto archiv muzea, 2013)

Obr. 228 a 229 Děti během animačního programu k výstavě „Hommage à Kája Saudek“ v Muzeu umění Olomouc (foto Petra Šobáňová, 2014)

9.3 Spolupráce muzea a školy: Regionální muzeum Mělník (případová studie)

Problematika spolupráce a komunikace muzejních pedagogů a školního prostředí patří bezpochyby k zásadním tématům v oblasti edukačních možností muzeí. Pokud se zde podaří položit dobré základy, lze pak na nich stavět, snadněji vyhledávat nové přístupy, formy kooperace a využívání edukačních možností muzeí se pro školy stane přirozeným krokem.

O aktuálnosti zvoleného tématu svědčí i objevující se stesky převážně začínajících muzejních pedagogů na nezáměr škol a jejich vedení o spolupráci a nabízené programy. Co nejlepší vztahy mezi oběma subjekty, muzeem a školou, pozitivní atmosféra, naslouchání, to je dobrý start pro oboustrannou součinnost. Navíc školní děti jsou pro muzea klíčovou cílovou návštěvnickou skupinou.

Tato studie vychází z reálné situace. Na příkladu muzea v Mělníku nastíní některé možnosti komunikace mezi muzeem a školou, jejichž využíváním se Regionálnímu muzeu Mělník podařilo vytvořit velmi dobrou úroveň vzájemné spolupráce se školami a školním prostředím v regionu.

Regionální muzeum Mělník je příspěvkovou organizací Středočeského kraje s více než stoletou historií. Sídlí v budově bývalého kapucinského kláštera, původně měšťanského domu z druhé poloviny 14. století, v historickém jádru města, a dále ve vedlejším samostatném objektu. Specializuje se na historii vinařství a vinohradnictví v Čechách a na historii výroby dětských kočárků v České republice. Svým návštěvníkům nabízí stálé expozice vinařství, regionální historie, přírody a především expozici zaměřenou na vývoj dětského kočárku u nás od druhé poloviny 19. století do osmdesátých let 20. století. Vedle stálých expozic pořádá mělnické muzeum ročně kolem deseti hlavních tematických výstav, dvou desítek menších výstav a řadu kulturních a společenských akcí interaktivního charakteru. Součástí muzea je skalní obydlí ve Lhotce.

Prioritní oblastí činnosti muzea je edukační působení. Na práci s dětmi, mládeží, stejně jako na spolupráci se školami se muzeum intenzivněji zaměřuje od roku 2008, kdy zde byla vytvořena pozice muzejního pedagoga. Hned od počátku usilovalo muzeum o postupné vytváření systému spolupráce se školami, s jejich vedením a především se samotnými učiteli. Jedná se o dlouhodobou práci, jejímž cílem je, aby školní prostředí postupně rozpoznalo význam muzea jako svého partnera ve vzdělávání a to se stalo přirozenou součástí školního života.

Výhodou mělnického muzea je delší pedagogická praxe a tím dobrá znalost školního prostředí, kterou disponuje zdejší muzejní pedagog. Od počátku

bylo možné využívat ke spolupráci osobní vazby a kontakty, které se v průběhu následujících let prohlubovaly; zároveň se objevovaly vazby nové. Databázi spolupracujících pedagogů je třeba s ohledem na fluktuaci soustavně aktualizovat v muzejním adresáři. Zkušenosti ukázaly, že nespornou výhodou je spojení prostřednictvím osobních telefonních čísel a mailů.

Přesto je nutné připomenout, že počáteční stav komunikace se školním prostředím nebyl plně podle představ muzea. Občas se objevovala nedůvěra a hlasy, může-li muzeum nabídnout více než také (u pedagogické veřejnosti zavedenou) standardní představu prohlídek expozic – v lepším případě komentovaných. Pozitivní klima, houževnatost a vytvoření skupiny tzv. styčných důstojníků, tedy spolupracujících, komunikativních pedagogů v rámci každé školy, avizovaly otevřenost muzea ve vztahu ke školnímu prostředí.

Protože platí, že není škola jako škola, je třeba přistupovat ke každé z nich individuálně. Muzejní pedagog by měl vždy vycházet z konkrétních potřeb, zaměření, specifik a zájmů dané školy, jejího vedení a jednotlivých pedagogů. Výhodou pro jeho práci je znalost tohoto zázemí a vnitřních vztahů. Předpokladem je alespoň orientační znalost jednotlivých školních vzdělávacích programů. Obecně by měl být muzejní pedagog schopen rychle se adaptovat na vzniklé situace a zachovat si klíčovou roli tvůrce charakteru vzdělávacích programů. Předpokladem je oboustranný respekt ke specifickým posláním obou institucí.

Praxe ukázala, že vzájemnou součinnost podpořila snaha naslouchat a také společná hledání řešení doslova „šitých na míru“. Pro muzejního pedagoga to znamenalo zapojit se také aktivně do života školy, do akcí a projektů zdánlivě nesouvisejících s náplní jeho práce.

Postupnou asimilaci muzejního pedagoga do školního prostředí podporuje pravidelné setkávání s vedením školy, s jeho pedagogy a žáky i v jejich vlastním prostředí, pokud je to samozřejmě možné. Učitelé ve svém náročném každodenním programu vítají příležitost osobních konzultací, poradenství, představení vzdělávací nabídky muzea. Tento přístup může být efektivnější než pro pedagoga časově náročnější vyhledávání informací prostřednictvím webových stránek. Díky vzájemné důvěře se může muzejnímu pedagogovi dostat prostoru na pedagogických poradách. V případě mělnického muzea není neobvyklé, že se místní muzejní potenciál stal předmětem zasedání rad ředitelů.

Do škol a k rukám jednotlivých spolupracujících pedagogů pravidelně v přípravném týdnu nového školního roku míří nabídkový katalog vzdělávacích aktivit. Ten aktuální přinesl propracovanější strukturu i grafiku. Zájemci z řad učitelů zde naleznou nabídku přednášek odborných pracovníků muzea

i stálých edukativních programů. Nechybí pozvánka na netradiční školní výlet a především pestrá nabídka výstav a akcí pro školy s interaktivním programem. Učitelé mají k dispozici jejich přehledný seznam s charakteristikou, cíli nebo korespondencí s rámcovými vzdělávacími programy. Katalog obsahuje taktéž seznam všech dalších aktivit muzea pro volný čas i nabídku dostupných publikací; distribuován je do všech škol v regionu podle platné databáze, a to v tištěné i elektronické verzi. Do ní se mohou zapsat i dosud neregistrovaní pedagogové a materiál jim bude následně odeslán. Katalog tak může učitelům poskytnout informační základnu pro rozšíření vzdělávací nabídky.

Mimo to jsou s dostatečným časovým předstihem dostupným školám distribuovány propagační materiály, např. pozvánky na akce, a to osobně muzejním pedagogem. Jsou adresné, nechybí charakteristika programu a finanční limit. Pedagogové mají k dispozici tabulky kalendářů s výběrem termínů a ty podle vlastního uvážení vyplní. Vzhledem k zachování řádu škol probíhá tato komunikace před vyučováním a po něm, případně o přestávkách. Pokud projeví učitelé zájem, muzejní pedagog následně zajišťuje kontrolu termínů v jejich diářích a kalendářích (připomínkový systém, např. prostřednictvím SMS zpráv).

Muzejní pedagog se může stát koordinátorem nebo motivátorem mnoha různých druhů kooperace. Podstatné je komunikovat se školním prostředím bez prodlev, naučit se reagovat na ryze praktické otázky např. ohledně zajištění doprovodného servisu (diskuse o výši vstupného, zabezpečení občerstvení, odpočinku, sociálního zázemí aj.); z tohoto pohledu je pozitivem kupříkladu také zajištění materiálu a pomůcek pro doprovodné programy.

Škola i muzeum se mohou vzájemně inspirovat novými způsoby práce. Muzejní pedagog může přijmout pozvání (či spíše výzvu) k účasti na vzdělávacích aktivitách ne přímo muzejněpedagogického charakteru, přesto však pro jeho profesní růst nesporně podnětných (např. nové trendy ve vzdělávání, praktické dílny, legislativa, prevence aj.).

Muzeum může zastávat post garanta, koordinátora a realizátora dlouhodobých projektů, v našem případě například z oblasti environmentální výchovy, případně spolurealizovat volitelný předmět regionalistika, který je součástí školních vzdělávacích programů. Pedagogům lze před vlastní návštěvou výukového programu v muzeu nabídnout tzv. ochutnávku, možnost vyzkoušet si individuálně, případně se vzorkem žáků vybraný program, a pokud požadavkům pedagogů vyhoví, realizovat jej pro celou třídu.

Do širokého spektra spolupráce mezi školním a muzejním prostředím patří také nabídka odborných vzdělávacích seminářů pro učitele, metodická podpora učitelů například při přípravě koncepce vzdělávacích projektů, postupné

vnímání muzea jako místa nespecifické primární prevence a s ním spojená nabídka sociálně-preventivních aktivit.

Muzeum by mělo škole nabízet výukový program, který nelze v podmínkách školy jiným způsobem realizovat. S tím souvisí také příprava edukativních materiálů a didaktických pomůcek k programům. Tyto materiály lze před realizací programů v muzeu a po jejich skončení distribuovat do škol a poskytnout tak prostor např. k reflexi a pro další práci ve vlastním prostředí školy včetně prezentace výsledků zpětné vazby. Výjimkou nejsou dlouhodobé zápůjčky interaktivních pomůcek školám.

Školy lze podpořit taktéž participací na koordinaci a realizaci nejrůznějších soutěží nebo nabídkou účasti na jarmarcích pořádaných v muzeu, jejichž výtěžek může škola využít např. k nákupu výtvarných potřeb. Ostatně možnost procvičit manuální zručnost a jemnou motoriku v oblíbených muzejních dílničkách může být jistou alternativou mnohdy hodinově nedostatečně dotovaných pracovních činností.

V mnoha muzeích je již běžná nabídka bezúplatného poskytnutí reprezentativního prostoru muzea pro výstavy, vernisáže, besídky, akademie, předávání ocenění apod. Pro muzejního pedagoga to představuje v praxi například činnosti spojené s propagací, dopravením materiálů, s instalací a následnou demontáží výstavy, konzultacemi o charakteru vystoupení, asistencí u nácvi-ku, ale i dozorem či fotodokumentací akce.

Výsledkem velmi dobré spolupráce mezi oběma sledovanými subjekty mohou být i aktivity na první pohled poněkud neobvyklé. V mělnickém muzeu se tak zdařila například spolurealizace závěrečného tabla, která představovala zápůjčku historických kostýmů, styling, fotografování v interiérech muzea aj., slavnostní předávání vysvědčení pracovníky muzea v kostýmech nebo zapojení muzejního pedagoga do celorepublikového projektu s folklorním obsahem.

Možnosti kooperace a komunikace mezi muzejními pedagogy a školním prostředím mohou být různorodé; na příkladu malého muzea jsme se pokusili čtenáři předložit vybrané z nich. Některé patří k zavedeným, jiné svým inovativním přístupem a řekněme dynamickou vitalitou, která by měla být co nejvíce vlastní všem muzejním pedagogům, mohou ještě intenzivněji přispět k přirozenému vnímání a využívání edukačního potenciálu muzeí školami. Zároveň si plně uvědomujeme, že spolupráce mezi oběma subjekty má ještě mnohé rezervy. Proto je třeba na toto téma diskutovat a všechny podnětné návrhy uvádět do praxe.

(Zpracovala Mgr. Jitka Králová)

Obr. 230 a 231 Spolupráce učitelů a Regionálního muzea Mělník
(foto archiv Regionálního muzea Mělník, 2012–2013)

Obr. 232 a 233 *Spolupráce muzea a školy v Regionálním muzeu Mělník*
(foto archiv Regionálního muzea Mělník, 2011)

Obr. 234 a 235 Spolupráce muzea a školy v Regionálním muzeu Mělník
(foto archiv Regionálního muzea Mělník, 2012)

10

Jaké jsou silné a slabé stránky současných českých expozic?

V této kapitole se pokusíme sumarizovat naše zjištění a vyhodnotit současný stav v muzeích, pozitivní rysy i slabiny nově vzniklých expozic. Odpovíme tak na poslední z výzkumných otázek.

Obecná výzkumná otázka č. 5:

Jaké jsou silné a slabé stránky současných českých expozic?

Zajisté nejsme první, kdo se pokouší vyhodnotit silné a slabší stránky české muzejní kultury ve snaze upozornit na problémy a opomíjené momenty a naopak ve snaze ukázat pozitivní příklady, kdy muzea zdařile naplňují své poslání ve společnosti. Proto nežli se sami pustíme do hodnocení silných a slabých stránek současných českých expozic a jejich edukačního potenciálu, připomeňme alespoň některá hodnocení jiných autorů, k nimž posléze připojíme vlastní postřehy získané výzkumným šetřením.

V prvé řadě zmíníme postřehy tvůrců *Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice na léta 2010–2014* (dále jen *Koncepce*), kteří vyjmenovávají množství pozitivních i negativních rysů, jimiž se vyznačuje současné české muzejnictví. Za silné stránky české muzejní kultury označuje *Koncepce* (2010, s. 3–5) např. početný a kvalitní sbírkový fond, který tvoří významnou součást evropského a světového kulturního dědictví, dále stabilizovanou síť muzeí, dobrou úroveň právní ochrany sbírek muzejní povahy, jejich centrální evidenci a propracovanou metodiku správy sbírek a mnohé další rysy, které přímo nesouvisí s tématem naší práce. Naopak

přímo k našemu tématu uvedená koncepce zmiňuje, že se zvyšuje počet stálých expozic na dobré úrovni a také úroveň krátkodobých muzejních výstav, programů a publikací. (*Koncepce*, 2010, s. 3–5)

V našem výzkumu jsme – přes jeho rozsáhlost – nebyli samozřejmě schopni zaznamenat všechny pozoruhodné projevy muzejní prezentace, které přinesla česká muzejní kultura v posledních letech. Náš vzorek je sice možné považovat za reprezentativní alespoň co do typů zastoupených muzeí a typu prezentovaných sbírek, avšak mnohé znamenité ukázky expozičních přístupů jsme již nebyli schopni podchytit. Mnohé z nich našťástí medializuje známá Národní soutěž muzeí *Gloria musaealis*, která plní významnou úlohu tím, že upozorňuje na mimořádné počiny a motivuje muzea ke zkvalitňování jejich prezentační praxe.

Jistě bude užitečné připomenout alespoň některé prezentační počiny, které tato soutěž vyzdvihla a které jsou bezesporu ukázkami kvality a také příklady silných stránek naší muzejní kultury. Některé z oceněných expozic jsme přitom podchytili i v našem výzkumu a zájemci se s nimi mohli podrobně seznámit v kapitole s případovými studii.

V roce 2008 získalo cenu *Gloria musaealis* v kategorii *Muzejní výstava roku* Masarykovo muzeum v Hodoníně za stálou expozici *Velkomoravské Mikulčice – Druhý kostel a sakrální architektura knížecího hradu* (za neobvyklé architektonické řešení v podobě tmavého scénického prostoru s osvětlenými exponáty a zajímavé využití projekční techniky a zvukových efektů), Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze za výstavu *Biedermeier: umění a kultura v českých zemích 1814–1848* (mimo jiné díky podpoře kontextuálního porozumění vystaveným předmětům) a Alšova jihočeská galerie v Hluboké nad Vltavou za stálou expozici *Gotické umění. Malířství a sochařství 13.–16. století* (zajímavé uplatnění jiného principu než chronologie) a Regionální muzeum v Teplicích za stálou expozici *Po stopách zaniklého kláštera v Teplicích* (multimediální muzejní expozice se zajímavým uplatněním iluzivnosti). (AMG, 2009)

V roce 2009 bylo oceněno Slezské zemské muzeum za stálou expozici *Památník II. světové války – Doba zmaru a naděje* (mimo muzeálii se zde uplatnily aranžované scény, projekce a světelné a zvukové efekty), Muzeum východních Čech v Hradci Králové za stálou expozici *Královské město nad soutokem* (díky modelu rekonstrukce středověkého města), Moravské zemské muzeum za výstavu *Darwin* (interaktivní výstava s názornými dioramaty) a Městské muzeum ve Skutči za stálou expozici *Muzeum obuvi a kamene ve Skutči* (představili jsme ji také my v samostatné studii). V daném roce byl oceněn rovněž Památník Lidice za stálou expozici *Ležáky od vypálení po současnost*. (AMG, 2010)

Mezi mimořádné výstavní počiny roku 2010 patřila výstava Národní galerie v Praze s názvem *Karel Škréta (1610–1674). Doba a dílo*, stálá expozice Husitského muzea v Táboře s názvem *Husité – Události, osoby, příběhy* (viz studie v naší knize), výstava Muzea umění Olomouc *Olomoucké baroko*, stálá expozice *Městečko pod Radhoštěm*, již připravilo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Stejně muzeum bylo oceněno také za projekt, během něhož byly významně doplněny stávající expoziční areály *Valašská dědina* a *Mlýnská dolina*. (AMG, 2011)

V roce 2011 patřila k nejvýraznějším počínům výstava Moravské galerie v Brně s titulem *Obrazy mysli / Mysl v obrazech*, již se věnuje samostatná studie naší knihy, a dále expozice Vlastivědného muzea Jesenicka s názvem *Čarodějnické procesy v 17. století na Jesenicku* (velmi invenční využití moderní prezentační techniky včetně audioprůvodců a zajímavé filmové projekce na „stěnu“ ze suché mlhy, tzv. fogscreen projekce). Ocenění získalo i Sládečkovovo vlastivědné muzeum v Kladně za výstavu *Po stopách Ing. Jana Karlíka* (s komiksovým pojetím), Muzeum a galerie severního Plzeňska za stálou expozici, Vlastivědné muzeum v Olomouci za expozici *Příroda Olomouckého kraje*, Galerie výtvarného umění v Ostravě (všechny tři muzea mají samostatné studie v naší knize), Národní galerie v Praze za výstavu *Jan Zrzavý: Božská hra* a Prácheňské muzeum v Písku za stálou expozici Památníku města Protivína *Protivín: město – krajina – lidé* (uplatnění haptických prvků). V daném roce bylo oceněno i Muzeum Boskovicka za expozici *Boskovicko – krajinou sedmizubého hřebene* (viz studie v naší knize). (AMG, 2012)

Rovněž rok 2012 přinesl zajímavé počiny a významně jimi obohatil českou muzejní kulturu: Slezské zemské muzeum zrekonstruovalo svou historickou výstavní budovu a připravilo expozici *Slezsko* (viz studie v naší publikaci), Západočeské muzeum v Plzni zajistilo revitalizaci bývalého fran-tiškánského kláštera a zřídilo Muzeum církevního umění plzeňské diecéze. Rovněž Muzeum Jindřichohradecka prošlo revitalizací a připravilo hned několik nových expozic (podchycených v naší knize); novou expozici připravil i Památník Lidice. (AMG, 2013)

Rok 2013 přinesl stálou expozici *Princip Baťa. Dnes fantazie, zítra skutečnost* Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, výstavu *Kotěra. Po stopách moderny...* Muzea východních Čech v Hradci Králové, výstavu *Palmy na Vltavě. Primitivismus, mimoevropské kultury a české výtvarné umění 1850–1950* Západočeské galerie v Plzni a výstavu *Džungle za plotem* Západočeského muzea v Plzni (mezioborový pohled, zapojení více smyslových podnětů a komplexní edukační program). Významným počinem, který rovněž vyvrcholil v roce 2013, bylo dokončení nových stálých expozic Národního

technického muzea a obnova jeho známé důlní štoly. Dále připomeňme dokončení projektu s názvem *14/15 Baťův institut*, během něhož došlo k soustředění zlínských paměťových institucí – Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Krajské galerie výtvarného umění ve Zlíně a Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně – do renovovaných prostor bývalého továrního areálu firmy Baťa. Byly realizovány i menší projekty, např. byl zmodernizován Zámek Třebíč (byly zde otevřeny i nové expozice), v rekonstruované budově barokní katolické fary vzniklo Museum fara Křenov a opravená městská sýpka se stala sídlem Muzea a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou. (AMG, 2014)

K zajímavým počínům se zvláštním výchovným dosahem patřil projekt *Zapomenutí hrdinové* Muzea města Ústí nad Labem, který v sobě spojoval nejen odbornou dokumentaci osudů aktivních odpůrců nacismu postižených restrikcemi československé vlády po 2. světové válce, ale i prezentaci tématu a související muzejněpedagogické projekty, které se realizovaly na téměř šesti desítkách škol.

Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice na léta 2010–2014 se věnuje také slabým stránkám českého muzejnictví, za něž na prvním místě považuje finanční situaci, konkrétně nevyhovující poměr mezi financemi na provoz muzeí – režijními náklady včetně mezd – a financemi, které lze použít na samotné akviziční, prezentační a publikační aktivity a obecně na práci s veřejností. Koncepce se zmiňuje také o tom, že zřizovatelé mnohdy uplatňují problematický přístup k plnění základních funkcí muzeí – někdy se jedná až o nepochopení smyslu a významu muzeí a o nekompetentní zásahy do jejich řízení. Autoři koncepce konstatují, že dosud chybí „systematické začleňování muzeí a galerií do vzdělávacích a výchovných programů“ a že potenciál sbírek není optimálně využíván. (Koncepce, 2010, s. 4) Podle koncepce se do praxe jen obtížně prosazují současné moderní metody zprostředkovávání sbírek a poznatků z nich získaných (autoři výslovně zmiňují digitalizaci sbírkových předmětů) a nedostatečně je využíván potenciál muzeí přispívat k celoživotnímu vzdělávání dospělých (tamtéž).

Na základě našeho výzkumu lze k vyjmenovaným silným a slabým stránkám doplnit další. České muzejní expozice jsou významným celospolečenským komunikačním a edukačním médiem a naše muzejní kultura se vyznačuje mimo jiné značnou diverzitou, která znesnadňuje jakékoliv paušalizující hodnocení. Během výzkumu jsme sice vyzorovali určité obecné rysy, ty však samozřejmě neplatí pro všechny konkrétní instituce. Šetření například ukázalo, že v praxi existují jak muzea velmi progresivní a inovativní, tak instituce značně konzervativní, jejichž výstavní postupy a způsob muzeolo-

gického myšlení neodpovídají současným standardům muzejní kultury. V některých muzeích dosud nedošlo ani k obratu k návštěvníkovi a jeho potřebám ani k obratu ke vzdělávání. O nových přístupech k návštěvníkům nebo o výchovném využití expozic se sice často hovoří, avšak ke skutečné a plošné změně myšlení dosud nedošlo.

Přístupy k tvorbě muzejních expozic mohou být různé a rozmanitost české muzejní kultury se projevuje také v této oblasti: najdeme u nás jak expozice formalistické, tak i analytické, expozice úzce zaměřené i integrální, expozice, v nichž dominují muzeálie, ale i expozice smíšené a expozice, v nichž dominují předměty nemuzeálního charakteru, expozice funkčně-ekologické, ale i systematické. Za slabinu lze v tomto směru označit opomíjení původního kontextu muzeálií a velmi řídké uplatnění narativního přístupu, jehož základem je osobní příběh a chronologický princip. Česká muzea se však snaží uplatňovat iluzivní prvky (zejména v podobě dioramat) a občas zkoušejí do prezentace zapojit i jiné než vizuální podněty.

Diverzita české muzejní kultury se projevuje také širokou škálou různých typů muzeí, k nimž dnes patří i archeoparky, dětská muzea nebo science centra. Vzácněji se vyskytují také ekomuzea (máme na mysli muzea důsledně uplatňující filozofii ekomuzejnictví) nebo muzea, která by k prezentaci určitých fenoménů využila muzejní architekturu nebo speciálně navržené umělecké prvky. Je to zajisté i tím, že nové muzejní budovy u nás – až na výjimky – nevznikají a zajímavé trendy současné muzejní architektury se tak v našem prostředí nemohou uplatnit. Oproti tomu nové technologie si své místo v českých expozicích již našly a přes finanční obtíže je muzea do prezentací zapojují alespoň v základní podobě (informační kiosky, tablety, projekce).

Na interakci exponátu a návštěvníka má stěžejní vliv podoba expozice jako celku a uplatněné výstavní principy a strategie. Z tohoto pohledu lze českou muzejní kulturu hodnotit spíše jako konzervativní a její slabou stránkou je časté opomíjení výzkumu potřeb komunity, tvorby narativu výstavy a její evaluace. Za negativní rys, jenž se přímo projevuje na podobě expozic a jejich nedostatečné výpovědní hodnotě, je opomíjení role muzejního pedagoga při tvorbě expozice. Za kladný rys lze naopak považovat fakt, že formalistický přístup k prezentaci se v našich muzeích uplatňuje již jen ojediněle a že se tvůrci snaží uplatňovat různou měrou kontextuální nebo funkčně-ekologický přístup k prezentaci.

V současných muzejních expozicích lze najít řadu inovativních principů, jako je snaha o aktivizaci návštěvníka, uplatnění interaktivity, nových médií nebo didaktických a zábavních prvků. Je potěšitelné, že se do expozic stále častěji zavádějí i prvky zohledňující handicapované návštěvníky. Lze říci, že

uplatňování jmenovaných inovací významně podporuje účinnost muzejních expozic jako edukačního média a výpovědní hodnotu vystavených exponátů. Různé pedagogické zásady nebo doporučení k tvorbě expozice jako edukačního média vycházející z poznatků behaviorální psychologie nebo z konstruktivismu se v českých expozicích sice dosud ve větší míře neuplatňují, muzejní kultura jako celek se však posouvá k větší názornosti a uplatňování různých explikačních a referenčních prvků je dnes hojnější a propracovanější než kdy dříve. Mnohá muzea sice dosud vzdělávacím potřebám návštěvníků vstříc nevycházejí, přesto však muzejní expozice fungují jako využitelná a využívaná edukační média. Ocenit je třeba také hojné uplatňování doprovodných informačních a edukačních materiálů.

Přestože expozice některých muzeí učení návštěvníků příliš neusnadňují, české muzejní expozice jako celek mají ohromný vzdělávací potenciál. Za silnou stránku našeho muzejnictví lze v tomto ohledu jednoznačně označit doprovodnou edukační činnost. Přestože donedávna nebyli muzejní pedagogové běžnou součástí pracovních kolektivů v muzeích (a mnohde doposud zaměstnání nejsou) a nelze tak hovořit o dlouhodobé kontinuitě dané muzejní činnosti, muzejní pedagogové v praxi odvádějí často mimořádné výkony. Přihlédneme-li k faktu, že edukační oddělení ve většině muzeí vznikala „na zelené louce“ a že fungují často v nevyhovujících podmínkách, zdá se neuvěřitelné, kolik kvalitních a diferenciovanych typů edukačních programů se v současnosti realizuje a nově vzniká. Dále je třeba ocenit to, že muzejní pedagogové připravují – často „na koleně“ – mimořádně kvalitní edukační pomůcky, ať již se jedná o pomůcky textové nebo přímo o didaktické exponáty. Množství angažovaných, invenčních, erudovaných a vnitřně motivovaných muzejních pedagogů tak lze označit za jednu ze skutečně silných stránek našeho muzejnictví.

Silnou stránkou českých expozic je také jejich značné množství, uspokojivá tematická šíře a především samotné exponáty, mnohdy unikátní a vysoce hodnotné. Setkáváme se s širokou škálou použitých prezentačních prostředků, které se mnohdy zdařile kombinují. Pozitivním rysem současné české muzejní kultury je její značná dynamika: vedle klasických muzeí se objevuje stále větší počet alternativních typů paměťových institucí a nebo muzeí, která vznikají jako spontánní projev zájmu komunit nebo angažovaných jedinců.

Je třeba ocenit, že stále častěji dochází k diferenciaci návštěvnických skupin, zejména se jedná o zohledňování dětského návštěvníka nebo návštěvníků handicapovaných. Přestože v tomto ohledu česká muzea stále zaostávají za zvyklostmi a normou muzeí na západ od našich hranic, dochází v tomto směru k posunům a inovacím, přestože v našich muzeích panují zcela odliš-

né finanční, personální, organizační a jiné podmínky; i za daných okolností dochází ke stále častějšímu uplatňování současných trendů muzejní kultury v praxi.

Mnohé z nově vznikajících expozic snesou v oblasti kvality prezentace a vzdělávacího využití srovnání se špičkovými muzei v zahraničí; platí to zvláště o nově vzniklých nebo inovovaných expozicích science center. Science centra lze označit za pomyslný „kvas“ současné muzejní kultury, protože jejich expozice vynikají inspirativním přístupem k prezentaci, kreativním zpracováním, interaktivitou, ale i volbou méně tradičních témat, jichž se „kamenná“ muzea neujímají. Science centra prostřednictvím svých didaktických exponátů návštěvníkům nabízejí nejen informace, ale i vzdělávací příležitosti; díky svým herním zónám mají rovněž relaxační účinek a ukazují, že muzea mohou a mají být „visitor friendly“. Neváháme je proto označit za další ze silných stránek našeho muzejnictví.

Naopak za slabinu je třeba označit fakt, že stále existuje řada muzeí, která z různých důvodů ustrnula v prezentačních přístupech z počátků muzejní kultury a za základní a stále platné expoziční přístupy považují sterilní vitrinové prezentace s doprovodnými, často příliš odbornými informacemi na textových panelech. Tvůrci takových expozic se neodůvodněně spoléhají na výpovědní schopnost izolovaných muzeálií, přeceňují jejich relevanci pro návštěvníka a nebo je jim faktický přínos expozic pro život lidí a společnosti lhostejný. Řadu expozic tak lze stále hodnotit jako statické a nepřilíši inovativní; základními výstavními prvky jsou zde panely a vitríny a při jejich tvorbě se nepočítá s využitím pro vzdělávání. Takové expozice (v našem výzkumu je označujeme jako „kamenné“) nenabízejí téměř žádné prvky stimulující prožitek návštěvníka a do budoucna tak nemají v současné „kultuře zážitků“ šanci na přežití. Praxe našťastí ukazuje, že i přes finanční a personální limity menších muzeí nebo přes překážky dané samotným výstavním prostorem je možné v expozicích uplatnit soudobé trendy muzejní kultury a vytvořit expozice nápadité, kontextuální a sdělné.

Kritické stanovisko zaujímáme také k faktu, že v řadě muzeí dosud nepanuje sdílené přesvědčení, že muzejní expozice má sloužit jako místo ke vzdělávání, není v nich vyčleněn optimální prostor pro vzdělávací aktivity, v některých muzeích nepracují muzejní pedagogové ani se v nich nenabízejí doprovodné edukační programy. I v muzeích, která se edukační činnosti věnují, většinou chybí edukační strategie v podobě nějakého oficiálního a závazného dokumentu, což je ukazatelem toho, že na edukační činnost se stále pohlíží jako na něco doplňkového a méně důležitého, než je akviziční činnost nebo odborná péče o sbírky a tvorba výstav, tedy činnosti, jejichž strategie

jsou v muzeích tradičně předmětem koncepčního plánování. Jen výjimečně je do přípravy expozice zapojen muzejní pedagog a málokdy se celý výstavní projekt programově hlásí k tomu, že má sloužit jako edukační médium. Slabou stránkou je dosud nedostatečné zohledňování různých cílových skupin, zejména dětí a handicapovaných návštěvníků. Bezbariérová úprava stále chybí v řadě muzeí – zvláště v památkově chráněných objektech, ale nejen v nich. Ani zohledňování nevidomých nebo neslyšících není optimální. Platí to zvláště o neslyšících, jejichž komunikačním jazykem je znakový jazyk; ten se – na rozdíl od zahraničních muzeí – uplatňuje v českých expozicích jen minimálně. Slabou stránkou našeho muzejnictví je rovněž úroveň doprovodných služeb v muzeích a fakt, že česká muzea stále nejsou „visitor friendly“. V muzeích chybějí odpočinkové zóny upravené pro relaxaci nebo usebrání návštěvníků, místa pro posezení, občerstvení, komunikaci s druhými lidmi.

Za slabinu lze považovat také podceňování úlohy pracovníků muzea z tzv. první linie: obsluhy pokladny a šatny nebo dozoru expozic. Jejich působení nebývá vždy profesionální a někdy přímo hatí snahu kurátorů a pedagogů více otevřít expozici návštěvníkům a aktivizovat je. Také tito pracovníci by měli být považováni za důležité členy týmu, měli by se ztotožňovat s posláním a vizí muzea a měli by být proškoleni v oblasti komunikace s návštěvníky.

Závěrem však lze konstatovat, že většina expozic se vyznačuje kvalitním vnějším provedením a uspokojivým výtvarným a architektonickým řešením. Stále přibývají nové pokusy aplikovat do expozic současné trendy muzejní kultury a inovativní prvky v podobě didaktických interaktivních stanovišť, „hands-on“ exponátů, nových médií a podobně. Dětskému návštěvníkovi se již přizpůsobila řada expozic a širší edukační využití sbírek muzeí je podporováno přípravou a organizací edukačních programů. Důsledné uplatnění konceptu muzea jako místa pro vzdělávání je sice stále hudbou budoucnosti, řadu výstavních projektů lze přesto v tomto směru označit za nesporný úspěch. České muzejnictví jako celek se proměňuje k lepšímu a vykazuje řadu inovací. Výzvou zůstává nejen uplatňování nových prezentačních přístupů a důsledný obrat ke vzdělávání, ale i konkrétnější úkoly: jak do muzeí „dostat“ aktuální témata a jak je prezentovat formou výstav, když k nim často chybějí anebo neexistují doklady, jak do expozic více začlenit narativnost a kontextualitu a jak co nejlépe pojímat doprovodné (edukační) akce pro veřejnost, které sice mají zaujmout, avšak nesmějí překračovat hranici vkusu směrem k „hejkalizaci“.

Obr. 236 a 237 Příklady dokreslující diverzitu české muzejní kultury: výstavní projekty Galerie umění pro děti GUD (Vánoční výstava pro ZOO Praha, foto Tomáš Adamec, nahoře) a Muzea umění Olomouc (výstava Magdalena Jetelová, (DES) ORIENTATION? Projekty z let 1982–2013, dole, foto Petra Šobáňová, 2013)

11

Shrnutí výsledků výzkumu

Realizované výzkumné šetření přineslo řadu poznatků o současných českých expozicích – o jejich tématech, obsahu, vnější podobě, o principech a strategiích, které při jejich tvorbě tvůrci uplatnili, o míře jejich inovativnosti, ale i o tom, zda jsou koncipovány jako edukační médium. Výzkum nám rovněž umožnil formulovat silné a slabé stránky současných českých expozic a vyslovit sumarizující hodnocení týkající se úrovně těchto expozic v kontextu současných trendů světové muzejní kultury.

Zjištění o současných českých expozicích

Současné české expozice prezentují řadu témat z minulosti a současnosti rozličných kulturních i přírodních fenoménů a tato témata lze obecně označit spíše za tradiční: vycházejí ze sbírkových fondů muzeí a ze zažitě představy o roli muzea ve společnosti. Expozice se většinou obracejí k minulosti a poměrně málo korespondují s aktuálními společenskými výzvami; jsou spíše přehledové, neutrální, málokdy kontroverzní nebo vyvolávající diskusi. Výjimku tvoří expozice alternativních institucí. Sbírky lze v tomto ohledu chápat jako determinující a někdy omezující element: fakticky „diktují“ témata i obsah expozic tradičních muzeí. Na poli tematického zaměření expozic se tak jako inovace uplatňuje spíše sledování prezentovaného fenoménu z různých úhlů pohledu než otevírání aktuálních a nebo méně tradičních problémů.

V expozicích se prezentují různé typy objektů v podobě muzeálií nebo ve formě prezentačních prostředků jiného typu. Předměty, které nejsou muzeáliemi, nacházejí přitom oproti minulosti stále hojnější uplatnění. Dnešní

technické možnosti spolu se změnou myšlení v rámci muzejní kultury přinášejí bohatší a různorodější uplatnění těchto prezentačních prostředků; vznikají a úspěšně fungují také expozice s převahou těchto prvků (viz expozice archeoparků nebo science center). Jedná se zejména o uplatnění didaktických exponátů a substitutů, jež lze chápat jako výraz obratu ke vzdělávání a projev snahy zvýšit působnost expozic a zaujmout návštěvníka.

Ryze současným rysem je uplatňování nevizuálních referenčních prvků, tedy prvků, které zapojují více návštěvníkových smyslů. Díky nim se expozice stávají opět o něco účinnějším edukačním médiem. Oproti minulosti jsou dnes doprovodné prvky hojnější a více propracované – kromě klasické podoby (zejm. tištěné) mají stále častěji podobu digitální. Sdělnost expozic podporují rovněž různé podpůrné informační materiály, usazující obsah expozice do pojmových schémat a širšího kontextu. V českých expozicích se stále hojněji uplatňují také různé zábavní prvky, jejichž úlohou je nabídnout návštěvníkům odpočinek, uvolnění a hru.

Náš výzkum se zaměřil také na uplatnění digitálních médií a různých (multimediálních) projekcí v expozicích. Přestože poměrně velká část českých muzeí nová média dosud z různých důvodů nepoužívá, řada z nich s nimi naopak úspěšně experimentuje a využívá je zcela běžně. Použití nových technologií překvapivě nezávisí na velikosti instituce, jako spíše na ochotě pracovníků zavádět tyto prvky a na schopnosti zajistit potřebné finance. V českých expozicích se dnes setkáváme s osobními počítači a tablety, TV a audio technikou (LCD nebo plazmovými obrazovkami, MP3 a MP4 přehrávači, DVD technikou, audiosystémy), foto a video technikou a speciální projekční technikou pro práci se světlem a pro projekce multimediálního obsahu nebo 3D projekce. Ve využívání digitálních technologií přitom stojí v čele science centra a expozice prezentující přírodní fenomény.

Co se týká obsahu technických zařízení, náš výzkum ukazuje, že se zde uplatňuje – vedle výjimečných případů – jistá konvenčnost a že nabízený obsah nevyužívá možnosti digitálních médií v plné míře. Přesto však tato média muzejní prezentaci pozitivně proměňují: referenční a explikační prvky se „skrývají“ do relativně malých zařízení a přesto mají velký rozsah. Expozice se díky tomu odlehčují a umísťování explikací do počítačových kiosků nebo tabletů vede k žádoucí diferenciaci prezentovaného obsahu podle zájmů různých návštěvníckých skupin. Nová média tak významně rozšiřují prezentační možnosti českých muzeí a prozatím se nenaplní obava některých odborníků z přílišné „multimedializace“ expozic na úkor působení samotných muzeí. Díky novým médiím vznikají také zajímavé a koncepční pokusy o edukační, resp. edutainmentové využití nových médií, takže počítačové ki-

osky a tablety obsahují i různé naučné hry, dokumentární filmy, prezentace, animované simulace, didakticky redukované komentáře pro děti apod.

Naše šetření dále ukázalo, že většina současných expozic – s výjimkou expozic galerijního typu – uspokojuje převážně intelektuální potřeby návštěvníků. Dramatizující nebo scénické prvky, jež cílí na emoce, se v našich muzeích uplatňují velmi střízlivě. Běžnější je zařazování různých interaktivních, didaktických nebo zábavních prvků, kterými muzea rozšiřují svůj záběr také na potřeby sociální a relaxační. S duchovní stránkou člověka rezonují díky svému tématu některé společenskovední expozice zaměřující se na budování sdílené kulturní paměti nebo národního vědomí. Soustřeďují se zejména na všeobecně sdílené abstraktní entity (např. lásku k národu a vlasti, duchovní statky národa, kulturní hodnoty); jiná duchovní témata se v souladu s českým sekularizovaným diskurzem vykazují bezpečně do minulosti a prezentují jako historický fenomén.

Náš výzkum potvrzuje, že české muzejní expozice mají standardně kvalitní vnější podobu. Architektonické a výtvarné řešení výstav a design jejich mobiliáře a dalších prvků jsou uspokojivé a z hlediska inovací se pohybují na široké škále mezi tradicí a zaváděním různých novinek, zejména technických, často spojených s uplatněním nových médií.

Získali jsme rovněž řadu konkrétních poznatků o principech a strategiích uplatňovaných v současných českých expozicích. Výzkum potvrzuje značnou pluralitu současné muzejní kultury. Ta umožňuje jak existenci formalistických expozic, tak i existenci expozic funkčně-ekologických, resp. kontextuálních, nebo dokonce experimentálních. Zatímco úsilí o kontextualitu patří v současnosti ke sdíleným cílům tvůrců expozic, narativnost se uplatňuje jen zřídka. Řada muzeí usiluje o iluzivnost a běžně za tímto účelem využívá dioramata, scénérie, architektonické úpravy interiéru expozice nebo nová média. V expozicích pozvolna zdomácňuje princip interaktivity, občasně „hands-on“ exponáty nebo didaktické a zábavní prvky. Expozice českých muzeí jsou sice převážně funkčně-ekologické, avšak také systematika a mnohdy umělé oddělování sbírkových fondů podle oborů dosud v řadě muzeí přetrvává. Přesto je snaha zasazení exponátů do širších souvislostí převažujícím trendem.

Expozice jsou obvykle určeny pro „univerzálního“, tedy dospělého návštěvníka, jen výjimečně nacházíme příklady důsledné orientace také na jiné skupiny návštěvníků. Jedná se většinou o děti, mládež nebo handicapované občany, jimž vycházejí vstříc některé speciální výstavní projekty. Hojnější je částečné zohledňování těchto skupin, a to např. vytvořením dětské linky se speciálními doplňkovými prvky a interaktivními stanovišti nebo zakomponováním haptické stezky určené nevidomým návštěvníkům.

Z pohledu expozičních přístupů jsou nejvíce konzervativní expozice v autentických památkových objektech a muzeích umění, nejvíce inovací lze naopak najít u science center, archeoparků nebo dětských muzeí. Nelze však vyslovit zjednodušující hodnocení, protože také řada tradičních muzeí uplatňuje zdařilé inovace prezentačních přístupů. Podoba současných českých expozic tak osciluje mezi tradicí a změnou.

Výzkumné šetření dále ukázalo, že jen nedostatečně se v českých muzeích uplatňují „visitor friendly“ prvky. Doprovodné prvky a služby tohoto typu buď absentují, anebo jsou na nízké úrovni. Česká muzea naopak nezůstávají stranou pozitivního trendu přístupnosti handicapovaným občanům a své expozice se v rámci možností snaží této návštěvnické skupině uzpůsobit řadou opatření: do expozic integrují speciální expoziční prvky a nebo organizují vhodně uzpůsobené doprovodné programy. K nejvíce zohledňované skupině patří zrakově postižení návštěvníci, naopak neslyšící občané jsou dosud opomíjeni.

Většina sledovaných inovací úzce souvisí s hlavním problémem našeho výzkumu, jímž je expozice jako edukační médium. Expozice, v nichž se uplatňují didaktické prvky, kontextualita, interaktivita, „hands-on“ exponáty nebo digitální média, mají totiž oproti ostatním expozicím jednoznačně vyšší výpovědní hodnotu a stoupá tak i jejich edukační efektivita. Takové expozice jsou účinným edukačním médiem, aniž by v nich nutně musel probíhat řízený vzdělávací proces. Příznačné je, že instituce zavádějící dané inovace obvykle chápou vzdělávání jako své hlavní poslání, takže kromě inovativních, didakticky koncipovaných expozic nabízejí i velmi širokou škálu edukačních programů a dalších vzdělávacích možností (např. e-learning).

Celkově těchto expozic v rámci české muzejní kultury přibývá a některá muzea vzdělávací hledisko zohledňují důsledně již při jejich přípravě. Častěji se však k výstavě přidává ex post nějaký expoziční prvek didaktického charakteru nebo se edukačního využití expozic ujímají muzejní pedagogové. Příznačné je, že většinou nejsou považováni za plnohodnotné členy týmu tvůrců, a proto expozice mnoha muzeí vzdělávací povahu sice deklarují, avšak učení návštěvníků usnadňují jen málo. Naopak nové typy muzejních institucí (příkladně science centra) vznikají přímo s cílem návštěvníka vzdělávat a v expozicích za tímto účelem uplatňují řadu speciálních exponátů a dalších prvků, které podporují sdělnost expozice a její názornost. Mezi překážky, které brání lepšímu využití expozic ke vzdělávání, tak patří kromě jiného fakt, že pedagog je často v hierarchii muzejních profesí daleko za kurátory a na podobu expozice nemá vliv. To se zřetelně dobře vyjevuje při komparaci expozic vzniklých odlišným způsobem.

Díky výzkumu jsme identifikovali znaky, kterými se expozice koncipované jako místo pro vzdělávání vyznačují:

- téma prezentují kontextuálně, narativně nebo funkčně-ekologicky;
- při podání tématu uplatňují zásadu názornosti a další pedagogické zásady, jejichž aplikace zajišťuje rozumnou míru podnětů v expozici a zapojení emocí, aktivizuje návštěvníky a vyvolává a udržuje jejich zájem;
- vystavují nejen muzeálie, ale také didaktické exponáty a doplňkové prvky;
- všechny uplatněné explikační a referenční prvky jsou didakticky koncipovány a uzpůsobeny pro cílového návštěvníka;
- nabízejí návštěvníkům nejen pasivní prohlídku exponátů, ale také smysluplné aktivity a přitažlivé vzdělávací příležitosti se zábavními prvky;
- uplatňují různé inovativní prvky např. v podobě interaktivních exponátů, projekcí, nových médií aj.;
- diferencují návštěvníky podle jejich potřeb a dalších specifik;
- disponují dostatečnými prostorovými podmínkami pro vzdělávací aktivity;
- nabízejí diferencované edukační programy různých typů; k nim připravují řadu vhodných edukačních pomůcek;
- vzdělávání často podporují také na webových stránkách muzea (od pracovních listů ke stažení až k zpracovaným e-learningovým portálům).

Jak již bylo řečeno, během výzkumu jsme se setkali rovněž s tím, že do expozic se dílčí didaktické prvky zavádějí až dodatečně, a také s expozicemi, které sice vzdělávací potřeby návštěvníků zvláštním způsobem nezohledňují, ale k nimž byly připraveny cykly edukačních programů nebo hojně vzdělávací materiály. Rovněž tyto expozice působí jako funkční edukační médium, avšak vhodné jsou spíše pro organizované učení než pro učení spontánní, neorganizované. Stále existují také expozice, které vzdělávací potřeby návštěvníků nezohledňují vůbec a ani se k nim nenabízejí doprovodné edukační programy nebo vzdělávací materiály.

Výzkum identifikoval rovněž problémy, které provázejí snahu o lepší využití expozic pro vzdělávací účely. Jsou jimi zejména nedostatek financí, negativní postoje kurátorů k pojmání expozic jako edukačního média, nevyhovující podoba expozice, chybějící nebo nekvalifikovaný muzejní pedagog a další překážky na straně muzeí, případně nezájem učitelů a odmítavý postoj odpovědných osob k edukačnímu využívání expozic a další překážky ležící vně muzea.

Na závěr výzkumu lze vyhodnotit silné a slabé stránky českých muzeí. K silným stránkám nepochybně patří:

- diverzita české muzejní kultury, zajímavé a hojné výstavní počiny, vysoká úroveň expozic a kvalitní exponáty, vznik a rozvoj science center,
- množství kvalitních muzejních pedagogů a jimi připravovaných edukačních programů,
- posun ke kontextuálnímu a funkčně-ekologickému přístupu k prezentaci,
- snaha o aktivizaci návštěvníka, uplatnění interaktivity, nových médií nebo didaktických a zábavních prvků,
- zavádění prvků zohledňujících handicapované návštěvníky,
- stoupající efektivita muzejních expozic jako edukačního média.

Za slabiny považujeme:

- přetrvávající konzervativní postoj k inovacím prezentace, opomíjení původního kontextu exponátů a řídké uplatnění narativního přístupu,
- opomíjení role muzejního pedagoga při tvorbě expozice a s tím související malá sdělnost řady expozic a jejich pojmání jako zdroje odborných informací, nikoliv jako edukačního média,
- nízká úroveň doprovodných služeb a fakt, že česká muzea nejsou „visitor friendly“.

Zjištění ovlivňující teoretické koncepty

Jednotlivé zkoumané případy nás dovedly také k aktualizaci některých teoretických konceptů oboru, resp. způsobu jejich definování a klasifikace. Poznáním praxe jsme došli ke zpětnému prověřování toho, zda dosavadní teoretické koncepty výstižně postihují reálné jevy. Během analýzy dat jsme za tímto účelem hojně využili nejen prosté identifikace, ale i konstantní komparace. Na jejím základě jsme nově vymezili nebo upravili typologii případů, konkrétně typologii muzeí a muzejních expozic na základě prezentovaných fenoménů a jimi ovlivněných expozičních přístupů a typologii vystavených objektů a dalších prvků.

První ze zmíněné typologie vychází ze zjištěné relace mezi určitými uplatňovanými přístupy a typem muzea a jím prezentovaného sbírkového fondu. Tyto faktory totiž zásadním způsobem ovlivňují podobu expozic a uplatňované způsoby podání tématu. Zjištěná relace je nejzřetelnější u expozic prezentujících výtvarné umění a kulturu, které uplatňují téměř výhradně nekontextuální vystavování artefaktů – na rozdíl od expozic prezentujících jiné kulturní fenomény a expozic zaměřených na přírodní poměry nebo techniku,

v nichž se nachází více interaktivních a didaktických prvků a uplatňuje se kontextualita. Z tohoto pohledu se muzea umění spolu s autentickými stavebními objekty s původními interiéry a exteriéry jeví ze všech typů muzeí jako nejméně inovativní a „nedidaktická“. Vzhledem k méně častému zařazování prvků podporujících názornost je výpovědní hodnota takových expozic pro řadu návštěvnických skupin velmi malá a o to závažnější je zde úloha muzejní edukace, tedy organizovaných edukačních programů a dalších opatření podporujících porozumění exponátům.

Oproti tomu expozice dětských muzeí nebo science center, které uplatňují didaktické exponáty, názornost a kontextualitu nejhojněji, mají vysokou výpovědní hodnotu a edukační efektivitu – i bez řízeného vzdělávacího procesu. Příznačné je, že dané instituce obvykle chápou vzdělávání jako své hlavní poslání, a proto kromě „didaktických“ expozic nabízejí i velmi širokou škálu edukačních programů a dalších vzdělávacích možností, např. e-learning. Zaznamenáváme zde známý Matoušův efekt – účinky přijatého rozhodnutí koncipovat expozici s didaktickými zřeteli se významně kumulují. Působením tohoto kumulačního efektu lze rovněž objasnit existenci vysoce kontrastních typů muzeí: muzeí, která uplatňují četné inovace s cílem posílit sdělnost expozic – které jsme pro potřeby našeho výzkumu pojmenovali jako muzea inovativní – a naopak muzeí, která jsme nazvali „kamennými“, v nichž se inovace neuplatňují a jejichž edukační efekt je nízký.

„Kamenné“ muzeum se orientuje primárně na budování, správu a vědecké zkoumání svých sbírek, nikoliv na návštěvníky a jejich (vzdělávací) potřeby. Uplatňuje se zde spíše formalistický způsob prezentace na úkor způsobu kontextuálního, funkčně-ekologického, narativního a „didaktického“. V „kamenném“ muzeu se uplatňují klasické prezentační prostředky bez inovací, prezentují se zde muzeálie klasického typu, stále se ctí demarkační linie mezi autentickým předmětem a případnými doplňky v podobě explikačních a referenčních prvků, didaktické exponáty se neuplatňují. Tradice je pro takové muzeum nikoliv aspektem podporujícím kvalitu jeho výstupů, ale spíše zavazujícím břemenem, vedoucím ke konzervativnímu a málo invenčnímu přístupu k prezentaci. Kontinuita zde nevede k množení zkušeností a dynamickému přehodnocování expozičních přístupů, ale spíše ke konzervaci zažitých způsobů, odolných vůči jakýmkoliv změnám.

Kromě „kamenných muzeí“ samozřejmě existují také muzea alternativní (řadíme mezi ně zejména dětská muzea, science centra nebo archeoparky), která uplatňují vlastní inovativní přístupy k tvorbě expozic a zároveň tak posilují jejich edukační využitelnost. Naš výzkum ukázal, že inovace uplatňuje i řada klasických muzeí a že stále více tradičních muzeí „zkamenělé“ přístupy

opouští. Česká muzea se pohybují někde mezi těmito dvěma krajními póly a dochází k významným posunům směrem k inovacím.

Na základě výzkumu jsme přistoupili ke zpřesnění typologie exponátů a dalších expozičních prvků. V současných českých expozicích se uplatňují prezentační prostředky těchto typů:

- muzealizovaný originální doklad a reprezentant určité skutečnosti – muzeálie,
- speciálně zhotovený reprezentant určité skutečnosti – předmět nemuzeálního charakteru,
- pomocný prezentační prostředek.

K zařazení druhého typu exponátu nás přivedlo stále častější uplatňování didaktických exponátů v expozicích, které vyžaduje rozšíření klasické definice exponátu jako originálního sbírkového předmětu. Praxe ukazuje, že nadále není možné klást ostrou dělicí linii mezi muzeáliemi a prezentačními prostředky jiného typu, ať již jde o prezentační prostředky na bázi digitálních médií, umělecké instalace nebo o didaktické exponáty či substituty. Muzeálie zůstává v rámci muzejní kultury jedinečnou, monopol na zastupování a reprezentaci představovaných jevů však mít nemusí a nemá – jak ukazují expozice science center, archeoparků nebo dětských muzeí.

Rovněž definici substitutu je třeba rozšířit – a to na substituty digitální povahy. K jednotlivým typům expozičních prvků ještě dodejme, že oproti minulosti se výrazně zvýšila kvalita pomocných prezentačních prostředků. Jejich rozmach – umožněný dnešními možnostmi grafické úpravy, reprodukce a tisku – významně umocňuje výpověď vystavených předmětů, ale i celkovou výtvarnou úroveň expozice. Stále více se přitom v expozicích uplatňují také prvky nevizuální povahy (nejčastěji zvukové, ale i multimediální) a rovněž ony mají stále důležitější úlohu při rozšiřování informační výpovědi originálního sbírkového předmětu. Kategorie referenčních prvků se tak významně rozšiřuje. Co se týká prvků explikačních, náš výzkum ukázal, že se stále častěji uplatňují v digitální podobě a umísťují se do různých technických zařízení nebo webových úložišť. Dnes se navíc téměř nevyskytuje explikační element bez referenčního, tedy obrazového nebo audiovizuálního prvku. Technologie také umožnily, že se explikace, tedy verbální doplněk exponátu, může realizovat nejen psaným textem, ale i audiokomentářem nebo audiovizuálním způsobem.

Znakem dnešní muzejní kultury je v tomto ohledu zajímavá proměna vztahu exponátu a explikačních a referenčních (resp. hybridních) prostředků – poznání, že řada exponátů nemá bez explikace téměř žádnou výpovědní

hodnotu, povede v budoucnu ke zvýšené pozornosti tvůrců k přípravě, koncepci a provedení těchto prvků.

Z edukačního hlediska je nejpřínosnější inovací současné české muzejní kultury rozmach didaktických exponátů. Přestože nemají povahu muzeálie, jsou stejně jako ona dokladem prezentované skutečnosti, pro mnohé návštěvníky výmluvnějším. Cílem didaktických exponátů je zprostředkovat návštěvníkům co nejúčinněji a nejnázorněji téma a obsah výstavy, význam vystavených sbírkových předmětů a jejich kontext – z tohoto pohledu je těžko můžeme nazývat subsidiárními prezentačními prostředky, naopak se emancipují a zcela na nich stojí např. expozice science center a dalších alternativních typů muzeí. Didaktické exponáty se stále významněji uplatňují také v tradičních typech paměťových zařízení a zvyšují jejich využitelnost jako edukačního média.

Obr. 238 a 239 Muzejní noc v Muzeu umění Olomouc, výstava Jan Švankmajer / Možnosti dialogu / Mezi filmem a volnou tvorbou (foto Petra Šobáňová, 2013)

Závěrem

Cílem našeho výzkumu byla analýza současných českých expozic a hledání odpovědi na otázku, zda fungují jako účinné edukační médium a zda vycházejí vstříc vzdělávacím potřebám návštěvníků. Kniha ukázala vsutku pestrý obraz našeho muzejnictví, v němž se lze setkat se širokou škálou různých typů muzeí a s pestrou paletou prezentačních přístupů. Najdeme zde klasická vitrinová muzea i interaktivní herní centra, muzea „zkamenělá“ i muzea inovativní. Stále častěji se lze setkat s muzei, která koncipují své expozice od počátku jako místa pro vzdělávání různých skupin návštěvníků.

V české muzejní kultuře dochází k významným posunům a inovacím, které posilují účinnost expozic jako edukačního média a výpovědní hodnotu vystavených exponátů. Jedná se zejména o aktivizaci návštěvníka, uplatnění interaktivity, nových médií nebo didaktických exponátů. Zdá se, že formalistický přístup k prezentaci je v našich muzeích na ústupu a tvůrci různou měrou uplatňují kontextuální nebo funkčně-ekologický přístup k prezentaci.

České muzejní expozice jako celek mají ohromný vzdělávací potenciál – pro jeho využití je však potřeba činit konkrétní kroky. Naše kniha snad případným zájemcům poskytuje dostatek příkladů těchto kroků i námětů k tomu, jakým způsobem lze expozice inovovat. Sledování současných trendů muzejní kultury bude i do budoucna důležité – vždyť muzea dnes fungují uprostřed vysoce konkurenčního prostředí a tlak na kvalitu jejich prezentační i edukační činnosti se zvyšuje.

Na závěr je důležité říci: naše kniha nabízí poznání praxe a podnět k diskusi, nikoliv návody na nějakou unifikaci expozic a jejich změnu na školní učebny. Naopak vychází z toho, co výstižně vyjadřuje Burke: „Mnohost vědění je stejně žádoucí jako mnohost mínění, neboť porozumění pramení z intelektuálního dialogu a dokonce konfliktu.“ (Burke, 2013, s. 19) Konflikt přitom může vyvolat zejména náš názor na hlavní poslání muzeí ve společnosti a z něj plynoucí mínění o významu alternativních typů muzeí nebo o roli muzeálie a jiných typů exponátů v rámci prezentace.

České muzejní expozice jsou celospolečensky významným nositelem vědění a jejich tvůrci často odvádějí mimořádné výkony, aby toto vědění předali svým návštěvníkům – naše kniha snad přispěje k jejich ocenění, ale i k potřebnému reflektování uplatňovaných přístupů. Snad podnítí diskusi nad nimi i nad samotným posláním muzeí, které může – mimo jiné – fungovat jako nezastupitelné edukační médium podporující všestranný rozvoj lidského potenciálu – intelektuálního, duchovního, emocionálního i sociálního.

Summary

Museum Exhibition as an Educational Medium: Research into Contemporary Czech Exhibitions

The second volume of our book brings results of the research into Czech museum exhibitions, the objectives of which were as follows:

- to ascertain what topics Czech contemporary exhibitions present and what contents they consist of;
- to describe and evaluate the external appearance and design of Czech contemporary exhibitions;
- to distinguish and denominate the principles and strategies employed in exhibitions;
- to ascertain if in this regard new exhibitions differ from the previous ones;
- to analyse whether and how the educational potential was considered when developing new exhibitions, and whether exhibitions function as an educational medium;
- to define and denominate obstacles preventing better application of exhibitions in education;
- to analyse the strengths and weaknesses of contemporary Czech exhibitions.

The research was based on the key concept of exhibition-educational medium. From this perspective, the exhibition is seen as an environment in which visitors can learn something spontaneously or can participate in a controlled educational process. Every exhibition is an educational medium, but – as shown in our book – different exhibitions educate visitors in varying degrees and in different ways.

In terms of geography and time, we focused on contemporary Czech long-term and short-term exhibitions and exhibition projects which were developed in the Czech Republic from 2009 to 2014. Among other outcomes, the research also reports on the types of exhibitions developed in those years and on the practice prevailing in contemporary Czech museum culture, and also whether there has been ‘a shift to education’.

The basic research strategy of our research was a case study. Gradually, we also implemented the method of questionnaire, structured interviews, observation and analyses of supplementary textual materials, photographic documentation of exhibitions and various sources of information related to the observed museum institutions. During the qualitative analysis, specific semantic categories were observed and delineated, which gave rise to 31 case

studies. Based on individual cases we attempted to arrive at general characteristics, so that our inductive conclusions exceeded descriptive information contained in the data and addressed general rules. When analysing data, we also used the method of constant comparison and comparison of polar-type cases. As a final step, we produced an interpretation of all analyzed data.

The research produced a series of findings: contemporary Czech exhibitions present a large number of mostly traditional themes dealing with past and present diverse cultural and natural phenomena. Exhibitions present different types of objects in the form of museum items or of different kinds of presentations. As opposed to the practice from the past, objects that are not museum items (educational exhibits and substitutes) are being increasingly implemented, and their role as well as the role of digital media and various (multimedia) projections is growing. Although a relatively large proportion of Czech museums do not use new media for various reasons, many successfully experiment with them and use them regularly. Leading institutions which make use of technological innovations are science centres and exhibitions presenting natural phenomena. While the available digital content does not use the potential of new medium to its full extent, digital media have positive impact on museum presentations: referential and explicatory elements are 'hidden' in relatively small devices and yet they have a large impact span. This helps take the strain off exhibitions, and the installation of explications in computer kiosks and tablets lead to the desired differentiation of presented contents according to the interests of different groups of visitors.

Furthermore, our research also revealed that the majority of current exhibitions – with the exception of gallery exhibitions – cater mainly for visitors' intellectual needs. Dramatic or scenic elements that target emotions are implemented in the Czech museums only sparingly. Our research confirms that Czech museum exhibitions have regularly well designed their external appearance. We also obtained a number of specific facts about the principles and strategies applied. The research confirms a significant plurality of contemporary museum culture the result of which is the existence of formalistic exhibitions as well as functionally-environmental exhibitions, or, contextual or even experimental exhibitions.

While the shared purpose of exhibition developers is contextuality, narration is considered only rarely in Czech environment. Many museums pursue illusion and the principle of interactivity, while the occasional 'hands-on' exhibits and educational and entertainment features are taking root in exhibitions. Czech exhibitions are generally intended for 'universal' adult visitors; only rarely can we find examples of consistent focus on other groups of visitors.

In terms of approaches to exhibitions, the most conservative exhibitions are those in authentic historical monuments and art museums, and the most innovative approaches can be found in science centres, archaeological parks and children's museums. However, a simplistic evaluation cannot be offered, because also a number of traditional museums employ successful innovations of presentation approaches. Therefore, the form of contemporary Czech exhibitions oscillates between tradition and innovation. The research also showed that 'visitor friendly' elements are implemented in the Czech museums only very poorly. However, Czech museums are keenly following the positive trend of accessibility for disabled citizens.

Most observed innovations are closely related to the main issue of our research, which is an exhibition as an educational medium. An exhibition, in which teaching elements, contextuality, interactivity, 'hands-on' exhibits or digital media are integrated, have in fact compared to other exhibitions clearly higher educational effectiveness. Such exhibitions constitute effective educational media, although the process of controlled learning might not necessarily occur. It is symptomatic, that institutions implementing given innovations usually perceive education as its primary mission, so that in addition to innovative and learning oriented exhibitions, they also offer a very wide range of educational programmes and other educational opportunities (e.g. e-learning). We can observe textbook manifestation of Matthew effect and by the means of this cumulative effect we can also explain the existence of polar-type cases.

Overall, the number of exhibitions designed as an educational environment is increasing in the context of Czech museum culture. Thanks to the research, we were able to identify their characteristics:

- the topic is presented in a context, narrative or in a functionally ecological way;
- when presenting the topic, the principle of clarity and other educational principles are applied, which ensure a reasonable degree of stimulus in the exhibition as well as emotional involvement and activate visitors while inducing and maintaining their interest;
- museum items, learning exhibits and supplementary elements are coming to the fore;
- all explicatory and referential elements employed are learning oriented and adapted for the needs of the target visitor;
- apart from offering passive viewing of the exhibits they also offer beneficial activities and attractive educational situations with entertaining elements;

- they employ various innovative elements e.g. in the form of interactive exhibits, projections, new media, etc;
- they differentiate visitors according to their needs and other specifics;
- they operate in a large space sufficient for educational activities;
- they offer differentiated educational programmes of various types;
- as a supplement to the programmes, they design a number of teaching tools;
- they often support education on the museum's web pages (e.g. they offer downloadable work sheets or entire e-learning portals).

Our research also identified the problems that accompany the efforts to make better use of exhibitions for educational purposes. Those problems are mainly represented by the lack of financial resources, negative attitudes of curators towards the conception of an exhibition as an educational medium, inadequate design of exhibition, the lack of museum educators or unqualified museum educators and other obstacles on the part of museums, or the lack of interest of teachers and dismissive attitude of the persons in charge of exhibition's educational use and other obstacles coming from outside the museum.

We also attempted to assess the strengths and weaknesses of Czech museums. The strengths are defined as follows:

- diversity of Czech museum culture, interesting and abundant exhibition events, high-end exhibitions and high-quality exhibits, the establishment and management of science centres,
- a number of highly competent museum educators and their teaching programmes,
- the shift to contextuality and functionally ecological approach to presentation,
- the efforts to activate visitors employing interactivity, new media or teaching and entertaining elements,
- implementing such elements that address the needs of disabled visitors,
- growing effectiveness of museum exhibitions as educational media.

The weaknesses are defined as follows:

- conservative approach to innovation of presentations is persistent as well as neglecting the original context of exhibits, and a rare application of narrative approach,
- the lack of attention given to the role of a museum educator in the process of designing exhibitions the related problem of which is a minimal

- communicativeness of many exhibitions, and their perception as sources of specialised information and not educational media,
- a low level of follow-up services and the fact that Czech museums are not ‘visitor friendly’.

Observed cases led us to update some of the theoretical concepts of the field, in particular the way they are defined and classified. We redefined and modified the typology of museums and museum exhibitions on the basis of presented phenomena and the approaches and definitions of exhibition objects and other elements which were influenced by the phenomena.

We made note of the relation between certain approaches and the type of museum and the collections presented thereof: for example exhibitions presenting visual arts and culture employ almost exclusively non-contextual presentation of artefacts – unlike other exhibitions. In response to the existence of highly contrasting types of museums in terms of implementation of innovative solutions, we formulated a dichotomy of ‘stone’ museum vs. innovative museum.

We also attempted to redefine the typology of exhibits and other exhibition elements which we categorise as follows:

- evidence and certain facts are processed as a museum object – museum item,
- especially produced substitutes of a certain fact – items of non-museum nature,
- additional presentation items.

The second category was created because there has been an increased application of teaching exhibits in the exhibition, which can no longer be considered as mere additional presentation items – as they became completely emancipated creating a pillar on which e.g. science exhibition centres and other alternative types of museums stand. The practice shows that the museum items may not have a monopoly on the substitution and representation of presented phenomena. In this regard, the main characteristic of today’s museum culture is an interesting shift in the relationship between an exhibit and explicatory and referential (or hybrid) items – the realization that without explication many exhibits have almost no communicative value results in increased attention of the designers to the preparation, conception and implementation of these elements.

From an educational perspective, the most beneficial innovation of contemporary Czech museum culture is the boom of educational exhibits that

help convey the theme and content of the exhibition, the meaning of the presented collection items and their context in the most effective and illustrative way.

Použitá literatura

- Adresář muzeí a galerií v České republice pro období 2013–2014*. 2013. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, ISBN 978-80-86611-58-7.
- AMG. 2009. Výsledky VII. ročníku Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2008: Tisková zpráva. *Asociace muzeí a galerií České republiky: Národní soutěž muzeí Gloria musaealis* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/news/gloria_musaealis/rocnik-2009/2321-vysledky%20VII%20rocniku%20GM
- AMG. 2010. Výsledky VIII. ročníku Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2009: Tisková zpráva. *Asociace muzeí a galerií České republiky: Národní soutěž muzeí Gloria musaealis* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/web/gloria_musaealis/archiv/rocnik-2009
- AMG. 2011. Výsledky IX. ročníku Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2010: Tisková zpráva. *Asociace muzeí a galerií České republiky: Národní soutěž muzeí Gloria musaealis* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/news/gloria_musaealis/rocnik-2010/3991-vysledky-ix-rocniku
- AMG. 2012. Výsledky X. ročníku Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2011: Tisková zpráva. *Asociace muzeí a galerií České republiky: Národní soutěž muzeí Gloria musaealis* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/web/gloria_musaealis/archiv/rocnik-2011
- AMG. 2013. Výsledky XI. ročníku Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2012: Tisková zpráva. *Asociace muzeí a galerií České republiky: Národní soutěž muzeí Gloria musaealis* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/news/gloria_musaealis/rocnik-2012/9670-vysledky-xi-rocniku-narodni-souteze-muzei-gloria-musaealis
- AMG. 2014. Výsledky XII. ročníku Národní soutěže muzeí Gloria musaealis 2013: Tisková zpráva. *Asociace muzeí a galerií České republiky: Národní soutěž muzeí Gloria musaealis* [online]. [cit. 2014-12-6]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/news/gloria_musaealis/rocnik-2013/13726-vysledky-xii-rocniku-narodni-souteze-muzei-gloria-musaealis-2013
- BENEŠ, Josef. 1981. *Muzejní prezentace*. Praha: Národní muzeum, 383 s. ISBN neuvedeno.
- BENEŠ, Josef. 1997. Kritika muzejních výstav z hlediska muzeologického. In: *Muzea a návštěvníci aneb Je výstava zábava či otrava?: Sborník pří-*

- spěvků muzeologického semináře (16.–17. května 1996 Hodonín)*. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, s. 9–17. ISBN 80-238-1428-1.
- BURKE, Peter. 2013. *Společnost a vědění II: Od Encyklopedie k Wikipedii*. Praha: Karolinum, 405 s. ISBN 978-80-246-2046-6.
- ČESKÁ REPUBLIKA. 2000. Zákon č. 122 ze dne 7. dubna 2000 o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů [online]. In *Sbírka zákonů*. Praha: Tiskárna Ministerstva vnitra, s. 1686-1691. Dostupný také z: http://www.nkp.cz/o_knihovnach/ZakOchrSb.htm
- DOLÁK, Jan. 2012. *Prezentace archeologie*. Brno. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie.
- FOUCAULT, Michel. 2007. *Slova a věci*. Brno: Computer Press, 309 s. ISBN 978-80-251-1713-2.
- GAVORA, Peter. 2009. Metoda verbálních výpovědí v edukačním výzkumu. In: ŠVEC, Štefan a kol. *Metodologie věd o výchově: kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. Brno: Paido, s. 119-121. ISBN 978-80-7315-192-8.
- GOODMAN, Nelson. 2007. *Jazyky umění: nástin teorie symbolů*. Praha: Academia. 213 s. ISBN 978-80-200-1519-8.
- GOODMAN, Nelson. 2010. Kdy je umění? In: KULKA, Tomáš a Denis CIPORANOV, eds. *Co je umění?: Texty angloamerické estetiky 20. století*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, s. 255–270. ISBN 978-80-87378-46-5.
- HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- KESNER, Ladislav. 2003. Expozice jako prostor aktivního vnímání. Teoretická východiska, strategie realizace, *Bulletin Moravské galerie v Brně*, (58/59) 92–107.
- Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v České republice na léta 2010-2014 (koncepce rozvoje muzejnictví)*. 2010. Praha: Ministerstvo kultury České republiky, 18 s. Dostupné také z: <http://www.mkcr.cz>
- LUCKMANN, Thomas. 1967. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. New York: MacMillan Publishing Company, 128 s. ISBN 978-0025767003.
- MAZANCOVÁ, Hana. 2014. Hejkalizace památek? Bez doprovodných akcí to už nejde, brání se kasteláni. *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: http://cestovani.lidovky.cz/hejkalizace-pamatek-bez-doprovodnych-akci-to-uz-nejde-brani-se-kastelani-1o2-/aktuality.aspx?c=A140727_122414_aktuality_hm
- McLUHAN, Marshall. 1991. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. Praha: Odeon, 348 s. ISBN 80-207-0296-2.

- MORRIS HARGREAVES McINTYRE. 2012. *Bridging cultures, sharing experiences: An evaluation of Hajj: journey to the heart of Islam at the British Museum* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: https://www.britishmuseum.org/PDF/British_Museum_Hajj-exhibition_evaluation.pdf
- RAND, Judy. 2001. Visitor's Bill of Rights: An open letter to museums, parks, aquariums and zoos. In: ADAMS, Roxana, ed. *Museum Visitor Services Manual*. Washington: American Association of Museums, Professional Practice Series, 200 s. ISBN 978-0931201776.
- SEDLÁČEK, Martin. 2007. Případová studie. In: ŠVARŘÍČEK, Roman, Klára ŠEĐOVÁ a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. 96–112. ISBN 978-80-7367-313-0.
- SCHULZE, Gerhard. 1995. *Die Erlebnis-Gesellschaft: Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt am Main: Campus, 765 s. ISBN 3-593-34843-8.
- ŠEĐOVÁ, Klára. 2007. Analýza kvalitativních dat. In: ŠVARŘÍČEK, Roman, Klára ŠEĐOVÁ a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. 207–247. ISBN 978-80-7367-313-0.
- ŠVARŘÍČEK, Roman, Klára ŠEĐOVÁ a kol. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- ŠVEC, Štefan a kol. 2009. *Metodologie věd o výchově: kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. Brno: Paido, 302 s. ISBN 978-80-7315-192-8.
- de VARINE, Hugues. 1993. *Tomorrow's Community Museums*. European Museum Forum [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: <http://www.assembly.coe.int/Museum/ForumEuroMusee/Conferences/tomorrow.htm>
- VESELSKÁ, Dana. 2006. Nedostatek kritiky: aktuální problém muzejní výstavní tvorby? In: *Kritika muzejní výstavní tvorby: sborník přednášek ze semináře 16.–17. 6. 2005*. Hodonín: Masarykovo muzeum v Hodoníně, s. 4–9. ISBN 80-903628-4-2.
- WAIDACHER, Friedrich a Walter GRÄF. 1987. *Einführung in die Museumskunde*. Graz: Landesmuseum Joanneum, 74 s. ISBN neuvedeno.
- WAIDACHER, Friedrich. 2000. *Ausstellungen besprechen. Museologie Online* [online]. [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: <http://www.historisches-centrum.de/m-online/00/00-2.pdf>
- ZELINA, Miron. 2009. Interview v edukačním výzkumu. In: ŠVEC, Štefan a kol. 2009. *Metodologie věd o výchově: kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. Brno: Paido, s. 113–118. ISBN 978-80-7315-192-8.

Webové stránky

- ARCHEOLOGIE NA DOSAH: EDUKACE A PREZENTACE ARCHEOLOGICKÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ [online]. 2012–2014. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://www.archeologienadosah.cz/>
- MUZEUM REGIONU VALAŠSKO: HRAJEME SI S MUZEEM [online]. [2014]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://www.muzeumvalassko.cz/modrasek/hraci-koutek-pro-deti/>
- ICOM: MEZINÁRODNÍ RADA MUZEÍ ICOM [online]. 2001. [cit. 2009-10-19]. Dostupné z: <http://www.cz-icom.cz/doc0008.html>
- TECHMANIA: EDUTORIUM [online]. 2008. [cit. 2014-12-6]. Dostupné z: <http://techmania.cz/edutorium/>
- TECHMANIA SCIENCE CENTER: SCICOM [online]. [2014]. [cit. 2014-12-6]. Dostupné z: <http://scicom.cz/>

O autorce

Mgr. Petra Šobáňová, Ph.D.

* 1975

Po studiu učitelství vyučovala na několika typech škol, od roku 2004 působí jako odborná asistentka na katedře výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Zde se zasloužila o akreditování studijního oboru muzejní a galerijní pedagogika. Odborně se zaměřuje na muzejní pedagogiku a didaktiku výtvarné výchovy. Je autorkou řady publikací, jmenujme především monografie *Muzejní edukace* a *Edukační potenciál muzea*. Je členkou několika profesních a odborných organizací (AVP, INSEA, ČAPV, ČPS, Studio Experiment, AMG) a řešitelkou řady projektů (ESF, FRVŠ, GAČR, IGA aj.). Působí jako vedoucí redaktorka odborného recenzovaného časopisu *Kultura, umění a výchova* a jako školitelka v rámci doktorského studijního programu. Absolvovala několik pracovních cest a stáží v zahraničí (Banská Bystrica, SR, Maribor, SL, Londýn, GB, Drážďany, SRN, Kolín nad Rýnem, SRN aj.) a přednáší na českých i zahraničních konferencích.

Kontaktní údaje

Mgr. Petra Šobáňová, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy

Univerzitní 3–5, 771 47 Olomouc

telefon: 585 635 444

email: petra.sobanova@upol.cz

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Šobáňová, Petra

Muzejní expozice jako edukační médium. 2. svazek, Výzkum současných českých expozic / Petra Šobáňová. -- 1. vyd. -- Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. -- 470 s.: il. -- (Monografie)

Anglické resumé

Nad názvem: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy

ISBN 978-80-244-4394-2

069.01 * 069 * 37.0 * 001.891 * (437.3)

- muzeologie
- muzea -- Česko -- 21. stol.
- stálé expozice -- Česko -- 21. stol.
- muzejnictví -- Česko -- 21. stol.
- vzdělávání -- Česko -- 21. stol.
- vědecký výzkum -- Česko -- 21. stol.
- monografie
- případové studie

069 - Muzea. Muzeologie. Muzejnictví. Výstavy [12]

Mgr. Petra Šobáňová, Ph.D.

Muzejní expozice jako edukační médium 2. díl
Výzkum současných českých expozic

Výkonná redaktorka prof. PaedDr. Libuše Ludíková, CSc.
Odpovědná redaktorka Mgr. Vendula Drozdová
Jazyková korektura PhDr. Květoslava Musilová, Dr.
Technická redakce a zpracování obálky Jakub Kovařík
Návrh obálky Tomáš Chorý

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.vydavatelstvi.upol.cz
www.e-shop.upol.cz
vup@upol.cz

1. vydání

Olomouc 2014

Ediční řada – Monografie

ISBN 978-80-244-4394-2

vup 2015/0018